Post obitum Nobil. et Acutissi. Viri D. Georgij Zaule J. V. D. qui Nobil. et Castissima Virgo Susanna Zaulin Abbatiali Bibliothecae D. ... pi Sittich dono dedit. Ao. 1642.

tractatus de contractib⁹
... s fr̃m fratrē Bernardi
... seuis ordinis minorum
... o point⁹ ordo dicēdorū
... a dictorū contractuum
... o post tercia dom
...
... e et ampli⁹
... li peccare
... iij. c et in
... vāgelio he
... ermo ciuū
... ite quidem
... itur mūd⁹
... pernicioz
... ficit iniie
... eta primi ex
... norācia ru
... s primi exsin
... ditate fluēs
... e ingerens
... tiz necnon
... contractib⁹ et usuris inquibus
totus mūdus periclitatur tractatum
... uis tradere nō tm̄ v̄bo p̄ntibus predica
... habeāt minus docti et sibi et alijs tali
... nāz cōsulendi p̄u. cm̄ xviij c sapiens
... sermo oportun⁹ optim⁹ ē Tractaturi
... r de ip̄is ↄtractibus et usuris hūc ordi
... are intēdim⁹ Sabbato post terciā dom
... quadragesima de origine dn̄iorum
... ri sim⁹ ubi tractabim⁹ de varietate
... tuū et unde originē hūt simulqz age
... ltiplici varietate translacionū atqz
... conū. s̄mo xxxij⁹ Dn̄ica quarta in xl
De mercacōnib⁹ et artificiab⁹ in genali
condicionib⁹ licitis et illicitis eorundez
... xiij⁹ Dn̄ica quarta in xl Infra diem
... ub⁹ casibus liceat uēdere tp̄e et inquib⁹
... xxxiiij⁹ Feria 2a De emptōib⁹ et uēdicio
... et quo precio res et obsequia taxanda
... et quā grauis sit culpa res vēdē macula
... xxxv⁹ Feria tercia De voragine usu
... t quid sit et inquib⁹ ↄmittit usura
... nō quidā usurarij nitunt defēsare usuaz
... pēs eaz quō efficacit refellant f° xxxvj⁹
ire ... quarta De mutuo et quō hō obligat
rria ... mutuū et quō tē ... dare gratis f° xxxvij
omni ... inta De prohibiciōe usure et quō ab
De cōtra... e prohibeatur f° xxxviij⁹ Feria sexta
tibus et ... ub⁹ usurarijs excusatis ac de societa
tum vari... multiplici cambioz ac securita
animalium ... te f° xxxix⁹ Sabato De soccidis
f° xl° Dom... ac de multiplici varietate eoruz
prestitis ser... ... de passione in mane dem

Feria 2a De impietate usure et q̄ntū adūset deo q̄ntūqz blasphema est cuius sit publicas usurariis fenerandi libertatē p̄stare sermo xlij⁹ Feria 3a De ix prauitatib⁹ quib⁹ p̄ usuras usurari⁹ depravatur f° xl⁹ Licet enī s̄z ordiēz supradictum tractat⁹ hic p̄ordinet attamē p̄dicator discret⁹ et doctus predictū ordinē variabit anteponēdo et int̄ponēdo variādo abreuiādo et dilatādo et iux̄ qualitatē ac necc̄itē auditorū cōgrue adaptādo Nā ego ip̄e qui tractatus connexionē et continuacionē ip̄am talit̄ ordinaui diuisa concurrēte utilitate ac necessitate po[n]... omnio talē ordinē obsuare eo q̄ viij q. i c. oportet scriptū ē Oz eum q̄ doc[et] ut instruat animas rudes eē talem ut p̄ ingenio discreciō semetip̄m aptare et uerbi ordinē pro audienciū capacitate dirigere Tu igitur qui p̄ supradicta auia iusticie declinasti auaritate Iam respice iamqz desine progredi p̄ obrupta iux̄ illud ecc xxi fili peccasti ne adiciās iterū si iuxta p̄positū dn̄i monicionem vade et ampli⁹ noli peccare Reuertē ad emēdā Et sicut dicitur ysa. lviij dissolue colligaciōes impietatis solue fasciculos dep̄mētes dimitte eos qui cōfracti sunt liberos et omē onus disrumpe Et ut efficere possis disce quid ī cōtractib⁹ liceat et quid Naz sicut prou. xviij c scriptū ē Cuiu euitat discere incidet in mala At econū ī ij c ait Si sciā s bonū anime tue placuerit cōsiliū custodiet te et prudēcia suabit te ut eruaris auia mala A fundamēto igit̄ omī cōtractuū exordiū assumētes de dominiorum origine p̄mo tractādum ē. p̄inde circa dn̄ia rerū s̄z Scoti in q̄rto di. xv q. ij Tria p̄ncipalit̄ consideranda sunt. p̄mo eorū iniciacio variata 2° eorū tr̄slacio que fit aucte p̄uata etc

Articulus primus vn̄ dominia rerū origināuerīt

Primo enī consideranda ē dominioz rerūz iniciacio variata Triplicit̄ enī fuit varietas dn̄iorum temporalium rerū. p̄mo fuerūt cōmunit̄ cōcessa. 2° ḡnalit̄ reuocata 3° p̄ticula⁹ appriat̄ In statu innocencie omnia cōia erāt C p̄mū

Prima quidē varietas dn̄iorū rerū fuit quia extiterūt cōit̄ cōcessa Nā in statu innocencie omnia cōia erant vn̄ dicit̄ viij q. i scriptū ē Iure nāe omnia sunt cōmunia omnib⁹ et eadē di. i ij c Aug⁹ sup Jo. Ait quo iure defendis villas eccl̄ie diuino an humano. diuinū inscripturis diuinis habemus. humanū in legibus regum. unde q̄sz possidet qd̄ possidetur nomine iure hūano. Naz iure diuino dn̄i ē terra et plenitudo eius pauperes et diuites dn̄s de uno limo fecit et pauperes et diuites una terra supportat. Iure ...

hec villa mea e meus e iste fluuius mea e hec
domus Et subditur per iura regum possidentur
possessiones et xii q i c dilectissimis Iterum
clemens ait communis enim usus omnium que sunt in
hoc mundo omnibus esse hominibus debuit Ad hoc autem
secundum scotum id dari potest quia usus rerum secundum rectam rationem
et necessariam substentacionem congrue necesse est Justa
tamen autem innocencie communis usus e sine distinc
tione dominiorum ad utrumque utorum aplius valuisset
quam distinctio dominiorum quia nullus tunc occupasset
quod alteri necessarium extitisset ut insuper fuisset oppor
tunum illud ab eo per violenciam extorqueri sed quilibet
hoc quod primo occupasset utique occupasset ad neces
sarium usum sic quoque ad sustentacionem magis
sufficiens extitisset quam sibi aliquem precludere
alicuius usus per appropriacionem alicuius alteri factum

Quod preceptum legis nature de habendo
omnia communia post lapsum revocatum est et marginem propter

Secunda varietas dominiorum [tercia c ii]
fuit quia fuerunt generaliter revocata nam
preceptum legis nature de habendo omnia
communia post lapsum revocatum est et hoc
racionabiliter propter tria excludenda primo propter exclusionem
negligencie 2° propter exclusionem malicie 3° propter ex
clusionem inimicicie ¶ Primo propter exclusionem
negligencie eo quod terre in solitudinem verterentur et peri
culum esset communi necessariam hominum sustentacionem Nam
si agri omnibus essent communes sic et commune esset agros col
lere et seminare sed patenti experimento cernimus
quod de communibus quasi nullus vel modicum curat ¶ 2°
propter exclusionem malicie eo quod aliter via fraudibus
atque maliciis aperiretur quia aut omnes sibi colerent
et seminarent et hoc inconveniens atque impossibile
esse videtur aut tamen aliqui sed cum fructus deberent esse
communes nullus reperiretur qui cum caritate fructum
sibi vellet apparare laborem proinde forciores plus
debito de bonis communibus occuparent Maliciosi quoque
et astuti astuti puri non possent cum allega
rent se non accipere alienum atque se talibus indigere
¶ Ex hiis autem sequeretur quod semper mali haberent
melius et boni peius quia mala multi sibi super
flua congregarent et boni sibi non nisi necessaria ac
cipere vellent ¶ 3° autem propter exclusionem inimicicie
que sequitur ex predictis quia esset efficax occasio quod
pax nunquam inter homines haberetur nam sepe con
tingeret quod eadem re eodem equo eadem domo eo
dem agro et plures vellent simul uti sed cum
quilibet fingeret equali iure cum res esset communis quilibet
optinere vellet malus quoque et cupidus occuparet
ultra ea que sibi necessaria essent et hoc violen
ciam inferendo hominibus qui vellent secum rebus communibus
uti ad solam necessitatem sic genesis x c lxxvii di in
c i legitur de nebroth ubi dicitur cepit nebroth
venator id est hominum oppressor et extinctor coram
domino hoc est preter mentem domini secundum scotum et glo ¶ Ex
hiis patet ex talibus communis nulla ...

apud platonem illa civitas institu...
traditur in qua quisque proprie nesc...
sed omnia communia sunt quod in re per propter
bensibile est sed in statu nature lap...
autem henricus de gandavo in quarto
xx distinguit diversas duplicem fuisse
in principio et t...
que pertinent...
status quidam...
cencia et iusticie...
humane per pecca...
cia obliquate...
bonorum communis...
et possessionem qu...
possessio priva...
usum deducendo...
usum propria habendo...
tempore si u...
utilis quia ne...
est solitaria ...
disposite congrua est ¶ 3a vero est racionabilis et inter
utraque media que civitati bene institute ydonea
merito reputatur que quia ex instinctu ra
cionis provenit que quodammodo naturalis dici ideo dicitur
esse de iure nature sicut di i in c ius naturale ubi
naturale commune est omnium nacionum eo quod ubique
instinctu nature nisi constitucione aliqua habetur ut viri
femine coniunctio liberorum successio et puerorum
educacio communis omnium possessio et omnium una
libertas acquisitio eorum que celo mari terra quoque

De rerum divisione et quod per legem capiuntur
positivam iustam et autenticam distincta sunt do
minia rerum ut hoc de iure sit meum et illud sit tuum

Tercia quoque varietas est [capitulum 3m]
dominiorum quando rerum extitit que
fuerunt particulariter appropriata ut hoc
dicatur meum et illud tuum hoc enim
fundamentum omnis iusticie contrectando rem alienam
et per consequens omnis iniusticie in restituendo eam
¶ Circa hoc advertendum est quod tria fecerunt licitam
hanc appropriacionem primo lex positiva 2° lex iusta 3°
lex autentica ¶ Primo lex positiva quod hoc modo
probatur nam remoto hoc precepto legis n... ...tual
de habendo omnia communia et per consequens concessa licencia ...leges
propriandi et distinguendi communia non fiebat que... pla...le
distinctio et appropriacio per legem nature nec per ...posita
divinam primo vero per leges nature quod ...ana h...
esse ...ur non enim apparet quod ille determinat a... ...osicio ins...
ipse neque determinavit in natura hu... ...r quod nullus
quod omnia communia essent ut dicitur quod illa ... licet quam
ei de rerum divisione sed fere bestie ub... ...quod est res di
est occupanti conceditur sic de lege nature ... ...babilis valde
statim per naturalem apprehensionem de... ...et quod ipsa non sit
invadenda occurrat ista tanquam p... ...non per legem divin...
et manifesta tamen racionabilis preter ...
de lege nature sed positiva 2° e...

ge positiua facta e p(ri)ma distinctio et app(ro)p(ri)atio dnior(um)
¶ 2o autem ut talis app(ro)p(ri)atio licita e(ss)e dica(tur) videre
necesse est q(uo)m talis lex positiua sit iusta tal(is) autem
lex tunc eq(ui)dem iusta e q(ua)n(do) i(n) legislatore sunt max(ime)
ista duo s(cilicet) prudentia et auctoritas. p(ri)mo prudentia
ut s(cilicet) s(ecundu)m rectam practicam ro(n)em dicit quid faciendum
vel statuendum sit propria(m) ciuitate(m). 2o autem q(ui)a
lex dicit aliq(ua)n(d)o s(ecundu)m no(n) quecumq(ue) s(ente)n(ti)a prudentis
ligat ciuitatem n(isi) aliq(ui)s si nulli presideat ¶ Q(uan)do
autem prudentia sua vel i(n) consiliariis suis accedendo
do leges possit h(ab)ri ad cogitandas leges iustas ex
se satis apte patet s(ed) de auctoritate nunc dicendum e
¶ 2o autem fecit licita(m) hanc app(ro)p(ri)ationem lex auctoritatiue
s(cilicet) auctoritas et circa hoc aduertendum e s(ecundu)m aristoti
lem p(ri)mo pol(itice) q(uod) duplex e principatus seu dn(ium)
auctoritas dici potest. p(ri)ma e yconomica s(eu) pat
na. 2a e politica. p(ri)ma quidem e patria et hec siq(ui)d(em)
iusta e ex lege nature q(ui)a o(mn)es filij tenentur parentib(us)
obedire q(ui)a qui dedit n(atur)ale e(ss)e vi(detur) h(ab)re n(atur)ale i(m)p(er)i(um)
p(ro)pagatis n(on) auctoritas hic p(er) legem aliquam positiua(m)
vel euangelicam renouata e s(ed) magis amplius
confirmata. 2a autem e politica que sup(er) ciues
e Et hec dicitur e(ss)e duplex. p(ri)ma resid(et) i(n) una p(er)so(na)
ut in rege francorum. 2a residet i(n) una ciuitate
sicut patet i(n) ytalia et plurimum principat(ur)
sicut patet i(n) venetijs i(n) florentia et in senis et
p(otes)t e(ss)e utraq(ue) iusta ex co(mmun)i co(n)s(ensu) et electione ip(s)ius
ciuitatis. p(ri)ma siquidem auctoritas respicit n(atur)alem
descensum s(cilicet) filiorum a patre q(ui) aliq(ua)n(do) sint ciuiles co
habitantes. 2a respicit cohabitantes q(ui)c(um)q(ue)
nulla sibi consanguinitate vel p(ro)pinquitate coniuncti sint
potest si ad aliquam ciuitatem edificandam aut i(n)ha
bitandam aliqui ciues concurrerent qui considera(n)
tes se bene no(n) posse regi absq(ue) aliq(ua) auctoritate su
periori possent concorditer conuenire ut uel uni
p(er)sone aut ciuitati committerent illam ciuitatem et
vim uel p(ro) se tantum et suc(cess)or(um) eligeretur sicut
et ipse sicut fuit i(n) re p(ublica) Romanor(um) vel p(ro) se et
tota sua posteritate utrum(que) aut ista auctoritas pol
litica merito iusta e quia iuste p(otes)t quis se
submittere dn(i)o alicuius singularis p(er)sone vel ali
cuius ciuitatis i(n) hijs que no(n) sunt contra diuinam
legem i(n) quib(us) melius p(otes)t dirigi p(er) illum cui se con
mittit quam p(er) se ip(su)m Justum equidem e ut qui
se bene regere nesciunt vel no(n) possunt sine direc
tione vel auxilio alicuius ciuitatis q(uod) ille se
subiciat quo ad regimen q(ui) ualet ¶ Ex predictis
h(abetu)r p(atet) q(uo)m(odo) ista ytalia dnia a lege positiua
a lege iusta et a lege auctentica fuerunt app(ro)p(ri)at(a)
patet et q(uod) talis diuisio p(ri)ma dnior(um) fuit iusta
a lege positiua et iusta quia fuit vel a patre
diuidente sicut forte p(ost) diluuium fecit noe
filijs quia eis distinxerit terras quas sin
guli occuparent p(ro) se et filijs suis et poste
ris aut ipsi de co(mmun)i concordia int(er) se diuiserunt
uel fuit a principe hoc statuente u(e)l q(ua)n(do) co(mmun)is co(n)s(ensus)
populi instituerunt huiusmodi p(ar)titionem uel fuit ad vim
co(n)s(ensu) eorum qui com(muniter) possidebant sicut gen(esis) xiij
c(apitulo) legitur de loth et de sanctissimo abraham
quia abraham dedit electionem ipsi loth quam

partem eligere vellet et ipse reliquam acciperet ul(tra)
p(otes)t dici aliter q(uod) aliqua lex ab ipso noe p(ro)mulgata
fuit aut ab aliquo electo a filijs suis in principe
eorum uel alia ciuitate cui p(er)tinet ciuitas hanc
auctoritatem commisit iuxta quam lex fuit uel potuit
e(ss)e q(uod) res tunc no(n) occupata esset p(ri)mo occupantis
eam et sic post diuiserunt se sup(er) faciem orbis ter
rarum et tunc unus occupauit unam et alter aliam pla
gam hoc s(ecundu)m scotum in iiij di(stinctione) xviij q(uestione) ij. 2a
Articulus 2us de rerum translatione que fit auctoritate
publica s(cilicet) principis seu legis ubi et dicendum
est de prescriptione et usucapione 2a
¶ Secundo consequenter consideranda est
rerum translacio que fit auctoritate pub
lica Nempe p(ost) predictam dnior(um)
diuisionem p(ro)pter varias causas occur
rentes tam i(n) uita quam etiam i(n) homi(num)
morte necesse fuit e(ss)e dnior(um)
et rerum translationem p(ro)pterea quomodo licite potuerit
fieri et nunc etiam possit breuiter subiungamus
¶ Duplex enim s(ecundu)m scotum ubi s(upra) e iusta translacio
rerum. p(ri)mo q(uan)tum ad dominium. 2o q(uan)tum ad usum
¶ p(ri)mo fit q(uan)tum ad dnium ut si res a dn(o) unius
i(n) dnium alterius transferat ¶ 2o autem fit q(uan)tum ad
usum sine iure utendi tantum apud eundem tradentem
dnio remanente Et de hac 2a translacione ad p(ro)p(os)i(t)um
tantum hanc regulam generalem scire sufficiat que
talis e Justicia uel i(n)iusticia translacionis usus
dnij easdem regulas habet iuste translacionis
dnij. De p(ri)ma igitur ad p(ro)p(os)itum h(uius) e de ip(s)a translatione
dnij disseramus hoc autem dupliciter fieri p(otes)t p(ri)mo
s(cilicet) auctoritate publica. 2o auctoritate p(ri)uata De p(ri)ma autem
fit que fit auctoritate publica s(cilicet) principis seu legis tamen
i(n) hoc articulo tractandum e de qua tal(is) regula
est notanda Translacio dnij auctoritate legis iuste ius
ta est s(ecundu)m quod regula patet ratione si lex iusta
potuit iuste determinare dnia p(ri)ma sicut i(n) prece
denti articulo e et no(n) minor e auctoritas principis siue
legis q(uo)d habeo pro eodem p(ost) dnior(um) diuisionem
sicut auctoritate Igitur p(ro)pter eandem causam atq(ue) eciam
sine dnium iuste transferri p(otes)t p(ost)q(ua)m alicui fuit
app(ro)p(ri)atum Et de hac regula sequitur q(uod) p(re)scriptio i(n)
immobilibus et usucapio i(n) mobilib(us) iusta trans
lacio e p(re)scriptio quidem i(n) immobilib(us) est ut i(n) domo
i(n) agro i(n) vinea et i(n) similibus rebus insuper i(n)
incorporalib(us) habet locum ut in(?) infinitib(us) electioni
bus et actionibus et huiusmodi ex(tra) de prescrip(tionibus) c(apitulo) i
et p(ro)pe cum ecclesia xvi q(uestione) iij i(n) c(apitulo) placuit s(ed) quasi ac
tiones Usucapio uero i(n) mobilib(us) e Hijs i(gitur)
iam premissis tria ad p(ro)p(os)itum de prescriptionib(us)
considere(mus) Reliqua relinquentes p(er)itis i(n) iure p(ri)mo
considere(mus) circa p(re)scriptiones iurium auctores. 2o iurium
conformitatem. 3o iurium varietatem 2a
¶ Qr ab omni iure prescripcio et usucapio ori
ginem habent et hoc triplici ro(ati)o(n)e cap(itulu)m p(ri)mum
¶ Primo enim ip(s)as p(re)scriptiones consideremus
i(n) iurium auctore a quolibet ~~...~~
naturali et a iure ciuili p(ro)p(ri)e et a
iure canonico et fideli proinde s(ecundu)m
scotum ubi s(upra) triplici ro(ati)o(n)e prescripcio licita e

· primo ratione pacifice conversacionis · 2° ratione publice offensionis 3° ratione auctentice iurisdictionis ¶ Primo quidem licita est ratione pacifice conversacionis juste quidem statui potest a legislatore quod necessarium ad subditorum pacificam conversacionem si dominium neglecte rei sicut contingit esse in prescripcione et usucapione transferri in occupantem necessarium est ad pacificam conversacionem civium nam si non transferretur dominium in illum occupantem si apud primum post quantumcumque tempus continue remaneret orirentur inde mortales lites eo quod posset ille qui rem neglexit vel eius heres post quantumcumque tempus repetere rem illam neglectam ab alio vel ab aliis quocumque tempore occupatam ac per hoc tales orirentur lites quas impossibile esset decidere eas quia probacionem sub sufficientem habere non possent atque ex talibus litibus perpetuus orirentur contenciones odia atque ire inter ipsos litigantes et sic necessario esset pax rei publice perturbata ¶ 2° autem licita est ratione publice offensionis nam legislator iuste per legem punire potest et corporali pena quemlibet transgressorem cuius transgressio vergit in rei publice detrimentum multo amplius pecuniaria pena et hanc illam applicando fisco Igitur pari ratione potest cum illa pena taliter punire applicando illud in quo punitur alicui qui in hoc minister est legis si negligens tanto tempore rem suam transgreditur ita ut transgressio eius in rei publice detrimentum impediat pacem ergo iuste lex potest sic rem neglectam applicare fisco et sic ad maiorem pacem transferre illam in eo qui tanto tempore occupavit sed tamquam in ministrum legis sicut predictum est Et ex hoc patet quod intelligi debet illa presumpcio iuris et de iure contra quam probacio non admittitur ut qui mulieri dat dotem quod presumitur virum stipulatum de ea reddenda esse et obligasse bona in eam constitucionis l. i. C. de rei uxorie actione et extra de despon. c. 7 quia fidem in textu et glo. Sic et presumitur quod sic negligens rem suam pro derelicta habuit eam et si etiam esse hoc non sit verum iure actum legislator punit eam cum ac si eam habuisset pro derelicta Et illud in quo delinquunt assimilatur iuste acquirit consimilem penam ¶ 3° insuper licita esse videtur ratione auctentice iurisdictionis nam si quilibet potest suum dominium transferre in alium tota communitas potest augustius dominium de communitate transferre in quelibet quod in isto communitatis consensus augustius presuppono includi Igitur communitas illa huiusmodi istum consensum quasi obligatum in hoc quod quilibet consentit in leges iustas condendas a communitate vel a principe potest per legem iustam in quelibet cuiuslibet transferre dominium Et ex hiis patet secundum gherardum obdonem quod possidens aliquid iure prescripcionis iuste possidet quia auctoritate legis iuste propter rem legittime prescriptam vel usucaptam restituere potius est perfectionis et superrogacionis quam debite necessitatis et obligacionis descripcio prescripcionis Ex hiis igitur quedam (?) patet quod prescripcio optime sic describitur a magistro gherardo de senis ordinis heremitarum · prescripcio est quoddam ius ex tempore congruens auctoritate legum vim capiens inferens negligentibus

penam et litibus finem imponens ¶ In hac autem descripcione ponuntur tria · primo congruum tempus lege utique limitatum sine qua limitacione negligencia inexcusabilis non fuisset · 2° vero quantum ex tali negligencia prescripcionem inducens · 3° causa finalis tangitur propter quam prescripcio est inventa scilicet ut penam negligentibus inferret et litibus fines imponeret quemadmodum et usucapio ut ff. de usucap. l. i. dicitur enim ibi quod usucapio introducta est bono publico scilicet ne quarundam rerum dominia diu et fere semper incerta essent hec descripcio concordat cum declaracione papie qui descripcionem declarans inquit quod prescribere est predicere concludere et diffinire predicit enim certum tempus statuit concludit repetenti quod prescriptum est diffinit denique lites Et tria que dicit correspondent tribus que in prefata prescripcione posita sunt

Rubrica · Quo et in quo concordat in prescripcione et usucapione ius nature et ius civile — ca. iii 2m

Secundo considerandum circa prescripciones iurium conformitatem Mirum (?) etenim modo concordant in prescripcione ista tria iura scilicet ius nature ius civile et ius canonicum primo autem ostendamus in primo capitulo quomodo in eo concordat ius nature et ius civile 2° monstrabimus in capitulo sequenti quomodo et in quo concordant atque discordant ius canonicum et civile ¶ Primo igitur ostendamus concordiam iuris nature et iuris civilis non utique est talis prescripcio contra ius nature quemadmodum dicere videtur in glo. ff. de usucap. l. i. et xvi q. iii in prima glo. Ad cuius intelligenciam advertendum est secundum gherardum de senis ordinis heremitarum sicut recitat Jo. an. in mercurialibus in regula possessoris quod duo sunt circa hec consideranda primo quid sit ius nature 2° quid sit ius legale ¶ Pro quo notandum est quod quodlibet ius consistat in rectitudine quadam propterea ius dictum est ut habetur di. i. c. ius generale Justicia nihil aliud est quam quedam rectitudo omne igitur ius sive naturale sive legale in quadam rectitudine consistere habet et licet ius naturale et ius legale distincta sint non tamen eorum rectitudo diversa est sed eadem aliter et aliter tamen sumpta naturalis ius legale non addit super ius naturale aliam rectitudinem sed eandem specificat ita ut verum sit dicere quod ius legale est quedam specificacio et expressio naturalis rectitudinis Et hoc triplici modo primo modo determinando scilicet determinando per congruos modos Ubi gracia naturale ius vult delinquentem puniri sed punicionis non determinat modos quod quidem facit legale ius utendo rectitudine naturalis iuris scilicet puniendi secundum qualitatem delicti ¶ 2° modo specificat scilicet applicando varios actus Ubi causa rectitudo naturalis iuris vult nemini subtrahi quod suum est Jus non legale distinguit actus ab ista rectitudine deviantes utpote actum furandi rapiendi et fenerandi et similes Ultra hoc dicit quomodo unus eorum actuum plusquam alius deviat a rectitudine naturalis iuris et secundum illud instituit

maiores uel minores pcās ac p penarū inctū
pluat i hominibus rectitudinem natural' iuris
Ex quo patet q nō addit rectitudinē s; illaz
specificat et declarat ¶ 2º uō specificat
declarādo s p quosdaz euēt' ubi gracia
iuris nāli assumit q rectū ē s locuple
tari nō debet quis cū alteri' iniuria uel iac
tura que ē regula iuris li vj nō tū hri pōt
adeo iure nature utrū possibilis sit aliq'
euētus uel casus inquo quis locupletari pōt
et sine iniuria alteri' pro inde specificat
pdicte regule intellectū qui inquibusdaz casib;
inquib; homo locupletari pōt cū alterius
detrimēto et si sine iniuria ei' sicut patet i
prescripcionib; et usucapionib; eo q in eis
infertur alicui dāpnū et tū ei iniuria e ir
rogatur pz eīn q ille con' quē prescripcio
currit licet paciatur i iuriā quia ipse ppt
negligēciaz suaz illud meretur dāpnū
¶ Ex his patet q licet in tali casu recedi ui
deatur ab intellectū quē s; lrāz regula sonat
nō tū receditur ab intellectu quē in se regla
ipā portat nā si ea in omi casu ad litterā
suaretur a duob; alijs qui sunt de iure nē
expsse recederetur Et q ita sit patet nō
eīn pōt regula antedcā i quolib; casu ad lrāz
obsuari nisi prescripcō et usucapio dnuc'
auferatur q' si fit pccm negligēcie q' ē
con' bonū publicū utiqz nō pūit' et p ons
recedēdū ab illa nālis iuris que dicit q
rectū ē pccatū puniri et max' pccatū
con' publicū bonū q' s dat mat' litiū et
rixarū preterea si prescripcō et usucapio
tollerēt' recederet' ab illa reg'a nālis iuris
que dicit q bonū publicū et cōe cuicūqz
bono ppō et speciali pferēdū ē Jn reiectōe
aūt pscripcōis et usucapiōis totū contrariū
fit cū pre elegatur bonū ppriū illius qui
negligit repetere sua et dat mat' litiū
et rixarū et p ons postponitur cōe bonū
q' cōsistit i pacifico ciuitatis conuictu ppt
h' omīa aduertendū ē q nāle ius diusas re
gulas hēt que tū sic sp intelligēde sunt q
una alteri nō aduersetur atqz ita suanda sūt
q cū suatur una con' alteraz nō eatur pūt
quoqz ultra predicta alia adduci exēpla
Cōstat eīn q de iure nature rectū ē q de
positū reddatur sicut patet in di i in c
ius nāle Et tū gladius furioso reddi nō dz
q p hoc uiolaretur regula de nō occidēdo
et de pace int' homīes cōsuāda quorū utrū
q ex gladij restitucione i se ipō atqz in alio
posset utiqz violari xij q i ne quis arbitret'
¶ Ex quo patet q ppt rectitudinē legis
nē receditur ab iā nālis iuris quā sequē
do incideretur in culpaz Et hec conuenienc'
circūstancia facit ¶ Ex his' i' que dicta sūt
patet q' ius legāle nō addit sup ius nāle
aliquā rectitudinē specialez et nouā sed
specificat illaz eandē p quosdā spales casus

inquib; et si nō suetur rectitudo nāl' iuris
s; unā regulā suatur tū s; aliaz sicut pre
dictū ē vel etiā dici pōt q in talib; casibus
licet nō suetur sensus quē littera sonat
suatur tū sēsus quē eadē regula suat et
portat s; intelligēciaz verā ¶ Et claret
etiā ex predictis q rectitudo nāl' iuris atqz
legalis nō ē alia et alia s; una et eadem
et aliter et aliter tū sumpta c vij

In quo et quare i pscripcōe et usucapiōe
discordat ius canonicū et ius ciuile c ix

TErcio circa ipam prescripcōz uō
considerem' iurium veritatē ad intel
ligendum aūt q're pscripcio ca
nonici iuris districta sit a pscrip
cione iuris ciuil' ¶ Notant' aduertendum
est q circa ea que dicunt' in puncti e aliud
ē certū aliud uero dubiuz primo quidē cer
tū ē q prescripcio que currit s; ius canonicū
i pscribēte bonā fidez requirit sicut patet
de re iur' li vj i regula possessor ubi dicit'
q possessor male fidei nullo tpe nō prescri
bit cū concordācijs suis et cōsimilib; patet q
prescripcō que currit s; ciuile ius nō re
quirit necessario bonā fidez in pscribēte sicut
patet C de pscrip xxx an l i et l omīs et
l cū notissimi ¶ 2º aūt ē dubiuz s utrū
ista pscripcionis diusitas inter predicta
iura rōnabil' seu irrōnabil' ē cēsenda nā
si pscripcio male fidei concordat equitati nāl'
iuris uir' q statuēdo ambo predicta iura
debuerunt inc'ā insimul concordare si veō
dicta pscripcō ē iniqua i con' equitatem
nālis iuris uidet' q nullū legāle ius debue
rit illā statuere ¶ Dz aduertendum ē q pre
dicta prescripcō considerata mente ciuil'
iuris illā statuētis iusta utiqz ē et equa qz
concordat equitati natural' iuris s; alio
mō considerata pscribētis mēte pfecto ini
qua iudicanda ē quia a iuris naturalis
equitate recedit Et q ita sit pz nā intēdit
ciuile ius pscripcōz male fidei duplicē
finē primo negligētes punire 2º uo litib;
finē dare Et utriqz finiuz predictorū corre
spōdet nāli iuri sicut i p' ca' pūtis articli
dictū est ¶ Ex hac igitur parte tal' pscripcio
iusta et equa merito dici dz s; qz ipse pre
scribēs p eandē pscripcō intēdit usurpare
alienam rem ideo ex hac parte merito i
iusta et iniqua dicenda ē quia discordat
ab ista regula nāl' iuris que uidel; ait
Quod tibi nō uis fieri alteri nō feceris
Jt' institutū sibi iuris precepta de iusticia et
iure Et ex hoc manifeste patet que cū fiunt
q pscripcō male fidei a iure ciuili i ducta
ē Attū adhuc remanet dubiū q're canonicū
ius i pfata prescripcione a ciuili iure dis
cordat Qua ppt aduertēdū ē q pscrip
cio male fidei ptim ē a iure ciuili inducta
sicut predictū ē ptim pmissa s cōsiderata

pscribētis inquitate quo re° ē iniusta sicut
ēē dictū ē nec sit quid ē s; illud a ciuile iure
inducta s; tm̄ pmissa q2 ius ciuile et qdlibet
aliud ius licet nō valeat aliqd iniustū atq;
iniquū inducere pōt tn̄ illud qnq; pmittē
ppt aliqd bonū et iustū qd ducit inde adqd
tale ius magis spectat intēdere sicut patet in
ff. ij di ar iij c iij inpn° Sic inpposito ē quid
ē nā; pmittit q pscripcio illi° ex mala fid
et inquitate procedat ut peaz duplicē pre
fatu; finē eliciat hoc aūt ppea facit q2 cū
ius ciuile intēdat pnncipalr̄ hic cōsuare ciuilē
societatē cui fini decernit maxīe necē ēē ne
gligētes puīre et litigia finire ppea magis
intendere debet adhoc tāquā ad cōe bonū quā
ut inquitatē remoueat vel corrigat prescribē
tis cū sit bonū particulare Nēpe magis ad
ipm̄ spectat illi° duplicis finis equitas psequē
da quā ipis pscribētis inquitas corrigenda
Ēt patet quare in pscripcione malefidei ius
canonicū a iure ciuili discordat Ampli° enī cū
illa duo iura fundamnta sint sup cōe natli iure
mutuo sibi subuenire couemens ē nā si vnū
alteri nō subueniret sequeret q vnū eorū in omib;
sufficiēs ēēt ac pons alterū supfluū foret se
pe quid cōtingit q ad vnū et eūdē effcm vnū
eoru; sine altero minime sufficē pōt. ubi cā
in pumendo clericū ac morte iuste tradēdu;
absq; iure canōico nō sufficit ius ciuile quia
eū degradare nō pōt nc et ius canonicū si
ciuili iure sufficiet est q2 canōic° iudex illū
minime occidere pōt ppea pdicta iura mutuo
sibi subueniūt in dicto casu q2 qd eorū exequi
qd ad eū ptinere nō Sic et suo mō in pscrip
cione malefidei euenire cōtingit nā in ea est
aliqd iustū et prosequēdū et aliud iniustū
et psequēdum que quid duo ex supioribus
patent hec siqdē duo p idē ius minime fieri
pnt ppea necē ē q sit aliqd ius q dictā pre
scripcōnē pp predictū duplicē finē instituat
et aliud ius q eandē pscripcō; pp malā fidē
prescribētis prohibeat Et hoc mō dicta iura
sibi mutuo uenire probantur Nec quid est
cōdictio int ea sicut dicetur plei° in ff. xxviij
ubi ult c ubi pba° q ius vnū nō pt alteri
obuiare p contradictō; s; tm̄ pmissione q2
id qd obmittit° ab vno sepe ab altero suppli so
let sicut in pposito nō ē nā q mala fides d;
pscripcō; infringere hoc a ciuili iure omitti
quia p eam antedicta; ad eū nō spectat in
fringere illas s; a canonico iure assumitur
q2 ad eū merito spectat infringē eā tn̄ est
cōdictio si ciuile ius dicit talē prescripcō;
equas et iustā ac pons instituēda; Ius vō
canonicū dicit prescriptā ēē iniquā et iniu
stam et p ons prohibēda; q2 sic dicēdo nō at
tēdūt ad eandē eam nc ad eundē finē. ubi aūt
vera cōdictio ē necē q s; eūdē respectum
acipiatur pterā ciuile ius intēdit seruare iu
sticias ppter litigia finiare Canonicū vō ius

intendit finiare litigia pp iusticiā; suare Naz
pncipal finis iuris ciuil ē cōsuare ciuilē socie
tatē que minime cōsuatur nisi litigia finiūtur
iuris aūt canōici finis pncipal ē mās ordina
re in deum et in euāgelicā legē ut s bō etna;
gloriaz cōsequatur hic quid ordo in deū hri nō
pōt nisi cōsuetur iusticia ut s pcaz interior
act° quo ordinat° in deu; s; iusticiā regulet°
pinde dere int in c qui scandalizauit Regula
iuris ait vtilius scandalū nasci pmittitur
quā ueritas relinquatur pterea canōicū ius se
quit° euāgelicā; legē et ei subalternat° que lex
euāgelica a ciuili iure discordat in rectificādo
actū interiorē. sicut patet ms° v. ubi dns ait
Qui uiderit mulierē ad cōcupiscēdū eā iā me
chatus ē eā in corde suo ius aūt ciuile intēdit
rectificare actū exteriorē qui ē adulterium pqd
possit ciuilis societas impediri ❡ Exquo pat
q ius canonicū pscripcō; malefidei d; peit°
pbibere pquā act° interior obliquat° et sic in
hoc a iure ciuili discordare necē ē ❡ pma qo
An ille qui cōpleta pscripcōe seu usucapione
incipit hrē malā; fide; rē possessā; restituē
teneatur ❡ Ad qd dicēdū s; iuristas q nō et
hoc triplici rōe. p° rōe auctis. 2° rōe ppeta
tis. 3° rōe inculpabilitatis ❡ pmo rōe auctis
nā si boā fide durāte prescripcō et usucapio
cōpleatur titulus iur ēē prescribēs nō tm̄ s;
ciuile ius s; et s; canones sacros sicut patet
ex de prescrip in c de quarta et c ad aures xvj
q iij c i ij et iij et c dilectio et ex eo c i hij
pterea iura hoc faciūt meū illud tuū di viij
quo iure ❡ 2° rōe ppetatis Nā si prescripc°
cōpleatur boā fide durāte iā suū ē tuū utriusq;
iuris auctē qd erat antea alienū nō obsta
te quācūq; mala fide postea subsequēte qua
pp talis restituere nō tenetur ❡ 3° racione
rē inculpabilitatis q2 null° tenetur restituere
illud q iuste et bene possidere probatur s;
talis pscribēs possidet rē pscriptā iuste et
bene nō obstāte mala fide supuenientē g° eā
restituere nō tenetur Maior ē euidēs et
minor probatur nā illud q d iure hr° iuste
et bene ex parte iuris utriq; possidetur et per
cōsequēs alienū nō ē qd iure possidetur hoc
aūt iure q iuste et hoc iuste q bene h° ibi ipse
prescribēs h; et possidet rē prescriptā d iure
g° iuste et si iuste g° et bn̄ et nō ius possidet
rē alienā s; suam et p ons restituē nō ter°
❡ Guidō tn̄ dicit talē ad restitucō; teneri s;
hanc opi osti deridet nichilominus tēt q si del°
consciā in mordēret nc cōsilio pitorū reformari
ualeret sequēda ē licet erronea sit et desen er
inquisicōm desūmo ptinat et assit tn̄ talē scru
pulosas osciās ēē ac timere ubi nō ē timēdū
de sūmo et si questiōes cū ocor. dicitq; se
in hoc nō ēē de illis pēsato q pscribēs iur aucte
dniū adeptus ē hui° sine appe fuisse scōti
sicut ex dictis s in articulo p° et in sequētib;
patet. Itē thoās in xvij quolib licet d hoc

breuit̃ dicat 7 dem ter̃ 7 o glo xiiij q vj si ijs
7 de tan et vmc̃ xxxiij q i i c vigilāti et i c
ulẽ de pscrip et goff hos sequitur 7 o an i in
aurialib, i regula possessor ubi infine illius
regule ait q adiroboracõẽ predictorū nondū
ẽ q moi acqrẽdi dñia de iure ñali uel gēau
eū iste igitur sit un⁹ modus dñiu; trāsferẽdi
s p pscripcõẽ licitus ẽ ex quo fit bona fide
Quare igitur qui pscripsit sicut et qui
emerit nõ erit tutus s3 eni puis possñ ille
tutus est qre nõ simili etiã iste Ex hijs app3
q ex psse ocordat cū scoto et hec ẽ cois sñia
qō 2ᵃ iuristarū ¶ Questio 2ᵃ secūdo etiã cca
pscripcõẽ queri pot que culpa dicit posse
comitti abillo qui mala fide possidens rẽ
prescribit dicẽdum q licet ppe et directe
nõ possit dici fur uel raptor interpretatiue
tū et indirecte pot et debet ab utroq3 censeri
eo q tãquã fur usurpat alienã rẽ et tãq
pᵃ qō raptor publice eam rapit ptea et si rẽ pub
licã nõ ledat sicut fur et raptor uel qntū
actū exteriorẽ tū cõsciã suã nõ minus in
ficit corã deo nã ueraciter fur ẽ et raptor ·
qntū ad interiorẽ effectū et lis nõ quātū
ad exteriorẽ actū et s3 hūc sensum loqui ur
capitlm illud xiiij q v i c si quid ubi dicit
si quid iuenisti rapuisti · rẽ ille nepe q rẽ
alienã repperit et illã nõ reddit lis nõ sit
raptor directe et ppe qntū ad actū exteriorẽ
quia alienã rẽ nõ vi p uiolẽciã usurpare
tū interpretatiue et indirecte ẽ raptor qn
tū ad actū interiorẽ qr rẽ alienã admodū
raptoris et furis sibi appetit uẽdicare ppea
corã deo infectã cõsciã habet sicut fur et
raptor cū deus plus respicit ad effectū qr
ad ipm actū et hoc ẽ qd dr i eodẽ capitlo
Qui alienū negat si posset et tolleret deus
eū cor interrogat nõ manū ¶ Ex hijs pa3
q mala fide prescribẽs qntū ad cõsciẽ culpã
equipoll3 raptori et furi ac p ons indiget
csciã suã purgare atq3 rectificare sicut et
illi s3 predicti nõ pnt hoc agere nisi p con
dignã restitucõẽ iux regulã iuris li vjᵗⁱ
ubi dicitur pecatū nõ remittitur nisi resti
tuatur ablatū Ergo eodẽ mõ pscribẽs mala
fide nõ poterit cõsciã suã purgare et recti
ficare nisi p cõdignã rstitucõẽ sic et fur et
raptor Articul⁹ 2ᵘˢ de rerū trãslacõẽ que fit auctẽ pnata

Ercio etiã tractandū ẽ de trãslacione rerū
que fit auctẽ pnata i pactū
psone pnate imediate hntis
dominiu3 rei hoc aūt s3 sco
tum ubi s duplr hab3 fieri
primo pactū mere liberalẽ · 2º pactū s quid
liberalẽ · Primus fit qn trãsferẽs nullã expec
tet reddicõẽ 2º uo fit qn pro eo qd trãsf
exspectat aliquid sibi reddi

De rerū trãslacione que fit i donandõ et
comodato Capitulum primum

PRima quidẽ trãslacio fit auctẽ pri
nata pactū mere liberalẽ inqua
trãsferẽs nullã exspectat reddicõẽ
sicut in donacõne ꝯtingit et etiã in co
modato ¶ Pro hoc aūt talis regula datur
Dñs alicui⁹ rei nisi prohibeatur aiure uel ab suo
supiore cuius uolūtate depẽdet in dando dõa
re pot rẽ suã alij uolenti illã recipe s3 quidẽ
probacio qr ex quo pactū uolūtatis sue fuit
dñs ergo p uolūtatẽ cessare pot eẽ dñs et alius
uult incipere ergo pot incipere eẽ dñs et nõ pro
hibet alia cū supior isti desinere et illi inci
pere eẽ dñm Ergo p talẽ donacõẽ trãslacio do
minij fit uere et iuste et ex hoc patet q de
racione liberalis donacionis sūt tria · primū s
liberal et uolūtaria trãslacio ex parte donã
tis · 2ᵐ uolūtas recipiẽdi ex parte illi⁹ cui
donatur · 3ᵐ libertas amborū huius donãdi
et illi⁹ recipiẽdi · i · q nulla lege supiore
phibeatur iste donare et ille accipe ut per
actū alterius aquo depẽdeant in ista trãsla
cione · Ex quo patet q monach⁹ uel filiusfa
nõ pot aliquid dare sine assẽsu uel saltem
cõi assensum expressum s3 seu interpretatū
abbatis uel pris cui⁹ rõ ẽ quia donare p
hibiti sunt alege supioris ¶ Itẽ qr donacio
eorū nõ depẽdet ad cõsensu expresso uel inter
pretato abbatis uel pris · Similr cleric⁹ do
nare nõ pot in aliquo casū sine uolūtate uel
saltẽ contra uolūtatẽ ppe sicut patet ex dec̃
si i c rõna li vj ubi pcipit grego x q vi
sitantes auisitatis nulla recipiant munuscu
la et si receperit teneant rstitue duplū uel
nõ absoluant a maledictõe quã ipo fcõ meru
erunt ¶ Aduertendū ẽ aūt q in donacione
iusticia minime eẽ pot si donãs nõ libera
liter donat uel cõtra uoluntatẽ alicui⁹ aquo
dependet i donãdo donū sicut patet i cau
qui ponitur ex de cẽsi i c exigit li vj ubi p
cipitur uisitātibus nõ recipere que si rece
perint duplum eius qd rceptū fuit eccẽ a
qua receperint i mẽse reddere teneant et talia
nõ facientibus ibi graues pene subduntur ·
Non insuper mere liberaliter doãt si decept⁹
vel qr necẽte tactus aliquid donat qui ignorã
et aliqual coactio excludit uoluntatẽ sicut
patet in tercio ethicorū Et ex hoc sequitur q
deceptus de eo cui doãt qntū ad illã rõ3 ppt
quã donat nõ simplr donat et ideo si alicui
tamquã ppinquo donat qui tū nõ ẽ ppinq⁹
nõ simplr donat · Consimilr si alicui ut
egeno qui nõ ẽ egenus pro inde uideãt illi
trãsferẽs s qui diuites existẽtes tãquã e
geni recipiūt elemosinas ne i iuste oĩa hui⁹ gn̄
recipiant quia nõ ẽ ibi
uoluntariū ppt condicionis ignorãciã quam
i dando respicit donãs 7 de quoq3 et si arc
tatus aliqua necẽte ut i usuris dandis uel
diminuẽdis et inuulgãdis nõ ẽ uere doã⁹
liberalis s3 s3 scotu; ubi s; sed de hoc ple

nius i tractatu de restitucionibus i quadrage
simali de xpiana religione s(ermone) xl ar(ticulo) ij c(apitulo) iij dic
tu e(st) in sup(er)p(ri)o p(ro)p(ter) quandam consimilitudine(m) et corre
spondenciam ipsius translacionis liberal(is) us(us) q(ue) fit
i(n) comodato cu(m) illa s(cilicet) que fit p(er) actu(m) mere li
beralem in donacione de ipso comodato nu(n)c
aliquid disserat(ur) s(ed) h(oc) cu(m) similes leges co
modatu(m) cu(m) translacione liberal(is) iuris adhoc
s(cilicet) q(uod) sit iustu(m) na(m) p(ri)mo requirit in comodante
liberam voluntatem ¶ 2o requirit in recipi
ente q(uod) re(m) comodatam recipe velit ad suu(m) usu(m)
¶ 3o q(uod) no(n) sit aliqua voluntas legis seu pri
cipis obsistens illi ¶ Est et advertendu(m) q(uod) co
modato simil(ite)r mo(do) i(n) iusticia cadit sicut i(n) dona
cione de qua s(upra) dictu(m) e(st) l(icet) h(oc) i(n) comodato no(n) sit
equalis effectus p(ro)p(ter) equale viciu(m) q(ui)a translaco
usus adipus no(n) requirit tantam libertate(m) q(ua)nta
translacio dominij liberal(is) s(ecundu)m scotu(m) ubi s(upra)

Vnde contractus origine(m) h(abe)nt et de multiplici divisione
et varietate eorum Capitulum 2m

Secundo autem translacio reru(m) fit pac
tum sive quid liberale q(uo)d p(ro) eo co q(uod)
quis transfert spectat aliquid i(n)de sibi
equivalens ei q(uo)d transfertur et talis
translacio p(ro)p(ri)e contractus nominatur quia ibi
trahuntur parium voluntates trahit(ur) enim iste ad
transferendum i(n) illud acomodo q(uod) exspectat ab i(ll)o
· proinde a quibusdam sic diffinitur Contrac
tus e(st) duoru(m) vel plurium i(n) idem consensus
Contractus igitur in quibus dominia transferuntur
in(tri)plici diffe(rencia) sunt · p(ri)ma de reru(m) p(er)mutacio
· 2a empcio et vendicio · 3a mutui dacio et ac
cepcio ¶ Primo sunt quidam contractus reru(m) uti
lis pro re utili i(m)mediate sicut vinu(m) p(ro) bla
do oleu(m) pro fr(u)mento et similia et tal(is) contract(us)
dicitur reru(m) p(er)mutacio do ut des vel do si
das et de hoc i(n) iij° ca(pitulo) subiungem(us) ¶ 2o sunt
quidam contract(us) rei util(is) pro numismate vel ec(onverso)
Cu(m) en(im) quoque difficile erat res usuales
commutare i(m)mediate ideo i(n)venu(m) r(e)p(er)tu(m) est
p(er) q(uo)d talis commutacio facili(us) fieri posset q(uo)d
vocatur numisma l. i ff de contrahe(nda) emp(cione) et hec
commutacio numismatis pro re utili vel usu
ali empcio nu(n)cupatur e(t) co(n)(verso) aut(em) vendicio dicitur
est et de hijs dicemus inf(ra) c(apitulo) xxxiij et xxxiiij
¶ 3o no(n) sunt aliqui contractus s(cilicet) numismatis
pro numismate et talis contract(us) mutuu(m) de
nominatur i(d est) mutui dacio et mutui accepcio
et hoc i(nfra) s(ermone) xxxv dicturi sum(us) et iteru(m) aliq(ui)d
de hoc dicetur i(nfra) s(ermone) xxxix et ar(ticu)lo iij ¶ Iuxta
e(st) notandum q(uod) sex sunt contractus in quibus transfert(ur)
dominium · p(ri)mus enim e(st) liberal(is) donacio · 2o reru(m)
p(er)mutacio · 3o empcio · 4o vendicio · 5us mu
tui dacio · 6us mutui accepcio ¶ Sunt et alij
contractus in quibus transfertur ius usus et ius
utendi retento dominio et hij correspondent vj
modis translacionis dominij · p(ri)mo enim liberali
donacionis dominij correspo(n)det usus rei co
modacio · 2o reru(m) p(er)mutacioni correspo(n)det
mutua vel p(er)mutua comodacio · 3o empcioni

correspondet conductio · 4o vendicioni lo
cacio · 5o aut(em) mutui accepcioni no(n) correspo(n)
det aliquid p(ro)p(ri)e i(n) translacione usus rei ¶ Ex pre
dictis patet quibus modis p(ro)p(ri)e reru(m) dominia
atque usus earu(m) transferri i(n) multiplici contractu
¶ Et iteru(m) advertendum q(uod) iux(ta) p(ri)mam regulam
positam in principio precedentis articuli i(n) qui
bus transfertur usus vel ius utendi retento do
minio iusti sunt vel i(n)iusti iux(ta) regulas
translacionis dominij hic s(ecundu)m scotum ubi supra

De reru(m) p(er)mutacione et q(ue) requiru(n)tur adhoc

Tercio addi potest q(uod) iusta sit i(n)
translacio quedam particularis que
ad p(ro)p(o)s(itu)m sit de reru(m) p(er)mutacione
q(ui)a de ea i(n) c(apitulo) precedenti in distinctione
p(ri)ma posita est ¶ S(ecundu)m scotu(m) ubi i(n) s(upra) Circa
iustam reru(m) p(er)mutacione(m) talis regula datur
Dum reru(m) iuste eas p(er)mutat si sine fraude
fuerit equalitate(m) valoris i(n) quantitatis s(ecundu)m rec
tam ra(cionem) ¶ Circa qua(m) regula(m) notandu(m) e(st) q(uod) mult(e)
condiciones que necessarie sunt ad iustam donacionem
de quibus dictu(m) e(st) s(upra) ar(ticulo) ij et c(apitulo) iij tres et alie
i(n) predicta regula describuntur que p(ro)p(ri)e
sunt ad iusta(m) p(er)mutacione(m) · p(ri)mo enim di
cens sine fraude triplice(m) fraude(m) comm
uniter excludit · p(ri)mam i(n) sub(stanci)a · 2am i(n) quantitate
· 3am in qualitate ¶ P(ri)ma(m) i(n) qua(ntitate) · in sub(stanci)a ·
ut no(n) committetur auricalcu(m) pro auro vel
aqua(m) pro vino s(ive) i(n) vino limphato ¶ 2a i(n)
quantitate ut sive quantitas mensure p(er) p(on)dus
sive p(er) rigam seu p(er) aliu(m) modum ut puta
p(er) modu(m) sextarium et hui(us)modi sive i(n) liquidis
sive i(n) aridis iustu(m) pondus et iusta mensura
fuerit ¶ 3a i(n) qualitate q(uod) no(n) committetur
vinu(m) corruptum pro puro et sano hec omnia
probantur ex(tra) de iniurijs et dap(no) da(to) · i(n) c(apitulo) si
culpa ubi dicitur qui occasione(m) dapni dat
dapnu(m) dedisse videtur ¶ S(ed) defraudans
de sub(stanci)a illum qui p(er)mutando putat accipe(re)
alia(m) sub(stanci)am vel in quantitate qui putat accipe(re)
aliud quantu(m) vel in qualitate qui putat ac
cipere aliud quale dat dapni occasione(m)
qui no(n) p(er)mutaret nisi crederet aliam sub(stanci)am
alia(m) quantitate(m) et alia(m) qualitate(m) accipere
ergo videtur de presumpcione iuris et s(ecundu)m veri(ta)te(m)
dedisse dapnu(m) Si aut(em) ca advertentes aliquis
predictoru(m) defectuu(m) in re vendenda reptus
est venditor no(n) peccat tu(n)c tam(en) p(er)venit ad noti
ciam eius recompesare tenetur dapnu(m) emp
tori illatu(m) Adhoc et vide inf(ra) s(ermone) xxxviij ar(ticulo)
2o p(er) totum ¶ 2o dicit regula q(uod) fuerit equali
tatem valoris i(n) mutuatis Q(ualiter) aut(em) equitas
valoris probanda sit s(ecundu)m q(uo)d a sit probatur
paup(er)t(ate) xij de civitate dei c(apitulo) iij ubi ait vile vel
le emere et care velle vendere revera vici
um e(st) Q(uod) intelligitur de re usu et circa qua(n)
tum ad usum na(m) frequenter res que in se no
bilior e(st) i(n) ee(sse) nature usui homi(nis) minus utilis
est ac p(er) hoc minus est preciosa sicut patet
paup(er)t(ate) xij de civitate dei ubi ait q(uod) melior

i domo panis quam inius . cum tamen omne vinum no
bilius sit simpliciter ipso non vino sed de hoc di
cetur plenius infra xxxv ar. 1 . 3o quoque preter
predicta additur secundum rectam racionem attendere
secundum naturam rei in comparacione ad humanum usum
propter quod ista permutacio fit talis autem equali
tas secundum rectam racionem non consistit in indivisibili me
dio ymmo in tali medio respicit ipsam iusticia
commutativa ¶ Magna est latitudo et intra
illam latitudinem non attingendo indivisibile
punctum equivalencie rei et rei quia quo ad
hoc impossibile esset omnimaliter attingere in quo
cumque gradu citra extrema fiat sit utique
iusta ¶ Que autem sit ista latitudo et ad quan
tum se extendat quia idem est in permutacionibus
sicut in empcionibus et vendicionibus io dicetur
infra in f. xxxv ar. 1 et c ij Et est plura
alia ad permutaciones pertinencia ibi ponuntur
¶ Ultra ea que dicta sunt notandum adver
tendum est quod circa istis contractibus supradictis
scilicet donacionum et permutacionum empcionum
et vendicionum sicut predictum est tamen veniunt
mutua commutacio conductio et locacio pro
quantum ad condiciones de illis supra positas ser
vanda est in eis iusticia consideranda in hijs
ad usum sicut in illis ad dominium ¶ Iniu
sticia autem in permutacione patet ex tribus causis
primo ex decepcione . 2o ex involuntario . 3o
ex prohibicione superioris cui permutans sub
est in permutando sicut lacius supra ar.o y et
vbi c ij de donacionibus dictum est Et ex hoc dici
potest iniusta permutacio que fit in alearum
ludis et huiusmodi iuxta illud ff de aleatoribus
l. ult. et extra de vita et ho. cleri. in c. clerici
officia secundum Scotus ¶ Ceterum quia quod putabamus
longior fuit sermo si multa que ulterius in presenti
materia occurrunt explorare vellemus verendum ne
aut sermo grata brevitate careret aut largo
excellens quantitate materies ex sua exstimacia
debita diligencia fraudaretur . pausemus
proinde hodie iam si placet ac tanquam animalia
munda ruminemus que hodierno sermone
tota aviditate glutivimus atque preparemus
vigiles mentes nostras ad ea que de hac materia
dicenda sunt et maxime die crastina ad
dirigendum mercatores et artifices in viam rectam
ne in operibus et mercimonijs suis amplius pec
care velint secundum misericordiam largiente agno
inmaculato domino nostro Ihesu Christo qui cum patre
et spiritu sancto gloriosus regnat in secula seculorum amen

¶ Dominica 3a in quadragesima in mane de
mercatoribus et artificibus in generali et de con
dicionibus licitis et illicitis eorundem sermo xxxiij

Eice ancillam et filium eius ad
gal. iiij o cap.o Et in epistola hodi
erna dictum est in precedenti ser
mone de origine dominiorum
atque de rerum divisione translacione
cione et de contractuum dis
tinctione nunc non particulariter

subiectum est de permutacione rerum Nunc est de
de mercacionibus et artificibus in generali cum presens
materia magna sit varia ad multa que in sequen
tibus tractanda sunt ¶ Ad quorum igitur
intelligenciam advertendum est secundum Alexandrum de A
les quod tria sunt genera operum humanorum . primo
enim sunt quedam que possunt nunquam esse mala .
2o sunt aliqua que non possunt esse bona . 3o quoque
alia reperire contingit que possunt esse et bona et
mala ¶ Primo in quantum sunt opera quedam
que mala esse non possunt sic diligere deum ex toto
corde et in tota anima et in tota mente atque
diligere proximum suum sicut se ipsum iuxta sententiam
salvatoris mt xxij ¶ 2o quoque sunt opera
alia que possunt minime bene fieri cum ex prava
actus inordinacione secundum se omnino mala esse pro
hibeantur huiusmodi sunt blasphemare deum
odire proximum usura fornicacio et cetera
similia ¶ 3o insuper sunt alia quedam que
possunt et male et bene fieri quemadmodum dare
elemosinam ieiunare orare et consimilia
Inter que mercacio computatur quia non de se
mala est secundum ex circumstancia temporis seu loci et sili
um potest illicite exerceri proinde aug.
libro de questionibus novi et veteris testamenti si
cut aut fornicari hominibus semper non licet . nego
ciari autem aliquando licet . aliquando non licet sicut
si emantur merces in dei templis Et ab horrere
se ostendit dominus mt xxj quando dei zelo armatus
intravit in templum et eiciebat omnes vendentes
et ementes in templo ut iniustice demonstraret
quod in vendicionibus et empcionibus de cordibus hominis
quod est templum dei avaricia eici debet que
utique est ancilla teste apostolo ad gal. iiij quando ait
Avaricia que est ydolorum servitus ipsam enim ser
vit scilicet thesauris congregandis quia videlicet
fuire facit minimis cum filijs suis qui sunt
omnes contractus illiciti secundum quod dicit scriptura
divinitus inspirata Eice ancillam id est avari
ciam antedictam et filium eius scilicet principalem
qui est amor temporalium rerum Si in mercacijs et
artificibus talem ancillam dominari contingit
mercator artifex relictis divicijs congrega
tis mentium peribit proinde pro. xxx c. sep
timum est per tria movetur terra et quartum
quod sustinere non potest per servum cum regnaverit
per stultum cum saturatus fuerit cibo per odiosam
mulierem cum in matrimonio fuerit assumpta et per
ancillam cum fuerit heres domine sue Servus
regnans est corpus spiritum predominans Stul
tus saturatus cibo est affectus repletus
carnali desiderio Mulier odiosa in matrimonio
coniuncta est mens elata odiosa deo et demo
ni copulata Ancilla heres domine sue est intel
ligencia solum terrenis et transitorijs divi
cijs dedicata cui dominatur caro de terra
formata et in pulverem reversa aut tamen ter
rena intelligencia efficitur heres cum ad
tantam pervenit cecitatem quod moriturum non credit
relinquere divicias congregatas hij sunt

de quibus propheta ait oculos suos statuerunt decli
re in terram Et hoc est quartum quod terra sustinere
non potest quia sicut alibi de propheta inquit dormi
uerunt sompnum suum et nichil inuenerunt omnes vi
diuiciarum in manibus suis Eidem contra mercator et
artifex cum hanc ancillam et filium eius de corde
tuo quos tamen illos vere eiice cum secundum rectitudinem
et iusticiam illa perficies ne tibi contingat quod propheta
in psalmo li inquit tota die iniusticiam cogitauit lin
gua mea tua sicut nouacula acuta fecisti do
lum vbi ostenditur triplex studium in iniuste in
cantis et artificis ad iniusticias exercendas primum
est studium cordis ibi tota die iniusticiam cogi
tauit . 2m studium oris ibi lingua tua . 3m
est studium operis ibi sicut nouacula fecisti do
lum . Et potest esse thema in predicatione et lecti
exponetur in psalmo xliiij articulo i c iij Iste de merca
cionibus et artificibus et quibuscumque empcioni
bus et vendicionibus generale et utile doctrina
tradere capientes tria ad presens de illis considere
primo scilicet eorum licitam exercitacionem 2o eorum impia
abusionem . 3o eorum debitam reformacionem

Articulus primus quod triplici via ostenditur licitum esse mercari

Prima autem consideracio circa mer
cacionem est de eius licita ex
ercitacione ¶ Triplici enim via
probari potest quod mercancia li
cite possit exerceri . primo via nature
. 2o via scripture . Tercio via
gracie seu sancte ecclesie **Quod ex lege nature os**
tenditur licitum esse mercari et maxime propter tria . c . i .

Primo quidem probatur via nature lici
tum esse mercacionem quod quidem monstrari
potest ex triplici utilitate que sequi
solet ex illa . prima est utilitas generalis
2a est utilitas specialis . 3a est utilitas particu
laris ¶ Prima in qua est utilitas generalis quod
secundum scotum in iiij di xv q ij . patet patet ex mani
festis necessitatibus necessitatibus et comodis proci
entibus ciuitati hominum ex officio et exercicio
ipso mercandi . Constat enim quod multa desunt uni
patrie seu urbi que in altera superhabundat
Illi quoque qui colendis agris et mecanicis artibus
mechanicis occupantur aut regimini reipublice
seu iuste iusticie operam prestant comode et
opportune adire non possunt terras ad res quibus
egent emendas et deferendas nec insuper ad
hoc omnes industriam et periciam habent propter quod
rei publice expedit quod hoc officio aliqui ydo
nei mancipentur quibus utique merito aliquod
lucri emolumentum debetur iuxta illud apostoli i
cor . c ix nemo militat suis stipendijs unquam
licet reperientur qui absque lucro huic operi insumere
vellent Et merito quidem cum dominus ait x . c dicat
dignus est mercenarius mercede sua ¶ Insuper
aduertendum quod in mercacione concurrunt multa
pro rei publice officio et utilitate que iuste pre
mium promerentur . primo concurrit mercatorum
industria . 2o sollicitudo 3o concurrunt labo
res 4o pericula ¶ primo enim concurrit industria
na si mercatores non essent industriosi in rerum valori
bus et precijs et expensis periculis et comoditatibus
subtiliter estimandis perfecto ad hoc ydonei nequa
quam essent ¶ 2o concurrit vigilancia atque sollici
tudo circa predicta que in tali exercicio pluri
mum necessaria est ¶ 3o concurrunt labores sepius
enim tales multis laboribus hic exercent mare et
arida circueuntes et in illis multa incomoda sus
tinentes ¶ 4o in talibus concurrunt pericula mul
ta dum suas pecunias atque merces ex illis emptas
nec non et proprias personas multis periculis contingen
tes exponunt ¶ 5o insuper addi potest quod circa
dictis industrijs sollicitudinibus laboribus
et periculis non semper lucrum habent Et quia ex
hijs omnibus rei publice sunt utiles et opor
tuni patet quod merito lucrum pro dictis circum
stancijs competens et discretum inde possunt
et debent racionabiliter reportare ¶ Ex quo ul
terius sequitur quod usque ad aliquam mensuram
comodam et discretam possunt in iusto modo mercium
suarum precium augere ¶ 2a utilitas
ex mercacione proueniens dicitur specialis
omnes nempe a quibus mercatores emunt et quibus
reuendunt saluo eorum racionabili lucro possunt
specialiter lucrum competens inde habere sicut assi
dua experiencia docet quia quod in una terra est
habundans et vile in alia terra uel patria
est necessarium rarum et carum . Ex quo agricole
atque artifices de suis artificijs uendendo lucrum
congruum habere possunt et mercatores cum aliorum
comodis inde competens habere lucrum ¶ 3a uti
litas ex ipsa mercacione proueniens particu
laris est nempe sicut ars et industria artifi
cis sibi licite fit lucrosa sic industria merca
toris in rerum precio et ualore prudenter ex
aminando et ad subtiliores mimmas iu
stum precium prouidendo potest sibi particulariter
licite ualere ad lucrum et maxime cum in hoc
salua latitudine iusti precij consistit profisit
cum per hoc etiam distant subtilius pensare
rerum precia et ualores . preterea ex hoc varie
oportunitates et occasiones ad res comodius
vendendas atque emendas habent in temporalibus et ca
sualibus locorum suorum quod quidem manat a boni
prouidencie dei sicut et cetera temporalia bona
proinde sic per hoc mercatores lucrantur ex dono
dei proueniunt pocius quam ex malo dominio quorum
mercatorum lucrum mensuram debitam non exce
dat ac debitis modis ac circumstancijs fiat &c

Quod mercari scripture testimonio licitum comprobatur [c ij]

Secundo quidem via scripture
sacre probatur licitum esse mercari
cionem quod sic patere potest nam si hoc
esset de se i . de sui natura peccatum saltem
mortale expresse ipsa sacra scriptura hoc
in aliquo loco prohibuisset et maxime cum
fere totus hic mundus sicut experiencia patet
in hoc semper et publice occupetur hic autem
nunquam facit nisi solum aliquam cum re circumsta
ac viciose sicut est mercari in sabbato uel in

templo in quo actum ipsum ipse videtur ostendere
unde 1° esdre c. ult. scriptum est quod nullus in
ferret onus in die sabbati et quod negociatores
non venderent venalia in sabbato verum suppone
et concedere videtur quod ceteris diebus ebdomade
hoc eis liceret. Per gratie statum etiam
ostenditur esse mercacionem capitulum 3m

T

Ercio quoque ostenditur esse licitam
mercacionem vie gratie nam tempore gratie
auctoritas universalis ecclesie mercatores
sub congrua mensura lucrantes nunquam
donat in primo instatu salutis iudicat usi
alia omnia subsint adhoc extra de pena. nisi vi
et ux. in c. puras. ¶ Sed contra predicta satis
instare videtur Cris sup illud mt xxi Et ei
ciebat ybus omnes ementes et vendentes de
templo et ponitur lxxxviii di. c. eiciens licet
plerique decretorum textus capitulum illud non
habeant quia palea est. Ibi enim Cris ait quod per
hoc xpistus designavit quod mercator nunquam potest
deo placere et ideo nullus xpistianus debet esse mer
cator aut si voluerit esse proiciatur de ec
clesia et paulo post qui emit et vendit
non potest sine periurio esse. Ad quod dicendum quod Cris
exaggeratative ibi locutus est pro eo quod pauci
sunt mercatores qui debitam mensuram iusticie
intendant in suis mercacionibus et obsuet quia
multis aliis viciis sibi non patet. Aut absque
dubio non est in hoc dicto sequendus cum nullam
habeat probationem rationem cogentem seu scripture auc
toritatem nam ex illo sacre scripture loco hic
non potest trahi quia ibi xpistus generaliter irruit contra
omnes ementes et vendentes in templo non enim omnes
omnes fuisse mercatores loquendo de eis iuxta
communem formam de quo tamen mercatore ipse Cris
loquatur patebit in ultimo capitulo articuli sequentis
¶ Advertendum est tamen quod sunt negocia quedam
que vix possunt absque peccato fieri sicut patet
de penitentia di. v. negocium et ad doctoribus
numerantur. Et primum est cura rei familiaris
2m est milicia. 3m est procuracio. 4m est admini
stracio de quo de pen. di. v. in c. fallas et in c. qua
litas. Scriptum est qualitas lucri negociantem
aut accusat aut arguat quia est honestus
questus et turpis verumtamen penitenti utilius
est dispendia pati quam periculis negociacionis
abstringi quia difficile est inter ementis ven
dentis que commercium non intervenire peccatum
hec v pericula posuit Ray. sextum quod periculo
sius hiis omnibus est advocacio. septimum
autem non omittas scilicet sacerdotis officium quo nichil
mirabilius et periculosius est si perfunctorie
res agatur sicut patet xl di. ante omnia hec
duo ultima addit ostiensis. Articulus 2us de septem

S

Ecunda autem circumstanciis ex quibus
considerato mercacionis illicite efficitur
circa mercacionem est de eius
impia abusione licet autem sicut
iam ex precedentibus patet mer
cancia posset licite exerceri tamen
plurimum difficile est unde extra ea. xxvii c.
Scriptum est qui querit locupletari evertit o
culum suum a iusticia et adeo quod probans sine declara
cione subdit quia sicut in medio compaginis
lapidum palus figitur sic inter medium vendi
cionis et empcionis angustiabitur peccatis
qui querit locupletari fit autem ex septemplici
circumstancia illicita mercancia. primo ex circum
stancia persone. 2° ex circumstancia cause. 3° ex
circumstancia temporis. 4° ex circumstancia loci. 5°
ex circumstancia consorcii. 6° ex circumstancia con
dampni 7° ex circumstancia modi. sexta cir
cumstancia est scoti reliquie vero allex. de ales
Quod non licet ecclesiasticis viris se mercacionibus im
plicare capitulum 1

P

Rimo quidem fit mercacio
illicita ex circumstancia persone im
mune enim licet clericis et ecclesiasticis vi
ris mercacioni vacare unde ad thi
[mothe]um apostolus ait nemo militans deo implicat se ne
gociis secularibus lxxxviii di. c. negocia
torem Jeronimus ait negociatorem clericum et ex ino
pie divitem et ex ignobili gloriosum quasi
quandam pestem fuge et augustinus in sequenti c.
ait Ante enim quam ecclesiasticus quis sit licet ei
negociari facto iam non licet. extra ne cle. vel
mo. secularia. ne se immisceant. prohibitum penam autem cle
ricorum qui negociis secularibus se immiscent
est quod si se non correxerint debent deponi
xci di. clericus extra ne cle. vel mo. secularia ita
tamen quia religiosi districtius districtius quam alii
puniuntur ut in dicto c. sed nec. 27.
Quod nisi ex necessitate et pietate non licet etiam
secularibus exercere mercacionem capitulum 2m

S

Ecundo fit illicita mercancia ex cir
cumstancia cause secundum enim alex. de ales
et laycis mercari non licet nisi propter
duo. primo propter necessitatem; 2° propter pieta
tem ¶ primo inquam propter necessitatem ut videlicet
satisfacere possit sibi et familie sue secundum con
decenciam status sui ¶ 2° propter pietatem sicut
lucretur ad distribuendum pauperibus et in alias
pias causas predictum lucrum ut puta secundum
tho. 2a 2e q. lxxvii intendit aliquis negoci
acioni propter publicam utilitatem ne scilicet res necesse
adiutam patrie desint et lucrum petit non
quasi profine sed quasi stipendium sui laboris et
hoc et modo licet quia pietas dici potest
esse illicita est secundum tho. vel mercandi fine principa
liter in lucro ponit. Mercari enim propter thesauros
cumulandas et propter implendas diviciarum cu
piditatem et curiositatem seu propter aliquem malum
finem illicitum est et culpa mortis quia hec
prohibita sunt omnibus sicut patet di. xlv. c. os
et c. sicut cibus. Gregorius etiam Ray. ¶ Ex hiis er
go aperte patet quod mercari ut exinde ci
mulentur et frequententur seculi vanita
tes et pomparum ipse aut in uxore aut in fami
lia sua illicitissimum est et ad culpam tales ut
quod expenses immoderate insaciabiles sunt a
bissus que insaciabilem requirunt abissum

lucrorum etiam iniquorum sicut propheta inquit .
abissus abissum invocat ¶ Ex hijs colligi potest
quod mercatus licet pluribus nichil quam aliud in ius
tum quod committere solet vel bonum genus in merca
cionibus suis quantitat nichilominus non eximitur
a morali si potest in iustam causam licet ab iniusto exerce
at mercancias debuisset enim eccl. c. iiij ait unus
est et secundum non habet nisi unum filium non fratrem
et tamen laborare non cessat sed in mercancijs nec tamen sa
ciantur oculi ei divicijs nec cogitat dicens cui la
boro et fraudo animam meam bonis Sed et hoc
mirabile est quod cum plurium de talibus reperiantur
nullus qui de hoc conscienciam sibi faciat inveniatur
pro inde secundum fratrem alvarum in libro de planctu
ecclesie videtur carius quam ematur cupidi
tatis causa est peccatum et turpe lucrum xiiij q iiij
c. quicumque propter tale lucrum est pauperibus dispen
sandum et iterum turpe lucrum a doctoribus
reputatur sine necessitate emere res tempore quo
minus valet ut carius vendat ad tempus carioris fori ven
dantur ad hoc facit capitulum predictum quicumque
ubi de hoc textus expressus habetur
Quod diebus festivis mercari non licet c. 3um
Tercio fit illicita mercancia ex circumstan
cia temporis scilicet cum fit diebus festivis
oracioni et devocioni atque sacris exerci
cijs deputatis sicut patet de merca
toribus qui vadunt ad nundinas et mercata
atque emendunt et vendunt in eis et contempnunt
divinis officijs sacris et verbo dei et nulla
in tali die audita missa insaciabiliter inhiant
ad temporalia lucra propterea insensibiles effecti ad spi
ritualia et eterna nichil eis sapiunt nisi tran
sitoria et terrena propterea baruch iij c. de tali
bus ait Exquisierunt prudenciam que de ter
ra est negociatores terre theman/thaman autem
interpretatur auster est enim auster ventus me
ridionalis qui est humidus et calidus et sig
nificat cupiditatem et avariciam que quidem dif
ferunt inter se nam cupiditas inmoderate con
cupiscit non habita sed avaricia iniuste retinet
acquisita . primum in humiditate 2um in caliditate
tate significatur contra tales clamat . 3um pre
ceptum dei exo. xx. c. memento o mercator ut
diem sabbati sanctifices i. sanctis operacionibus
non mercacionibus vaces Quod in locis .
deo dedicatis et sacris illicitum est mercari c. 4um
Quarto illicite mercacio exercetur ex
circumstancia loci utputa cum fit divino
cultui dedicatum . Contra tales
dominus sicut scribitur mathei xxj arden
tissimum zelum ostendit Nam intravit tem
plum dei et eiciebat omnes vendentes et ementes
in templo in quo quidem fervido actu zeli
animadvertendum est quod non tantum vendentes set
et ementes in templo eiecit eo quod vendentibus
mali prestant occasionem nec non et hoc fa
ciebant in indebito atque loco perturbativo
oracionis et divini occultus quanta autem vene
racione et reverencia digna sint templa

dei et loca deo dicata ostenditur extra de immuni
tate ecclesie decet domum domini sanctitudo li vj
ubi scriptum est decet domum domini sanctitudo
decet ut cuius sanctis est in pace locus eius cul
tus sit debita veneracione pacificus sitque
ad ecclesias humilis et devotus ingressus sit in
eis quieta conversacio deo grata inspicienti
bus placitaque considerantes non solum instruat
sed et reficiat convenientes ibidem Item ecclesia
nil inhonestum nichilque incongruum fieri de
bet xlij di. in c. non oportet et duobus
capitulis sequentibus et iterum pro xvj q.
vij c. et hoc prohibetur quod in sacro loco ubi
oracionibus vacandum est mercaciones fieri non debent
Non licet carius vendere merces forensibus
et peregrinis quam vendantur civibus in eodem foro c. v.
Quinto non licet mercari considerata
circumstancia consortij videlicet cum
res carius venditur transeuntibus
quam mercatoribus atque mansuris
et discretis aut plus rusticis et ignaris
quam civibus expertis plus simplicibus quam a
stutis contra quod extra de vendicione et emptione in c. pla
cuit consilium sacrum quod presbiteri moneant ple
bes suas et hospitales sint atque non carius
transeuntibus vendant quam in mercato vendere
possent Et secundum b. in preallegato c. placuit ad hoc
per excommunicacionem compelli possunt xlij di. s
hum etiam quod verum est secundum primo si hoc notorium
esset et moniti emendare se nollent etc.
¶ Quod mercari non licet rei publice dampno et quomodo
commune et multis modis refelluntur
retrangularum seu stramazorum contra c. vj
Sexto est illicita mercancia ex cir
cumstancia communis dampni ¶ Ad huius
intelligenciam notandum est secundum sco
tum in iiij di. xv q. tria sunt homi
num genera qui cum utilitate et comodo rei publice
in mercacionibus exercentur . primum sunt mercanciarum
apportatores . 2i mercanciarum conservatores
. 3i mercanciarum inmutatores et melliora
tores ¶ primum inquam sunt mercanciarum
apportatores quia portant illas de patria
que illis habundat ad patriam cui ille utiles
seu necessarie sunt Ex quo sequitur quod merca
tor talis qui res affert de patria ubi ha
bundat et transfert ad patriam que indiget
illis habet actum utique rei publice utilem et hones
tum ¶ Secundo sunt mercanciarum conservatores
qui quidem quantitatem quamque magnam mercanciarum
emunt ut apcius suo tempore ab emptoribus
in tantie reperiantur venales Nempe mercancias
de longinquo portantes non sine gravi incomo
do possunt semper vendere illas nec insuper quibus
indigentes illis possit statim currere ad emendum
eas ¶ Et ex hijs patet quod tales mercanciarum
conservatores sunt ad magnam rei publice utilitatem
¶ 3i sunt mercanciarum inmutatores seu
melioratores qui videlicet industria sua
labore et arte aut temporis varietate quod sic

cariorem fieri ē apportatis et conservatis mercan
cias varie meliorant sicut faciendo de lana
pannum de coreo sarpas de cera candelas et cō
similia et tales r. p. utiles sunt considerantis
quoque que i primo c. primi articuli presentis sermonis
dicta sunt lucrum et comodum quod merito re
spōdeant ad quoque que dicta sunt reportare lici
te possunt hiis cum casibus vel lucrum quesitum ex
opere et artificio quod licitum ē rei di clericus
tri fratrum scotum ubi ē i translacione huiusmodi nego
ciativa tunc siquidem i iusticia ē cum officit rei
publice actus eius vel si inmoderate recipit
a re p. ultra industriam diligencias sollicitu
dine et pericula hiis igitur iam premissis clares
cere pot qui sunt r. p. mercatores perniciosi
deo et hominibus merito odiosi hij videlicet
qui sicut predictum est nec mercancias transferunt
nec conservant nec labore eorum et industria res
venales meliorarentur huiusmodi quidam sunt p
niciosissimos contractus frequentantes quos gentes
quidam nominant scotos quia multos impia cr
dulitate transfigunt ab aliis nominantur strangari
eo quod retrorsum ruere faciat divicias alior
a quibusdam bistracti quia bis devorando substanc
aliorum i miste trahunt A quibusdam retrango
le eo quod substancias aliorum retrahendo plures im
pie strangulant Ab aliis baroccola nomi
nantur eo quod consumunt more baracterie et for
te hec sunt nomina demoniorum a quibus huiusmodi
contractus reperti sunt sed ut dicitur ex de ver
signi i c intelligencia. Intelligencia ulterius
ex causis est sumenda dicendi quia non sermonis res
sed rei est sermo subiectus et quod disposicio non cognoscit
ex nomine sed ex affectu ps m. l. cū precario ff
de precario. Quantum autem tales r. p. perniciosi sunt
ex tribus patet secundum scotum que res corruptele nomina
ri possunt prima corruptela ē precij inmeriti. 2ª
precij i iusti. 3ª ē precij periculosi. ¶ Prima
corruptela ē precij inmeriti tales enim predo
nes ut verius dicam quam mercatores contractibus
supradictis efficiunt quod simplices certificari
non possunt de ipso valore rei emende quia nemo emunt
ut sine predictis proborum mercatorum condicioni
bus vendant nemo et vendunt ubi similiter nemo emat
Tales quidem rigattier gallice nominantur
eo quod prohibeantur i mediatum commutacionem vo
lencium pronomice commutare ¶ 2ª corruptela
ē precij i iusti quia hij pro comodum proprium
atque lucrum faciunt quod venale vel usuale cari
ementi et vilius vendenti quam iusticia et ro
postulat ex quo dampnificare utramque partem
reputat et per consequens toti rei publice perniciosi sunt
¶ 3ª corruptela ē precij periculosi nam propter
corruptelas predictas quam cognitam mercatores
si non sunt cauti et timentes deum vel in periclo
animas suas ponere si sed has corruptelas lu
crari volunt aut si se salvare desiderant i
licito nemo mercandi ad pauperiem devenire ¶ Ex
quibus omnibus clarius patet quod rei publice mag
num sequitur dampnum pro comodo eorum tales lapun

Cri⁹ lxxxviij di i c eiciens sicut i articulo pre
cedenti iij c dictum ē Tales quidem secundum Cri⁹ et scotum
de patria deberent exterminari atque expelli et i
exilium dari quia duo vel tres i una civitate
magna corrumpunt totam multitudinem mercatorum
nec tamen alij mercatores i corruptelis predictis co
taminati excusari possunt maxime si ante dictis
maliciis per providentes provisores atque statuta ob
viare negligunt et obstare ¶ Quod autem reme
dium contra supradictos sit dandum mercantibus
qui animas suas salvare volunt patebit i eius
fine sequentis sermonis. De multis illicitis
modis et abusionibus quibus utuntur plerumque mercan
tes atque artifices qui in tribus septenariis abusio
num distincti sunt c iij quod continet particulas di
visum est

Septimo mercari non licet
sex carnistinctiam modi Multis enim illici
tis et i iustis modis plerumque mercaci
ones et artes exercent quos per tres
abusionum septenarios distinguimus licet et plu
res modi addi possunt. Prima particula huius capituli
continet septem abusiones artificum et mercatorum

Primum abusionum septenarium subiun
gamus nempe plerumque exercent mercaciones
et artes hiis septem modis. primo men
daciis. 2º periuriis. 3º duplicitatibus
4º sophisticis verbis. 5º malicosis circumvencionibus
. 6º simulatis occultacionibus. 7º dampnosis mix
turis ¶ Primo enim quidem artifices et mercantes ve
dunt et emunt mendaciis multis quod nichil aliud ē
quam more iudeorum vendere xpm per pecuniam sicut
patet xx xj q iij c abijt Tanta nempe inter vende
tes atque ementes inveterata abusio regnat quod
nec emere nec vendere sciunt sine decepcione men
daciorum Non de talibus propheta ait non ē i ore eorum
veritas linguis suis dolose agebant. i. conti
nue agunt scilicet ipsi vendentes et de emptoribus prover
xx. c scriptum Malum ē dicit omnis emptor et cum
recesserit tunc gloriabitur se proximum decre
pisse Nempe iam instare videtur tempus pessimi
antixpi de quo apoc xiij Jo ait quod faciet ne
quis possit emere aut vendere nisi habeat nisi in
dextera vel in fronte caracterem nominis bestie
et per hunc caracterem mendacium designatur eo
quod antixpus homo mendax erit et i caractere
adversabitur veritati ei quia omnes qui corde ore
et opere mendaces erunt universaliter adherebunt
que ei eo caractere frontis et dextere denotantur
hiis nunc propheta v. c deus eciam dampnacionem pro
nunciat dicens ve vobis qui sermo mendaciter di
citis bonum malum et malum bonum supple i ven
dendo atque emendo Advertant igitur tales quod secundum tho
et Rychardum de media villa qui sciencer et cum in
tencione decipiendi proximum menciuntur mor
taliter peccant quia secundum aug tale ē mendacium
perniciosum sicut ipse ait xxij q ij i c primum et
ultra hic et si decipiunt per predicta mendacia
restituere obligantur Si vero proximo no
cere non intendunt sed se iuvare inopes tunc
secundum eos veniale mendacium ē nisi hoc exassidu

tate et mala consuetudine fiat q̄ñ tñ s; ostẽ
mortale sit est sicut ebrietas que cũ assidua
est mortalis est culpa sicut patet xxv di .S.
alias puide ec' xx .c. scriptũ ẽ potior ẽ fur
quã assiduitas viri mẽdacis ¶ 2º mõ uẽdt
piurijs et multiplicib; iuramẽtis vñ lxxxviij
di .i. c. eiciẽs Cri⁹ aut mercator sine mẽdacio et
piurio eẽ nõ põt .i. difficile eẽ põt Magna
nẽpe iuris abusio ẽt nescire vendere nimia
tam tang' vilis mercis atq; multiplicibus
iuramẽtis pmo et piurijs multis Audit enĩ
frequẽci⁹ pfidẽ meã tm̃ cõstitit m̃ · pdeũ tm̃
de hoc brẽ potiu ita saluet deus aĩã meã sic
veritatẽ dico pcorpus xp̄i vñdẽ h' cõsimilĩ
venditũ ẽ et cõsimilia piuria multa que iõ
ab aliq̃bus frequentant' quia sicut pph̄ta ait
nõ est timor dei añ oculos eorũ O insana ra
bi[...] bies mũdane cupiditatis absq; aliquo lu
cro q̄ sepe ɔtingit tociens nequit' periurare cõj
tales mercantes lxxxviij di quid aliud Cassio⁹
ait negociatores illi abhominabiles extimãt'
qui iusticiã dei minime cõsiderãtes p īmodã
tim pecunie ambitũ polluñt' merces suas plo
piurijs onerando quã precijs Tale quid piuri
iz s; Rychar et tho · si intẽcioẽ fallendi px
imũ ut dictũ ẽ mortale ẽ cũne si et nõ deci
piẽdi cauã s; ex cõsuetudinis corruptela hõ
piurat pẽ quoq; dicẽdũ ẽ Aberto p gº phis
antiquissimũ fuit ut filios suos vera dicẽ
assuefacerent forũ mercãc nõ apud ipos
esse sibi psuasissent ¶ 3º quoq; sunt multi
qui uẽdut cũ duplicitatibus ut puta osten
dentes res suas sanas et tribuũt corruptas
ostendẽtes res bonas et tribuũt malas uel
saltẽ minus bonas et cõsilia sicut patet in
uendentibus pannos integros inquib; sp
caput seu pricipium pocoĩ ẽ hoc quoq; vi
cio duplicitatis plurimũ laborare solent
ipi mercatorũ prosonete seu sensales qui
plurimũ cõtr iusticiã utriq; parti s emen
cium et uẽdẽciũ placere cõcupiscẽtes quiq; eme
tem quiq; uẽdentẽ aliq̃ñ utriq; decipe nõ ve
rentur sicut euenit cuidã sensali qui ut e
mẽtibus vel uendentibus vel saltẽ vni illoꝝ
parti mendaciter se redẽt ɔtĩ profirmãdo
pcio int' eos psonalr' astans clam ictu oculi
vel actu pedis vendẽti et emẽti pn̄t inuebat
ut merciũ int' eos omo ɔcluderetur tandẽ q;
pº firmatã int' eos venditioẽ si alter eorum
de cara empcione seu vili uẽdicione lamẽtaba'
respõdere solebat ppea clam innuebam tibi
¶ ·Cº mentit' quidã mercat' zophisticis ubis
sunt naq; pleriq; qui tã astutie ī merãdo
sua vba ordinãt et componũt q̄ ad plures et
cõtrarios s'⁹ applicari pñt huiusmõi eñ expiẽ
cia teste nõ tm̃ corã deo verũ et corã homĩb;
odibiles fiũt sic ecc' xxxi c attestatur · q
qui zophistice loquitur odibilis ẽ ¶ Quarto
sunt quidã qui mentiuntur circũuẽcionibus
maliciosis et inuolucris piculosis vbbis quiq;
quosdã qui de capotẽcia sua maxime simplicib;
hominibus insidiantur sicut insidiatur arane
a muscis deuorãne muri cõtr quos pphẽ cap⁹
i · thesa iiij c ait neõ circũueniat ī negocio
fr̃ẽ suũ qm̃ uẽdex est dñs Et iterũ osee
xi c scriptũ ī psona decepti circũuenit me
effraĩ ī negociacione sua et ~~in domo~~ in dolo
domus sue effraym crescens interpretatur et
significat impios mercatores qui parcũuẽcio
nes maliciosas diuicijs crescũt s; iusto
iudicio dei sepe euenit eis qd' psonã p'º c
dũ ait de mercede meretricis i auaricie
et rapine seu usure cõgregata sunt et usq;
ad mercedẽ meretricis reuertentur int' hos q'
circũuẽtores maxime cõnumerãdi omnes
mercantes qui int' se conuẽciõas dolosas et
pniciosas efficiũt int' se statuẽdo q̄ nullus d'
tali mercãcia uẽdat vel emat nisi tm̃mõ tales
se ī simul paciscuntur q̄ vno precio uendant
et inde amplius nõ ī iuste lucrari pñt et ta
les monopoli nũcupantur ¶ Aduẽtẽdũ
ẽ tñ q̄ repetitur monopolon in neutro
genere et monopolus in genere masculiõ
Monopolon enĩ mercacio est quã aliq' soli
ex condicto exercent et impetrat q̄ ipi soli eme
re uel uẽdere possint aut dorere et dicit'
monopolon a monos qd' ẽ vnus et polos qd'
est uẽditor quasi vnus venditor Vel dicit'
a polis qd' ẽ ciuitas q'r vn⁹ ī ciuitate sic uen
dens Monopolus uõ dicit' ille qui impe
traiut q̄ sibi soli liceat uẽdere certas mer
ces et habet penã longã Qui enĩ hoc ex
cent ppetuo exilio ɔdẽpnant' bonis ppijs
spoliati C de monopol' l vnica ¶ Sexto
mentitur quid' occultacõinbus simulatis
ut pote occultando defectũ equi aut nauis
uel cuiuscũq; alterius rei ¶ Proinde me
rito queri põt utrũ peccẽt hij qui equos uẽ
dẽdo cõsueuerũt dicere ipi emptori ego uẽ
do tibi hũc equũ pro umbroso pro strumo
so pro infirmo et sic de cõsimilib; defectib;
qui solent eẽ in equis Modo equus sunt re
nalis h; vnũ defectũ de illis defectibus q;
si vere sciret emptor nõ daret illi ɔ preciũ
medietatem inquid talis venditor excusat'
eo q̄ ī genẽ dixit defectũ equi Dicẽdũ q̄
talis venditor tenetur talẽ defectũ ei dicẽ
inspeciali qui aliť rẽ maculatã uẽdit cũ de
trimẽto proximi sui qd' quid' cõtr caritatẽ
est et licet uẽdicio expresserit talẽ defectũ
ī gñali nõ sufficit tñ q̄ sic dicẽdo dixit pla
mẽdacia dicẽdo q̄ equus habeat multos de
fectus quos non habet · proinde talis cõsue
tudo ī fraudẽ fieri solet ne s emptores cre
dant defectũ eẽ in equo de hijs quia uẽdicione
cõnumerant' Idẽ quoq; de illis mercatoribus
dicẽdũ ẽ qui uẽdunt pannos uel alias res
in quibus defectus ẽ talis q̄ si emptor sciret nõ
emeret eas ppea tales uẽditores nõ excusan'
in tali casu dicendo respice rem diligent' oculis

pascat te quia hec omnia fraudulenta sunt verba cum ipse sciat certitudinaliter defectum vendende rei. Ex huiusmodi enim emptionibus sepe incurrit magnum periculum ipse emptor tamen gravius periculum imminet venditori cum et in anima falsitatis crimine maculetur et ad omne dampnum restituendum quod exinde incurrit emptor venditor obligatur sicut patet extra de iniuriis et dampno dato c. si culpa ubi dicitur qui occasionem dampni dat dampnum dedisse videtur. ¶ Idem quoque est quando rem plus iusto precio venditor propter latentem defectum et si talem ignoraverit ipse vendens eo quod emptor dampnificari non debet ex ignorantia venditoris. ¶ Septimo quidam committunt dampnosas mixturas ubi cum miscendo aquam cum vino et consimilia que rei valorem minuunt et omnino sunt contra proximos et communes intentiones emptorum contra tales ysaias c. i clamat argentum tuum versum est in scoriam vinum tuum mixtum est aqua. Alia littera ibi habet caupones tui et thabernarii tui miscent vinum cum aqua. Ait enim argentum tuum versum est in scoriam scilicet per commixtionem stagni vel plumbi propterea paulo post subdit et coquam ad purum scoriam tuam et auferam omne stannum. 2a particula 7i capituli continens septem alias abusiones vendentium et ementium.

Secundum abusionum septenarium subiungamus. Primo sunt quidam qui variant pondera et mensuras. 2o quidam vendunt tempus non suum. 3o quidam non solvunt in termino constituto. 4o sunt quidam qui promissam frangunt fidem. 5o sunt alii qui minus debito emunt et carius debito vendunt. 6o quidam diffamant aliorum merces. 7o sunt quidam qui humectant mercimonia. ¶ Primo enim sunt quidam qui pondera variant et mensuras contra quos extra de empt. et vend. c. ut mensure. ¶ Circa hoc queri potest an vendentes corruptis ponderibus vel mensuris non per superiorem sed per plebeyos in tota urbe communiter introductis mortaliter peccent. Ad quod dicendum secundum quosdam quod si ex huiusmodi corruptione aliqui iniusto precio fraudantur pro eo quod credunt mensuras et pondera esse veras et iustas sicut prius erant tunc fraudator mortaliter peccat et dampnum fraudis restituere obligatur. Si vero iniusto precio non fraudantur licet utens eis utitur ad fraudem precii iusti non tenetur aliquid restituere quamvis peccet non revelando mensure corruptionem hiis quos credit ea latere sed forte non mortaliter peccat quando corruptio est communis quia ex hoc certa est ratio quod huiusmodi corruptio omnibus innotescat. Si autem omnes tam domestici quam forenses communiter sciunt ponderum quantitatem et mensurarum que nunc post factam corruptionem utuntur tunc non cadit falsitas sive fraus in predictis mensuris. Si sic se habet sicut si prius duplum vocaretur libra nunc autem media vel quarta pars libra denominatur. Si tamen corruptio talis esset quod vendens

mensuram ad emendum teneret et alteram ad vendendum tunc nisi alter cum quo mercatur hoc sciat est species mortalis culpa prohibetur enim hoc deuteronomii xxv c. ubi habetur non habebis in sacculo tuo diversa pondera maius et minus nec erit in domo tua modius maior et minor pondus habebis iustum et verum et modius equalis et verus erit tibi. Hec tamen non sunt multum populo predicanda sed pro consiliis dandis et pro confessionibus audiendis valde necessaria sunt. Ad hoc etiam facit quod habetur xxiiii q. i c. non auferas. ¶ Scias autem quod mensuras venalium rerum necesse est esse diversas in diversis locis propter diversitatem copie vel inopie rerum quia ubi res habundant maiores mensure esse consueverunt et ideo in quolibet tamen loco ad rectores civitatis vel loci determinare pertinet que sint mensure venalium rerum pensatis conditionibus locorum et rerum. Proinde has mensuras publica auctoritate vel antiqua consuetudine approbatas preterire non licet et idem intelligendum de ponderibus iudicandum. ¶ 2o insuper sunt quidam qui vendunt tempus non suum sed propter dilationem solutionis in mercibus precium augmentantes quod expresse prohibetur extra de usuris c. consuluit. Quod autem ibi sit usura ratione patet. Sunt enim ibi tunc duo contractus: primus est contractus venditionis et ratione huius non cadit ibi usura. ¶ 2o est ibi mutuum quia ex termino data in vicinia precium augetur quod aliud est quam quod ipsi emptori mutuare precium mercancie iam empte atque ex tali mutuo accipere lucrum. Et de hoc latius dicetur in summe sequenti ar. iii et c. ii. Est nichilominus advertendum quod si absque omni dilatione et expectatione solutionis hic aliquis venderet rem adhuc ampliori precio quam sit precium principale tamen super adiuncta usura non esset ibi peccatum usure sed solum iniusti precii et seu iniuste venditionis culpa. ¶ 3o sunt quidam qui non solvunt in termino constituto ad quod quidam obligaverunt se stipulatione seu promissione et quandoque etiam iuramento. Est casus in c. significante extra de pignoribus. Quo autem tales obligentur ad interesse dicetur infra summa xlii ar. i c. ¶ Quidam quoque maliciose expectant monete mutationem propterea in termino sibi dato non solvunt. Proinde ex hac malicia vel ex quacumque alia sua culpa debitor creditori non solvendo in termino sibi dato prestat occasionem omnino ad condignam satisfactionem et restitutionem obligatus est sicut patet extra de iniuriis et dampno dato c. si culpa. ¶ 4o sunt quidam qui frangunt promissam fidem et prestita iuramenta que fecerunt in societatibus suis. Unde quantum modo fides nec eis servanda est extra de iureiurando c. iii § insuper. ¶ 5o insuper sunt quidam qui minus debito emunt et carius debito vendunt. Et circa hoc ponamus aliquos casus. Primus casus. Pone quod quidam simplex habet lapidem preciosum quem vitrum esse credit lapidarius vero cognoscens eum emit illum pro vili precio. Quid iuris

dicendū ē q illicitū ē qr sciens decipit pxi[m]
sum qui de illo cōfisus ē vn̄ ad iustū preciū
restituere obligatur. Sicut aūt sciens si ille
credebat etiā illū ee vitrū eē qr tūc s; q
dam illū restituere nō tē eo q pemptos
boā fide sua lapidez acquisiuit ·3· s cōsule
dum ē ei q de lapidis lucro prouideat ven
ditori plus uel mi[n]s s; indigenciam eius
2us casus. Idez quoq; dicendū ē de illo q
vēdit campsori aurū pro metallo et argē
tum pro stanno et sic de similibus. 3s casus
pone ee q quidā vidēs thezaurū i agro
meo venit ad me et emit agrū illū p p[re]cio
qd valebat si sine illo thezauro extitisset Ec
iuris dicendū q eptor restituere obligatur
qr dolose egit ppea re magni precij emit
scieēt pro modico p[re]cio et hoc ūeditore igno
rante p[ro]inde decipit eū · si aūt emptor tn̄
de hoc nichil sciuisset licite retinere posset
¶ Cr decipe nō licet ee citra dimidium
iusti precij Circa hoc aūt notādū ē q lz
ciuili iure cautū sit sic q si emptor seu
venditor ius ultra medietatē iusti precij
defraudetur gētus sit nullus ee p iudice
vitandus nichilomi[n]s in foro gscie licet
fraudacio minor sic se procedat ex vno ul
ex pluribus istorū q̄tuor cōdigna restitu[tio]
fieri debet Verbi grā si procedit ex ignorā
cia aut ex mentibus leuitate apta sine
presūpta seu ex q̄uis alia magna necc̄itate
ad hoc cōpellēte ex quibus cōprehendi pōt
q talis ɔtract[us] nō procedit ex mere grata
et gratuita volūtate talis defraudacio in
minus emēdo aut plus vēdēdo nō solum
contra iusticiā est s; ee contra caritatē
et contra naturalē bonus pietatē lz exut
usq; partis cōsensu talis ɔtract[us] procedere
videatur. Naz ee s; aris in 3o ethicorū ig
norācia et aliqual coactio excludit volūtari
um de hoc tn̄ plenius dicetur i sūme seq.
ar ij et c ij Inter hos tales principatū tenēt
qui stochoz seu bistractorū aut stramazoz
siue retangularū et cōsilium contractus
¶ Si aūt queratur quid sit iustū preciū
rei cōnedēde seu emēde · dicendū q iustū
preciū ē qd ē s; estimatoz fori occurrentis
lz s; qd tūc res que ūēditur i loco illo cōiter
valere pōt qr s; ostiēt Ray · iustū precium
consideratur i ɔtractu nā debet attēdi q
plus sit emptū et minori vendatur uel cō[tra]
q plus offeratur s; de hoc dicetur pleni[us] i sūme
xxiv ar i c ij ¶ Itē qn̄ quō quis intelligatur
decipi ultra dimidiū iusti p[re]cij ee dicetur
i sū seq; ar ij et c i ¶ Ex predictis colligi
pōt q licite quis valet trāsferendo merces d
vno loco ad aliū d vēdēdo tāto p[re]cio quāto i
illo loco cōiter estimatur Et si ibi s nō sunt
tales res debet inde sumi moderatū lucrū
pēsatis sūptibus industria sollicitudine pi
culis et labore. Sexto insup quidā i iuste

diffamat aliorū merces ut suas cari[us] vendat
qd quidē p[er]niciosissimū mēdaciū ē ac mortale xxij
q ij p[ri]mū Et tales de illato dāpno satisfacere
obligantur ex de iniur et dap. da c · si culpa
¶ Septio quoq; sunt quidaz qui ad decipi
endū humectāt mercancias sicut q̄nq; fit in pi
pere zinzibere croco et lana et in cōsimilib;
qui pondere mēsurantur et hij ee tale dāpnū
restituere obligantur. Tercia p[ar]s 7i capituli
ɔtinēs alias septē abusiōes emēcium atq; vēdē[ci]um

Terci[us] abusionū septenari[us] subiun
gatur. p[ri]mo sunt quidā qui i lon
ginquis partibus sine uxore lō
gam trahūt moraz · 2o sunt alij
qui missas negligunt atq; alia sacra ¶ 3o in
sup quidā sunt proximi proditores · 4o et
sunt quidā falsi cōputatores ¶ 5o monete di
minutores · 6o malicose nocētes · 7o proximi
pemptores ¶ P[ri]mo inquā sunt pleriq; i
longinquis partibus sine uxore lōgaz tra
hūt moraz et q̄nq; int[er] infideliū nacōes ta
les aūt quātis carnalitatibus et spurcicijs
triz cū fidelib; quā infidelibus inquinētur
quis exprimere posset Interī quoq; pp[ri]js
uxorib; violando sacrū matrimoniū causas
multiplices prestāt et ad hoc facit qd ht
ex d spōsa impūcia p[ro]inde xxvij q ij c i · s
pro disp[ositi]ōne matrimonij dictū ē Matrimo
nium ē viri mulieris q; ɔiunctio i diuidua
vite cōsuetudinem retinēs qr s; goff hac i
tencione i matrimonio iūgi debent ut p[er]petuo
simul remaneant quāuis p[os]t ɔtractū matrio
nium et an carnalē copulaz possit alt[er] i uito
altero religionē intrare ꝯ; p[os]t ɔsumacionē
matrimonij nō nisi volēte et pleriūq; nō nisi
se simul ɔuertētē sicut patet ex de con u · cō ·
i c uxoratus ¶ 2o sunt quidaz qui ut ā
plus lucrētur missas negligūt et alia
sacra O deus q int[er] fideles et infideles lon
gam trahētes moras tm̄ nō tpalibus in
hiantes lucris tamq; aīalia viuūt absq;
cōfessione et absq; alio signo xpianitatis
p[ro]inde lxxxviij di · c · i c qm̄ nō cognoui Aug[ustinus]
ait merito dictū ē negociū qr negat ociū qd
malū ē nō querit veraz quietē que ē deus
et iterū eodem c xxvj c ait difficulter exuit
negociatus a negligēcia s diuinorū et cau
po a peccatis laborū ¶ 3o sunt quidam
vēdētes proximi proditores sūt naq; ple
riq; bone fidei possessores qui tanta q̄nq;
fiducia cōfidunt de ūeditore cū aliqū sit
bone fame et q mercis preciū et illius pō
dera et mēsuras ponūt i iudicio et arbi
trio eius at ille nō veretur nequit decipe
cos pro mercede rōnabiliter dici pōt q si ūedi
tor talis extermināns sit aut fame i populo
a tn̄ p[er]fecti status q ubi eius plus statur
aut nō mi[n]s quā aliorū iuramēto tūc vix est
qn mortaliter peccet rei uenalis preciū mēdacit[er]
iurando aut mēdose dicēdo tm̄ cōstitit ui

aut hu potiu hre de illo qz pinde e ac si eptor
cumitteret se fidei venditoris et hoc venditor
acceptaret et tunde con fide accepti et datu
i fidelit venderet ei sua 7 in quo quide casu fin
fraude restituere obligatur et ult hoc mor
taliter peccat taqua con pacti date fidei
agens ¶ 6º insup sut quida fli coputatores
et maxime cu rusticis et simplicib psonis
denarios numerat sicut otigit quida cuida
rustico diebus nris cui cu capsor nuaret
florem monetu cepit nuando dice alnome
dido et delj sei sei sette octo noue deze zc
usqz i fine Rustic aut du abret decepcio
suspicionis a se ipo sedes itezu nuauit incieta
qz fraude rediens cu ide capsor eod mo itez
nuaret dices alnome dido et delj sei sei
sette otto zc et iteru sicut an mendacit re
piret Ait rustic ille numera et denuo et no
nomes nunc deu nc et scis qz cu coact egissz
flitas numeri cu rubore detectu e campsois
¶ Quito sut quidaz monete diminutores
seu et electores sut naqz plerqz qui grossos
argenteos ult debituz graviores diminuut
usqz ad iustu poderis quititate aut maiori
precio alienat ¶ Circa qd advertendu e
fr thō q si talis sumatz emisz grossos et
aliqui deficeret a debito podere vel mesura
tuc quid illicitu eet peyores coi precio et
e meliores maiori pcio alienare naqz defi
cit peyoribus i melioribus sup habundat
ptezcas emetes peyores i iuste dapnificant
qz no hnt debitaz suaz mesura si tu deteno
res grossi iusti ponderis sunt piculu no ut
si emptor de gravioribus et melioribz lu
craretur qd tu raro reprire otingit ¶ 6º
sunt quidaz maliciose nocetes sic contigit
caupom cuidaz qui fingens sollicite ministre
i suoru hospitu mesaz iaz vendit vinu in
vase ut illi iteru aliud emerent maliciose fin
debat atqz fingens hoc casuale fcm et talez
fortuitaz vini effusioz futura habundancia
figurare alta voce effuso vino clamabat ha
bundancia habundancia Cui otentu cu quidam
hospes intellexisset caupone i aliis occupato
euegete extracta cavella totu vinu vegetis
illi effudit Caqz caupo acceris hospitib quis
id qret quis id egissz uidit qui effuderat
vinu habudacia habudacia demqz accusato
caupone cu officiali aperiret otentu pro
dicionis eius nummis cualit no cu mo
dico cauponis rubore ¶ 7º sut quida
pximi pemptores corrupta prosanis crauaa
ricia precio vendentes ut puta carnes pis
ces ac oua et cosimilia cruda vel cocta ab
hac corrupcoe no funt immunes qui vendunt
carnes qui carnificibus decomant aut
corrupti flatus Maximu quoqz piculum
iminet aromatariis et pigmetariis illis q
i syrupis et medicinis imponut ea q intelligit
ee corrupta seu nociva seu no proficua cu

ip vetustate iaz pdiderunt uirtute suaz et ex hoc
necio habet sequi et graviore egri infirmita
tez vel morte atqz p hoc medici i firmaz atqz
culpaz si intalibus debitu aiadusioz neglig
adhibere omnib go emetibus atqz vendentib
qui predictis tribus septenariis abusionu
aut aliqua eoru utuntur utiqz contingit q
cri lxxxvij di eicies aut Quemadmodu et
triticu aut aliquid tale cenis marbro du
huc et illuc iactatur omnia grana paulati
deorsu cadunt et tande i cribro nichil rema
net nisi stercus sic de turba negociatorum
novissime nil remanet n solu peccatu h ille

Articulus 3º de moib et vita veri et veri mercatoris

Tercia vero consideracio circa mercatoz
est de eius debita reformacione
Cum eni desiderat ee mercator verus
et verus toto cum conamine vita
predictas septe aviusticias repellare et quasi
septe specula contemplari ut oio sciat velit
et conetur abstinere ab eis proinde ¶ pº
consideret si tuc e i celicali statu aut i futuro
ee intendit ¶ 2º inspiciat ne i mercacombus
occupetur nisi tum ex sua et suoru necessitate
aut quacuqz honesta seu rusabili pietate
no ex effrenata et insaciabili cupiditate
¶ 3º caueat atqz omo resistat i festiuis dieb
aquocuqz mercandi actu nuqua tuc adistatta
accedat ¶ 4º omo abstineat i locis sacris
atqz deo dicatis ut pote i ecciis et cimiteriis
et cosimilibus quocuqz mo mercari et que
cuqz secularia operari ¶ 5º videat q iuste
vedat tam tirscentibus qua comorantibus tam
ignorantibus et simplicibus qua intelligen
tibus discretis ¶ 6º mercari abhorreat cum
dapno rei publice nullomo sibi suu pprium
comodu pponedo et contra frequetantes stra
macos aut tetrangulos siue bistractos et
consimiles feneraticios contractus tanqua con
~~res publicaz~~ rei pub distructores toto cona
mine suo insurgat agendo fideliter et oi op
perando efficaciter iux posse ne huiusmodi contractus
i civitate vel patria frequetentur ¶ 7º
quo i mercacionibus uti nullo mendacio vel et
iuramento abhorreat omnia purria nulla du
plicitate utatur vel etia duplicibus et zophisti
cis vbis sit denqz vbu suu rectu et veru in
ore suo no circumveniat qmqz aliquo mo nec qz
alio mo mercacionu suaru puicose occultet
viciu vel defectu nullaz falsitatis mixtura
i venalib suis no apponat vendendo atqz eme
do utatur iustis ponderibus et mesuris no
vendat re carius propt solucois precii con
cessum tepus ¶ Studeat omo fnare pmissa
soluat i tpe constituto tu sortis sue no fra
at veritaz fidez servat et prestita iurame
ta inplus vendendo et mi emendo con iusticiaz
no excedat Mercancias alienas no diffamat
con proximi caritate no falsificat merces
suas quocuqz mo coru Absqz uxore ppria

no dui moretur/tpe debito no dimittat sic
quiescere eciam et auscultare devote atqz
attente diuina officia et maxime verbum dei. Adminus
semel in anno confessori perito ac timente deum primo
consciencie sue examine integre confiteatur pecca
ta sua atqz cum preparacione multa semel in pas
cate suscipiat devotissime corpus xpi. Anima
tum adminus cum sociis suis revideat racionem. Testa
mentum et suam ultimam voluntatem in scriptis autem
tice semper teneat preparatum. Si mercator reputatur
fidelis et rectus summopere caveat ne hij qui propter
predictam de merce et precio eius libere in eo
confidunt defraudatos se inveniunt et decepti.
Monetam aliquo modo non abutatur dando et re
cipiendo solucionis fideliter numerat et conser
bat res preciosas et nocivas ut se finet in
deponet nullo modo tradat vel vendat et maxime
si sunt cum periculo vite vel et sanitatis. Demi
qz qui supradicta septem diligenter observabit
cum dei adiutorio efficietur mercator lucrosus
famosus deo et hominibus gratus exemplar
et speculum ceterorum iuste mercari confusio omnium
infidelium mercatorum Nam sicut primo decimo
scriptum est Rectum est iudex sui et obliqui ita
libus quilibet quidem assimilabitur quod ysa. xxiij c ait
Erunt negociatores eius et merces eius sanctifica
te dno. sequitur quia hijs qui habitaverunt
coram dno erit negociacio eius loquitur de
iusta mercacione vel contractum ubi mercacio exercea
tur iuste Ex ea igitur que in principio sermone pre
dicta sunt patet licitum esse mercacionem et qui
bus circumstanciis depravetur et corrumpatur
ac brevi conclusione prestitudinis viam direx
imus mercatorem atqz quemlibet artificem ad eiciendum
supradictam ancillam et filium eius ut in presenti
conservet consciencias puras et immaculatas et in futuro
consequantur gloriam eternam quam nobis omnibus
largiatur triumphator mortis dns yhus xps
qui cum patre et spu sco regnat gloriosus in secula seculorum

Dominica quinta in xl^a infra diem de temporis venditione et qui b[us] liceat vel non liceat f^o xxxij

Habiit yhus. Joh vi c et mercator
hodierno michil tamen propellit et ef
fugat iram dei quantum crudelitas
criminosi hinc pu. xv c scriptum
est longe est dns ab impijs non
tamen in v[er]b[is] in futuro sed et in presenti At
contra pietatem i thi iiij c apostolus ait pietas ad omnia
valet promissionem habens vite que nunc est et future
Ceterum cum diuina pietas propter pietatem ad nos
misericordit reuibitur teste dno q a^t quito c
ait beati misericordes quoniam ipsi misericordiam con
sequantur ad pietatem que ergo ad indigentes in mi
cacionibus exercenda est dirigimus sermonem ne pre
dicti evangelicum verbum in mercatores verificetur
quod universabiliter abijt yhus. proinde nunc in prece
dentibus de mercanciis et actibus in generali vide
dum est nunc de eis aliquid in speciali est quia
sepe contingere solet quod datur impie in talibus
contractibus terminus solucionis id est de ipso termino
et vendicione eius impia aliquid disseramus
et per hoc clarius innotescet quod vere abijt yhus quia
pietas eius erga proximum intuitum recessit ut
tempus proprius hominis sibi ipsi in mercanciis exer
cenda venditur in solucionis termino sibi dato
Quamobrem opus est quod cum hoc triplicem terminum
distinguamus primo dicitur terminus gracie. secundus est terminus
iuste. tercius est terminus culpe et nequicie seu avaricie
prohibitus aut ebrietatis propheta ait in centesimo iij
psalmo Terminum posuisti et hoc quo ad primum
quod non transgredientur et quo ad iij^m neque convertentur
operire terram et hoc quo ad tercium quod ibi
potest esse aliud thema in presenti materia etc.

Articulus primus de termino seu dilacione solucionis ex gracia concessa indigenti emptori et quod tripliciter viciosus est et in quibus casibus liceat vendere quod per triplicem regulam demonstratur

Primum terminum dicitur gracie quia ex ipsa le
ge gracie originem habet et de hoc
propheta eandem ait Terminum consti
tuisti id est pom constituisti Talis ter
minus fit cum expectacio solucionis rei empte usqz
ad certum tempus per gracias venditoris libere conceditur
ipsi emptori et hic terminus non solum omnium crime
caret verum et est opus primo pietatis. secundo iusticie. tercio
meritorium. Primo inquam predicto modo
terminum solucionis dare est opus pietatis videlicet
cum fit indigenti qui statim solvere difficulter vel
minime potest tradit cum tunc ipsi emptori non tamen ipsa
res empta verum et eciam diminucio subvenir
iam propter illo dato dilacionis ad solucionem quod
quo modo mutuat venditor ipsi emptori precium
mercancie quod pro eodem est ac si venditor exbur
saret sibi denarios illos et mutuaret em
ptori ut inde providere possit necessitatibus
seu indigenciis suis. Nempe opus magne pie
tatis est artifici indigenti qui minime habet
unde arte exerceatur et familiam suam nutriat ve
dere ac tradere mercancias atqz benigne ex
spectare solucionem. Est nempe hoc quasi totam eius
familiam pascere et sustentare et quasi pelemosinam
erogare ac quam animo plura misericordie opera
exercere vestit nudos alit famelicos potat
sitibundos visitat egrotos suscipit vagos con
cit incarceratos et iuvenes et puellas sepe
sustinet ruinas. Ac propter hoc gratum favore
dici potest qui terminum vendit sicut patet
in c consuluit et in c in civitate extra de usuris.
Secundo est opus iusticie secundum iustam nostre legem
quam declarans dns luc c vj ait quecumqz vultis
ut faciant nobis homines et vos eadem facere
te illis et habetur ad hoc tex. di. i c. i. Et quia qui
de lege non solum tenetur homo iuxta facultatem
suam ac vires iuxta eminentis indigenciam pro
loco et tempore per dilacionem solucionis mutuum dare
verum et principaliter mutuare licet indigens
michil emeret ab eo sicut lacius infra pa
tebit in sermone xxxv et articulo ij Et sic verifi
catur verbum prophete dicentis terminum posuisti i[d est] s[tatui]
sti summe deus in lege nature quamquam necio esse

ce dandum ut indigenti ¶ 3o quoque probatur sequens e opus meritorium uendentis et termini facientis intencione et caritate uite quod scribitur xv q i c s ex eo in fine ubi dicitur quod quilibet prosiuorum actuum uoluntate et qualitate recipiet aut penam et gloriam Adhuc quoque intellectum potest exponi prophete dicentis qui ad dominum aut domine quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo Et sequitur qui pecuniam non dedit ad usuram sed terminum solucionis gratis Exe xviii et inquit uir si ad usuram non accommodauerit et amplius non acceperit scilicet propter concessum tempus solucionis uita uiuet et non monetur sed habebit premium sempiternum et hoc est maius uel minus secundum latitudinem caritatis et sinceritate intencionis et affectionis que adeo mensurantur in corde sicut patet luc xxi de vidua que teste domino ore multis in oblacionem duo era minuta plus quam omnes alij misit Et ad hoc facit c si quid inuenisti xiiij q v ubi dicitur quod deus intuetur cor prius non manum Et includitur ad intendendum quod in aliquibus casibus tum seu tempus licet non sit modo predicto meritorium tamen inculpabiliter potest uendi Et ut hec ueritas clarius pateat 3e regule circa hoc notande sunt

¶ Quando tempus uenditoris tempus licite potest uendi et quando non c i

Prima regula hec est Tempus proprium uenditoris ab eo licite potest uendi quamtum temporalem utilitatem temporali precio appreciabilem in se includit. Adhuc regule declaracionem ad intendendum est secundum heraldum ob racione quod tempus dupliciter considerari potest primo modo ut est quedam duracio que consequitur primum motum et ex hoc modo tempus est quid commune omnium et nullo modo uendi potest cum 20 ponitur in c qui manumittitur xij q ij ubi dicitur quod commune est non est particulariter singulorum. 2o modo ut est quedam duracio applicabilis alicui rei que duracio atque usus est alicui concessum ad ea opera exercenda et hoc modo tempus est proprium alicuius quemadmodum annus equi ui accommodati dicitur esse meus et huiusmodi tempus licite uendi potest Ex hijs igitur patet quod licet tempus currens pro receptore mutui in tempus mutuacionis non possit uendi ipsius mutui receptori quin committere committatur ibi usura pro eo quod certum mutui tempus illud non est prestitoris sed potius receptoris ex hoc tamen non sequitur quod nullum tempus possit absque usura licite uendi quin ymmo e contrario ab oppositis sequitur potius regula supra dicta scilicet quod tempus proprium uenditoris et cetera pateat iterum prefata regula per exemplum. sit qui tibi soluere debet post xxx annos C ducatos ita quod antea minime obligetur potest tibi uendere tempus illud paciscendo tecum quod mox tribuat tibi lxxv quamque ac propter currens tempus xxx annorum xv sibi retineat et acquirat tamen tres annui pecunie quam ille tibi tenetur sicut quo ad hoc sui usuris propter quod potest uendere ualorem illius sicut ad hoc l si constante ff quod quoties ff solu ma si enim nichil ualeret non esset amplius teneri

ad mox soluendum quam teneri ad soluere ad post tres annos et non ante duo obiecta sunt aut obiciatur primo quod quia eadem pecunia mutuata nil ultra se ualoris uendibilis habet eadem est uel pecunia ad tres annos soluenda et ideo uendere tempus eius xv florenis uidetur usura. dicendum quod hoc non uenditur pecunia sed solucionis ipsius tempus quod utitur ut supra patuit est uendentis Ad cuius tempus pecunie mutuate non est prestitoris sed receptoris usque scilicet ad terminum sibi prefixum propterea sibi uendi minime potest quin committatur usura Si uero is qui post tres annos tenetur soluere C mutuaret tibi lxxv et ex hoc uellet sibi relinqui uel dari xv tunc indubitanter usura foret eo quod uenderet tibi tempus pecunie mutuate quia si cum pecunia esse non ualeat plus se ipsa tamen exercentis industria et facultate aliquem ualorem acquirit seu acquirere potest propterea ille usus seu facultas uendi potest ab eo cuius ille est usus est legittime uendi. Si item 2o obsistes quod cum huiusmodi centum florenos facultatem habeat uendi eius et possidendi eos non solum pro iij annis uerum etiam pro toto tempore futuro Ergo bene eque poterit uendere hanc facultatem futuri temporis sicut prefatus debitor facit qui non tenetur eos soluere ante iij annos Ad hoc dicendum quod hic et ibi non est eadem racio nam constitutis nam huiusmodi pecuniam non potest eam in quantum rem precij habet seu numismatis uti nisi mutuando uel pro re altera commutando utrobique autem currit futurum tempus non pro eo qui pecuniam tradit sed pro eo cui mutuatur uel in eiusmodo commutatur seu appreciatur uel sin pliciter bene precipsiue si debitor prefatus nichil mutuat dum soluit lxxv sed potius debitum suum soluit Et de hoc quod ante tempus debiti soluit uult aliquod precium quod quidam mutuum precium minime dici potest cum ut patet nichil mutuet sed solum dici potest precium anterioracionis ipsius solucionis que anterioracio sub precio extimabilis est ideo licite potest uendi

¶ Usura rerum profuturo tempore prius licite minus emi que si tunc ille res emptori prius traderentur c ij

Secunda regula talis est ius rerum profuturo tempore potest licite minus emi quam si omnes ipse res emptori principaliter traderentur Et sub hanc regulam quantum ad ius futurorum proceditur in longiora tempora tanto ceteris paribus potest minori precio emi Racio autem huius est quia in hijs in quibus ius rei seu super rem differret ab ipsa re aut ab actuali possessione ipsius rei potest ipsum ius emi quamuis ius rei ipsa non sit aut actualiter non tradatur sicut exempli gracia patet de iure molendinorum et podagiorum et consimilium fructuum futurorum quod quidem emi potest non empto agro uel fructibus eius adhuc existentibus actu Constat autem quod ius et actualis possessio rei presentis ceteris paribus amplius ualet quam solum res rei futuere aut quam solum ius absque actuali possessione non statim tradita uel tradenda Racio enim est quia

pignori quam agere in personam. Insuper securius est
rem habere et possidere quam solum ius rei nam cer-
titudo rei presentis et presencialis eius possessionis
equidem maior et prestancior est quam certitudo rei
future aut quam certitudo future possessionis
rei presentis. Propterea non immerito potest prima plus
vendi et secunda licet minus emi. Sed advertendum
quod precium debet esse rei vendite iuste proporcio-
natum. Talis autem iusticia attendi debet atque contractus
sed ut tantum detur quanti res valet tempore ipsius contractus
non autem quanti valitura est toto tempore consequen-
ti cum regulariter res sic quod valet tempore contractus
debeat extimari sicut in fine iii rationis la-
cius apparebit. Et ex hoc patet quod licet plus
percipiat emens tempore consequenti quam dederit tamen id
quod recipit est de sorte propter veram vendicionem et iuste
factam tempore ipsius contractus a quo tempore iustum
precium iudicandum est. Non autem est iniquum si
minus precium detur quam in futuro daretur. Et
hinc est quod emens annos redditus mille duca-
torum usurarius et nichilominus esset si nunc nu-
meraret septingentos ducatos usque ad x annos
sic quod quolibet anno redderentur sibi C aut
quod ultimo anno redderentur sibi multiplicati hoc est
mille ducati. Huius autem ratio est quia in primo casu
non est contractus mutui sed empcionis qua vere
nunc emitur et traditur ius futurorum reddi-
tuum decennalium. Propterea non est ibi anterioracio
solucionis huius mutui rei sed pocius est ibi actu-
alis solucio rei seu iurisdictionis actualiter
empte et tradite. In huiusmodi enim contractu quan-
tum est de absoluta vi et forma contractus non plus
est ibi usura quam in eo qui emit equum vel agrum
C ducatorum pro C ducatis quos eciam confestim
solvit sicut et confestim recipit agrum vel equum
vel insuper est peccatum iniusti precii si proventus
redditus certi non sint omnino sed probabiliter
possint precludi sicut utique proventus et fructus
agrorum. Immo et posito quod certi sint eo modo quo
esse putantur future redditus certiores adhuc etiam
putantur minori precio emi quam annus reddi-
tuum mille ducatorum primo anno habendorum
in quantum plus valet ius propriorum redditum
M ducatorum quam ius remotorum. Huic concordat
Io. an. in addi. speculi vel obstat C in civitate tua
et C ex navigantium extra de usuris ubi dicitur
quod qui plus vendit merces suas quam vendituras
fuerat tempore contractus propter temporis expectacionem ex eo quod
non statim solvitur precium peccat et quod eodem
modo videatur peccare qui minus precium solvit
quam sit pecunia recipienda in termino propterea propter
temporis expectacionem. Quia in casu predictorum decre-
talium non ius sed res ipsa venditur que statim
traditur et precium differtur. In hoc autem
casu statim traditur precium et ius recipien-
dorum ipsarum et non ipsa res datur et stat ipsa
pecunia periculo emptoris iuxta predictorum.
Et nichilominus advertendum quod si hec intencione
usura fieret et in fraudem usurarum esset ibi
non ex vi contractus sed racione talis intencionis usu-

huiusmodi autem fraus in esse presumitur propria sig-
na. Primum signum est quando huiusmodi redditus et sub forma
prefata venduntur longe minori precio quam
deberent aut quam venderentur si iustus emptor
et iusti precii repertus solutor reperiretur
et maxime quando redditus urbium predictorum
quasi sine periculo sunt presumitur enim tunc quod non
solum fit ibi iniusti precii sed etiam quod ibi sit mu-
tuum indirectum et quedam fraudulenta intencio
quod anterioracionis solucionis venditori egenti
ut ex hoc longe prominori precio habeantur
quam alias haberentur. Ad hoc facit C ad nostram extra
de emp. et ven. ¶ Secundum quoque et maximum
signum est quando talis emptor solitus exercere
usuras aut tales contractus impios et iniu-
stos ex de pignoribus illos nos. ¶ Pro tercio signo
dici potest quod si iste emit tantum minus quanti ve-
rum est interesse suum computandum sive tunc
dum ne ille debitor solvat aut quod quantus est
futurus labor retrahendi non est usura. Si vero
alias vult diminuere precium solum propter hoc quod nunc
solvit sed in futuro rehabebit plus manifesta
usura est. Insuper est notandum quod talis empcio iurium
presertim quando immineret de hoc litigium si pro
minori precio precio fiat vel valet contractus vel
iste emptor poterit plus petere ab illo debitore
quam quod in veritate solvit et si residuum sit ei
donatum C mandati l. per diversas et l. ab ana-
stasio quod propterea bono sanctitum est ne litigia
emerentur et moverentur. ¶ Circa propositam
regulam ulterius queri potest si casus contin-
git quod quedam civitas egregia multum an-
gustiata vendat redditus suos et quidam emit
pro vili precio et demum facta pace emptor
de redditibus illis lucratur x pro uno quantum
an aliquid restituere obligetur. Dicendum quod
non et hoc racione dubii ac periculi. Consulendum
est tamen illi quod largas elemosinas faciat de
redditibus illis.

¶ Quod licet propter tempus rem plus vendere et minus emere quam tunc valeat quando non ex malicia contrahentium sed ex propria natura contractus id procedit. Et de hoc ponuntur aliqui casus. c. iij

Tercia regula est hec. Licet propter tempus
rem plus vendere et minus emere quam
tunc tunc valeat quando non ex malicia
contrahentium sed ex propria natura contractus
id procedit. Et pro huius regule declaracione
ponantur aliqui casus. Primus casus est
quando quis ex gracia speciali prestat vel vendit bla-
dum in tempore quo communiter minus valet quod tamen pro-
ponebat firmiter servare et vendere in tempore
caro et probabiliter magis caro post idem
precium exigere quod in hora prestacionis
vel vendicionis probabiliter creditur affu-
turum in illo tempore magis caro. Sic tamen quod aliquem
certum diem illius temporis determinate prefigat quia
tempus non erat illud venditurus nisi in aliquo
uno die. Et etiam quia si tempus de uno mense vel
ebdomoda posset ex post facto sibi eligere
diem in quo plus valuisset minus pigius fiet

Crois illi alias taxandum erit pan̄ sz q dum
et comus valuit ī mense illo aut precio medi
ocri int carius et mi carū illius mens hoc
aut mō ppe loquendo nō ppt tpūs accipitur
illud plus sz ppt naturam rei q plus valz in
vno tpe qz ī alio Cā aut quare sub tali pro
pōt vendere illud vel comutare dux ē ¶ pma
qz is cui prestat vel vēdit tēz sibi ad probabi
le equalens seu ad pnadum a dāpno pro
babilis lucri · 2a ē qz illud qd ī firmo ppo
sito dni sui ē ordinatum ad aliquod proba le
lucrū nō solū hz rōm simplicis pecunie siue rei
sz eē sz hoc quidam seminale rōm lucri quā
cōit capitale vocamus ppa nō solū hz reddi
simplex valor ipūs sz et valor sup adiunctis
Supradcūs aut cas hr ex de usuris c ī ciui
tate et c nauigāti cū hoc ccor alex de ales
Scoto aut ī q̄rto ī hoc casu distinguit dicēs
(ubi) festū Johis baptiste dicatur A festū vero na
tiuitatis dnī dicatur b tūc si ipē vendēs
frumentū vel pellicias tradat eas ī A tūc distīg
wēdū est qz aut erat tūc rē suam venditur aut nō
sz ī b · si p mō tūc aut determinat sibi precium
qd tūc cōit currit pro A et misericordiam
facit qz tūc sui pximi indigēciam supplet cū
quam teneatur illā supplē et insup solucōnis
tpus usqz ad b expectat Aut statuit preci
um maq qz sit iustū pro A et tūc usurarius
est eo q vēdit tēpus contra illud qd scribr extra
de usuris c consuluit · Si aut venditurus nō erat
ī A sz alias qu sm tēporis sui cursum res me
lius vēdibilis esset et amplius lucri posset
vt puta ī b et tūc aut qu vēdit posuit pre
cium certū aut nō sz in suspēso dimittit cer
tificacioēm precij pendētes ex aliquo fūto
Si pmo mō si ponit preciū sz q res valz
certū ē q et iniam facit · Si aut magis qz
tūc valeat nō tū ita ī moderatū precium
qu tpre solucōnis verisimilr quāqz plus qz
m sic patet ī c ī ciuitate et ī c nauigāti
ex de usuris Si aut obiciatur contra hoc pillo
c ī ciuitate tua ex de usuris dicendū ē q
ibi tenē monicio vtilitatis nō preceptū ne
cessitatis Si aut determinacōm precij ex futuro
valore pēdere relinquat aut usqz pro tpe de
terminato solucōnis aut ī alio ī quo cōsueuit
res plus valere regulariter alias quam
tpe solucōnis et vtroqz casu et iniam facit
vbi cā cōcedo tibi has pellicias pro precio
qd valebunt in b vel alio tpre citra cum m
ī b cōsueuerit pl valē quā qz ī alio tpe citra
b · Si aut velit preciū determinare pro tpre
indeterminato hō mō vt poat se ī lucro tuto
vt ī pluribz cōtingē solet et aliud ī dapno
puta volo q tu soluas m pro pellicijs istis
quātū valebunt ī quocūqz tpe usqz b qu
cari vēdentur et tūc usa ē cuius rō euidēt
patet quia ponit se vel partē suam ut ī
pluribus ī tuto et illū cū quo cōtrahabat ut
ī pluribus ī periculo dapni et tūc pse habz

illud q euenit vt ī pluribz et cōtra se illud q
euenit in paucioribus Est et ibi alia ī iusti
cia qz si rē suam vēdere de hoc vellz opor
teret aliquo tpe determinato eū exponē
ad vendendum illam et nō ī tpe particulari
vago Et hoc mō cōtingere posset q min
carū vēderet quā ī die carissimo int a et
b Et pp̄ūs ī tali pacto facit se certū de
lucro vltra qz humana industria ptingere
posset Cū his ccor osti et Jo an et ar d
in c usura xiij q iij Secundus casus
Est de eo qui venditurus nō erat merces suas
ī loco illo vt puta erant poma grānata que
quis habebat in prouincia Januensi vbi multum
habūdant pposuerat enim illa vēdere pari
suis vbi satis care vendunt Sm enim hno
et alios qui ī hoc sequuntur eū licet illa vēdē
tm quāti pari suis vēdere intendebat Cū
quo iure vēdere pōt carius pp tēporis du
bietatem sicut patet ex de usuris ī c in ci
uitate et c finali Eodē iure illud posse vi
pp dubiū loci Contrarie tū opinionis est osti
reprobans hoc simile dicēs q visile non ē
q aliquis talē emptorem faceret nisi ex indi
gēcia multa ¶ Ex quo patet q sz tales opi
niones applarē qd animo vsuram baractarie et
pararetur usurarijs figmentis via Addit
quoqz q expēsarum laborum et periculorum
itineris rō ē habenda ex de ve · ī c mag
et c quāto decimor hanc aut opini · pmo se
quitur raymū ī c tokis Jo an hanc contrarie
tatē concordat dicēs q si statū ille emptor pre
cium soluit putat opinionem pmo veram sz si so
lucio precij referatur put osti forsitan in
tellexerit tūc vr procedē rō osti quia in
dubio tpis pōt venditori et emptori como
dum puenire sz nullū comodū fit emptori
hanc distinctionem approbat Jo cald ex deus
· c si Iste tū casus nō ē multum predicabilis
ne lata via paretur usuris Tercius casus
Est eius apri vt puta si res minus emitur qz
valeat tpe empcōnis respectu tū maliquo
tpe ī quo pt verisimilr dubitari utrū plus
vel minus valitura sit qz tpe quo empta
ē nō committitur ibi usa sibi gra ī mense ma
ij qu frumentū ē carū eo q min de illo re
pitur tpe illo emit pe · modiū frumenti
tribus florenis cum tū tūc valeat florenos
quatuor recepturus in iulio uel frumentū ī
mense augusti qu frumentū solz eē ī copia
mag et speratur q tūc tres florenos
valebit talis casus reputatur usa sicut p
ex de usuris ī c nauigāti et rō huius ē qz
rō huius dubij pōt extimacōm in rebz ex ipsa
natura rerū que in tali tpe minus valere
pūt sicut in predicto · c pz vn nō min dat
causa tpis sz ppt naturam rei que min valz
ī tpe quā ī alio Et dicendū ē ergo ī casu
pmo Cū hoc ccor alex de ales et osti ¶ Et
pmo si res emitur min pp tpis puencione

vbi gratia emit frumentum in herba pro quinque quod tempore messis verisimiliter valebit viii dicendum quod talis usurarius est ut patet in c. in civitate extra de usuris tamen secundum bal. C. de usuris l. i dicendum quod aut pretium minus est cum dampno ipsius vendentis et tunc est usura aut sola conversio est cum dampno quod reputatur non soluto pretio et tunc contractus licitus est aut neutrum est cum dampno quia frumentum quod est in herba non plus valet tempore contractus et similiter tunc contractus non est usurarius ut ff. de heredi. empt. l. fistulas et frumenta et l. si debitor et virile et de verbo obl. l. in stipulantem et sacram.

Queritur et numquid committit usuram qui in vendendo credit tempori quia ut trahat emptores ad suam apothecam non tamen propter hoc rem carius vendit dicunt quidam quod si ex hoc emptores incurrerent aliquod dampnum puta ratione qualitatis mercis quia non habet tam bonas merces committit usuram et restituere obligatur extra de usuris consuluit in quibus autem casibus ratione dubii vel periculi excuset usuras dicetur in summa xxxix articulo per totum ubi de dictorum in puncto diffusius tractanda est **Articulus secundus de tribus casibus dubiis circa emptiones ad tempus in ad hominem vitam**

Secundus tamen nominari potest emptio ad vitam et de hoc complexa subdit quem non tamen regredientur scilicet dum se vitae arbitrantes quia cum in articulo precedenti dictum est de venditione temporis ex parte venditoris nunc est tractandum de emptione ipsius temporis ex parte actoris pro inde circa contractus emptionum ad vitam pro triplici articulo ad presens querantur tria **Primo et quomodo licet emere ad vitam redditus prediales et consimiles contractus c. i.**

Primo autem quod pro utrumque absque usure vicio licitum sit emere ad vitam redditus prediales. Ad quod dicendum secundum al. lombardum quod talis contractus licite fieri potest et hoc triplici ratione primo ratione veri dominii secundo ratione iusti precii tertio ratione dubii seu periculi. Primo autem hoc licet ratione veri dominii nempe qui est dominus alicuius rei et dominus est usus illius. Manifestum est enim quod dominus verus alicuius rei sicut eam in alterum simpliciter transferre potest sic et in alterum transferre potest usufructum illius retenta sibi proprietate sicut patet manifestius in locatis ut insuper probari posse ex domino vero quod sicut dominus rei eam transferre potest simpliciter dando vel vendendo eam vel retinendo proprietatem rei et transferendo usum sic potest dare seu vendere quo ad tempus seu perpetualiter ex quo patet quod licite vendi possunt atque emi redditus ipsi ad vitam ratione dominii veri. Secundo et hoc licet ratione dubii seu periculi nam sicut patet extra de usuris in c. naviganti si quis pannum vinum oleum et similia vendit amplius quam valeat pro eis in certo termino recipiat si tamen ea contractus tempore non fuerat venditurus ratione dubii quod plus accipit quam dedit excusatur in tali casu sicut plenius dictum est supra in summa xxxiii articulo ii et c. iii. Sed si in emptione vel venditione redditum ad vitam dubium est utrum vendentes plus det quam accipiat quia

si emens cito post mori et non propter sortem et utrum emens plus accipiat quam det quia multum potest vivere et cito mori patet quod talis contractus ratione quia quod provenit ex parte ementis atque vendentis licitus utique est censendus. Tertio talis contractus licitus est ratione precii iusti debet enim servari in tali contractu equitas naturalis iuris scilicet inter vendentem et ementem ad hoc quod licitus sit quod tunc fit si precium quod datur ab ipso emente proportionetur rei date ab ipso vendente. Unde quando est in eo excessus qui corrumpat hanc proportionem sive ex parte ementis sive ex parte vendentis tunc quidem contractus illicitus videri potest puta si precium notabiliter excedit rem vel res precium eius notabiliter dico quia propter parvum excessum precii ultra rem vel rei ultra precium talis contractus non viciatur sed propter excessum notabilem atque clarum propter quod statutum est extra de emp. et vendi. in c. cum causa et c. si quis deceptus est ultra dimidium iusti precii potest recedere a contractu vel agere ad precii supplementum in quo c. glo. ait quod dimidia pars iusti precii sic habet intelligi ubi gratia valet res x et pro quinque datur in hoc casu quia venditor in sex deceptus est quia ergo sex sunt plus quam quatuor patet quod ultra dimidium iusti precii venditor deceptus est patet et ipsa deceptio ex parte ipsius ementis ubi gratia pono quod res valet x et emptor solvit xvi deceptus est in vi que sunt plus quam quinque pars dimidia que est quinque et ideo potest agere ad recuperandum precium quod plus dimidii iusti precii dedit quia ultra dimidium iusti precii deceptus est non autem sic si tamen in quinque deceptus esset quia quinque ipsum dimidium sunt propter quod contractus potest agere in foro iudiciali de hac materia et dicetur in summa [?] xxxv articulo i c. ii. Ex his autem patet quod si in prefato contractu causa inter ementem et vendentes equalitas observetur licitus est contractus de natura sui. Dico autem de natura sui quia ex parte cum habentis potest esse iniquum in contractu propter eius corruptam intentionem puta si aliquis ad sufficientiam habens non propter vitae necessitatem sed avaricia ductus ut dicior fiat tales redditus ad vitam emit tunc enim ex parte cum habentis est turpe lucrum. Si autem queratur que equalitas in hoc contractu servanda sit dicendum quod tunc equalitas observatur quando precium tante quantitatis est quod pensatis etate ementis et sanitate eiusdem ac periculis circa fructus possessionis sollicitudine et labore non apparet quis notabiliter habet meliorem partem utrum scilicet emens vel vendens. Si autem talis equalitas notabiliter corrumpatur certum est quod tunc contractus omnino illicitus est censendus. Cum his concordat bal. C. de usuris l. si ea pactione C. [?] et idem sentit et pe. Contra conclusionem predictam obicitur quidam primo siquidem dicunt quod hoc non licet quia intencio plus accipiendi usurarium facit extra de usuris in c. consuluit sed iste qui tales redditus emit facit hoc intencione plus accipiendi credens tamen vivere quod accipiat plus quam dedit. Ad quod dicendum quod hic non agitur de vicio ex parte cum habentis seu intendentis sed de vicio contractus in se utrum scilicet ex forma sua sit viciosus an non et dictum est supra quod viciosus non est si inter ementem et

vendentem equalitas observetur quia fenatur et si contingat ementem accipere plus quam quod dedit fit unquam suum et hoc de natura contractus. ¶ Ad cuius et intelligenciam clariorem notandum est quod est triplex contractus in quo differencia magna est. Primus est contractus mutui. 2us est contractus comodati. 3us est contractus emptionis et vendicionis. ¶ Primo quidem in contractu mutui tantum debet pensari substancia rei et ipsius valor non usus vel fructus eo quod in eo usus non licet ex mutuo recipere ultra sortem sed sufficit quod tantum mutuati valor rei reddatur et non eadem res numero reddi debet cum in mutuo sicut est dictum est plurium dominium transferatur. ¶ 2o autem in comodato eadem res numero reddi debet quia in eo dominium non transfertur sed pro usu illius nichil recipi debet alias accomodatum in locatum transiret. ¶ 3o vero in vendicione et emptione pensatur substancia et usus rei proinde si emptor iusto precio emit et contingit quod propter possessionis fructus percipiat plus quam dedit fit iuste suum et totum de sorte est. Nam in emptione et vendicione si plus accipitur seu accipi speratur quam datum sit usura non est cum totum de sorte sit et hoc verificatur tam in emptione et vendicione que simpliciter fit quam in ista que fit ad tempus seu ad vitam. Nam eo iure quo quis recipit aliquid plus quam dedit et fit iuste suum in possessionibus simpliciter emptis eodem iure accipit aliquid plus quam dedit in possessionibus vel redditibus ad vitam suam eo quod sicut dictum est totum quod plus accipitur est de sorte cum substanciam rei atque usum et fructus illius emat. ¶ 2o etiam obstant quidam iura quos sunt contra in c. de usuris qui ait qui pecuniam dant ecclesiis et recipiunt ab eis certas possessiones tenendas toto tempore vite sive ut post mortem eorum possessiones ad ecclesiam revertantur pecuniam et capitale eciam remanente contractus illicitus est eo quod homines multum vivere sperant et eo quod illius contrahentes credunt se amplius percepturos de fructibus dictarum possessionum quam sit pecunia quam dederunt cum sicut predictum est sola intencione mentali usura committi possit. Ad hoc autem dicendum quod verum est quod sola spes usurarum facit in contractu mutui vel seu interpretati sicut patet ex decretali consuluit quia ibi speratur aliquid quod non est de sorte sed non sic contingit hic ubi vera vendicio est. ¶ In hoc contractu potest etiam dubitari utrum quo iure vendens ad vitam pro tua possessionum precium eius retinere potest quando emens post emptionem supervixerit parum. Ad quod dicendum quod illud a venditore licite retineri potest racione vel titulo emptionis iuste nam sicut predictum est quod talis contractus est licitus quia incidit periculum et dubium ex utraque parte cum enim iste emit ad periculum dubium est utrum debeat sive vivere plus vel minus propterea talis incertitudo temporis facit equalitatem in utraque parte cum enim quis possessiones vendit ad vitam ementis vendit tempus incertum quia ignorat quantum debeat supervivere emens et cum indeterminacio temporis pertrahat naturam et non

ab homine sed a deo est preter hominis intencionem. Certa ergo contractus vere transfertur res in ementem et quando moritur licet vixerit parum ex natura emptionis contractus revertitur ad vendentem. Unde videbitur difficultas maior quam in hiis que simpliciter venduntur. Nam si quis emeret equum et pro eo solveret c libras constat si predictus equus in crastinum moreretur nichilominus vendens c libras iuste retineret sibi quamvis ex re empta nullam utilitatem consecutus fuisset emptor. Hoc quidem contingit eo quod ipse vendens rem suam iuste transtulit in ementem. Talis igitur translacio iusta statum facit precium esse vendentis. ¶ 3o quoque obiciunt quidam et dicunt quod quando iunior vivit quam alius habet potiorem partem contractus illicitus est. Et est sic enim in proposito esse videtur. Nam sepe contingit quod viri et mulieres xxv annorum redditus emunt ad vitam pro tam parvo precio quod in octo annis percipiunt totam sortem et licet mori possint infra octo predictos annos probabilius tamen est quod in duplo vivere possint. Ex quo patet quod emens habet in favorem suum id quod frequencius accidit et quod probabilius est et vendens in suum favorem habet quod minus evenire contingit. Et patet quod est inequalitas in contractu propterea illicitus esse videtur. ¶ Ad quod dicendum quod patet solucio per predicta quod contractus iste non debet illicitus iudicari nisi quando inter ementem et vendentem in vivis equalitas equitatis non servatur. In proposito autem cum talis equitas non videtur servari propter ementis etatem quia verisimile est quod tantum supervivere debeat quod multum lucrabitur et quod in modicum temporis recipiet sortem. Et per contrarium est condicio ementis quam ipsius vendentis. Nisi forte iuvenis sive emens tot periculis et infirmitatibus expositus est quod non videretur apte quod istorum probabilius esset aut ementem vivere per tantum tempus quod ipse vendens lederetur notabiliter in contractu aut ipsum mori infra octo predictos annos debet ergo in tali contractu ut licitus sit ementis etas et infirmitas compensari. Sed quidam concludunt enim quod non licet alicui periculo se exponere sed talis est huiusmodi contractus quia multi sicut dictum est dicunt contractum esse illicitum. Ad quod dicendum secundum Ladulfum in iiii et xv di. quod tales ementes non exponunt se periculo dampnoso propter controversias doctorum. Verum si quis hac intencione quod vellet aliquid facere contra deum et facit aliquid de quo est controversia inter doctores dato quod id quod facit sit malum et contrarium bonum creditur quod non peccat hic ille. Hec tamen opinio non multum mihi videtur tuta sed securior videtur et verior illa de qua dictum est supra sermone xxviii ca. i in fine. Sed opinio Ladulfi nullo modo est populo predicanda.

¶ Utrum et quomodo liceat emere hereditaries prediales. lc q. ii

Secundo queritur an liceat hereditates prediales seu hereditates emere. Et dicendum secundum quosdam quod sic dummodo in alius viris equitas observetur quod equitas tunc fit quando in tali contractu tanta equalitas observatur quod non pro aliquo appr

quis contractum habeat meliorem partem. Si vero appareat quod precium minus sit valore rei empte tunc ex parte ementis est corrupcio equitatis. Et tenetur emens ad iusti precii supplementum. Et si esset precium ita parvum quod esset minus dimidietate iusti precii posset vendens in foro iudiciali recedere a contractu. Si autem res empta parvi valoris est et precium ita magnum quod notabiliter rem venditam superexcedit tunc ex parte vendentis equitas corrupta est. Et in foro consciencie tenetur predictus vendens restituere quod accepit ultra precium iustum. Et si excessus esset ultra dimidium precii potest emens recedere a contractu. Sed tamen aliter vicium esse potest puta si quis decipiens semetipsum crederet quod redditus hereditarie prorsus pro precio haberi possit sicut qui emuntur ad vitam propter precii parvitatem illicitus est contractus multo amplius quam hereditarie loquuntur emuntur. Similiter cum aliter locum contra vendicio a paupere tamen est propter aliquam necessitatem tunc empcio mutuacionis locum tenet propterea iniusta est propter necessitatem vendentis et maliciam ipsius ementis quia propter quod plus accipitur iustum titulum non habet possessionis.

¶ Primo advertendum est quod quandoque quis emit possessionem simpliciter vel ad opus et hoc causa lucri quod extra ipsius expectatur non extra possesse rei tunc est vicium in contractu et tale in iure dicitur turpe lucrum. Si vero huiusmodi possessio ematur causa lucri talis empcio propter vendentis necessitatem fuit minus iusta cum ei tenetur ex caritate subvenire gratis tunc in tali contractu usure vicium est non quidem per se sed propter equipollenciam rei quia lucrum quod ex tali contractu dinoscitur provenire militat contra proximi caritatem. Si non possessionem quis emat nisi causa lucri primo et per se et ad finem et suorum vite utilitatem atque necessitatem dummodo in empcione fuerit equitas naturalis iuris si accrescat processu temporis plus quam datum iuste fit illud ementis quia illud accipit tamquam suum propter contractum propter naturam et non racione temporis nisi valde precedens. Si quis autem obiceret quod si emuntur redditus hereditarie predicto modo necessario contingit fieri excessum notabilem supra sortem propter hereditariam successionem quod videtur iniustum. Ad hoc dicendum est quod nec naturale ius nec quoque ius positivum dicat quod iste qui hereditarie emit rem teneatur tantum dare pro ea quantum probabile est quod debeat recipere ipse pro vita sua et filii et nepotes et tota posteritas eius. Cum sic res que hereditarie emitur minime sub iusta extimacione cadere possit. Sed quantum ad taxacionem precii iusti sufficit quod habeatur aspectus ad illum qui emit et ad eius posteritatem usque ad tercium gradum puta forte usque ad filios vel nepotes. Non autem oportet quod habeatur respectus ad omnes qui ei succedere possunt usque ad omne tempus quia sic res que vendit extimari non posset. In quo casu liceat emere pecuniarios redditus hereditarie seu ad vitam c iij

Tercio queritur cum liceat emere pecuniarios redditus hereditarie seu ad vitam. Ad hoc dicendum secundum alios quod talis contractus licite esse potest. Ad cuius intelligenciam advertendum est quod quadrupliciter potest esse vicium in contractu. Primo ex causa materiali. 2o ex causa efficienti. 3o ex causa formali. 4o ex causa finali.

¶ Primo autem potest esse vicium in contractu ex causa materiali id est ex parte rei que emitur vel venditur puta quia res minime vendibilis est sicut homo liber qui vendi non potest nec spiritualia possunt vendi nec etiam vendi potest aliena res. Et secundum hunc modum contractus huiusmodi secundum aliquos viciatur quia pecunia non potest vendi ut inquiunt secundum eos talis contractus viciatur quod a contractu empcionis declinat et contractum mutui imitatur ex quo non licet sperare lucrum sicut patet extra de usuris in c. consuluit. Sed tamen potest videri ad hoc quod in rebus nostris tria habemus bona primo mobilia 2o immobilia 3o autem ius utriusque. Et sicut distinguitur mobile et ius in utrisque ita ipsum ius vendi potest sicut mobilia et immobilia non ergo venditur ipsa pecunia sed ius percipiendi redditus ipsos pecuniales quamvis autem pecunia vendi non posset transit tamen cum vendito iure. Videmus enim aliquid quod emi vel vendi non potest et tamen cum aliquo alio transit quod de iure vendi et emi valet sicut ius patronatus spirituali annexum est et tamen transit cum vendicione ville vel fundi que de iure utique vendi possunt. Sic in proposito casu contingit venditur enim ius quo vendito pecunia transit ius percipiendi quolibet anno talem pecunie quantitatem super bonis alicuius vendentis sive hereditarie sive ad vitam ipsius ementis non est pecunia sed distinguitur unum ab alio. Verum est tamen quod alia racione non potest vendi pecunia quam ius patronatus pecunia enim non potest vendi quia medium est in commutacione. Ius autem patronatus vendi non potest quia spirituali annexum est.

¶ 2o potest esse vicium ex causa efficienti id est ex parte contrahentis. Sicut est quando quis fingit se emere id quod in pignus intendit accipere et tunc a vicio usure non excusatur ut ad hoc extra de pignoribus illo nos. Et hoc modo posset aliquis dicere quod hoc vicium est quia tunc idem est sic contrahere sicut mutuare C pro X quolibet anno ita quod sic contrahens mutuat indirecte et empcionem fingens mutuum facit. Posset autem dici quod argumentum non cogit quia in tali contractu non est mutuum directum nam ubi mutuum est mutuans ipsi mutuatario in precio obligatur. Sed in tali contractu precium transit et ius percipiendorum redditum stat lucro et periculo ipsius emptoris. Posset tamen in hoc contractu incidere vicium ex parte contrahentis propter cupiditatem et avariciam eius sed hoc non accidit contractui ex ipsius contractus natura.

¶ 3o quoque potest esse vicium in contractu ex causa formali id est ex parte pacti appositi hoc est quando apponitur pactum quod repugnat rei que transfertur ita quod ipsa res non patitur apponi tale pactum et modo contingit esse vicium in symonia. ¶ Alio modo

quam pacto repugnet contractui hoc est quando contractus
gratuitus est et tale vicium facit usuram vel furacionem
quidem est in hoc quod aliquid exigitur ex pacto racione
rei mutuate. Tale autem vicium non committitur in pre-
dicto contractu cum ibi non mutuum sed vera tradicio ven-
dicionis. ¶ Secundo modo potest esse vicium in causa finali in
contractu ex causa finali vel ex parte precii. Et tale vi-
cium excluditur ab isto contractu quando proporcio-
natur iusto precio quod venditur. Regulare si-
quidem est quod contractus empcionis et vendicionis il-
licitus est cum in eo iuris naturalis equitas non ser-
vatur sed cum talis servatur equitas ita quod non est
notabilis excessus precii super rem venditam ut communiter
tunc licitus est contractus. Non ergo negatur quod talis
contractus vitari non possit ex parte precii sed
tamen sicut potest vitari ita potest ratificari. Alio
quoque modo probant aliqui hunc contractum
licitum esse quia licite potest quis emere predium
pro C libris et predium emptum possit here-
ditarie dari alicui pro se et pro heredibus
suis hoc videlicet pacto quod recipiens precium obligatur
pro se et pro suis heredibus dare pro quolibet
anno C solidos. Cum ergo precium pro se et here-
dibus etc. mediante empcione et vendicione
precii talis habet pro C libris C solidos
quolibet anno. Et nichil differt in contractu
utrum hoc habeat mediate vel inmediate con-
tractus ergo licitus esse videtur. Fateor tamen quod non est honestus
tus nec decens sicut est contractus quo emuntur red-
ditus prediales. ¶ Sed contra predicta ar-
guunt quidam dicentes hoc ideo non licere quia
pecunia ad hoc inventa est ut medium sit inter e-
mentem atque vendentem et non ut ematur vel ven-
datur propter quod ementes vel vendentes pecuniam utuntur
ea ad finem ad quem non est inventa. Et propterea pec-
cant et maxime quia talis contractus non videtur re-
duci posse nisi ad contractum mutui. Racio autem
huius est quia cum pecunia non potest emi vel vendi
cum non sit extremum vendicionis vel empcionis
sed medium sequitur quod non potest contractus iste re-
duci ad empcionem et vendicionem. Certum etiam est quod
locacio non potest dici nec etiam comodatum ergo
ad contractum mutui reducitur cum necesse est. Sed
in eo sicut ex precedentibus patet non licet
sperare lucrum. Ad hoc dicendum quod sicut ex pre-
cedentibus patet hic non emitur pecunia sed ip-
sius proprietas mutuum minime dici potest. ¶ Iterum
quoque opponunt et dicunt quod hic videtur accessus lu-
cri ad sortem talis autem accessus seu successive
aut simul formis contractum variare non potest quia
utrobique utitur usura ipsa. Cum usura sit quid-
quid accedit sorti sicut patet xiiii q. iii c.
plerique. Et si fiat accessus simul puta si quis
dat C libras ut recipiat XX in uno anno usura
est ergo eodem modo si quis dat X ut recipiat
XX in duobus vel tribus annis usura est hoc quod
contingit quando emuntur pecuniales redditus in certis
annis lucrum non solum equatur sorti sed etiam ex-
cedit sortem et quamvis talis excessus per suc-
cessionem proporcione redditum fiat tamen hoc

contractum non ratificat sed condempnat quia non differt
utrum talis excrescencia successive vel simul recipiatur
recipiatur. ¶ Ad quod dicendum quod hic non est
excessus lucri ad sortem quia in vendicione
sicut predictum est totum de sorte est.

Articulus 3us de iniusta et usuraria vendicione temporis et de triplici precio mercanciarum

Tercius est similiter culpe et de hoc propheta
subdit neque commiterunt cooperire tua
iusti usque sicut faciunt qui insaciabili
bili cupiditudine flagrant ut
sine termino eorum divicie cumulentur. Ven-
dentes tamen ipsi emptori qui non potest statim
solvere pro tanto in crescere. ¶ Ad intellectum autem
dicendorum potest in re vendenda triplex precium
considerari. Primum dicitur iustificatum
secundum augmentatum, tercium autem innovatum.

De triplici precio iusto vendicionis rei et primo

Primum precium rei vendibilis dicitur
iustificatum et limitatum. Et circa
hoc primo notandum est quod secundum Scotum in
iiii di. xv q. ii et etiam per Henricum in quolibet
xxxi circa finem et Ricardus infra sequenti ca-
pitulo q. ii pensacio valoris usualium rerum vere
aut numquam potest a nobis fieri nisi per coniec-
turalem seu probabilem oppinionem et hoc quidem
non punctualiter seu sub racione et mensura indivisi-
bili et plus et minus sed sub aliqua latitudine
competenti. Circa quam et diversa hominum capi-
ta et iudicia in extimacione probantur differre
pro inde valde varios gradus et modos
certitudine multi quoque ambiguitatis inter
opinabilium modum se includit quamvis
quidam plus et quidam minus concordat in hoc tho.
¶ Proinde advertendum est quod huiusmodi primum precium
vel iustificati et limitati potest esse distinguere
in triplex limitis gradus et iusto. Primus
potest nominari pius, secundus discretus, tercius vero rigidus.
Primus est precii minoris, secundus est mediocris,
tercius est maioris. Ubi gracia sint X pecii panni
eiusdem videlicet bonitatis laboris et artificii
atque expense harum tamen X pro pecunia propter varia
capita et diversas sentencias circa illis avariis
varia extimacia fiat et tunc decem reperiuntur
ipsi extimatores circa illas tripliciter vari-
ari ut puta quidam extimat qualibet
illarum precii L ducatorum. Et hoc dici potest
precii limes et gradus pius. Alii L cum di-
midio et talis dici potest limes et gradus
discretus. Quidam vero alii LI et dici potest
limes et gradus rigidus et severus propter
varietatem emptorum et venditorum. Alique is-
tarum peciarum panni pro pecunia numerata ven-
dentur L ducatis. Alique tamen L cum dimidio.
Et alique dabuntur pro LI. Nunc aliquis vero
qui hus denarios non precialiter solvit dila-
cionem solucionis poscit. Si igitur tunc ven-
ditor non statim solvendus propter huiusmodi expecta-
cionem precii augeat non tamen ultra ultimum
limitem iusti precii sed stat in summo LI ita quod

quantacumque solucionem ampliore tempore gratis seu
ex pacto exspectaret numquam ob hoc ultra illum
limitem iusti precii aliquid acciperet non est ibi
ex vi contractus usura secundum sententiam magnorum
doctorum Ro. hui. est quia talis non vendit termi
num nec propter exspectationem accipit ultra iustum
precium rei quam vendit quamvis non facit graciam
remissionis precii descendendo ad l. quod quidem li
benter faceret si ille solueret statim nam aliud
est non facere graciam aliam pro eo quod facit graciam
exspectacionis atque aliud est propter hoc id est propter exspe
tacionem simpliciter excedere precium iustum Stat
igitur talis in limite rigidi gradus qui ex
iusticia esse minime dici potest sed si ille solueret
statim condescenderet usque ad limitem gradus pii
id est usque ad quinquaginta. De precio augmentato
propter dilacionem solucionis precii rei empte c. iij

Secundum precium rei vendite dicitur
augmentatum seu multiplicatum
quod quidem fit cum venditore quia
emptor de re empta precium non
solvit statim sed terminum petit ultra de
bitum iusticie augmentatum vel bis cum vult per
terminum scilicet sex mensium de qualibet pecia
predicti panni liiij vel lv ducatos et quicquid
ultra quod quidem manifesta usura est sicut per eius
determinacionem extra de usuris in c. consuluit quod est verum
secundum Bal. quando res que venditur consistit in numero
pondere et mensura quia solum in hiis usura committitur
secus si vendatur domus vel predium presertim
tamen cum emptor interim percipit rei empte
utilitatem ut C. de act. emp. l. curabit sed
hoc theologi non sequuntur quia racione sit ibi usura
dictum est in precedenti s. ar. iiij. in tercia particula
c. v. sed quia mercantes iniusti ad excusandas
excusaciones in peccatis prose habere conantur
qualitates in hoc defensiones Ideo de eis cum
rationibus suis aliquas subiungimus. ¶ Primo
equidem dicunt quod mercatori lucrari licet ex quo
pro utilitate laboribus et expensis et mul
tiplicibus periculis se exponunt sicut est in primo
precedentis sermonis dictum est quia iustum est
ut inde reportet lucrum competens officio suo
hoc quidem facere minime potest nisi vendendo
merces suas sic precium taxet quod pensatis
omnibus laboribus periculis et expensas circa
merces suas factis seu fiendis lucretur x
vel xv pro centenario hoc quoque agere non
potest nisi pro exspectacione solucionis usque
adhuc augeat precium solucionis mercium suarum
ut scilicet pensata huiusmodi exspectacione cum ceteris
circumstanciis lucretur finaliter ipsa x vel xv
Ad quod tripliciter respondetur Et primo dicendum quod
licet mercator sicut predictum est propter pre
dictas causas lucrari possit non tamen modo
illicito sicut contingit in vendendo terminum
et observando alios illicitos modos ¶ Item
secundo sicut intuentibus patet ex predictis
sequitur dato quod mercator merces valoris
C ducatorum pro mille ducatis emisset

tamen secundum predictam posicionem posset per quencumque il
licitum contractum eas licite vendere sic quod ultra
mille ducatos lucraretur x vel xv per centena
rio quod quidem patenter irracionabile est. Secundo re
spondent et tercio quod si intra vel tempore maxime caris
tie merces suas precio magno emisset pos
set propter hoc in loco vel tempore in quo merces ille
essent viles vendere et illas precio maiori
quam emisset saltem propter exspectacionem solucionis
quod quidem absurdum absurdissimum manifeste ap
paret atque iniustum. Secundo et dicunt quod non inten
dunt merces suas carius vendere propter tempus sed
propter recompensandum dampnum quod ex dilacione solu
cionis incurrunt quia si predictos denarios sta
tim post venditionem haberent possent cum eis
multa lucrari quod facere non possunt quia non statim
solvuntur Ad quod et tripliciter respondere potest et primo
dicendum quod et si talis venditor inde lucrari
posset possibile et foret non lucrari insuper
et perdere capitale Nunc autem quia non stat in pe
riculo talis dampni non potest stare in certitudine
talis lucri Insuper et secundo quia habet lucrum de re
non sua id est de mutuo dato in empcione. Preterea
tercio mercator non potest in pactum deducere recom
pensacionem dampni quod consideratur ex hoc
quod sua pecunia non lucratur cum non possit ven
dere quod nondum est et potest ab hinde mul
tipliciter impediri secundum Tho. Tercio quoque dicunt
hoc facere quia frequenter accidit quod debito
res non solvunt in termino reassignato et cir
ca recuperacionem talium denariorum oportet eos fa
cere expensas magnas ¶ Ad hoc dupliciter
respondetur Et primo dicendum est quod licet multi qui
talis terminus concessus est in termino non solvant
multi Etiam sunt qui in termino sibi dato sol
vunt et tamen precium quod propter tempus mercibus ad
ditum est non minuitur ab hiis qui in dato
termino solvunt quare eque utrisque vendere
terminum inequalitatis et iniusticia est
¶ Secundo dicendum est quod conceditur ex de fide
iussoribus in c. pervenit quod racione interesse si debitor non
solvit in termino sibi dato quod creditor lucrari
debet indempnis tunc est ibi usura cum usura sit
quia racione mutui speratur lucrum hic autem tale
ex crescencia non recipitur nisi racione dampni
vitandi non lucri habendi ¶ Tercio insuper di
cunt hoc facere propter impotenciam et inopiam
ipsorum emptorum nam si vellent vendere absque
predicta termini dilacione propter denariorum
indigenciam et paupertatem multorum ro
rum possunt reperire emptores Ad quod dicen
dum quod dolosa est una ista que sub specie pi
etatis ac subsidii caritatis contra proximum
indigentem crudeliter sevit et ubi fingit se
intendere pietatem solum principaliter intendit
et querit proprium lucrum et commoditatem ¶ Secundo
dicendum quod hic non est pietas sed impia cru
delitas sub specie pietatis addere indigencia
indigenti quod est ei qui non potest statim solvere
operam dare per precii augmentum quod tardius et

difficilius possit soluere quod tenetur. ¶ 3º dicendum quod tunc necesse opus per omnia meritorium dicetur quando absque precii augmento solucionis prestatur dilacio, sicut in primo punctis huius articuli dictum est. ¶ Quod ergo insuper dicunt quod hoc faciunt ut se iuvare se possint in tali necessitate cum multi sint qui etiam post datam dilacionem numquam precium soluunt. Talibus utique respondendum quod eorum consciencia bene potest stare merito inquieta cum et ex tali termino dato culpam habeat et cum suis [illegible] perdant hoc solum bonum vel ulterius reservatos quod non precio de suba sed dyabolo de anima satisfacere obligatur. Notandum autem advertendum est quod si quis intelligere vult quanto in quo iuncto vel interpretato usura sit, semper recurrendum ad tempus in quo contractus et usura mutuatio facta est, prout refertur ad tempus solucionis, postquam facta est. Ubi gratia: Tradidi tibi modium frumenti in natali sed quod valebit in pentecoste quia tradicionis tempore creditur probabiliter in pentecoste amplius valiturum, tunc quicquid plus usurario modo accepto satisfacere teneor.

¶ De impiis mercatoribus summo destructoribus civitatum qui vendunt merces quas statim pro minori precio receptum sunt et de remediis dandis artificibus ut cum salute anime non obstantibus illis iuste lucrari possint. Capitulum tercium

Tercium vero periculum rei vendende dicitur innovatum sicut patet in vendente pannum vel equum pro .C. florenis ei qui sibi mox est revenditurus pro xc. Primus enim dominus panni vel equi tradidit illi xc florenos et quandoque lxxx. Ille vero qui primo emit nichil tunc solvit primo domino rei. Patens igitur est quod iste revendidit primo vendenti pro precio satis minori quia sub quadam mutui racione porrigit quam sub reali veritate solucionis tradidit et sibi xc vel lxxx ab eo debentis reddere C quod quidem ipsi primo vendenti non solvit. Propterea talis contractus usurarius et omni malignitate et duplicitate plenus et talis genus est ille de quo est in [illegible] precedenti circa finem 2 articuli plenius dictum est. ¶ Advertendum est tamen quod si quis absque intencione re emendi rem a se venditam absque fraude vendidisset equum pro C florenis et tamen ab emptore simpliciter cuicumque emere volenti reemeret illum propter precio minori non esset usura, posset tamen ibi esse peccatum iniusti precii possibile et hec recompensa taliter circumstanciam quod non esset ibi peccatum immoracionis iniuste. Tamen talis contractus fieri solet in fraudem usurarum, propterea hoc ultimum non est utile predicare nisi cum ista addicione: si cum predicti emptores precio memorato immorato sint [illegible] et legittimarum mercacionum et civitatum promotores, ipso destructores quod remedium dabitur laneficiis et aliis mercatoribus qui ob illud precium ultra iusticiam immoderatum nequiunt vendere pannos et merces suas qui multum amittunt de capitali si ad terminum plus vendere volunt dictas merces quandoque et non vendunt ad terminum non possunt reperire emptorem. Insuper talis est quandoque in civitate consuetudo pro communi bono iam longo tempore introducta. Ad hoc autem dicendum est quod si talis consuetudo de solucionis dilacione introducta sit pro communi bono et non in fraudem usurarum sed pro expedicione mercanciarum tunc distinguendum est quia aut mercator merces suas vendit ad terminum ultra quantitatem aut non. Si primo modo non est dubium quia sicut in precedenti contractus usurarius est cum in eo exspectacio temporis sub precio iniusto cadat contra consilium ut ex dictis. Si autem 2º modo quia sed quantitate iusti precii vendit licet terminum tendat et pro termino precio maiori vendere videatur non tamen est usura. Hec primo ob. si pro minori precio daret si statim sibi pecunia solveretur quod quidem patet per simile in aliis debitis apparet quemadmodum si aliter aliquid debeatur ad certum terminum quando dico quod est sibi debitum aliquid dimitteret si reliquum cicius solveretur. Constat nempe quod ille dimittere sibi posset et tamen ab usura immunis est. Cum hoc concordat Gherardus ob. propterea dicendum quod licet sit usura plus accipere propter tempus dilacionem sicut predictum est non tamen est usura quando de precio minuit si statim ei solvatur propter temporis brevitatem. Hec 2º et ob. si quis dicat quod ad denarios numeratos illa mercancia tantum non possit vendi quantum cum predicto termino assignato et quod res tantum valet quantum vendi potest ff ad trebel. l. 1 § 1 hec res. Item quod licet plus constiterit si cum tali termino plus vendatur quam cum denariis numeratis vendi posset, illud plus percipitur ultra sortem.

¶ Ad hoc autem dicendum quod presuppositis hiis que supius dicta sunt quod non ex natura contractus et mercancie sed ex malignorum mercatorum malicia in vendendo illicito modo terminum et immorando iustum precium licet obfuscetur iuste mercacionis via tamen iustis mercatoribus relinquitur securum quamvis obumbratam et artam quod licito modo mercari possunt. Proinde rebus sic stantibus si lanifex et mercator tamen vendit pannos et merces suas ad terminum pro quanto venderet ad denarios numeratos si predicte impietates cessarent non sibi edificat ad gehennam et cum dicebatur quod tantum res valet quantum vendi potest dicendum verum est si pro tanto quantum valet [illegible] vendi et non obstante malicie supradicte. Cum predictis concordat Tho. in quadam sua decisione cum [illegible] requisitus. Denique ante tempus [illegible] temporis brevitate placeat breviare sermonem ut famelici die crastina tempestive conveniamus ad multa consideranda que [illegible] omnibus et mercatoribus utilissime trac-

tandi sunt pstante dno yhu xpo qui uel
tate hui claue apit et nco claudit et nco
apit au cu pre et spu sco sit hoz et gla i scla
feria 1a po quartaz dnicaz i xl quo pao
estimari debeant res venales et dailpa
veteru res maculatos smo xxxv

Inuenit in templo uedetes Job ij c
et i evang hodierno porro adea q
dni actibus dicta sunt alia q
hoc loco occurrit que preterm
no debent no qiteradi sunt que ia supius
dicta sut ne ad fastidiu veniant qd absit que
proferu proximi salute ex q3 ma inctaria
arium ampla et utilima e plura i itnctu
tractare necce e Ceteru summoope canedu
est ne i ueiat dni vedetes et emetes i tplo
sicut i vbo ppoito de uides tnsgressoribus
Joh. Ait nepe i teplo vente aut emie pecca
tum e vente i iuste designatur q i templo
ecce dei ai dei offesione unine incandu
sit hui quidez rei difficultate pphta adu
tes i ps l. Ait qui no cognoui negociacoe introi
ibo in potecias dni dne memorabor iusticie
solius tuo pot ee tha i pmi sc ubi pphta
ostedit tria necia ee incanti atq negociati
ut no offendat i teplo ecce dei aut in templo
costre sue. pmu e intelligeçia clara. 2m in
tencio recta. 3m memoria sana. ¶ pmu est
intelligeçia clara et io dicit qui no cogni
negociacoe hec lra cassiodori e. textus at
ur h3 qm no cogni lraturã no cognoscere
aut lraz seu negociacoez e no tm intellecti
hre in negociacoibus implicatur qd fieri
solet intelligeçia sic i eis oio obruta atq
subuisa et alie vere fieri alica ¶ 2a ei
necca e intencio recta s adipm deu et de
hoc subdit introibo in potecias dni q s sut
potecie etnales no deficiecie tpales ¶ 3o
est ei neccia memoria sana ppea addit me
morabor iusticie tue solius i ulti iudicij qm
dei iusticia iniaz omitte no habebit qui ad
implebitur q ipe p pphtaz ait Cu accepero
s tpus s iudicij ego iusticias iudicabo ac
tiuus e deus cou negocias qm ipe iusticias iu
dicabit. hec tria negociator obseruas inime
i tplo dei offendit. Ad lg quid fuadiu circa
vendicoim et emptoim cotract tal regula
s3 scotu ubi s an omnia pnotanda e dni rez
iuste eas vedut vl emut et sine fraude suet
equalitatem valoris i vendedis et emedis
s3 rectam roz que rea habet expom i empto
bus et vendentibus exposita e. Et ult pdicta
prostitus regule declaracoez insup et pro
triplici ar pntis smonis per ordinem
querantur tria Ar 1s p subtylo qois ubi
qr inte rs pl valeat licite vedi pnt seu etia

Primo qrit an res plusqz m eim
valeant licite pnt vedi seu et mi
eim Ad hui qois intelligencia p
tria pordine prenotanda sunt. 2o

io quod respondedo e. 3o ricco adea que obi
ci pnt eta ho. Ad absolucoez questionis
tria ante omnia prenotanda sunt. c. 1

Primo inqua tria pordine pnotan
da sunt. pmo aut pnotandu e q
valor reru dupliciter sumi pot s3
scotu i iiij di xv et q ij pmo valor
est nalis. 2o e ualor usual ¶ pmo enim est
valor nalis i s3 bonitate ne adeo in re crea
ta et hoc mo ius et ~~formica~~ mus et for
mica seu pulex plus valet qua panis quia
illaz hnt vitaz aiaz et sensum s3 no panis
¶ 2o valor di usualis qui indicat sunt
i rb ad usum nrm et hoc mo qnto aliqua
sunt usibus nris utiliora tato amplius v3
et s3 hoc plus valet panis qua qz mus vl
bufo Qua aut emedi uel vededi actus ad
usus huac uite merito ordina Insup sut
quidaz usus huane uite io i eis valor vena
lium reru 2o mo sum et no pmo ¶ 2o quoqz
pnotandu e q hunc valor usus venalium
reru et triplicit considerari pot pesatur
enim in re venali. pmo eius vtuositas. 2o
eius raritas. 3o eius coplacibilitas ¶ po
inqua pensatur eius virtuositas uis s3 q
res ex suis realibus virtutibus et pprietatib
est nris utilitatibus vtuosior et efficacior
Et hoc mo optim panis triticeus plus val3
ad nrm usum qz ordeaceus et fortis equus
ad uecturã uel bellu qz azinus uel Ronzin
¶ 2o aut pesatur rei venalis raritas i s3
q res ex sue inceaoris raritate et difficulta
te magis nobis necce sunt pro quanto videt
ex earu penuria maioz ipaz indigenciam
et minore facultate hndi et utedi hes Et s3
hoc tpe bladu plus valet tpe caristie et pe
nurie seu famis qz tpe quo multu apud
omnes habundant Sic quoqz quatuor
elementa s terra aqua aer et ignis apud
nos pcij valoris extimant vilioris ppter
eoru copiaz qua auru et balsamu quauis
illa de se sint magis neccia magis qz utilia
nre uite ¶ 3o quoqz pesatur rei venal co
placibilitas i s3 q magis et mi bnplacit
et volutati nre in habenda illaz et uti illa
Vti enim prout hic sumit est re i facultatem
volutatis assumere vel hre Et io no modica
ps valoris utiliu reru ex bnplacito volun
tatis pensatur siue plus siue mi coplace
tis vsu hui uel illi rei ad illa hndaz ad
mitti Iux q vnus equus grator e uni et alius
alteri et unu ornametu uni et aliud alti
Et s3 mo m rem alteri viliore multu app
ciatur et sibi reputat pciosaz et cara et
eo ¶ 3o insup prenotandu e q hnc
pesaco ualoris usualiu reru sicut appet
i smone xxxij ar iij c iij Et et i prece
sc ar iij et c i patet nir aut unqua pt
anobis fieri nisi coiecturale et probabile
opinioe Et hoc io pncipatur sn seu subm

divisibili racione ac mensura in plus et in minus sub aliqua latitudine et competenti respectu ipsorum locorum et personarum circa quam fiant ibi predicti et eis divisi homines in extimacione differre probantur

Quid intendendum est ad propositum quoad et quomodo valor rerum tripliciter innotescit capitulum secundum

Secundo autem questioni intendendum est ad quam sunt salvo meliori iudicio premissis precedentibus respondemus quod res non possunt licite vendi plus quam quod valeant vel et minus emi pensato earum valore in se et ad iustum et ad probabile iudicium humane extimacionis mensurantis valorem rei infra limites latitudinis competentis. Que autem sit latitudo ista et ad quid se extendit tripliciter innotescit. primo iure secundo consuetudine. tercio discrecione ¶ Primo in qua innotescit iure iura enim contractum rescindi quando emptor vel venditor ultra dimidium iusti precii defraudatur quod tunc est contractus est nullus et est pro iudice irritandus nichilominus si infra illud appareat notabilis fraus est correspondens restitucio facienda secundum Scotum in iiii distinccione xv questione ii et Pon. in sermone xxxii capitulo ultimo hoc autem intelligo si defraudatus huiusmodi excessum ignoret quia si sciens et advertens quantitatem excessus libere consentit in tale precium et contractum iam non est defraudatus potest rem suam absque omni precio dare sic secundum beneplacitum suum potest aut parte centesima parte iusti precii sui condonare nec in hoc fit ei aliqua iniusticia nisi forte coactus eius fieret ex aliqua graviori causarum de quibus est secundo xxxiii articulo ii et iii particula tercia capituli dictum est prope finem de hac etiam notatur x questione ii et hic ubi dicitur quod si in vendicione plus offeratur quam res valeat etiam accipere non debet secundum tamen iustum precium et predicta glosa debet intelligi secundum articulum in c. pal. et secundum bal. in l. in causa § pomp. ff de minoribus licet lex dicat quod contrahentes se possunt invicem decipere non tamen ecclesia in suis contractibus non debet dolum facere ex de dona. prelatus. Racio autem quare lex totaliter hanc inequalitatem non prohibet est quia secundum Thomam datur populo in quo sunt multi virtute deficientes unde solummodo prohibet ea que destruunt humanum convictum. Alia autem quasi omnino permittit in dictis quia non punit ea punit enim tamen non excessum maiorem ut cum quis deceptus est ultra dimidium iusti precii tunc quidem ad restitucionem cogit lex cum ubi absque scandalo punire potest aliquid. Flm dicet tolleret enim eciam cum eo propter scandalum ut iiii di. denique et. i q. v quociens ix q. i ordinaciones xxiii q. iiii ipsa pietas et c. non potest similiter racione multitudinis ut l. di. ut constitueret ut in omnibus ac capitulo pal legentis. Sed lex divina que non solum datur populo sed et omnibus iniuriose nil impunitum relinquit quod contrarium sit virtuti propterea secundum divinam legem illicitum reputatur si in emendo vel vendendo equalitas non servatur unde tenetur qui plus recipit ei recompensare qui dampnificatus

est si sit notabile dampnum pro ea quia de addicio vel diminucio equalitatem iusticie tollere non videtur secundum Thomam. ¶ Insuper est notandum quod si res non dimidia parte et supplere precium iusti precii iusti comparatur in preiudicium emptoris vel recurrere accomitur ut patet ex de emptione et vendicione c. cum dilecti de hac etiam dicetur in secundo xl articulo i ¶ Secundo quoque secundum Scotum ubi sic habet latitudo consuetudine innotescit nam sicut per experienciam satis patet consuetudinarie relinquitur ipsis permutantibus pensata in iusticia necessitate reputent se mutuo dare equales et hinc et inde recipere durum quidem videtur ut homines contractus essent in quibus contrahentes non intendant aliquid de rigore iudiciali sibi mutuo relaxare ut pro tanto omnes contractus committetur aliqua donacio vera et si iste est modus communiter fundatur quod super legem nature dicentem hoc fac alteri quod tibi vis fieri.

Satis igitur probabile est quod qui contrahentes mutuo sunt contenti mutuo sibi remittere volunt si aliquo modo non tamen enormiter deficiunt a iusticia ista ¶ Tercio quoque patet discrecione ubi gratia secundum Thomam secunda secunde q. lxxvii carius vendere et vilius emere quam valeat est illicitum et iniustum nisi res que venditur in detrimentum cederet venditoris qui de re illa magnam indigenciam habet proinde in tali casu iustum precium erit si non solum respiciatur ad rem que venditur sed et ad dampnum quod venditor ex vendicione incurrit. Et ex sic licite poterit rem vendere plus quam valeat secundum se quamvis non venditur plus quam valeat ipsi venditori ¶ Advertendum est tamen quod licet multum adiuvetur emptor ex re quam emit si venditor non dampnificatur ex carencia eius non debet tamen propter hoc precium augeri quia utilitas que supervenit emptori non est ex condicione vendentis sed ipsius ementis. Et quidem iusti alteri vendere quod non est suum seu vendere ementi quod non est ipsius ementis. Ubi hostiensis et Scotus ubi supra addens quod idem dicendum est de permutacionibus potest et addi illud de quo est secundo xxxiii articulo ii et in secunda particula c. v. omnia autem supradicta de permutacionibus sicut de empcionibus et vendicionibus intelligenda sunt et econverso sicut patet in secundo xxxii articulo iii et c. iii

Respondetur ad contraria obiecta que fieri possunt in quinque premissa capitulum tercium

Tercio quoque ad contraria que obici possunt respondeamus ¶ Querebatur enim in prima questione an res possint licite plus vendi quam valeant vel et minus emi. Et primo obicitur quod sic naturaliter licitum est michi rei mee statuere precium quod ego volo nec aliquis me compellit me dare aut committere rem meam absque precio in complacito et cum precio taxato sicut enim nullus cogitur rem alterius emere precium beneplacitum ei si igitur contractus emendi et vendendi mere voluntarius est igitur taxacio precii venalium rerum mere voluntaria erit ac per consequens sortitur

ius et forum mere voluntarium iuxta illud vulgare
re ac legale verbum tantum res valet quantum vendi potest.
Ad hoc dicendum est quod licet debitore non cogitur rem
meam vendere cogitur tamen in actu et contractu ven
dendi formam et regulas iuris et iusticie et e
quitatis debite observare et ideo in contractu vendendi
non licet michi rei mee iniustum precium ponere et accipe
quia tunc impono ut simpliciter mee sed ut in alterum
commutande huius autem imposicio efficaciter seu
quantitative includit acceptacionem precii prevalentis
Accipe autem prevalens est iniustum quia inequalitatem
includit proinde secundum contractum licet aliquis ab
inicio cogi non possit rem suam vendere vel alienam
emere ut patet C. de obligationibus empti l. dudum si tamen
exposuerit rem venalem et precium offeratur sibi
pro iusto precio dare non vult cogi potest per iudicem
quod iusto precio vendat ff. de offi. prefec. ur. l. 1. §
cura carnis ¶ 2° quoque obicitur si res non possunt
plus vendi quam valeant vel est rarius vel fore to
ta communitas vendencium et emencium contra iusticiam
peccarent quia ~~ven~~ fere omnes volunt cara ven
dere et vile emere Ad dicendum quod dicendum
quod hoc non est verum de communitate iustorum sed de sola com
munitate iniustorum et cupidorum iustus namque non
vult contra iustum precium aliquid vendere vel
emere et perfecte iustus michil penitus iniustiae
ibi vult imperfecte autem iustus non vult ibi iniuss
ticiam iusticie predominantem et prequanto aliquid
iniusti precii ibi indebite vult protanto ali
quid de vicio iniusticie in se habet ¶ 3° insuper
obicitur quod secundum iuris et iusticie et caritatis
communis boni preferri debet et prefertur ipsi bono
privato tamen autem res que C. communia de le. et in C.
bone deposuit prela et communi saluti hominum post
lapsum expedit quod taxacio precii venalium
rerum non sit punctalis iuxta secundum absolutum rerum
valorem sed pocius ex communi consensu utriusque partis
vendencium scilicet et emencium libere pretaxetur hoc enim
minora pericula peccati et fraudum includit illud
vero vix posset fieri sine peccato quia punctua
lis et absolutus valor rerum vix alicui cer
titudinaliter patet ad plenum Ergo sicut
predictum est expedit et taxacio rerum Et de hoc
est in Sermone xxxii et ultimo c. dictum est ¶ Ad
hoc est dicendum est quod si consensus utriusque partis
in tale precium vel taxacionem non posset censeri
involuntarius racione ignorancie et inpericie aut
racione levitatis mentis apte vel presumpte aut
racione angustie magne necessitatis ad hoc proximo
compellentis tunc racione predicta bene procedit
utrumque tunc concludit aliter non licet enim extri
macionem in taxando rei precium vel valorem
non sic punctalis michilominus potest et debet illud
sub congruis limitibus mensurari aliter excedet
congruam et probabilem mensuram et rectitudinis racionis
Ar. lius 29 etiam sub titulo questionum in quo
queritur quis valor in rebus seu que obse
quia utilitatis in contractibus taxari debet
fr. bihardinus

Secundo pro 1° principali articulo qui
potest an secundum valorem utilitatis emencium
sive vel quorumque obsequium modo
conductivo recipiencium possit pre
cium taxari ut puta si pocio vel herba medi
cinalis valeat in liberacionem a morte et restitu
cione inpreciabilem sanitatis an dans iuste
possit a me exigere precium sanacionis equivalens
seu inpreciabile dicendum quod si precium rerum nre
vite necessarium taxaretur secundum equivalenciam
eius adque particulariter confiruunt nobis quod
tale precium quasi inpreciabile esset nam apud h°
aque homini sicienti et non aquam habenti morituro
valet in casu isto infinitam sibi auri et
longe amplius non ergo taxari debent res
hoc modo quod probari potest triplici racione. primo
racione nequicie. 2° racione iusticie. 3° racione eminencie
Quod pro tria nequicia esset taxare pre
cium rerum secundum utilitatem quam conferunt
illis qui eis utuntur Capitulum primum
Primo inquam precium venalium
rerum non est taxandum predicto modo
racione nequicie Tria enim mala
ex hoc sequerentur. primum quia haberet
inequalitatem. 2um quia induceret inporta
bilem difficultatem. 3um quia evacuaret omnem
pietatem. ¶ primo inquam hoc haberet iniquitatem
cum enim in contractibus civilibus et huiusmodi
precium equitas fiunt et est mensura prespe
ctum ad racionem boni et prout expedit commun
bono quia iniquus est quod pro particularibus
et privatis comodis communi et universali bono
preiudicare quod utique fieret si res taxarentur
predicto modo preterea quodcumque comodum quod ex
empta re consequitur emptor omnino extra
ipsum vendentem est et illud comodum quod
consequitur emptor consequitur ut ex re sua
propria si ex hoc venditor consequitur alteram ma
iorem utilitatem consequitur ex re omnino non
sua quod utique inequalitas esset atque iniustum
¶ 2° insuper esset malum quia induceret in
portabilem difficultatem Nam in hoc ipso par
ticularis dissolucio forcius et difficilius
continetur et inportabile onus quod et ipso
specialius declarari potest verbi gratia si pro
pugillo aque vel ignis michi summe necessario te
neor tibi dare quantum valet vita mea adque
quam michi confert tunc eadem racione in consili cau
tu pro pugillo aque tibi simpliciter necessario
tenebaris michi dare quod utique iniquum
esset et intollerabile onus ¶ 3° quoque ma
lum est quia hoc evacuaret omnem pietatem nam
talis equitatis genus miro modo omnis pie
tatis atque humanitatis enervativa et eradicativa
esset et precipue in casibus ipsius necessitatis ma
iori humanitate et pietate indigentibus Ab
sit autem quod virtuosa et vera equitas pietati
et humane socialitati sic impie adversetur
Quod esset iniustum et contra commune bonum taxare
res et obsequia secundum utilitatem quam confert

Et secundum que modum predicta taxanda sunt c. ij

Secundo quoque precium rerum non est
taxandum predicto modo racione iu-
sticie quia eum precium rerum et ob-
sequiorum sicut predictum est taxan-
dum ad ordinem communis boni necesario huius-
modi primo principaliter attendenda est communis taxacio et exti-
macio a civitatibus civilibus communiter facta
que quidem in huiusmodi comprobatur tres circum-
stancias communiter observare. ¶ Primo enim obser-
vat quidam naturalem ordinem utilium rerum. 2º
observat laborem et periculum ac industriam
accionis adduccionis rerum seu obsequiorum.
¶ Primo in qua observat quidam naturalem ordinem
utilium rerum nam sunt quedam que usui nostro
primo sunt meliora seu utiliora. 2º sunt
quedam durabiliora. 3º sunt quedam delec-
tabiliora. ¶ Primo in qua sunt quedam que
nostro usui sunt meliora sive utiliora nam
sunt quedam que sunt quasi nostra et materialia
aliorum sicut elementa respectu mixtorum sicut
etiam et eorum usus et in nobis materialior
quam sit suorum nobiliorum mixtorum sicut patet
in usu aque respectu vini et in usu terre
respectu panis vel tritici ¶ 2º sunt que-
dam nostro usui durabiliora sunt enim que
secundum suam naturam aliis corruptibiliora
sunt et in nostris usibus citius corrumpuntur et
consumuntur immo quorundam usus eorum con-
sumpcio est sicut patet in usu panis et vi-
ni cibi et potus. Quedam vero durabilio-
ra sunt in usu suo sicut equus aurum et
similia. ¶ 3º quoque sunt quedam usui
nostro delectabiliora quia sunt naturaliter aliis
pulchriora et graciosiora propter usum nostre
voluntatis nostrorumque sensuum communiter placibi-
liora sicut patet in coloribus tincturarum
vestium et gemmarum et in odore aromatum
et in dulcis sonis musicalium instrumentorum.
Cum igitur in hiis communis ordo nature concurrit
cum communi ordine nostri usus hinc est quod communis ex-
timacio in preciis prefert ultima primis et ta-
lis extimacio sequenda est. ¶ 2º quidem
observat in hoc communem cursum copie et inopie
seu paucitatis et habundancie quia
commune est verbum Omne rarum est carum
Vilis minima familiaritas contemptum parit.
Quanto enim carius et difficilius rem adire
possumus tanto habemus tanto supra nostram facultatem
altioris et mirabilioris extimamus
quandoque enim nobis et sic insolita admira-
mur. Et ideo ubi aurum vel triticum communiter
multum habundat non tanti precii extimantur
sicut quando communiter grandis copia est in pomis.
Et ideo est ubi magna copia vel inopia me-
dicorum seu advocatorum aut pugilum seu
fossorum quia ubi talium est penuria possunt
carius locare opera sua. ¶ 3º insuper obser-
vat laborem ac periculum et industriam ad-
duccionis rerum vel obsequiorum. Nam mer-

ces seu obsequia opera que cum maiori labo-
re et periculo communiter adducuntur vel fiunt plus
in precio ceteris paribus ponderantur. Unde et in
terris que communiter plus distant a mercibus sicut
cie vel ultramarinis sunt propter merces communiter cari-
ores. Que in maiore industriam exigunt ceteris
paribus maioribus maioris precii communiter
extimantur. hinc est quod plus datur communiter advocato
vel medico quam fossori et etiam fossori seu cesori
lapidum quam qui plus corpori laboranti non tamen
precium datum sicut architectori qui cum ma-
iori pericia et industria fossori seu cesori pre-
cipit et agenda demonstrat. Propter hoc etiam
bladum est maioris precii quam herbe sil-
vestres in medicinalibus efficaciores quia
non cum tanto et tam diuturno labore et indus-
tria excolunt nec cum tantis expensis eorum
sufficiencia communiter obtinetur. **¶ Quod precia
rerum taxanda sunt secundum variam racionem inter mo-
dum extimacionis a civitatibus civilibus communiter factam c. iij**

Tercio autem precium rerum non est taxan-
dum predicto modo racione eminencie nam
sicut ex precedentibus patet precipua
attendenda est principaliter in rebus tax-
acio et extimacio preciorum a civitatibus civilibus
communiter facta eodem modo ipsa observat omnem gradum et
ordinem officiorum et dignitatum eis annexarum
Unde et maiora stipendia dantur duci quam mi-
liti et militi quam scutifero vel pediti Cuius
racio triplex est ¶ Primo racione singularitatis
nam sicut ex precedentibus patet sic ad alci-
ora officia debite exequenda exigitur maior
pericia et industria et amplior sollicitudo
veritatis ac etiam multo et diuturno studio atque
experiencia et labore multorum quod periculis et ex-
pensis acquiritur pericia et industria talis.
Et etiam quia pauci sunt et adhoc raro i-
donei ideo in maiori precio extimantur. ¶ 2º
vero racione dignitatis ad honorem quippe
et utilitatem civilis civitatis facit quod superio-
res reverencius et cumulatibus in quadam
sensibili superioritate et dignitate fulgeant quam
ipsi superiores et maxime si sibi in statu per-
feccionis esse ipsius exemplar et opera huili-
tatis et sanctitatis debeant exhibere pocius
quam cultus qualitatis ¶ 3º quoque racione necessi-
tatis et equitatis nam officia superiora ut se-
pius egent pluribus sumptibus. Dux enim ex-
ercitus ad totum exercitum et diversorum preliorum
occursum debite gubernandum pluribus eget quam
quicumque inferiorum circumstancie ut in pre-
cedenti capitulo et in isto communiter observatis taxantur
et taxanda sunt racionabiliter precia inter quod
tollerabilius et salubrius civitati expe-
dit omnibus hinc inde et ex omni parte pensa-
tis. Singuli autem in suis singularibus contrac-
tibus vel exactoribus superius sequi debent
formam et regulam communium extimacionum ne pro-
taxpiter et irregulariter et inobedienter ac
indecenter dissonet a suo toto et ne quilibet

prohibito preiudicet utilitati communi ac proximi
et communi iusticie et pietati Articulus tercius
insuper sub titulo questionis in qua queritur
an sit culpa mortalis rem vendere macu
latam et de triplici macula que in re ven
dibili esse potest

Pro tercio principali articulo queri
potest an mortalis sit culpa rem vendere
in qua sit aliqua macula que non
accedente ipsi ementi minime propa
latur. Ad quod dicendum quod triplex in re vendenda
macula esse potest. primo defectione. 2° admix
tione. 3° corrupcione De triplici defectu
qui in re vendibili potest esse et quid dicen
dum sit de vendentibus corruptis ponderibus
et mensuris. capitulum primum I°

Primo enim in re vendenda macula
esse potest defectione vide bene thomam 2a
2e q. lxxviij et scotum in iiij di. xv. q.
ij. Sciendum est quod circa rem venden
dam triplex defectus considerari potest. primus
est secundum substanciam. 2us est secundum quantitatem. 3us est secundum qualita
tem de hijs dictum est supra in libro trigesimo 2° ar.
iij c. iij Circa sic contingit impunitacione
sicut in vendicione et empcione Et ex hijs que
allegata sunt ibi patet quod illicitum est vendere
pro vero alchimicum aurum et argentum quod
non est adeo purum et perfectum ut eandem habeat proprietatem
sicut verum non enim habet proprietatem letificandi
aut virtutem contra certas infirmitates et huiusmodi quam
habet aurum verum immo ut dicitur venenosum est
Si vero per alchimiam fieret verum aurum non esset
illicitum vendere illud pro vero quia nichil pro
hibet artem uti aliquibus causis naturalibus ad
producendum veros et naturales effectus quemadmo
dum Augustinus ait in libro de trinitate de hijs que fiunt
arte demoniorum Insuper quod dictum est de ven
ditore et intelligendum est de ipso emptore
ut puta quando venditor crederet rem suam minus
preciosam quam esset ubi gratia. Vendit aurum
pro precio satis minori quia putat esse auri
calcum aut animal sanum quod credit esse infir
mum quod si emptor cognoscit hoc iniuste emit
et iustum precium satisfacere obligatur sed
de hoc plenius dictum est supra libro xxviij ar. ij c.
vij in particula cuius 2a Quid de hijs di
cendum sit qui in rebus vendibilibus utuntur mixturis

Secundo quoque in re ven Alie. c. 2us
denda potest esse defectus admixtione
videlicet falsas mixturas aut compo
siciones occulte addendo sicut faciunt
quidam aromatarij vel artifices et consimiles
in artibus suis Circa quod advertendum est quod si tales
per huiusmodi commixtiones vel exceptiones licentes ius
ti precium vendunt totum illud quod est supra precium iusti
satisfacere obligantur Si vero per hoc non in
tendunt nisi iustum precium eicere aut forcius
extorquere tunc ad satisfactionem non obligantur
Si tamen certitudinaliter aut multum probabi
liter sciunt iustum precium non excessisse Si aut

dubitant tunc quidam tenentur pro eo quod de fama
de sua certi sunt Et nichilominus advertendum
quod quedam sunt addiciones ficticie que in nullo
mutant valorem venalis rei nec iustum auget
Et quidam in talibus non peccant si fiant sola inten
cione iusti et sobrium precium extorquendi Alie
vero admixtiones que virtutem et valorem rerum
notabiliter minuunt et sunt omnino contra proprias et contra
intenciones emptorum omnino illicite sunt quamvis
tamen nichil ultra iustum precium habere et puto quod
talium usus saltem in frequentacione sua mortalis
sit culpa sicut contingit eis qui in vino nebu
lum miscent ut flavior ex eo elucescat color
Cum ut dicitur tale nebulum in vino mirabiliter capi
ti et stomacho sit nocivum si tamen virtutes
minucio modica sit et parum iustum et tunc non
puto nisi venialiter peccatum Et instituunt ven
ditores vini et alij plures dicentes quilibet
potest miscere rei sue quod vult saltem antequam eam
venalem exponat non autem post vini proclama
cionem Et contra hos est quod constat eis quod lex et con
suetudo civitatis est quod vinum purum vendatur aut
quod eius commixtio publice exprimatur Intencio
cio etiam et credulitas hominum emencium est
emere vinum purum et similia Ergo econtra
utrumque horum fraudulenter incedunt licet etiam
in sua re aliquid commiscere de se licitum sit non
tamen cum intencione et affectu illam alijs con
tra racionem iuris et contra eorum intencionem vendendi
illas in vino suo vendendo tossitum iuste lici
te possent Quid quoque dicendum est de hijs
qui vendunt res corruptas et maculatas c. iij

Tercio quoque in re vendenda macu
la esse potest corrupcione Circa quod
advertendum est quod venditor corrup
ciones et defectus illos ex quibus
emptor ultra iustum precium enormiter fallitur
tenetur sibi pandere Si tamen novit eos vel ex
eis verisimiliter opinatur aliter emptori exhoc
ipso dat occasionem primo dampni si propter hoc
res satis precij sit minoris et ipse tamen propter
hoc precium non minuit 2° periculi ut puta
si navis quam vendit tale vicium habet ex quo
emptor cum ea navigaturus periculum naufragij
incurrere posset Et idem quoque est de occulto de
fectu equi ex quo milites illum ementes in fluvio
seu in bello revera statim ac periculum haberet
Idem est quoque de defectu pigmentarij seu
apotecarij sirupporum et medicinalium con
fectionum quas pigmentarij seu apotecarij
vendunt tunc venditor tenetur restituere omne
dampnum inde contingens nisi non esset de iniurijs
et dampno dato in c. Si culpa. scriptum est
qui occasionem dampni dat dampnum dedisse
videtur. ubi vero ista quatuor concurrunt
videlicet quod nullum periculum immineat ipsi emptori
nec in vendendo iustum precium aut saltem non minus
notabiliter excedatur et emptor censeatur
in emendo satis industriosus et res venalis
prohibito examinanda sibi exponitur diligenter

tunc venditor non tenetur defectus illos sibi mani
festare et maxime ubi eos non celat nisi solum ut
rem habeat iustum precium suum nec insuper mani
festare tenetur si vicium manifestum est puta
cum equus monoculus est vel cum usus rei et si
non competit uni potest tamen competere alteri et ven
ditor prohiuisset vicio de precio subtrahebat quan
tum opportet quia si manifestaret precium vicium
rei emptor forte nollet sibi iustum precium dare
¶ Ultime notandum est quod omnia que ponuntur in
libro xxvij de dona in articulo primo et c ij et de
permutacionibus in articulo iij et c iij intelligenda
sunt de emptoribus et vendicionibus ¶ Ex pre
cedentibus patet regula supradicta scilicet quod domi
norum iuste eas vendunt vel emunt si sine fr
aude fuerit equalitatem valoris in venditis et re
ceptis secundum rectam racionem quod omnibus ementibus atque ven
dentibus suare misericorditer largiatur iustus
dominus qui iusticiam dilexit et equitatem vidit
vultus eius dominus noster yhesus xpistus qui cum
patre et sancto spiritu regnat gloriosus in secula seculorum

Feria tercia post quartam dominicam in quadra
gesima de voragine usurarum ubi decla
ratur quid sit usura in quibus committi
potest et quas excusaciones assumunt
qui defendunt usuram Sermo xxvj

Nolite iudicare secundum faciem set
iustum iudicium iudicate Jo vij
c et in ewangelio hodierno Omnis
quippe in iura tanto capita
lior est quanto qui fallit ma
ioris amicicie simulat ve
ritatem Ecce usura caritas simulata et crude
litas palliata dum sub re permutuum se preten
dit subvenire proximum devorare intendit hinc
est illud ecclesiastici v c volenti mutuare ate ne a
vertaris Crisostomus ait Talis est pecunia usurarum mor
sui aspidis persimilis enim ab aspide qui delecta
tus vadit in soporem et per suavitatem saporis
moritur quia tunc venenum latens per omnia
membra decurrit sic qui sub usura accipit
sub tempore quasi beneficium sentit sed usura per omnes
eius facultates decurrit et totum convertit in
debitum Ecce quod exitus manifestat quod antea
celabatur erumpere ostendebat et devorare
intendebat proinde usurarius est similium
scorpionum qui lingua suaviter lingit et cau
da mortifere pungit propterea de talibus in libro
preposito dominus nos amonet dicens nolite iudi
care secundum faciem id est secundum apparenciam amicicie
pretendentem sed iustum iudicium id est secundum verum iu
dicium iudicate ut quidam fallunt in hoc iudicio
solum mutuum recipientes sed incomparabiliter am
plius interdum ipsi insuper mutuantes nam
decepti ymmo decipientes se ipsos pauperes et in
opes fieri se iudicant dum eorum substanciam usque
ad consumpcionem devorant non intelligentes
nec intelligere volentes quod dominus math x c discipuli
bus precepit dicens gratis accepistis et
gratis date quasi dicere velit gratis acce
pistis divicias a domino et gratis date in
digenti mutuum Iuxta quod luce vj inquit mu
tuum dantes nichil inde sperantes sicut de
hoc latius dicetur in sermone sequenti Et quilibet
predictum xpisti verbum potest esse thema in presenti sermone
Inter hos quoque male diiudicantes connume
rari possunt quedam homines genus qui et si non sunt
usurarii manifesti mutuantes tamen aliquid inde
sperant hii nempe manifesti usurarii coram deo
licet occulti sint mundo palam faciunt corrup
tam suam intencionem quia si non munerantur ad
libitum extimant et dicunt eos esse ingratos
Ad iudicandum igitur secundum iustum iudicium de usura
ne quilibet predictorum fallacio de ipsa
ad presens diligenter tria consideremus primo eius
descripcionem 2o eius commissionem 3o eius excu
sacionem hoc est quomodo describatur in quo commit
tatur et a quibus quomodo excusatur etc.

Articulus primus de triplici descripcione usure

Primo autem considerenus usure descrip
cionem tripliciter enim describatur
a doctoribus prima autem descripcio fit
ambrosij 2a autem ostiensis
3a vero sit magistralis Ambrosius

primo describit usuram capitulo primo

Primo autem describitur usura ab
ambrosio xiiij q iij c plerique
ubi dicitur quodcumque sorti acce
dit usura est Et cum hac descrip
cione concordat c j et c ultimum quest. eius
dem Et in hac descripcione tanguntur tria
¶ primum cum dicit quod usura est quodcumque sorti ac
cedit nam sicut patet in predicto c plerique
unde hec prescripcio sumpta est Ambrosius
similiter ait quod sive sit pecunia sive speci
es seu fructus vel esca vel ligna vel quod
cumque aliud sit si accedit sorti usura est
¶ 2um tangit cum subdit sorti licet enim
sors dicatur signum rerum distinctivum sicut
patet prouerbiorum xvj ubi dicitur sortes mit
tuntur in sinum nichilominus sumitur hic sors
pro re iuste possessa vel aliter secundum legistas
sors est debita quantitas mutuate rei in ma
ior occurrenti ¶ 3um quoque subdit accedit
quod quid sit in sequenti articulo et i c appare
bit usura solummodo mutuo accedit Goffredus ait
huic descripcioni et superaddit dicens usura
est quodcumque accedit sorti intencione prece
dente vel pacto Et licet Goffredus addiderit
hoc tamen tenendum est quod et ambrosius et alij in pre
dictis capitulis allegatis eius sine ex
titerunt ait cum noscere dominus luce vj c preceperit
se date mutuum nichil inde sperantes scilicet
in intencione quia de mimis et pacisentes scilicet
in usure clam expressione et pacto etc.

Secundo describitur ab ostiense c secundum

Secundo autem usura sic describitur
ab ostiensi Usura est quodcumque rei mu
tuate accedit ipsius rei usus
gracia pactione imposita vel hac

pitencōe hita i cōiectu uel exactōe hita exp°
facto Jnqua quidē descripcōe sex p ordine
tangit, p° aūt dicit qd'tūq3 sicut ē expo
situ ē. 2° subdit solucōi rei mutuate est
accedit qd quid' id dicit q usa sicut inf
patebit solū i contractu mutui veri uel
intpretati locū habet ¶ 3° addit ipius rei
vsus gra qd quid' ppea subdit q si nō ius
ipius gra i gra cōiunpcōis ß loco pone
apponeretur et absq3 fraude fieret secus
vtiq3 eēt ex̄ de usur c dilecti xiiij q iij frater
noster ¶ 4° subnectit pactōe inposita i inf
ven ēē expressa cōuencia pacti q de
expressa usura ē ¶ 5° subiūgit uel hac
intēcōe habita i cōtractu quia sicut i
patebit si pncipal intencō i contractu hr
uelle remunerari usura ē. 6° insuper
addit uel exactōe hita expostō Na si
ultra predicta exactō nō ē habita ex p°
facto et debitor uere gratis aliquid of
ferat licite recipi pot tn̄ cū condicōib3
que i xxxv fmone ar° iij° atq3 c iij po
nentur Depredicta aūt diffinicōe dam
usur. Quicquid adest sorti rōe rei mu
tuate si petat exigat uel dat fit sp
usura xiiij q iij usura Tercio usura
describitur a magistris et tercium

T Ercio quoq3 sic describitur a
magris. Vsura ē lucrū ex mu
tuo pncipalr intentū Jnqua
descripcōe ponūr tria ¶ pmū
q usa ē lucrū. lucrū eñ ppe semp habū
dancia nūcupatur sine illud i crementū
qd' quis habet ex volūtaria cōmutacōne
ultra ea q pus erat sua et utiq3 genus
est q omis usura ē lucrū s3 nō cōuerti
q nō omē lucrū ē usa pmū equidē na3
si quis tantū recepit quantū dedit et nō plo
tue nō recipit lucrū sic neq3 usurā ¶ sim
sus si quis plus recipiat qua q3 mutu
auerit et tale receptū nō sit ei lucrū q
s al' erat ipi° recipientis nō ē usa vbi gra
depositari° Raptor uel al' debitor mutu
atis mutuo p° recepto reddit cū mutuo
depositū vel rē raptū uel al' debitū et usi
ille mutuass3 nō aliter redditurus fuiss3
nō pt dici usurā recipe ach' ta ex de
usur c i i fine cū hiis que nōtūr i glo
sa ¶ 3° et p3 q i cōtractu locacōnis ue
dicōnis et cōsimilibus ē dare lucrū ii
tū ē ibi usa. 2° i descripcōe subiūgit
ex mutuo qd ē taq3 dria distinguens
usa3 aliarū que nō ex mutuo acquirū
nā illa ppe loquendo nō dicūr usē nec nō
i c inciuitate ex̄ de usur ¶ 3° i descrip
cōe subnectitur pncipalr intentū q si
hic pncipalr nō intendit s3 secundario et
debitor aliquid mere gratis offert ut i
patebit nō ē usa, dicūr aūt usa ad usu
rei q datur obusū rei uel dicūr q usu-

eris i pecuñe ¶ Quare aūt usa solū i cōtrac
tu mutui cōmittatur i p° ar. et ij c sequent
fmonis patebit Articul' 2° ubi declarā
in quo cōtractu et in qb3 reb3 cōmittā usa

S Ecūdo cōsiderem° usure cōmissiō
circa qd tres fundamentales circa
dicēda notificam° p ordine verita
tes sub ordine triplicis questi
onis. pmo querr in quo cōtu cōmittatur
usura. 2° in quibus rebus. 3° quare so
lū cōmitti solet in trib3 generibus rerū
Vsura solū i cōtractib3 mutui cōmittitur c i

P Rimo querr in quo cōtractu con
mittatur usa Est dicendū s3 oms
doctores q ppe nō cōmittitur
nisi in cōtractu mutui. mutuū
dicitur q aliquid meū fit p aliqd' tp°
tuū/ Circa qd aduertendū ē q sicut i p°
capitulo precedentis articuli patet usura
est quidqd accedit sorti hoc aūt solū i mu
tuo cadit sicut plenius dicetur in seque
fmone i ij ar c pmo ¶ Q usa cōmittitur
solū i hiis q cōsistūt i nūo pōdē et mesurā

S Ecūdo queritur in quibus / c ij
rebus cōmittatur usa Et dicen
dum q presupposito sicut predic
tū est q usura solū i mutuo
cōmittatur uidē ē q i illis rebus in quib3
mutuū interuenire pōt i eis solū et i alijs
nō cōmittatur usa. hec quidē s3 allex
de ales i triplici gñe distinguūtur nā q
mutuatur sub certo nūo ut q pecunia
quedam sub certo pondere sicut aurū et
argentū et similia. quedā sub certa me
sura sicut granū vinū oleū et similia
Et i hiis solū ppe usura cōmittitur rō est
huius ē quia sole ille res circa quas consis
tit mutuū hnt a natura uel arte sibi
constitutū determinatū ualorē quē trāns
cendere minime pūt nisi contra naturā uel
artē viciose agatur cū igitur usura trāns
cendē faciat rē mutuatā ultra suū ua
lorē relinquitur q i eis solis sit possi le
fieri Res eñ que habet determinatū ualorē
a b arte sunt que numerantur et i hiis sol'
cōmitti potest usura sicut lacius dicetur
i fc xxxviij ar i et c i Et de hoc ht tex
inst qui mo. re otra inpūo i ß mutui
autē obligacio Goff aūt obiciens cont
Ray. qui predictis consentit aūt usurā
posse cōmitti et i alijs rebus ut puta
si pro pecunia mutuata recipiā vinū
equū uel prediū aut uestē et similia ult
sortē usura ē sicut patet xiiij q iij c ple
riq3 hec tñ obiectio leuiter tolli pōt
Cui respondendū ē q distinctō fieri d3
int usurā que ab usurario exigitur
et rē illa3 i qua predicta usa cōmittitur
nā usura ē que ab usurario exigitur
ultra sortem seu ultra mutuū datum

Res uera in qua dicta usura committitur
est ipm̄ mutuū te quo gignitur ipsum
lucrū quamuis ergo quelibet pars fenera
tori accedere possit tamquā usurarum lu
crū dictū tn̄ lucrū nō gignitur nisi de
solis illis tribus rebus quibus habeat u
sura perpetrari pōt quoqȝ idē breuius et cla
rius dici videlicet q si ponderaū premium
qd datur illud pōt eē aliud a predictis ·
cū vero ponderatur id qd mutuo datur
cum propter et uera usura accedit illud semper
consistit in predictis tribus Rōe ostendi
quare solū ī hijs que cōsistunt ī numero
pondere et mensura committitur usura c iij

Tercio quoqȝ queri pōt quare
solū in tribus predictis generi
bus rerū usurarū mutum cō
mitti habeat et nō ī alijs Ad quod
dicendū q ī mutuo debitor rē mutuatā
sub eadē ypeptitate restituere nō tenetur
sȝ sub certitudine eiusdē valoris siue eq
lis valoris si seruari debet uera iusticia
int̄ mutuātē et illū cui mutuū datur

Certitudo aūt equal' valoris ex natura ri
nō reperitur nisi ī rebus illis quarū ualor
pēsatur ex numo aut pondere vel mensura ·
Cum igitur id mutuū cōsistere debet solum ī
illis rebus que ad habendū certitudinē
sui valoris pnt numari aut ponderari uel
mensurari Et hoc reperitur ī predictis trib'
generibus rebus committatur usura quia
usura ē quedā sup habundancia illicita pro
ueniens ex usu alicuius rei · Sup habundācia
autē talis ē quedā excrescēcia r̄a'ci
ī iusti lucri sicut r̄ lucrū ē equū cuius
rōe tollitur sup habundācia talis termi
nātur et certificantur sup habundācia
ista cū equitas et iusticia ī reb' q ueni
unt in hominū usum hijs trib' certificari
pnt s numero pondere et mensura nā res
vel sunt actu distincte et ī talib' cognosci
equalitas ī ipso numo Numerus ē pma rō discre
cōnis Et rō indiscretis equalitas et inequa
litas p numeros cognosci pōt vel res st
indistincte Et ī talibus equalitas uel ineq
litas cognosci nō pōt nisi duobus modis

Primo p mensurā aliquā determinatam
ī re que habet quātitatē faciliter diuisi
bilē sicut vinū et oleum frumentū et silia

2º p certū et extimatū pondus sicut
ī hijs que sunt faciliter diuisibilia et qr
equalitas consistit ī pondere qualia st
aurū argentū es ferrū et silia Sicut igitur
ī hijs tribus equū et iustū extimatur
ita tria ista sunt mīa sup habundancie quā
uocamus usurā quia ex mo et medij una
materia eē debet Arlus 19 de xv excusa
cionibus seu defensionib' quib' quidā
nituntur excusare usurā Et de solucoibus ef
ficacissimis earundem

Tercio consideremus usure excu
sacionē · i argumēta et modos
quas ad excusandas excusacio
nes in peccatis pro defensione
sua usurarij assumere solent semet ipos
in omnī decipientes et suas malicias
et cupiditates pallientes et ut consonanc
sibilibus et clarius argumēta sua in
telligantur ī xv defensiua sauta p or
dinē distiguamus Ad quorū construc
tionē confractionē et combustionē rōes
lucidas et ignitas sauto · i · cuiuslibet rōni
eorū subito opponemus ut uerificetur
q iusticie propheta de hoc ait Et sauto con
buret igni s lucidus et feruidus pre
dicator Defensio pma ipsius usure et

Primi sinnūt solucio ei' c · i ·
Secundū dicentes cōstat namque
q mutuacio n atqȝ res que
mutuo datur aliquā comodi
tatē et utilitatē confert illi cui pstā
et mutuatur ergo fȝ nālē equitatē
potest huius comoditas et utilitas p'cio
extimari et merito expensari Ad quod
sentū confringendum et comburendū
dicendū est q sicut latius ī s' xxxviij ar
1 et c iij et vij dicetur Res mutuata
non confert ei cui facta ē aliquā como
ditatē differentem a rei cōsumpcōne
uel alienacōne Et ideo non ē uendi
bilis alio precio ultra preciū mutuate
rei · preterea comoditas eius est ex sola
racione operacionis eius cui mutu
um datum ē ex eius industria aut
suorum Et ideo nō debet illam eme
quasi nō suā cū manifesta iniusticia
sit suā rem propriam precio comparare
Defensio 2a usure et solucio eius c ij ·

Secundum eius sauta eorū tale
est licet unicuiqȝ in contractib'
se seruare indempnē Et hec max
sī ab illo cui mutuū dat pcib'
indicatur qd quid facere nō pōt nisi
accipiendo aliquid ultra sortē et hoc
ex pacto al' eēt meritū Similiter dans
voluntarie dat q nullus eū ad hoc cogit
sȝ voluntate sua accipit pecuniam et
reddit ultra sortem etc pōt dominium trans
ferre ī alium ergo transfert ergo alius
s usurarius alienū nō habet Dicunt
etiā iustum quid et equum ē q dap
nū creditoris seu pstitoris sibi recon
penseturusu mutui receptore Sed
pstitor preter subam pecunie mutua
te sibi subtrahit pecunie prestite ali
quem usum qui esset uel saltē possit
esse lucrosus ergo ultra subam pecu
nie mutuate debet aliquo alio modo re
compēsare Ad pmū dicendum est
scdm scotum ī iiij q ij q si nō uult-

dampnificatu pecuniaz ei necessariam
sibi q2 null9 cu necessitat ad fa
ciendu tale mutuu proximo suo ÷ si mutuu
facere vult necessitatur ex diuina lege
q ea no faciat viciatu. ¶ Ad 2m ide
ait q et si dnium transferat in recipiete
restituere obligatur sicut i mutui daci
one transfertur dnium et tn debitor tenet
restituere creditori h scot9 ¶ Ad 3m dice
dum e q si prestitor erat pusus ex pe
cunia pstita mercaturus aut aliqd lucru
exea soluendo uel emendo acquisiturus aut
dapnu aliqd imminens licite soluatur9
et h cu hoc sola pietate siue necessita
tis et instancia preci inductus tradi
dit suaz pecunia sub tali condicoe q mu
tuu recipiens teneatur sibi ad intesse
prefati lucri et dapni tunc licite accipi
et exigitur aliquid ultra pecuniaz mu
tuatu no tn aliquid preualens prefate
pecunie inquatu iam quam habebat i
se vim et ualore intee pfati ÷ qn pre
tactis condicoibus exclus aliquid mu
tuatur tunc no pt dici q pstitor ex roe
mutui se dapnificet i aliquo preua
lenti simplici et absoluto precio precie
mutuate ppea et hic ampli9 mnne exi
gere pot. ¶ Ex predictis igit2 patet q
du emere velles vineas et quida amic9
tuus instanter te rogat q sibi mutu
es denarios cu quibus empturus eas
illas et tu ex precib9 eius cessas ab illa
mercacione ex sola pietate ei predicta
pecuniaz mutuato licite quid dicere
potes ei volo q m reddas tn qn hi
turus ee i tali loco dener eib9 illis
si illuc deferrem eas dnio recipias
iute periculu qd concurrit. Ad quid
no licet h Ray et osti quia tanqua int
esse recipis ide lucru 7 ide quoq dicedu
ess h osti et guil ÷ si volebas emere
terraz uel vinea seu domu ualentem
singulis annis florenos x et ad instan
ciam amici tui cessasti a tali empcoe
et mutuasti illi dicens ei volo q m sol
uas tn quatu expedite redderet illa ter
ra uel domus deductis sumptibus et labo
re et et periculo si qd eet licet igitur h°
mo roe inte ee alit non ÷ de hoc ple
nius in summone xlij ar ij et c ij Tercia
defensio usure cu sua soluccoe c terciu

TErciu vo sciendu e h equu et li
citu esse uidetur siue cu pstiu
cio et graam pro gra reddi ac p
gnis equu et licitu suph° certo
pacto firmari q ille teatur prestitori
ad consimile mutuacoz aut ad aliud ul
bnficiu equiuales mutuo dato ut h° i c
cu i officijs de testa et ff de peti heredi
l sed et si g consulunt. Ad hoc quidem
dd est sicut patet i c si feneraueris x
iiij q iij in glo si qd pro gra mutui in
pecia numne pot iuste exigi amplior
gra aut aliud q gra na si ex debito iust
ticie gracia exigatur iam gra no est
gra sed poci9 gre uendicio uel gre con
mutacio dici debet licet ergo prestitor
possit cu postea eguerit consimile mu
tui graz exigere poci9 pmodu gracie
et gratitudinis q p modu ual iustie
na sequitur ex hoc q dere mutuata aliqd
preciu suphabundans exigere cu uare go
ad consimile mutuacoz prestitori sub pac
to astringi derogat gre que competit
mutuo ex sua specie 7 deo dicit quida
tale contractu illicitu ee ÷ 3m eni allex
de ales qui mutuas pot separe illud
ad qd accipies obligatur quia i consili
cau i necessitatis tenetur accipies mu
tuum illi qui ei dedit dare similit etia
si no dedisset prius ideo pot mutuans
hoc spare a recipiente no tn ex mutuo s
ex caritate accipientis mutuu Mutua ei
bnficia attedunt caritate et q2 etia ex
precepto dei debet indigenti mutuu da
re bn eni concedi potest q mutuans ue
leat mutuu spare ab eo qui recipit in
consimili cau q2 ad hoc alius obligatur
tn si in hac intencioe mutuu sibi tradit
no e sibi meritoriu quia no ponit deu
fine mutui ppea dns ait luc c vj Mutu
um date nichil inde sperantes i ab hoie
s adeo sperate retribucoz h allex de ales
secundu eni bal reparusio obligacio
usuraru ideo prohibita e quia talis obli
gacio aut dicit9 q contrahitur re aut con
sensu pmo si dici9 q contrahitur re hoc e
falsu ut ff si certu pe l rogasti § si tibi
2° si dicim9 q contrahitur conss° hoc est
i iustu quia omis obligaco relatiua req
rit ex mui equipollens qd sic probari pot
debitor qui promisit usuras habet dnium
usus quia usura no consistit nisi in reb9
mutuabilib9 ita in quib9 usus rei no dis
tinguitur a dnio rei et indebite fit et si
dicatur q no prestat eaz pro re s pro bnfi°
fic2 q remmeracio bnficij hui9 aute nali
no e taxata nc ab aliqua roe intellect9 qua
ppt deducit uoluntate ad necessitate et ob
ligacione in forma ad obligacione for9 ne
est fm metas iusticie natural et licet sit
ex debito amicicie non e tn ex debito ius
ticie ex quo no inducitur necitas s spon
tanea uoluntas s tho ¶ Ad hoc facit ex
de usur c consulunt ubi dicit tex q omis
usura et superhabundancia prohibetur
vn no e tm tn contra caritate que e uto
theologica s et con9 temperancia que e uirtus
moral et ideo apud aristotile usure di
cuntur esse nalis prohibitu lucru h bal

· C deusu' l i· hui⁹ quid' sine fini et tho· 2ª
2ᵉ· q xviij ubi ait q' propecuniā mutuatā
nichil exspectandū uel exigendū ē nisi
beniuolēcie affectus q in sub extimacōe
pecunie numme cadit ex illo ex spōtanea mu
tuacione procedere pot Repugnat in'
om̄i⁹ ei obligacio ad faciēdū inposterū
q̄z ē obligacio tal' posset pecunia extimari
Et ideo licitū ē q' mutuāti sil'· sibi re
mitetur· s3 nō licet p pactū obligare de
bitorē ad mutuū ī posterū faciendū quor
cū hoc ē osti· ·:· 3 p redicta ē dici pot
q' nō solū recōpēsacōz mutui sub certo
pacto firmare verū ē ir' spē3 de hoc pri
cipali' hrē q̄z hoc eēt cont' euan^ca tex
luc' vj· mutuū date nichil inde sperantes·
·:· tū pricipal' intēcio eēt ex caritate et tū
2^aio hō aliquid inde sparet munere uel me
ritū si nō eēt peccatū saltē mortale ·:· 3
aut tho· pot hō ex mutuo spare rē aut⁹ u
sus sine precio int' amicos q̄cedi solet sic
mutuat' liber· s3 nō dom⁹ Et hijs etiā pt3
q' exspectare possum ī iurie remissionem
ubi q̄rā mulli ī iurias petro ex quo me p
sequit' uindictaz querens· Subeo ex hoc
ad mei tutelā expensas multas· mutuū
ei do michi ut peat licet utiq3 ni sedm
quosdā quia licet cuiq3 suaz vexacioz
redimere ex desyno dilectus et ī c ad
aures e ti· ·:· qins aut obstet q' ex dicto
cam̄ dedi ppa vexacioz nō redimo a ex
de eta et quali c i· dicēdū q' si ego pec
caui ī iuriando et ille ē peccat vindic
tam desiderando atq3 p querēdo pretēa
hoc nullū lucrū paciscendo consequor sū
spero s3 tm̄ dampnū euito meū Circa
tū q' hic tracus fieret si po p'mā3 offensi
onis omisse et quesitā ab offenso huiusem
remissioz p mutuū talis pax seu remissio
querere' s' aliu' fieri poss3 dehijs et lacius
dicēdū ē j f^e sequēti ar^e iij ei in fine

Quarta usure defensio et r^o solucio c q̄rtū

Quarto sic uti^r dicētes re pe re
cepcio bn̄ficij nō adimit recep
tori potestatē dandi ir' pstori
licenciā recipiēdi ymo et poci⁹
augere uidetur· ·:· 3 an̄ mutuū datū lic
bat mutuāti sparare et recipe aliq' ab alte
ro ergo multo ampli⁹ licet po mutuū
datū Ad hoc dicēdū q' aliud ē recipere
amplius p'modū mere g̃re et absq3 ali
qua fraude et impuritate usure ē ali^d
ē recipe illud p'modū debiti cū puritate
usure· Q̃rtū ad p'mū nō fit hō impote
cior ex mutuo pstito ymo potēcior q̄z
p'us eēt qd' quid' dns insinuare uolens
luc' vj c ait date mutuū nichil inde
sperantes s3 nichil inde i ex pō cōtrac^tu
mutui ut s' nulla usuraria spes nulluq3
usurariū pactū uē uel interpretatiue ul'

expresse uel tacite ibi interueniat quoquō
Q' aut possit hō recipere tali libero mō
et p⁹ sinā3 predictā3 x^l hē habetur ar· ad ls
xiiij q iij usura di· xviij de eulogijs di·
lxxviij in singul' di lix si officia et xvj di
quid poterit· p^o r^o mutuātis· 2° r^o spectu
recipiētis· 3° r^o circūstantis ¶ p^o r^o mutu
antis nā qui recipiūt amplius aut se ppa
rant recepturos de facili ī suis lucris inci
dunt ī intēcione usurarij lucri ac p̃ns ī
cām usure Ad tale ergo periculū penitus
p̄caūedū plus tenetur vitare recepciones
munusculorū po mutuū datū q̄z si nūquā
talibus aliquid pstitisset Et licet hoc uerū
et securū si tm̄ pura intēcione aliquid sus
cipit mutuās ab illo qui illud mere g̃ra
tis offert numme peccat nā sicut scribitur
ij q iij c sicut nulla eū obligacio suscipi
enti culpe maculā ingerit que nō exam
bientis peticione processit ¶ 2° r^o suscipi
entis s' mutuū illud nā presumitur q'
nō mere gratis amplius reddat ·:· 3 ut mu
tuū sibi datum tempore longiori retine
at uel ut iterū ī futuro cōsimile mutuū
sibi si eguerit fiat ab illo aut q̄z ferretur
mutuātis offensam s' et reputet eū ingra
tum si sibi ultra reddicioz mutui nichil
sibi impedat tm̄ s3 guil creditor tali mō
aliquid recipiēs bona fide nō tene^r de bō̄
fide cōsūptis nec ē extantibus q̄ñ dum pro
babilit' credit q' ex sola dilectiōe dedit ei
· Insup s3 quosdā qn̄ debitor nō gratis dat
licet creditor gratis mutuū tribuat si
debitor aliquid habet de bonis creditoris
et pretēcione sibi cōsulat d' usura quā illi
dedit ī foro p'niali cōpelli nō debet ad re
stitucioz ¶ 3° cau circūstantis quia hab3
spem mali exempli et incurrit hō facilī
periculum ppē infamie nā prestitor amp
lius recipiens de facili creditur usurari⁹
esse et sic in̄ ampli⁹ recipiēdo alios edi
ficat et se ipm̄ infamat Quinta defēsio

usure cum sua solucione captl3 q̄ntū

Quinto sic uti assumunt dicentes
equidē dare pro g̃rā mutui sibi
facti modica munuscula seu
eusenia quāi ī nullo ledit ipsium
dantē est opus et signū gratitudīs atq3
prouocat mutuātem et alios ad graciā
mutui libēcius faciēdam et excendam
ergo ut' q' saltē talia recipe licet pp̄ter
mutuū datū Ad hoc quid' ex precedētib3
satis responsū eē uidetur Q' aut dicit
q' dare huiu⁹ di munuscula puocat pstito,
ad ulteriorē gr̃am ī iterū mutuādi poci⁹
posset dici q' prouocat eū ad talē graciā
corrūpēdā3 indiscretā intēcione usure
nō tm̄ negandum ē qn si gratis et pure
possint dari et recipi q' vicū usure nō sit ibi

Sexta defensio usure et eius solucio c vj^m

[illegible] locat domi
[illegible] equi [illegible]

Sexti scuti insup sumunt dictos
qua rone licet locare equu vel
domu sic q ultra re locata reci
pia aliqd preciu pro ipa locaci
one eade roe ut ut licet locare domu
bladu vinu vel pecunias ut aliqd pre
ciu ultra ipa recipe valea. Ad hoc aut
dici pot q in re locata sive coducta dif
fert eius usus et fructus a rei alienacoe
sive cosumpcoe sicut patet in vectura
seu inequitacione equi aut i habitacoe
domus coducte preterea utilitas talis
usus no provenit ex solo actu et industria
ipius utentis s3 est inprincipali et even
tuali efficitur rei util. vn si innitiat
rebus vera racio locacionis detur et con
similis usus locate rei tuc utiq3 ult ipa
licite amplius exigi pot vn si quis pecunia
i saccis sigillatim alicui locet ut ipsis
insitentibus credatur dives et amplius
honoretur ut timeatur aut sola ptacoe
eius timeat aliqd periculu vel detine
tu cavet tuc ultra ipam aliqd recipitur
preciu sive locacionis qr tal locacio no
fuit mutuacio ut eius usus fuit cosup
aut alienacio eius. Ocor in hoc tho. et
ost. et he. tf como l iij § fi et l sequeti et
xiiij q iij c si feneraveris in glo. Sed
de hac dra int locatu et mutuatu dice
latius i p° ar° lo et c iij sequetis sinois.

7a defensio use cu eius solucoe c vij

Septimu scutu eoru e cu dicit
malu culpe pmittatur adeo ta
qua bonu et fenerari i ad usu
ras pstare i dei pmissionibus
positu est vn deut° xxviij c scriptu
benedicet deus cunctis opibus manuu
tuarum et feneraberis gentib multis
et ipe fenus a nullo accipies. Ad hoc
dicendu q i hac promissione accipitur
fenerari gnalit pro mutuare et h° poci
ut sonat eet habitu seu ptate mutua
di qua prout sonat i actu. Est eni huius
ubi sensus q intatu habudab q omnib
poteris mutuu dare ut no egebis qd t
mutuu tribuatur vel s3 aller de ales
in predicto libo deut° ponitur consequens
pro anti. Est eni sensus tantu habeb
habudancia q poteris multe gentibus
si volueris fenerari. Non e ergo hec
intencio dni pmitte feneracioj s3 ha
bundancia tm ad qua posset et solet fe
neracio cosequi. Ad hoc quoq3 faciunt
multa que i l° xxviij dice et mar. ca. fi.

Octa use defensio cu eius solucoe c viij

Octavu eoru scutu e h° nale i
iustu nulli utiq3 debet fieri s3
deut° ocedit xxiij ocedit
fenerari alieno dicitur eni ibi
no feneraberis fri tuo ad usura pecu

set nec fruges nec aliqua alia re s3 ali
eno ergo hic no e nale i iustu seu con
ius nale. Ad h° ipm eciam facit ambrosij
libu qd h° xiiij q iiij i c ab illo ubi dicitur
ab illo exigere usuras cui nocere merito
desideras cui iure inferantur arma huic
legitime auferuntur usure et tunc infra
ergo ubi ius usure costat aut q iure
belli no licet face con ius nature ergo et.

Ad hoc dicedu s3 aller de ales et ali
os theologos licet alij alit dicunt q
no fenerari fri e ibi positu precepcoe
tamqua iustu nale qd no subditur s3
alieno e pmissio compativa e ibi po
situ pmissione ca. s. roe qua pmictu
minora mala ne fiant peiora unde qd
deut° xxiiij pmissa fuit in lege repudia
cio uxoris s. dato libello repudij fieri di
vorciu et ad vitandum uxoricidiu pn
sup cum ee[n]t avari ne s. ee[n]t fures
aut iniusos fres usurarij pmissu e eis
posse usuras exigere ab alienis vel ta
ad hoc qd ad sequens libru ambrosij dici
pot q aliud e sub exteriori spe usure
no aliena s3 ppa exigere et qi redime
atq3 debitam iusticiam aucte debita ex
cere et aliud e realit pactu use facere
lex eni potint iudeis pmi iuste conde
de illis solis gentilibus quoru terra
fuerat iudeis a deo data aut de qbus
cuq3 alijs quos iuste scdm deu poterat
expignorare et depaupare et extermina
re h° est poterat usuris sicut et alijs iuris
tis opprimere et cosimilit hodie fieri.
posset s3 aliquos vn si quis tua i iuste
usurpat et no pot illa rehre nisi sub
forma usure licet tibi s'm iura canonice
sicut ex dicto ambrosij patet sub tali
forma recuparet tua nisi ex tali spe
attinet scandalu aliquib iustos na
multa de se licita sunt pp tale scanda
lu evitanda h° quid ex ipa lra deut°
trahi pot na cu ait no feneraberis
fri tuo re s3 alieno p alienu qd non
significat quecuq3 hoies alienigena
s3 eos alios tm qui terra iudeis sic
predictu e a deo data detinebat i ius
te a talib eni sic iuste poterat iudei
ea que possidebant sicut prediximus
etiam armis auferre bellu iustu ha
bentes con eos sic etiam iuste poterat
usas accipe ut sic sua recuparent ab
illis qui i iuste possidebant sic et ho
fieri posset i similibus casibus nisi
ca supradicta obstaret. Aller vero
de ales ait si placet expona sic dcm
Ambrosij ab illo exigere usas et qli
bet exactiones hic eni eni licet facere
con paganos terra eni qua ipi possi
dent nra esse debet vn possumus eam

exigere ab eis quibus iuste noce[re] desidera[n]t
Insup[er] ide[m] allega[n]t q[uod] alij istud ad litteram
intelligunt esse dictu[m] quia ex quo iustu[m]
bellum mouetur ex edicto principis ab
hostibus licite usura exigitur du[m] tamen no[n] fi
at cupiditatis vicio s[ed] caritatis zelo scilicet
ut sic macerentur usuris qui no[n] possunt
macerari armis na[m] eos possumus occide[re]
et omnia bona eoru[m] n[ost]ra facere s[ecundu]m iura belli
ualemus Et hec uidetur fuisse intencio ambrosii
vn[de] p[er] predictu[m] verbu[m] statim sequitur que bel
lo vincere no[n] potes ab hic usuram exige q[uia]
non sit crimine occidere **Nona defen
sio usure cum eius solucione c ix**

Nomi[n]i quoq[ue] sup[er]addunt sancti di
centes non enim contra caritate[m]
e[st] usura cum s[ed] vergat i[n] utilita
tem utriusq[ue] partis Ad quod
dicendu[m] q[uod] licet qua[n]q[ue] no[n] sit contra carita
tem ta[n]q[ua]m aliquid inutile e[st] tamen contra
eam tamqua[m] aliquid i[n]honestu[m] et uicio
sum et malo admixtu[m] Na[m] sicut in pre
cedenti casu tactu[m] e[st] et i[n] ii s[entenciarum] d[istinctione] xxxviij et
ar[ticul]o i p[ro]totu[m] p[er] se dicetur usurarius contrac
tus e[st] omnino contra contra legem nature Ex
quo manifeste necessario concluditur q[uod] contra
caritatem e[st] et aliud esse no[n] pot[est] **Decima
usure defensio cu[m] eius solucione c x.**

Decimu[m] sancti subdatur dicen
tes licet accipe[re] lucru[m] de re sua
Res aut[em] mutuata e[st] ipsius m
utuantis na[m] quamuis transferat
eam qua[n]tu[m] ad substantiam retinet tamen sibi possessione[m]
qua[n]tu[m] ad valore[m]. Ad hoc dicendu[m] q[uod] vnus
quisq[ue] licite recipe[re] pot[est] lucru[m] de re sua
du[m] modo res illa sit apta nata lucrifi
cere ex sua na[tur]a Res aut[em] mutuata no[n] e[st]
ex sua na[tur]a apta nata lucrificare ymo q[uo]d
lucrificat e[st] omnino contra natura[m] suam sicut
latius dicetur i[n] iii s[entenciarum] d[istinctione] xxxviij et ar[ticul]o i et c ij
Vndecima defensio usure cu[m] eius solucione c xj

Vndecimu[m] sancti assumunt quida[m]
dicentes domus e[st] quedam artificia
le n[on] ex sua na[tur]a e[st] apta nata fa
cere domu[m] et tamen experiencia teste
apparet q[uod] p[er] licitu[m] contractu[m] vna domus
p[otes]t facere plures domos na[m] posset aliquis
pro pensione domus usq[ue] ad certu[m] t[em]pus
recipe[re] alia[m] domu[m] et iteru[m] usq[ue] ad t[em]pus
alia[m] et sic de multis Et sic una domus fa
ceret plures domos ergo eode[m] modo expectanda
fieri posset et p[er] co[n]sequens contractus usurarius
et illicitus no[n] videtur Ad hoc insup[er] diced[um]
e[st] q[uod] causa[m] quare pecunia no[n] parit peccatum
no[n] e[st] q[uia] sit aliq[ui]d artificiale s[ed] quia h[abe]t
sibi p[re]stitutu[m] et determinatu[m] valorem
ab ipsa arte sicut latius i[n] i s[entenciarum] d[istinctione] xxxviij ar[ticul]o
i et c i patebit ideo nu[m]q[uam] crescere pot[est]
in suo valore taliter q[uod] ex ea recipiatur
ultra sortem nisi ex cupiditate mutuantis

Non sic aut[em] dici pot[est] de domo q[uia] licet
h[oc] sit quid artificiale no[n] tamen habet sibi
p[re]stitutu[m] et determinatu[m] suu[m] valorem
ab ipsa arte qua p[ro]pter excrescere potest i[n]
suo valore ita q[uod] sine aliquo officio
pro ea recipi possit aliquod lucru[m] **xij.
Duodecima defe[n]sio usure et eius solu[cione] c.**

Duodecimu[m] sancti sumunt dice[n]
tes si contractus malus est
ex respectu prestitoris erit
etia[m] malus r[espectu] mutuu[m] recep
toris et s[ed] maxime p[ro]pter d[omi]no. ¶ p[ri]mo quia
tota vis contractus ex utrisq[ue] co[n]cordi
c[on]sensu procedit et p[er] co[n]sequens et malicia eius
¶ 2o q[uia] uelle q[uod] alter mortaliter peccet
ut ipse indigenciam sua[m] corporale[m] sup
plere possit aut t[em]porale[m] utilitate[m] cu[m] eius
culpa reportet e[st] prauu[m] et impiu[m] et
maxime si ad hoc illu[m] suis precibus
instanter inducit Ad hoc dicendum q[uod]
sicut eade[m] actio respectu agentis pot[est]
esse mala et r[e]spectu pacientis uel con
sulentis bona et meritoria q[uia] n[on] ualet
ille no[n] consulit eam nisi solu[m] in q[ua]ntu[m]
bonu[m] et p[ro]pter bonu[m] sit recipe[re] mutuu[m]
ad usura[m] pot[est] esse licitu[m] licet sic p[re]stare
sit malum quia recipienti pot[est] et p[er] se
et absolute displice[re] illam usuram
et pot[est] consentire i[n] sola[m] eius reddicio[n]em
absq[ue] hoc q[uod] co[n]senciat i[n] accepcio[n]em usure
in q[ua]ntu[m] s[cilicet] viciosa e[st] Et tu[n]c licet contractus
mutuj usurarij sit ex utrisq[ue] consensu
no[n] e[st] tamen accepta[n]s ipsius usurarius in q[ua]ntu[m] e[st]
viciosus nisi pacientis S[ecundu]m illud q[uod] ait aug[ustinus] illud
aliud e[st] bene uti malo aliud male uti
bono na[m] bene uti malo no[n] e[st] malum
s[ed] bonu[m] Et ideo bene uti malo usurario
bonu[m] e[st] Vtitur ille bene qui pro sua
necessitate mutuu[m] querens et absque
usura h[ab]ere no[n] ualens dat illam no[n] tamen
eius vicio delectatus sed sola p[ro]pria
necessitate co[m]pulsus seu inductus ¶ Est tamen
notandu[m] q[uod] mutuu[m] recipiens i[n] duob[us]
casibus mortaliter peccat ¶ p[ri]mo q[uando]
absq[ue] i[n]uitabili necessitate h[oc] agit eo q[uod] tu[n]c
malo alterius male utatur ¶ 2o q[uando]
aliquem volente[m] simpliciter mutuu[m] dare
n[on] ex subusura ta[m]q[uam] deu[m] timente[m] homo
a sua necessitate ad prestanda[m] sub usura
inducit q[uia] tu[n]c talis no[n] bene utitur malo
illius i[n] eo preexistente s[ed] pocius eum
incitat et inducit ad malu[m] q[uo]d no[n] du[m]
habebat p[ro]pter eu[m] debet se pu[n]ire mori
q[uam] aliqu[e]m inducere ad deu[m] mortaliter
offendendum p[ro]pter aliud e[st] i[n] sua necessitate p[ro]
usura[m] accipe[re] ab eo qui ad hoc volun
tarius e[st] uel e[st] ad usura[m] mutuaturus
et aliud e[st] illam suscipe[re] ab eo qui ad il
lam inducens e[st] sic et aliud e[st] recipere
iuramentu[m] p[er] ydola factu[m] ab ydolatria

al' nolēte iurare aut aliud iuramētū
firmū nō reputātē et aliud ē inducere
eū nō solū ut iuret s; et ut p ydola iu
ret hoc utiq; crīmnosū primū nō s; aug'
i epla ad publicolā; licitū ē de hijs tūla
tus dictū ē i libro de xp̄iana religiōe
p̄ᵉ xxxv· circa principiū. Tredecima defē
sio usure cū sua solucione c xiij

T Ercium decimū scutū est assumit
et dicit. Itē qui mutuū recipit
ab usurario pōt scit et uult re
suā usurario dare dicitq; ei ecce
do tibi hanc pecuniā preter sortē ergo
superhabundancia ista ppē usurarij ē et
iuste qr ex dono illius ē qui h; ius dandi ergo
usurarius nō sibi usurpat rē alienā ma
nētē alienā. Ad hoc dicēdū s; all' de
ales q ille qui accipit mutuū nō h;
ius dandi usurario qr deus omī condic'
s deus sicut patet luc' vj c mutuum
dantes nichil inde sperantes. Sicut si
aliquis h̄ret feudum ab aliquo dn̄o
tpali nō posset tūsfero dn̄i; illius feu
di dn̄o contradicēte cū igr̄ dn̄s omī con
dicat nullus p̄t usurario dare supha
būdanciā preter sortē. Quartadecima
usure excusacio et solucio cap̄ᵐ xiiij

Q Vartū decimū scutū tale est
Esto q sic fiat cōtractus mu
tuo tibi pecuniā istā ut des
m̄ tantū preter sortē ergo
hanc formā superhabundācia quā acci
pit usurarius data ē sibi ergo est sua
Ad hoc est allex' de ales rūdet dicens
q quibuscūq; ūbis cōtractus mutet'
nichil i cōtractu mutatur nā sp̄ est
puersa intēcio fenerātis q capit rē
alienā manētē alienā facere suā;
pinde si quis timore qui posset cadē
i constantē uirū diceret nō cōsen
ciens aīmo accipio te i uxorē iudicaret'
matrimoniū nullū eē simil' cū iste necitate
coactus dicat ego do tibi tm̄ preter sor
tem et aīo dissentiret iudicabit' dōna
cio nulla eē ergo usurario nichil
ē datū debet ergo rē alienā i uito dn̄o
Quintadecimā defensio usure cū sua so·l

Q Vintū decimū scutū | luce c xv
sumit dicētes maius peccatū
ē homicidiū quā ad usurā
mutuū dare s; i aliquo casū
nō solū occidere licet verū etiā meito
riū est sicut patet i iudice iusto quia
lificiū iuste dapnat ad mortē ergo cō
similr̄ dare ad usurā i aliquo licitū
erit Ad qd' rūdet allex de ales q quā
uis occidē sit peccatū iusk nō tm̄ ē pecca
tum nō tm̄ ē peccatū s; se quia iniq̄'
i aliquo casū licet sicut patet xxviij
ca·i ptoti ppea nō ē sile Ex precedēn

tibus patet quō usura ingrauit' descri
bitur in quibus etiā quitta' et in quibus
fallaciter excusatur ut cognita ueritate
uam resipiscant qui circa usurā tā erro
nee deliberauerunt qd' eis misericor
diter largiatur mīa piissimi salua
toris qui cū prē et spū scō gloriosus
regnat in secula seculorū AMEN
Feria qīta po quartū dnīcā i quadr'
gesima de mutuo et quō et qn̄ quis
teneat' mutuū dare gr̄tis fᵒ xxviij

Q Vam diu i mundo sum lux
sum mundi Io ix c Et i euā
gelio hodierno ut prece
denti sequēs fuio coherēat
tenetis de m̄ superius ex de
scriptōne usure solū i con
tractu mutui interuenire usurā prom
uectū ē de ipō mutuo speciale exhibē
sermone lume de hac mīa sumētes ab eo
qui i ūbo pposito desē ait quā diu in
mundo sum lux sum mundi hac quid'
lucē nob' administrauit cū luc' vj c ait·
Mutuū dantes nichil inde sperantes
qd' ūbū q potest eē aliud thēā i sermōe
p̄nti i quo sacratissimo ūbo triplex
misteriū demonstrat' primū recte mu
tuacōnis ibi mutuū· 2ᵐ debite oblig'
cionis ibi date· 3ᵐ grate et pure inte
cionis ibi nichil inde sperantes·
Ar' lo p̄mū inquo circa mutuū q̄rūt' tria

P Rimū misteriū qd' continetur
in hoc sacratissimo ūbo ē recte
intencionis quia dn̄s inqt
mutuū Ad maiorē intelli
genciā eorū que de mutuo dicenda
sunt ad p̄ns querantur tria. Quid
est mutuū et unde dicat' c·i·

P Rimo queritur quid sit mutu
um dicit' quasi meū tuū quia
id qd' ante tibi mutuo datur
ex meo fit tuū ethymologia
est Res et eīn mutuata illius utiq; fit
cū mutuo erogatur ff de reb; cre
et si certū peta l· mutui ç appellata
Est michi doīn adueredū q ipī'
mutuo mutuas actiū actiū uerbū
et mutuor aris ūbū depones dr̄ut
tū quia mutuo as dantis ē mutu
um vn̄ mutuare qr̄ mutuo dare ut
mutuo denarios tibi i mutuo do tibi
Ōz mutuor aris recipientis ē qr̄ mu
tuo recipere vn̄ mutuor denarios
ate i mutuo recipio denarios ate hēc
pphita ut mutuabitur pctor et nō sol
uet Et exo xij precepit dn̄s filijs is
rahel ut mutuarent' vasa aurea sua
is expoliarēt egyptū Nullus ergo
caueat abuti his ūbis. It' mutuo et
accomodo et comodo dr̄ut qr comodē

vel accomodamus illas res que in eodem esse
debent reddi l que non transeat in possessione
recipientis ut equum mantellum et huiusmodi
Et illas res mutuamus que transeunt in dominium
recipientis ut denarios unde accomodo uel
comodo tibi equum i non ad proprietatem sed
ad comodum et ad utilitatem et ad similem
usum ad quem ego habeo tibi do i ad equi
tandum non ut sit tuus. Vnde et como
dare dicitur quasi comodum temporis ad alium
transferre et dare et ethymologia est. Sed
mutuo denarios cum sit meus dando fiunt
tui. Ex his patet que differentia sit inter mutu
um et comodatum. De differentia autem istorum
verborum tales solent dari versus. Mutuo
uult dantem sed mutuor recipientem. et iterum.
Mutuo tradentis est sed mutuor accipientis
hec est sententia katholicon. Quod so
lum in contractu mutui ueri uel inter
pretati committatur usura. c. secundum

Secundo insuper queri potest in quo
contractu committitur usura. Est dicendum
secundum omnes doctores quod usura non potest
committi nisi in mutuo vero uel in
terpretato sicut in precedenti sermone et ar. i. pro
tum satis patere potest. Qualiter autem solum
in contractu mutui committitur ro est secundum al
lombar. Quia cum usura sit vicium et prin
neccesse est quod sit in aliquo contractu vicium sor
tiente quod quidem vicium est aliquid recipere
ultra sortem sicut in primo ar. precedentis ser
monis patet. Tale nempe vicium cadere non
potest. primo in contractu emptionis et vendi
cionis. secundo in contractu locacionis. tertio in con
tractu comodati. Primo usura cadere non potest
in contractu empcionis et vendicionis quia
in tali contractu non accipitur aliquid quod
accedat sorti quia ymo si aliquid accipitur
ultra rem emptam cum venditur illud equi
dem est de sorte et non accedit sorti nam
si quis pro c emat agrum ac in fine anni
fructus inde percipere valeat x talis excres
cencia de sorte est eodem quoque modo si quis em
at merces que in vno loco habundant pro
minori precio et aliquid lucratur dum
vendit eas in alio loco ubi deficiunt lucrum
est de sorte et ideo licitum est. Ex his patet
quod in contractu empcionis et vendicionis lucrum
non accedit sorti sed est de sorte. Secundo non ca
dit usura in contractu locacionis et hoc
per eandem racionem proinde id quod datur pro
re locata est utique merces non usura. Tertio
quoque non potest esse usura in comodato quia si pro
re comodata aliquid comodatur como
datum tunc in locatum transit ut iam vere
dicatur locatum non comodatum. Ex hiis patet
quod usura mutuum est alios contractus sed ut patet
non empcionis nec locacionis nec comoda
ti necesse est ergo quod sit mutui hac racione
sequitur quedam glo. xiiii q. iii c. quid at

que inquit quod sunt duo contractus qui de natura
sui gratuiti sunt s. mutuum et comodatum.
Mutuum autem si non est gratuitum non est iam mu
tuum sed usura. Comodatum vero si non est gra
tuitum non est usura sed tunc desinit esse
comodatum et transit in locatum. Illud non
quod accipitur pro comodato aut accipitur
pro re illa aut pro usu illius rei. Et si pro
re ipsa aliquid accipitur aut est pecunia aut
alia res. Si pecunia iam non est comodatum
sed empcio sed vendicio dici debet. Si autem
est alia res tunc permutacio nominatur. Si
autem accipitur pro usu rei aut est pecunia
et tunc est locacio. Si autem erit alia res est
contractus innominatus do ut des. Quod tri
plici racione in locacione et non in mutuo potest
homo accipere ultra sortem ca. iii. tercium

Tercio quare plus in locacionis con
tractu quam in mutuo potest homo
accipere ultra sortem licet hoc du
bium tactum fuerit in precedenti
sermone ar. ult. et c. vi. tamen adhuc dici potest
quod mutuum a locacione differt de triplici racione
seu racione. primo racione caritatis. secundo racione proprietatis.
tercio racione utilitatis. Primo quidem differt
locatum a mutuo racione caritatis secundum al
lombar. in mutuo est contractus gratie seu ca
ritatis in locato uero est contractus iusticie
et equitatis. Mutuum ergo de sui natura
debet esse gratuitum alias venditur caritas
et gratia que in mutuo confertur que quidem
vendicio nichil aliud est nisi abusio carita
tis et gracie corruptela. In locato uero
non sic unde sicut supra in precedenti sermone
dictum est in c. s. tercii articuli. Si in mutuatis
rebus vera racio locacionis et consimilis usus
rei locate datur tunc ultra ipsam licite am
plius exigi potest ut puta si florem auri ei
ex sua inspectione uel deportacione uale
rent aliquibus morbis ut faciunt alique
gemme aut si absque sui consumpcione aliquibus
obsequiis utiles essent sicut sunt aurei
et argentei ciphi tunc utique possent licite
locari et cum ipsius locacionis precium recipi
probatur autem hoc xiiii q. iii c. si feneraris
ubi in glo. posset quoque in locato commit
ti usura sicut patebit infra in sermone xxxix ar. ii
c. ii. Secundo differt mutuum a locato racione
proprietatis secundum enim Io. an. et Archidiaconus in c.
si in locato remanet proprietas rei locate apud
locantem. sed locatum non omnino periculum sit ad
eum et non ad alium rei proprie puenit lu
crum equidem iustum est cum nullus cogatur de
proprio beneficium facere x q. ii c. precarie in
fine. In mutuo vero mutuans non retinet
dominium mutuate rei sed sicut ex pre
cedentibus patet transfertur in eum cui mu
tuum datur propterea minime iustum est quod res
fructificet ei cuius non est i mutuanti et non
fructum sed dampnum faciat ei per periculum

dico eius i cuius dominium translatum est postea
apta quidem in iusticia est quod tibi uendi rem
tuam et pro tempore quo iam apta est tua quod
aptissime in mutuo contingit iusticia igitur
hoc expostulat quod usus rei a me mutuate
et omnis utilitas ex illa proueniens pro
toto tempore pro quo tibi a me mutuata est
sit omnino tua non mea cum hoc concordat scotus
¶ 3o differt mutuum a locato racione utili
tatis quia de locato homo suscipit fructum
vnde cri lxxviij di i c eiciens ait habens
agrum arando accipit ex eo fructum ha
bens domum usum mansionis capit ex ea
et ideo qui locat domum uel agrum usum
suum dare uidetur et quod a me nolit mutuare cum
lucro lucrum ex pecunia deposita nullum
usum capiens huiusmodi ille ¶ Sed obicitur nonne ho
amplius plus lucratur et maiorem fruc
tum suscipit ex denarijs quam cum agro uel
domo dicendum quod de denarijs ho
suscipit usum sed de domo uel agro ho
suscipit nam si ex usu denariorum homo
suscipit fructum non prouenit principaliter
ex denarijs sed ex ingenio utencium illis
at ergo de domo uel agro. Nam licet fruc
tus per ingenium hominis capiantur ex eis prin
cipaliter tamen fructus atque utilitas ex illis
cum ingenio hominis originem habent preterea
dampnum et periculum mutuabilium rerum
non ad mutuum dantem sed ad mutuum recipi
entem et ergo in quibuscumque localibus con
uenire probatur nam omne dampnum atque
periculum et quecumque deterioratio rei lo
cate imminet si ex culpa eius qui locacionem
accepit non supuenit ad locantem deuoluitur
quia locatus equus uel domus ueteras
cunt et consumuntur et per usum deteriorantur
moritur equus ruit uel comburitur
domus que omnia pertinent ad locantis dam
num et detrimentum contrarium uero in mutuo ex
sui natura contingit quia omnia predicta
pertinent ad mutuum receptorem nec imminet
aliquod periculum de pecunia illa in mu
tuum danti sed tantum recipienti quia per eam
imminet periculum rei iuste fructus ei con
tingit et non ergo viij q iij c si feneraueris
cum ibi no. Inmultis equidem est quod ad eum
spectet comodum ad quem non spectet peri
culum ut in c r de consi in de cel sed natura
ff de re iur hinc sine est io an ost goff
et doc omnis hoc cum tenent preterea f
alles de ales Mutuum per se non deteriora
tur per usum ut pecunia sed locatum sic ut domus
uel equus ad hoc lxxviij di c eiciens

Ar 2o quod quilibet obligatur proximo
suo mutuum dare gratis t f bubar

S Ecundum misterium quod continet i
bum xpi est debite obligacionis
quia preceptorie subdit date
¶ Ad cuius precepti intelligenciam
aduertendum est quod ut c v precepit do
minus deo uolenti a te mutuari ne con
uertaris propterea naturalis lex obligat et
precipit diligere proximum sicut se
ipsum et hoc non tamen affectu sed et pro
loco et tempore cum ope et affectu pro
inde dominus luc vj c per ipse propositum uerbum
hanc naturalem legem expressit dicens prout
uultis ut faciant nobis homines
et uos facite illis similiter nempe ad
proximum necesse dici potest uerus effec
tus nisi pro loco et tempore condignus
subsequatur effectus hinc in io iij c
scriptum est per apostolum filioli non dili
gamus uerbo neque lingua scilicet tantum sed ope
et ueritate id est ueraci operacione atque ef
fectu et iterum vij q i in c omnis scrip
tum est qui negant misericordiam faciendam
indigentibus et necessitate pacien
tibus ipsum xpm negant qui est misericordia
et quia hoc uero preceptum de quo hic
loquitur xpus est affirmatiuum obligat
semper sed non ad semper sed pro loco et
tempore occurrenti. proinde in debito
mutuandi duo principaliter considera
da sunt primo facultas subueniri habentis
2o indigenciam mutuo postulantis
¶ primo in qua consideranda est facultas
subuenire habentis et circa hoc tria genera
hominum reperire contingit. primo enim
sunt quidam qui habent facultatem
penuriam. 2o sunt alij qui habent facul
tatum sufficienciam. 3o insuper alij re
periuntur qui habent facultatum
habundanciam ¶ 2o quoque considera
da est indigencia mutuum postulantis
et circa hoc est tria genera hominum re
periuntur. primo enim sunt quidam qui
habent necessitatem ultimam et extremam
. 2o sunt alij qui habent necessitatem arctam
licet non extremam et ultimam 3o quoque
sunt alij qui habent necessitatem comunem sed non
arctam neque extremam Ad experiendum
agitur naturam mutui obligacionis
id est quando cui et quo quilibet obligetur
mutuum dare omnia predicta genera
hominum quadam ingeniose discreci
one et arte vario modo coputanda sunt
ut bene possit de hoc ueritas reperiri et
de hoc subdatur exempli causa modus
aucunctor alles de ales Quibus
tenetur mutuum dare qui facultatum
penuriam seu indigenciam habet c i

P Rimo in qua sunt quidam qui
habent facultatum penuriam seu
indigenciam non tamen extremam
et tales si ipsi uel sui non
sunt in extrema necessitate tenentur dare
mutuum solummodo proximis id est hijs qui sunt
in necessitate extrema clara et manifes

tis cuius rō ē q̄ et si ipi penuriā paciunt'
nō tn̄ deficiūt neq; moriūt' hij vo qui sūt
ī necc̄ite ex̄ma manifesta et arta iam
moriuntur nisi eis subueniatur statim
eẜ q ī ex̄ma necc̄itate om̄ia cōia sunt
illi tanq̄ā de suo subuenire d3 xlvij di sic
patet xij q i c dilectissimi ꝟ3 quid si hij
qui hn̄t facultatū penuriā nō habent
aliquid corporale qd̄ cōueniat subuencōi
illorum qui sunt ī necc̄ite ex̄ma nunquid
a subuencione mutui liberati sint dicen
dum q nō qr adhuc aliquid eis mu
tuo cōicare tenentur amanu habent
aliquid aliud mutuandum q triplex mu
tuum licet impᷓe nominari pōt · pimū est
mutuū opis · 2m ē mutuū oris · 3m ē
mutuū cordis quorū qdl3 pro loco et tpe
homo cōicare tē' s3 nō pōt de mutuo dena
riorū aliter subuenire ⸿ pimū quidaz
mutuū cōicandum ē opis i obsequij qr
et inimico ī ex̄mitate degenti obse
quij mutuū prestare debem' ī cuius miste
rium exo xxiij c preceptum ē si videris
asinum odientis te iacē sub onē nō ptrans
ibis s3 sublevabis cū eo Quis inquā
asinus te odientis nisi corpus inimici tui
q tūc quasi sub onē iacet ī extrēa necc̄i
tate manet ad uitq; precipiente dn̄o
ita īsensibiliter ptransire nō debem' qn
iuxta posse mutuū talis subcōuencōis
caritatiū subcōicem' 2m ē mutuū o
ris qd̄ ē dulcis ubi cōsolacio ubi suaui
tas oris qd̄ quid et pro loco et tempe
ī tali corpis extremitate uī v'isimile est
q et tali imminat ī mineat ex̄mū pi
culum aīe om̄o tale mutuū oris cōi
care tenemur sicut sepe cōtingē solet
hijs qui ex diuino et hūano iudicio d
cunt' ad mortē uel ppinqui sūt morti
Audi ad h' ecc' xviij dicētē nōne ardorē
refrigerabit ros sic et ubi melius
qm̄ datum ⸿ 3m ē mutuū cordis nā et
si qui in extremis ē nc ope nc ore mu
tuū pstare uales adhuc aliq tibi est
q ei mutuo cōicare teneris hēs cor
habes ē affectū habes uel saltē hr̄e te
neris animū pium cordis cōpassionem
teneritudīe mētis ei mutuū prebe cor
dis da ei cor pcōpassione cuiscē te
metipm̄ recolens apli ubū i thimo iiij
pietas ad om̄ia ualet promissionē hn̄s
uite que nūc ē et future Et iterū dn̄s
Mt v c ait beati misericordes qm̄ mi
sericordiā cōsequēnt' Et iterū scriptum
ē ysa lviij cū effuderis esurienti animā
tuam s' p cordis cōpassioē ē mutuū cor
dis et aiaz afflictā repleuis s' cōpassiua
pietate tua oriet' in tenebris s' peccatoꝝ
tuorū lux tua i grā tua adueīat cōuer
sionē illucians mētē pro quibus omnibus
Mt v c glo ait si dee est facultas da affec
tum obsequij uel uerbum Quib; obli
gant' mutuū dare qui hn̄t sufficienciam ·
Secundo sūt qdā · facultati c ij
qui hn̄t facultatū sufficienciaz
Et hij duob; generib; homī ex p
cepto mutuū iux posse prestarē
tenentur vz hijs qui hn̄t necc̄ite arctā
et si nō extremā qd̄ et sic intelligendū
est s' q si predicis hn̄s facultatū suffici
enciam h3 aliquid q nō sit necc̄iū suste
tacōi nature sue nc et illorū quib; proui
dē tenē' sicut sunt filij uxor familia fa
mulle et ceteri cōsimiles et tanta sit ī
bilis necc̄itas ex parte predictorū duorū
generū hominū s' eorū qui hn̄t necc̄ite arc
tam et necc̄ite extrēaz q ī mineat proba
bilia signa ex̄me necc̄itis nec impinptu
appeat qui subueniet et mutuū prestet tc
huiusdi hn̄s facultate sufficienciā ex necc̄i
te precepti tali indigēti subuenire et mu
tuū prestare tenetur nc expectādū ē extre
mitas ultiā q forte nō possz iuuari natu
ra iaz fame uel siti aut frigore uel quacūz
alio cruciatu cōsumpta Ad hoc est ut' ī
sc xxxviij ar i c v · Quib; quoq; tenēt'
dare mutuū qui habūdat ī facultatib; ·
Tercio sunt quidā · hn̄s inidi c iij
qui hn̄t facultatē habundanciā
et hij tenē' ex precepto mutuū
dare omnib; predictis tribus ge
nerib; homī vz eorū q hn̄t necc̄ite extremā
et arctā et cōez qd̄ quid sic habet intelligi
s' q huiusdi ī facultatibus habundantes
qd̄ quid supfluū hn̄t sustētacōi nc sue et
illorū quib; prouidē tenē' sicut supius
dictū ē et q q hn̄t supfluū decēcie sue
status tenetur de illo prestare mutuū cui
libet s' predictorū necc̄itatē pacienti siue
necc̄itas sit extrema siue arcta seu cōis
debeat app̄i qd̄ quid si tal' nō facit nc ppo
nit bona sua melius dispensare uel eque
bene mortaliē peccat et intelligitur illud
ī jo iij Qui hn̄t substam huius mūdi et ui
derit frēz suū necc̄itatē hr̄e et clauserit uis
cera sua ab eo quō caritas dei manet ī eo
et iterū xlvij di ī c sicut hij Ambrosius
ait nō minus ē crimē ē hn̄ti tollē q cū
possis et habundans sis indigentib; dene
gare ei aut multitudo indigenciū occur
rat quib; omnib; subuenire nō possit tēt'
hō ceteris parib; subuenire grauius indigē
ti nc tn̄ cōsiderare oportet om̄s euētus
qui possēt accidē ī futurū qr hoc esset ī
crastinū prouidere cd' os' vj c prohib;
dn̄s dicēs nolite ēē solliciti ī crastinum ad
qd̄ preceptū ē et in hoc secularis quilibet
obligatur h' aut necc̄iū atq; supfluū di
iudicari debet s3 ea que probabiliter et
ut ī plurib; occurrē solet s3 obiciunt qdā

dicentes: Heu, sublata et hec divina, mee sunt, ego ipse sudoribus et sollicitudinibus meis illas mihi acquisivi; et quare quod meum est aliis debeo mutuum erogare? Si diviciis egent multi, sit dampnum eorum; acquirant sibi laboribus multis sicut et ego feci. Talibus dicendum est quod superfluum sustentacioni eorum et si illorum sit proprium quantum ad sue nature sustentacionem seu auctoritate ministrandi, tamen quantum ad usum illorum est in quibus sunt signa probabilia necessitatis extreme si subveniatur eisdem. A simili quoque aliquo modo dico de superfluitate decencie sui status in indigencium circa predictam necessitatem extremam. ¶ Contra illos autem qui de superfluo predictis modis nolunt indigentibus subvenire ac sua dicunt esse, que habentur di. xlvii c. Sicut hii, Ambrosius ait in persona eorum dicens: Quod iniustum est si aliena non invadam, propria diligencius servo. Et exclamando dicit: O impudens dictum! Propria dicis? que et quibus reconditis in hunc mundum intulisti? Quando in hanc ingressus es lucem, quando de ventre matris exivisti, quibus, queso, facultatibus quibusque subsidiis stipatus ingressus es? Et post pauca: Proprium nemo dicat quod commune est. Et addit: Esurientium panis est quem tu detines, nudorum indumentum est quod tu recludis, miserorum redempcio est et absolucio pecunia quam tu in terra defodis. Tantorum te igitur scias invadere bonis quantis possis prestare quod velis. Solucio pro te ipso. Et licet transgressores huius precepti non semper lege puniantur humana, puniuntur nichilominus lege divina, nam secundum sentenciam Augustini in libro De libero arbitrio multa impunita iuste relinquuntur lege humana que tamen iuste vindicantur lege divina. ¶ Ex hiis patet in quantum intelligitur esse preceptum de mutuo dando et in quo non, quia dominus ait: Mutuum date.

Articulus 3us de triplici intencione que intervenire potest in mutui dacione.

Tercium quoque misterium continetur in verbo Christi quod est pure seu gratuite intencionis, quia subdit: nichil inde sperantes. Propter quod talis relacio notanda est secundum Scotum in .iiii. e. di. xv. q. ii. Ad iustum contrahendum mutuum oportet servare equalitatem in numero, pondere et mensura, exceptis casibus de quibus patet in summa de usura xlii, ait enim Dominus: nichil inde sperantes, scilicet quod communiter possit pecunia extimari, quia sicut intencio in mutuo dando debet solum ex caritate moveri. Potest tamen distingui secundum glossam extra de usuris c. consuluit intencio triplex in mutuo dando: prima videlicet caritatis, 2a tepiditatis, 3a autem cupiditatis. In prima caritas est causa mutui, in 2a mutuum est causa spei, in 3a autem spes est causa mutui, secundum Bal. de Perusio. **De mutuo dato ex caritate et quod inde debetur queruntur plura c. 1**

Prima est intencio caritatis in qua caritas est causa mutui. Hoc quidem est quando in mutuo dando homo solum ex caritate movetur, nec ex eo intendit habere aliquam temporalem utilitatem, sed ex mera gratia et absque aliqua impuditate usure mutuat indigenti. Circa hoc autem queruntur plura. ¶ Queritur primo an pro mutuo tali intencione tradito ac deinde recepto liceat accipere post modum aliquod donum. Ad quod dicendum quod si probabiliter presumeretur illud dari gratis, exclusa circumvencione per bursiam pretextu mutuacionis contracte, tunc licite recipi potest. Si vero presumatur quod solum fit quasi in precium mutuacionis, tunc recipi non debet, ymmo sic receptum debet restitui ipsi danti. Si autem qui mutuum ipsum recepit expresse diceret quod non dat illud racione mutui facti vel fiendi sine pacto, tunc satis presumi possit quod illud gratis donat, nisi obstat aliquid de circumstanciis et respectibus qui tacti sunt in precedenti sermone ar. iii et c. iiii. ¶ 2o est potest queri an pro deposito pecunie absque intencione lucri inde habendi tradito ac deinde recepto liceat post modum ab eo apud quem fuit depositum accipere pro huiusmodi deposicione aliquod donum, puta c libras. Ad hoc autem est dicendum quod cum receptor et custoditor depositi fiat in hoc ipsi depositario potius obligatus, eo non videtur quod racione depositi numquam intendit sibi dare aliquod donum, nisi ut hoc faciat quia illo deposito et mutuo usus est, et tamen conveniret in tali dono condiciones que in precedenti questione posite sunt. Et ultra hoc depositi custoditor diceret expresse quod non dat illud racione mutui vel depositi facti vel fiendi sine pacto, nec est usus illo ut mutuo nec sit uti talibus depositis consueverit, tunc presumendum est, si est multum fide dignus et homo verax et rectus, quod dat gratis subsequens donum, quamvis tamen res suspecta est et habet speciem mali. ¶ Tercium quoque dubium subiungi potest quod debitor usurarii socio suo pecuniam mutuavit eo videlicet pacto quod restitueret usurario sortem et usuras inde currentes. Queritur ne si talis mutuans usurarius dici possit. Jo. Cald. in sua repeticione capituli fi. extra de usuris in hoc casu distinguit dicens quod aut talis primo mutuans socio subdicto pacto omnino inde debebat tunc satisfacere usurario creditori suo de pecunia illa sit 2o dicto socio suo mutuata aut non. In primo casu nec usurarius est nec peccat, quia hic non fit stipulacio nisi usurarium, sed ut evitent dampnum nec sibi aliquid crescit xiiii q. iiii Si quis oblitus ibi aliqua et cetera quamvis ibi adquesitum non equidem tenebatur cum suo dampno

socio subuenire xiiij q v si nō licet ff de
p̄scrip uer l qui suadarū tal' enī solū
dāpnū euitat q̄ poterat licite euitare
nec mea pecūia geminare uide' et in eo
q̄ faciūt cōt prohibicōnes usure p̄terea
satis ī cōueniēs uideretur q̄ p̄quā u
surari⁹ qui recipit usuras inde certen'
ad restitucōz tenetur q̄ et iste teneretur
qui id faciat solū ut socio prosit et sīn
quacūq; utilitate ut dictū ē In 2° aūt
casū qn̄ tūc nō intēdebat h' 2° mutuās
satisfacere dicto suo usurario creditori
p̄ mutuis mutuātī cū tūc eēnt 2ōs iam
dicte talis peccabit et si a socio usuras re
cipit tenetur r̄stituere eas s3 Jo pre
dictū Et hec distinctio michi placet
cū equitate sit plena ¶ Quarto etiā
queri pōt an liceat mutuū dare ad ap
tandū amorē et beniuolenciā debitoris
dicendū q̄ sic ubi spes p̄cipal' nō proté
datur ulteri⁹ nā si ultra p̄ncipaliter mu
tuans intēderet lucrū eēt usa ubi cauā
Mutuo imperatori uel pape uel alteri
ut captiuita beniuolēcia predictorū possī
consequi aliquod bn̄ficiū siue castrū
et similia tunc utiq; usura foret s3 Jo
cald' ubi s̄ de his et que faciūt ad hunc
casum dicetur ī de mīeē s' c xlij c ultiō

Q2 tepiditas siue defect⁹ caritatis l3
non sit mortale minuit tn̄ meritū in
mutuo dato capitulum secundū

Secundo eīn ī mutuo dato potest
eē intēcio tepiditatis in qua
mutuū ē causā spei qd' quid' cō
tingit cum mutuās licet p̄nci
paliter moueatur ex caritate secundario
tn̄ mouetur p̄ aliquā temporalē utilita
tem ita tn̄ q̄ etiā si illa cessaret in bonū⁹
mutuasse uellet hec tal' intēcio nō tollit
meritū plus uel min⁹ s3 maiorē et mi
norem respectū ad comodū temporale lz
siue sunt hec et alia sup c cōsulunt ext'
de usur' Recepcō tn̄ huiu' temp'al' p̄pter
mutuū data, magis apta ē corrūpere
hanc intēcioz tepeditatis q̄ illā que ē
caritatis et id se patet quia forcius ob
staculū habet. Ex his i' patet q̄ sp̄are
aliquid 2°ario nō ē mortale et forte qn̄z
nec etiā ē ueniale ut ad h° lxi di quid
poderit lix di si officia sil' uc cē ex tali
necessaria spe aliquid recipe alit' ui'
eē peccatū q̄ s3 q̄ fiunt ī intencione mu
tuū datum cū i q ij quā pre Est michi
om⁹ aduertendum q̄ si ille qui mutuū
dedit cum intencione caritatis obsuare
debet in oblatis sibi gratis illas circūstan
cias de quibus in precedēti cā' ca' secun'
intencione q̄nto magis ille qui mutuū
dedit cū tepid'te cū p̄ pinqor sit cupiditat'
corrupcioni q̄ille sicut predictū est

¶ Q2 intencio cupiditatis etiam sine ex
presso pacto remuneracōnis ī mutuo
ī mētalem facit usurariū et hec tripli
citer contingere potest capitl'z terciū

Tercia quoq; intencio ē cupidi
tatis s' cū sola spe lucri uel p̄n
cipaliter p̄ aliq' lucrū quis
mutuū prestat licet nō inter
ueniat l pactū et tūc p̄ncipal' spes est
causa mutui talis in quā in iudicio aīaz
profecto usurari⁹ ē censendus sicut exp̄s
se ē casus ex d' usur' ī c cōsulunt q' c
sup predicto dominico ubo fundatur
mutuū date nil' inde sp̄antes et ibidem
subditur si mutuū datis eis a quibus
sp̄atis que ē uobis grā Et hec usura p̄i
culosior ē q̄ ea que fit cū pactōe exp̄s
sa quia h' ī foro cāīaz minime repeti pt
pot et del' 2ō dari nā sicut datum q'
traditur ex intencione donandi sortitur
uerā rōnē dom et amittit 2ōz mutui
sic si mutuū datur ex sp̄e et intencione
lucri eo ipō amittit racionē mutui gra
tuiti et sortitur 2ōz mutui usurarij et
sic sola intencio et uoluntas faciendi
usas facit peccatū usure in corde sicut
intencio usuraria exteriori ope uicta
facit hominē extrīsecū usurariū operare
q' patet attendenti materiā usurarū
s' m' diffiniciones positas ī precedenti
s'mone et max' ī iij c ar p'mo ¶ Q' al'
de ale intencio cum diu'se s'n̄e diu'sas
habeant consideraciones a diu'sis sciēti
bus inde diu'simode consideran' hinc
est q̄ s3 leges hūanas uolūtas sola nō
facit usurariū q' hūana lex cohibet
manū nō animū s'c'dm uero legem
diuinaz que animū cohibet sola uolū
tas usurariū facit Ad hanc māz faciūt
que dicta sunt in precedenti s'mone ar
iij et c iij s3 ut plen⁹ hui⁹ intēcionis u
surarie ueritas pateat quedā q'rā'

¶ P'mo queritur que cupiditatis intē
cio usuraria dici ualet Est dicendū
q̄ talis cupiditatis intencio in contrc
tu tripliciter contingere pōt uā qn̄q
ē antecedēs qn̄q; subsequēs ¶ P'mo eīn
ē qn̄q; antecedēs ut puta antequā mu
tuum detur seu qn̄ mutuū datur et
tunc ī cōtractu cadit usura sicut pz
ex diuino ubo mutuū date 2c S3 quid
si mutuās post mutuū datū se recog
noscens mutat p̄positum et intēcionē
rectificat s3 regulā caritatis nūq' libē
et sponte donata restituere obligatur
dicēdū s3 quosdam q̄ licet ab inicio ha
buerit intencionē corruptā postquā
eam mutauit ī bonū pt libere et ex
mera gracia oblatū recipe sine culpa
s' m tn̄ ea que dicta sunt ī precedenti

simonie ar iij et c iiij de restitucione cat
intencionalis usure satis dixi^9 in quadra
gesimali de xpiana religione in tractatu
de restitucionibus s^e xxxv ar ij et c x.
¶ 2° aut^e hic cupiditatis intencio est
subsequens que tunc contingit cum q^s mu
tuat p^rimus gratis et absque aliqua in
tencione lucri precipiendi tamen lapsu temporis
cupidine prevalente non tamen exigit sorte
verum et vult et mente et ostendit ore vel ope
pro mutuo facto aliquid sibi dari et tal'
non tamen committit usuram et restituere obli
gatur verum et quoque in ius talis mutui
mutuanti succedit sicut filius heres patris
et consimiles alij et hec est summa arc' xiiij q.
iij i c .1. ¶ 3° cupiditatis intencio que
est consequens seu concomitans quia scilicet
consequitur seu concomitatur qui exhibet^r
lucrum verbi causa cum mutuas nullum intende
bat lucrum ex mutuo quod prestabat demumque
propter mutuum sibi factum debitor mutuanti
aliquod premium donat in recompensacione
mutui iam accepti sedque creditor pro eadem
de causa libenter acceptat hic equidem cum cu
piditatis intencio consequens et concomi
tans est et committitur tunc usura Quod aut^e
talis intencio concomitans deprimat usura
rium faciat probatur quia si talis intencio
facit usurarium pro futuro ergo et simul
intencio pro presenti ¶ Nempe communiter culpa
probatur esse velle habere tantum lucrum de mu
tuo quod nunc facit pro eius usu futuro sic
velle habere lucrum de mutuo pro eius usu
preterito .i. quod heri vel ante fecit utrumque
enim velle est velle in iuste concomitacionis
.s. qua preceptum prevalet dato sive in qua
promissori quod datur maius vel propancio
ri amplius acceptatur Confirmatur ad
hoc quia omnis racio qua probatur mutuacionem
usurariam de se esse malam similiter probat
sive precedat sive succedat seu etiam
concomitetur intencio lucri sicut clare
patere potest diligenter Item cum exteri
or actio non requiratur ad racionem usurarie cul
pe quin ymmo absque omni pactione exteriori
per solam intencionem usurariam quis contrahit
culpam sicut ex precedentibus patet sequitur
quod per solam intencionem presentem et si nulla ta
lis precessit iudicabitur mutuans usura
rius in iudicio animarum Sequitur et hoc ex
dicto Ray qui ait quod si creditor tamen modo
propter deum et omnino sine lucri intencione in
ituitum tradit debitor tamen propter mutuum concessum
vel ulterius retinendum ei aliquid de
derit ipse creditor satisfacere obligatur
Constat nempe quod si ad hoc tenetur nec
illud id obsuat peccatum incurrit et hoc
non propter aliud nisi quia iam intendit habere lucrum
illud pro mutuo a se facto sicut et propter
mutuum illud debitor lucrum dedit ergo

non solum lucrum illud ex mutuo usura est quod
extitit preintentum propter exspectacionem sed et
illud quod est intentum propter acceptacionem et voli
cionem presentem secundum premissum modum hecque
summa roborari videtur ex verbo Jero^r xiiij q.
iij c putant inquit scripturam appellare
usuram omnem superhabundanciam propter
mutuum susceptam quidquid sit illud secundum
secundum greg' de arimino in q de mo. circa
diffinicionem usure ¶ 2° insuper queri potest
an sit usura qui mutuans recipit eandem
rem in genere numero podere vel mensura
supposito quod tunc prout similiter aveniri etiam
contingit quod solucionis tempore res maioris es
timacionis est quam esset tempore contracti mu
tui dicendum secundum hugui et archid' xiiij q.
iiij c si quis clericus quod non est usura pro
quo facit lex que dicit quod redditum debet res
eiusdem bonitatis inequalitate non nimia
secta ff si cer. petit l cum quid enim necesse
non est quod sit eiusdem extimacionis ymmo si ac
tum fuit quo tempore reddetur illius tamen temporis racio
haberi debet quoad extimacionem enim
al' habetur racio temporis quo petita fuit ut e
ti l i iniuriis et notat glo in dicto c si quis
clericus Si ergo creditor tenetur recipe
cam si vilior facta esset quo ad extimacionem
ergo non peccabit recipiendo preciosiorem
secundum eundem quoque tamen hugui si intencio mutuantis
prava esset tunc peccatum foret ¶ Que
dam tamen circa hoc magistraliter distin
guere solent dicentes quod aut est verisimile
quod ipsa mutuata res preciosior non erit
tempore solucionis Aut de hoc probabiliter
dubitatur et tunc in hijs duobus casibus
nullum incurrit est quod probatur in c fi. ex
de usur' Aut verisimile est quod preciosior
erit et tunc aut creditor non erat pecunia
servaturus sed interim consumpturus et tunc
est usura Aut erat servaturus et tunc aut
creditor debitori aufert libertatem libe
randi se et tunc etiam est usura In hijs
enim casibus exonerare se volunt et one
rare debitorem Aut talem libertatem non
aufert debitori et tunc non est usura quia
mereri posset si bona intencione requi
reret debitorem ante ipsum terminum ut
solvat ne oneretur Sed si haberet intencionem
corruptam quia diceret sibi quod posset usque
ad terminum retinere ut se relevaret a
dampno licet ei non auferat facultatem se
liberandi tunc et si usura non foret nichil
omnius peccatum foret Talis distinctio mag
ni nititur equitati maxime in consciencie foro
secundum m quod notatur per Jo cald' in repeticione c fi.
ex de usur' ¶ 3° insuper potest queri utrum
si domini mutuant pecuniam rusticis ut
possessiones eorum colant nichilominus de
fructibus possessionum eorundem iuste eis
de colonibus satisfacientes vel aliunde

iusti precium suarum operarum tribuentes
in conscientie foro usurarii sunt censendi.
Dicendum secundum Gregorium de arimino in questione
de inscriptis in primitus veneracium quod duplex
potest esse satisfactio ergo dominorum predic
torum colonum per mutuum exhibita a colo
nis prima fit ex iusticia. secunda vero fit ex ine
quitate. ¶ Prima quidem ex iusticia fit nam et
si sic mutuantibus dominis exhibeant opera
a colonis ille tamen non sunt eis ad lucrum cum
eas iusto precio emant sicut ponitur in pre
dicto casu propterea non est usura pateat hoc
exemplo rome et autem prius pateat exemplum ut
quod dominus conducat colonum ad certum tempus pro
precio iusto et precium tradat antequam colo
nus incipiat operari dicat quod colonus se mi
nime operaturum nisi dominus mutuet ei certam
summam ac dominus mutuat ei ut ipse operetur
alias ei non mutuaret nisi colonus operas pro
quibus ei prius solutum fuerat impenderet
in hoc dominus minime committit usuram cum
de mutuo non recipiat lucrum eo quod non acci
piat nisi suum et illud quod est non intuen
tem mutuum sibi debitum erat unde sic mu
tuando non peccat quamvis peccatum sit peccatum
in hoc casu ex aliqua parte committitur peccat
colonus qui debitas operas domino suo detrac
tat et iniuste illum gravat ¶ 2o est pro
ratione nam si in casu predicto dubii mu
tuans usuram reciperet teneretur eam restituere
sicut omnia iura clamant et hoc nullus sane
mentis sentiret quia tunc colonus duplum
iusti precii sentiret reciperet et dominus dup
lo iusto precio emeret operas eius quod
utique iniquum esset ¶ 3o hoc idem autem
clarescat quia si eum talis mutuans usurarius
esset et per consequens ad restitutionem obligatus
tunc non liceret alicui mutuare iniuste
detinenti suam possessionem aliquam pecunie
quantitatem et ipsam possessionem in pigno
accipere non computando fructus in sortem
quod tamen est falsum sicut patet extra de usuris c.
Alii quoque addunt quod hunc simile est tibi
cum occupasti rem meam vel propter eam
vim mihi facis in rebus meis aut non mihi
restituis rem quam tibi mutuo dedi vel
tibi locavi vel commodavi aut mercedem so
lvis de operis quibus tibi servivi et
desistere non vis a iniuria nec vis mihi
restituere mea nisi tibi mutuem mille
profecto desistis in iuriam et restituis
mihi mea et ego quoque hic recipe mea pro
fecto non est usura cum nichil lucretur immo
potius perdam lucrum quod forte habuissem
ex illis etc. Redimo enim vexationem meam
et meum recupero me quoque defendo
quod licet ad hoc extra de symonia c. dilectus
¶ 2a quidem satisfactio domino exhi
bita a colonis fit ex inequitate secundum dominum satis
factionem ex mutuo recipientis nam si pro

mutuo dominus aliquid detraheret a colonis
de iusto precio operarum eorum. aut si preter o
peras iuste emptas quedam alia ab eis ex
igeret et coloni impenderent tunc quidem
nequaquam usura esset hec summa prefati docto
ris. Quidam etiam dicunt quod si civis mutuat
comiti vel domino ut ex hoc evitet collectas
iniustas non committit usuram. Secus si hoc
agit ut effugiat iustas quia in primo mutu
ans dampnum evitat in secundo mutuans lu
crum captat similiter non committit usuram si
quis per mutuum consequitur ut sibi
solvatur debitum a quo debito iniuste
fuerat absolutus aut ne ab eo petatur
illud de quo iniuste fuerat condempna
tus seu illud quod prefatum mutuum solvere
tenebatur ¶ Ex supradictis luculenter
apparet intencio Christi precipientis Mutuum
date nichil inde sperantes quod servare
largiri dignetur huius precepti dator
et illustrator dominus Ihesus Christus qui cum
patre et spiritu sancto gloriosus vivit et reg
nat in secula seculorum amen

Feria quinta post quartam dominicam in quadragesima. Quod lege nature scripture et sancte ecclesie prohibetur usura

Adolescens tibi | Sermo xxxviij
dico surge et resedit qui
erat mortuus et cepit loqui
et dedit illum matri sue Luce
vii c. et in evangelio hodierno
videte processum luminis
indignacionis divine advertite quan
dus processit die externo lumine fidei
a dea que de mutuo dicta sunt intellige
dum hodie merito subsequitur spiri
tualem vite ad resurgendum a mortali
usura quod profiteri maxime comprobatur
in homine antequam senescat propter quod terrenorum
cupido omnino obsurduerit mente in senec
tute antequam fiat homo inveteratus die
rum malorum hic maxime patet domino impera
nti ac dicenti Adolescens tibi dico surge
et resedit scilicet vivus qui erat mortuus quia
resurgit per alienorum satisfactionem et vite
emendacionem qui ante mortuus erat per
usurarum pravitatem ac incipit loqui
puram confessionem ¶ Porro tria sunt
que obsunt ne a culpa maxime usure
homo resurgat scilicet quia sit perseveranter
seu consuetudinario publice et studi
ose et de hiis tribus per ordinem quam aliquam
thematis in psalmo liiii aut propheta non deficit. Ecce
primum de plateis eius et est tercium usura con
terentium Est enim usura consumatum stu
dium cupiditatis per primum fit ne homo
resurgere possit. per secundum ne velit. per tercium
ne sciat per primum despicit talis usurarius
legem nature per secundum legem scripture
ecclesie tercio quidem leges omnes nu

litant contra usuram et qui predicatu
tra non habet facilius scit et potest
resurgere ab eadem quod in resurrectione
huius adolescentis mistice resignatur /
primo contra perseueranciam est adolescencia
C 2° contra publicationem inuerecundia co
fessio pura et uera quia cepit loqui /
3° contra studium datus est mri sue que
est ecclesia Ad hanc igitur spiritualem
resurrectionem homines hec tria inducit
per que prohibetur usura · primo precepta
nature · 2° precepta scripture · 3° precep
ta ecclesie *Articulus primus ubi per xij*
rationes ostenditur usuram esse contra legem nature

Primo quidem prohibetur usura
preceptis nature quod quidem oste
dunt xij rationes per quas ap
tissime innotescit usuram esse contra
legem nature et est peccatum non tantum inse
sed etiam secundum se · prime autem quatuor rationes
sunt magistri gerardi de senis ordinis he
mitarum quas recitat abreuiate Io an
drea in mercialibus in regula peccatum
Q usura est contra legem nature quia
facit rem naturalem supualere sue na
ture et rem artificialem sue arti c. i

Primo enim usura est contra legem nature
ratione excessus facit enim rem
naturalem supualere sue nature
et rem artificialem sup ualore sue
arti quod quidem contra legem nature est Ad
cuius intelligenciam aduertendum est quod
sicut ~ xxxvj summe et ar. ij actz c ij p
tractum est rerum illarum in quibus usura co
mitti potest Quedam sunt naturales que
dam uero artificiales naturales sunt au
rum et argentum que mutuo dantur sub cer
ta mensura Artificiales uero sunt ille que
sub certo numero numerantur usura igitur
in hijs duobus committitur scilicet in naturalibus et
artificialibus quia facit quod res natura
les supualeat sue nature et artificia
les sue arti · primo quidem committitur u
sura in rebus naturalibus quod patet quia natura
dedit prefatis naturalibus rebus quendam
determinatum atque taxatum ualorem secundum
quem certitudinaliter cognosci potest earum
ualor ponderalibus quidem sicut est aurum
uel argentum dedit deus naturam
quod earum ualor in specie sua ex solo pondere
pensari potest ita quod quamdiu sub eodem pon
dere manet sub eodem precio perseuerant
nec in suo ualore quolibet minuuntur nisi
in suo pondere adminuantur hoc uero contingit
ex augmento uel diminucione ualoris quod
fit mercis sed tantum per augmentum et diminu
cionem indigencie nostre aut per augmentum
et diminucionem ualoris aliarum rerum in
quas commutande sunt et sicut dicimus
de rebus que consueuerunt mensurari sicut

frumentum uinum et oleum et cetera consimilia
habent enim huiusmodi a natura determinatum ua
lorem in specie sua secundum quam ualor earum ex sua
mensuracione pensuntur et hoc tali
quod quamdiu manet in eadem mensura manet
in eodem ualore nec in eodem augentur uel
minuuntur in eo modo quo de ponderalibus
dictum est Quod autem dixi de prefatis rebus
de quibuscumque naturalibus aliquando minime dici
potest eo quod in sui natura non habent aliquam
determinatam ex quo possit earum ualor pe
sari et certitudinaliter recognosci cum
ualor earum non pensetur ex aliquo intrinseco
et necessario sed ex diuersis intrinsecis causis et co
tingentibus ubi cum ualor huius uinee seu
agri quandoque pensatur ex loco quandoque ex tempore
quandoque ex conditionibus ex prouentu uel ex
alijs circumstantijs que possunt multipliciter
uariari et de quibuscumque naturalibus rebus que
non ponderantur uel mensurantur hoc quidem
non contingit quia deus et natura non determinat
nec taxant in talibus rebus ualorem secundum uo
luit ipsum multipliciter uariari uix augme
tum et diminucionem ualoris qui est in alijs
rebus secundum diuersas circumstantias extrinsecas et
uarie contingentes patet ergo ad propositum
ex premissis quod contractus usurarius committitur
in naturalibus rebus quia facit res naturales
que ponderantur et mensurantur supualere
sue nature seu suo ualori quem a natura
habent determinatum atque taxatum secundum cer
tum pondus et secundum certam mensuram nempe per
dictum exigit fenerator ultra po
dus et ultra mensuram ipsius mutuate rei
ac per hoc facit quod dicte res in ualorem suum
pondus et suam mensuram transcendunt quod quidem
ut patet contra naturam est cum deus priuatim
concesserit ualorem tali mutuate rei
iuxta suum pondus quo ponderantur et iuxta
suam mensuram qua mensurantur C 2°
committitur usura in rebus artificialibus
que numerantur sicut pecunia cuius ualor
in numero compensatur eo quod ars suo modo de
narijs artificialiter adinueniens ualorem
prestitit iuxta numeracionem eorum propterea sic
contractus uiciosus est et non contra naturam
eo quod faciat prefatas res naturales transcen
dere ualorem suum quem habent a natura secundum
certum pondus atque mensuram sic et in ar
tificibus sicut in denarijs uiciosus erit eo
quod faciat eos transcendere suum ualorem quem habent
sibi prestitum ab ipsa arte *Q usura*
est contra legem nature quia facit quod res m
utuata que non generat fructum faciat
fructum aliquem lucrum capitulum 2m

Secundo quidem usura est contra nature
legem ratione fructus facit enim usura
quod res mutuata que non gene
rat fructum faciat lucrum quod et
contra naturam est inquantumque enim res habet quid

vte ē qd̓ nō generat lucrū nisi qd̓ gene
rat lucrū fructū quinymo nō ur̄ aliud eē
lucrū q̄ fructus ipsius rei seu pfructū ali
qd̓ acquisitū q̄ aūt usura faciat rē non
generantē fructū generare lucrū mani
feste app3 nā sicut ex precedētī c̄ patet res
mutuabiles inquib3 usura cōmitti solet
hn̄t anatura uel arte sibi determinatū ua
lorem ac p qn̄s ī eo nūme excrescē post
ut neq3 ex hoc ipō fructū gn̄are valent
naturale utiq3 ē q̄ res que generat fruc
tum s̄p crescit ī ualore cū ipō fructu atq3
maioris valoris ē cū ē subfructu q̄3 qn̄
p manet sine fructu cū igr̄ usura res ha
bentes determinatū ualorē et p qn̄s non
fructificātes faciat excrescē ī ualore relinq̄r
q̄ faciat rē nō generātē fructū generaē
lucrū pro inde s3 phm̄ p° politicorū c̄ vj
vsura dicr̄ acothos qd̓ ē ptus quia cōt̄
naturā rei s mutuabil̄ et pecunie uult
usurarius q̄ pecuniā pariat s̓ lucrū ubi
nō generat fructū hoc tn̄ miraculū fit
usura q̄ pecuniā aurū nascitur ex argē
to ut pō dis xlviij ī c̄ sicut Exhac igitur
rōe s3 gerardū predictū corrigi pot̄
quedā rō quā assignat plerisq3 doctor̄
p quā rō3 probare intūr q̄ usura ē cōt̄
legē nature dicētes q̄ ī cōtractu usurario
fenerator acq̄rit lucrū de re nō sua eo q̄
exigit lucrū de mutuo qd̓ quid̓ mutuū
transsit in dominiū debitoris q̄ mutu
u3 ē q̄ d̓ meo fit tuū ut patet ff de re cre.
et si certū pe.l mutuū 3 appellata ē hec
quid̓ rō pulcherrima uideatur atq3 appare
tn̄ prefato doctori dubia reputatur nā
licet prepoitio maior verissima sit minor
tn̄ eē uidetur oīno f̄lsa ī aliqua parte cū
enī dicr̄ q̄ fenerator lucrū exigit d̓ re
nō sua dicā pt̄ qd̓ hoc f̄lm ē ī muneze q̄
pecūia quā ipē mutuo tradit q̄uis trāns
feat ī dniū debitoris q̄ntū ad ydeptitatem
subē eo q̄ debitor nō tenet restitue eād̓
pecuniā s3 subaz remanet tn̄ dicta pecūa
ī dnīo feneratoris q̄ntū ad ydeptitatem
sine equalitatē ualoris et hoc sufficere ui
detur ne pe ipse fenerator d̓ pecuniā quā
mutuat nō exigit lucrū in q̄ntū tal̓ subā
ē s3 quēadmodū adeū nō ptinet nec eā
repetere pot̄ s3 exigit lucrū de eā ī q̄ntū
tanti valoris ē s3 quē modū adeū ptīet
q̄ remanet in dnīo suo et s̄p licite potest
repetere eā Cōt̄ hoc tn̄ et bn̄ jo an ī ni
curialib3 in regula peccatū inq̄t h̓ doc
tor nō aduertit q̄ si debitor hr̄et unū
seruum3 ducatorū nō est dare q̄ credi
tor sit dn̄s unius ex ill̓ habet aūt psona
lem actō3 cōt̄ debitorem h̓ ille crua pp
dictus modus dicēdi s3 eū nichil ualet
vel si aliquid ualere debet hoc mō opor
tet corrigere predictā rō3 nō equid̓ dici

debet q̄ usura ideo cōt̄ nālem legem sit q̄
usurarius ī ea acquirit lucrū deo q̄ nō
ē suū s3 q̄ acquirit lucrū d̓ eo q̄ nō ge
nerat fructū3 Quidam autē prefatā ratiōe
ptimitur cōfirmant eā dicentes q̄ pecunia
mutuata cū suo periculo trāsit in debitorē
ppea ur̄ iniustū q̄ d̓ plur ultra sortē grā
uetur s3 nc̄ cōfirmacio ista ualē uidetur
et maxiē pp duo p̓mo q̄ sepe cōtingit q̄
nō tn̄ res mutuata s3 et res comodata.
q̄nq3 stat ad periculū illius cui accomodatur
sicut ī equo accomodato qui quid̓ remanet
periculū illius cui accomodatur sed̓ quoq3
ē d̓ pecuniā accomodata ad ostentacionē
que remanet et ad periculū illius cui acco
modata est et hoc nō obstante conceditur
q̄ licite exigatur lucrū de reb3 accomodatis
Cōt̄ hoc et bn̄ jo an ubi s̄ ait h̓ et nō bn̄
aduertit q̄ pro comodato q̄ d̓ sui natiā
o3 esse gratuitū nō recipit merces tuc̄ enī
locacio eēt ut nō d̓ usur̄ cōquestū ī gl̓o.
et ultra mediū Scd̓o q̄ dici possz q̄ ille qui
pecuniā mutuo accepit de ea pt̄ licito
grauari q̄ntū ad duo. p̓mo q̄ntū ad peri
culū. 2° q̄ntū ad reddēdū lucrū et hoc pp
aliquā aliā et aliā cā3 ut puta grauabit̓
de periculo in q̄ntū efficit̓ cōseruator pecunie
ad suū profectū grauabit̓ et de lucro ī q̄n
tū mutuās ē ab eo exigere potest bn̄fici
um profuncio sibi impēso ī suis grauami
nibus nec hoc erit cōt̄ iusticie equita
tem Ad hoc tn̄ jo an ubi s̄ ait videri mi
in eo inseparabilia separat et fīe qd̓ sequitr̄

Quod usura ē cōt̄ legem nāe quia usus q̄
uenditur in usura non differt in ualōe
ab ipsa re mutuata c̄ tercium

Tercio ē usura cōt̄ legē nature rōne
usus qui s3 ī ualore nō differt
ab ipsa re mutuata q̄ facit q̄
illa que hn̄t eundē ualorē unū
eorū p alterū ī ualore excrescat qd̓ est
cōt̄ naturā patet ei q̄ qn̄ aliq̄ duo sic
se hn̄t q̄ unū p alterū ī ualore excrescit
necē ē q̄lib3 eorū hrē distinctū suū ua
lorē q̄ aūt usura faciat qd̓ dictū est patet
q̄ cōspiciam° q̄ res mutuata cōt̄ quā usura
contingit et usus eiusdē rei hn̄t oīno eū
dē valorē et qd̓ ex duob3 patē pot̄ p̓mo
q̄ unū eorū sine altero cōcedi seu alienari
nō pt̄ 2° q̄ unū eorū sine altero cōsumi
nō ualet ymo eadem alienacione alienatr̄
et eadē cōsumpcōe cōsumitr̄ sicut patere
pot̄ discurrēdo p singulas res mutuabiles
et eorū usus hoc quid̓ dici nō pot̄ d̓ alijs
locacionib3 rerū in quibus usus rei et ipse
res distinctū valorē s3 suā naturā hn̄t
pp qd̓ alienari pōt unū eorū altero nō alie
nato sicut patet ī domo uel equo et con
similibus rebus ergo usura facit q̄ res
mutuata excrescit ī ualore ppt̓ usū3 cum

tn̄ habeat omo eundē valorē cū suo usu
relinquitur q̄ faciat habencia eundē valorem
vnī excedere ī valore p̄ alterū quod quid
valor contra naturam ē Alij tn̄ dicūt q̄ ideo usura
est contra naturā q̄r venditur separatim ab ip̄ā
re usus mutuate rei qui tn̄ nō differt a
rei utibilis consumptione vel alienacione
q̄r sic ē inseparabilis a sub̄a rei q̄d idē ē
dare vel vendere eius usum et econuerso
Sz usus pecunie et numorū in quantitū
taliū et usus bladi vel olei et consimiliū
que consistunt ī nūo pondere et mensura
est idē q̄ eorū alienacio vel consumptio
Ergo idē ē huiusmodi res dare et uendere
q̄d dare uel vēdere eorū usum et econuerso
hec tn̄ ro videtur meo quo adaliquid
vera ēē sz quo adaliquid ur̄ falsa. vera
est enī cū dicit q̄ usus mutuate rei in
separabilis ē ab ip̄ā re quia habet eundē
valorē cū ea nec pōt concedi vel con
sumi vel alienari sine ea sicut in p̄cedenti
racione ostensū est Sz quo adaliquid
ur̄ falsa cū dicat̄ in contractu usurario
vendatur usus separatim ab ipsa re nā
eo ipso q̄ habent eundem valorem
et inseparabilē nō pt̄ unū sine altero
alienari seu concedi Qua pp̄ dicendū
nō ē q̄ ī contractu usurario usus alie
natur sine ipsa re Sz q̄ contractus u
surarius facit q̄ usus addat ad ua
lorē mutuate rei cū tn̄ nō habeat ab
ea distinctū ualorē sicut precedens
racio demonstrat Q̄ usura contra
legem nature ē quia facit q̄ res mu
tuata ad aliq̄d finale p̄ usū trahatur
ad q̄d nc̄ p̄ri⁹ nc̄ consequent̄ ordi̇ṅata ē c. iiij

QVarto insup ē usura contra naturē
legem racione final̄ effectus
s. ad quā trahit ip̄ā cōe legem
facit enī usura q̄ res mutua
ta ad aliquid finale p̄ abusum trahatur
ad q̄d nc̄ p̄ncipaliter nc̄ consequenter
ordinata ē q̄d ē contra naturā Ad cuius
intelligenciam aduertendū ē q̄ res q̄
est ab aliquo possessa absq̄ aliquo vicio
ordinari pōt ad duplicē usum p̄mo ad
p̄p̄ium et p̄ncipalem qui ip̄i competit pos
sidenti p̄ necessitatem vel honestatem
¶ 2º ad aliū 2ᵃʳⁱᵘᵐ usum sicut d' calcia
meto poni posset exem̄ q̄d quid' sz suam
formā p̄mo ordinatur tāquā in p̄p̄iū
finē ī ip̄am calciacionē ¶ 2º ordinatur
tāquā ī secundariū finē in commutacionē
alicuius rei que ip̄i possidenti congruencior
est q̄ ip̄m calciamentū vel p̄ sublevan
dam eius honestatem adquerendā ergo
dictorū usuū seu finium ordinetur ip
sum calciamentū fit sine vicio et abu
su Sz si quis p̄pt̄ maliciā seu cupidi
tatem ip̄m ordinaret in aliquē aliū usū

ut pote quia cū eo cape vellet animal
alienū ut furaretur illud tūc eo abute
retur et ageret viciose Sic in p̄posito ī con
tractu usurario Res in quib̄ committitur
usura nc̄ ordinatur ī suū p̄ncipalē usū
qui eis debetur s̄m p̄p̄iam formā nc̄ et
ī aliquē secūdariū usum qui debeatur
eis p̄ sublevandā ip̄ius possidentis ne
cessitatem vel p̄ conservandā eius debi
tam honestatem s̄z p̄mo distrahunt̄ in quē
dam aliū usum qui p̄p̄e ē abusus cum
originē habeat ex cupidine et malicia
possidentis et q̄ ita sit patet si discurra⁹
p̄ singula genera rerū in quib̄ committi
consueuit usura s̄ considerando p̄mo illa q̄
mensurantur. 2º ea que ponderantur
¶ p̄mo quidē consideremus h' in rebus q̄
consueuerūt mensurari sicut frumentū
vinū et oleū q̄dlibet enī licite ordina
ri pōt ī duplicē usum p̄ut ī eum qui
ei competit p̄ sublevandā necessitatē vel
conservandā eius honestatem ip̄ius possi
dentis ubi grā vinū ordinatur tāq̄ī
ī p̄p̄ium et p̄ncipalē usum ī ip̄m potū
quia talis usus competit ei s̄z naturam
pōt insup ordinari ī commutacionem
alterius rei que magis necc̄ia ē cui⁹
est illud vinū vel p̄pt̄ sublevandā eius
necessitatē vel p̄pt̄ conservandā eius hones
tatem Si quis ergo ordinat vinū ī
aliū usū p̄pt̄ suā maliciā seu cupi
ditatem eo abutitur et contra naturam vi
ni agit h' si quid usurari⁹ agit quia
ad mutuū ordinatur vinū ut d' illo
recipiat ultra sortem qui quidē usus vi
cio accidit p̄pt̄ usurarij cupiditatē
p̄p̄ea ē abs' abusus ¶ 2º idē dicendū
ē de reb̄ que consueuerūt ponderari sicut
aurū et argentū quib̄ hō uti pōt
ad construendū vasa ad ip̄ius domus
decorē vel ad eccl̄ie ornamentū et hic
videt̄ eorū p̄m⁹ usus potest quoq̄ quo
eorū uti ad commitandū ī alias res q̄
necc̄ie sunt ad uitā et hoc ē 2ᵘˢ eorū us⁹
qui quidē ē licitus et honestus Sz si
quis predictis metallis utitur ad mu
tuū dandū ut p̄ eis recipiat ultra
sortē sicut facit usurari⁹ omo abuti
tur eis ¶ 3º quoq̄ illud idē dici pōt
de reb̄ que consueuerūt numerari sicut
sunt denarij pōt enī quis uti d'narijs
ad commutandum ī alias res que sunt
humane necc̄ie uite et hoc ur̄ p̄p̄ius eorū
usus q̄r p̄ tales commutacōnes inventi sunt
pōt et illis uti ad commutacōes faciendas
in denarios alios qui magis congruūt
regioni in qua ē vel ad quā ire inten
dit et hoc ur̄ eorū 2ᵘˢ usus qui sunt p̄
s̄mone xxxix ar 3º et c i et ij patebit
conuenienter p̄missus ē. pōt enī meo

equitatis iusticie conservari. Et si quis utatur
denariis ad mutuum cum ista intencione scilicet
quod de eis vel proventis recipiat ultra sortem
sicut usurarius facit abutitur denariis ipsis
quia facit quod denarii pariant denarios quod
quidem non competit eis nec in hoc consistit eorum
usus. Et hec videtur extitisse intencio aristotilis
primo politicorum c. vi ubi vocat usuram sicut dictum est
partum quasi denariorum partum propter quod dicit eam
esse maxime preter naturam quod quidem ideo est
quia nec a natura nec ab arte denariis competit
tales partus sed propria hominis cupiditas et
malicia adinvenit usus eis ad quod non
sunt ordinati contra illud quod habetur xiiii q. iii. Si
autem et extra de relig. domi. de senodochiis.
Et iterum in cle. de relig. do. quia contingit.
Preterea secundum philosophum ubi supra pecunia inventa est
ut per eam commutacio fiat inter ementem et ven-
dentem propter necessaria vite et non ut pecunia au-
geat pecuniam. Proinde qui intendit pecu-
nie augmentum quemadmodum usurarius contra
naturam peccat. Potest igitur secundum philosophum duplex
pecunia a nobis distingui. Prima dicitur
yconomica et necessaria. Secunda transla-
tiva et impia. Prima est yconomica et necessaria
que ex terre fructibus et animalibus paratur.
Hac utitur yconomus propter necessaria vite et qui-
dem laudabilis est quia debitum finem habet
in hac pecunia yconomicus finem ponit desideri-
o suo quia eam non concupiscit nisi pro neces-
sitatibus vite nec in infinitum appetit eam
quia ea que sunt ad finem appetuntur finite.
Secunda pecunia est translativa et impia que
ut dictum est attendit pecunie partum et incre-
mentum condempnatur eo quod appetit pecuniam
in infinitum ea quippe que sunt ad finem
appetuntur finite sed finis appetitur in infi-
nitum verbi gracia sanitas sed non pocio infini-
tum consideratur quia pocio non desideratur
nisi in tantum in quantum est utilis sanitati.
Proinde philosophus ait quod hec pecunia iuste vitu-
peratur quia non est secundum naturam et racionabi-
lissime odio habetur quia non est ad debitum fi-
nem cum pecunia inventa sit propter necessaria vite et
translativa est utique ad illum finem quem in-
tendit avaricia insaciabilis et cupido.
Hinc est quod philosophus ubi supra inquit quod obolos-
tatica est odiosa quia ex numismate obulo-
statant dicitur autem obolostatica quando obulus
in parvum pondus pro alio eiusdem generis
datur ad augmentum ipsius. Sed quidem omnia
que philosophus dicit constat quod non ex alio in-
stinctu sentire videtur nisi ex racione naturalis
equitatis ipsa commutacione servande.
Usura est contra legem nature quia
facit quod pecunia plus vendatur quam appre-
ciabilis sit. c. v.

Quinto insuper
usura est contra nature legem racione appre-
ciacionis. Constat enim quod pecunia
in quantum est precium venalium rerum
nullus vendit vel emit nisi iuxta precium
quod illa habet utpote nullus vendit c du-
catos novos pro c ducatis novis insu-
per cum quis solvit alicui c ducatos ex
illo quidem solucionis actu nichil debetur
solventi ergo quia racione in actu vendendi
atque solvendi plus se ipsa non valet eadem
racione nec in actu mutuandi et maxime
cum usuraria mutuacio quasi sit quedam
vendicio eius summe ergo quod horum
duorum volueris aut quod mutuacio sit
simplex donacio sic tamen quod prefixio tempore
reddatur equivalens eius et aut quod sit
vendicio et neutro modo habebis quin sit
apte iniustum exigere accipere plusquam ipsam.
Usura est contra legem nature quia fa-
cit quod de dubia re et incerta firmatur
lucrum securum c. vi.

Sexto insuper usura contra legem
nature est racione dubitacionis
de lucro quidem dubio atque in-
certa et varie contingente cum
futuro periculo augmenti perdicionis vel
dampni apte iniuste et contra legem nature
est presertim quia lucrum illud per se non
provenit ex re tradita pro lucro illo et
sic fit in usurario contractu. Proinde usura
vocatur lucrum ultra sortem xiiii q. iii c.
plerique quia est ultra capitale et ultra du-
biam et fortuitam sortem incertorum lucri.
Quod usura est contra nature legem quia
venditur proximo id quod ipse suum
est et quod ei gratis natura dedit c. vii.

Septimo est contra legem nature
racione appreciacionis quod enim
gratis natura proprium dedit
illi qui mutuatur mutuans
sibi vendit vendit enim illi propriam eius in-
dustriam ac proprios actus quod quidem in-
iustum est et contra naturam naturalis
appreciacionis qui dedit viro industrioso
quod propria industria illi prosit. Constat enim
quod pecunia in quantum est precium venalium rerum
nullum confert lucrum nisi per industriam illius
mutuantis seu illa utentis hanc vero non recipit
homo cum pecunia ab eo qui ei mutuum pre-
bet sed venderet utilitatem provenientem ex
pecunia per solam mutuantis industriam eius
cui mutuata nichil aliud est quam vendere
sibi propriam industriam et actus suos quod contra
naturam est et hanc racionem tangit Scotus in
iiii di. xviii q. ii et addit quod est racio quare
pro opposito fructus pignorum germinancium
non computantur in sortem scilicet quia non sunt ex in-
dustria recipientis sed ex natura germi-
nacionis rerum. Usura est contra legem
nature quia est invito domino accipere
et contractare rem alienam ut sunt
in capitulum octavum / Frater
bernhardinus tempore ut habetur scripsi beatus

Octauo insup e͂ con̄ legem natͤ
racione dn̄acionis Est em̄ usura
cōtractio rei aliene manētis a
lieno et īuito domino ut pro
probetur voluntas absoluta nō
condicionata seu cōpata debitor cum sim
pliciter nollet aliquid dare ultra sortem
Magis tn̄ uult aliquid ultra sortē dare q̄
pecunia illa carē caiat cum scienter cognos
cere alienā uxorē manētē alienā e͂ malū
inse et secundū se sic ex mutuo accipere rē
alienā manēte alienā et cū cōtractatē
ut suā con̄ ius naturale e͂ quia rapinā
facit sicut patet xiiij q iiij c si quis usu
accipit rapinā facit Iniquū igitur e͂ q
ille qui nō est dn̄s rei lucrū recipiat sci
enter de re aliena et hec io aller d'ales
et sco in e° et richar de media uilla qui
tenent qd id q accipitur ultra sortē ex in
mutuo nō trāseat ī dn̄ium creditoris re
cipientis quā opī et tenet bonā scoto
ī e° xv q di hugo et Ray in tytulo de de
cimis predicta tn̄ rō nichil ualz apud il
los qui tenent et dominium usure in
usurarium transit Est con̄ legē natͤ
usura qr pequali pl' exigit q̄ eq̄le c ix

Nono etiā conͭ legem nature rōe
equitatis Equitas nēpe nature
dictat q pro equali nō exigatͬ
amplius q̄ equale aut q'diq
equiualens illi s3 p usurā plus exigitur
quia cōstat q nulla res ualet plus se ip̄a
cum sibi ipi ī augmētacione et diminu
cione sit omō equalis Ergo ex quo sexta
rio tritici tanti p̄cij redditur michi
sex sextarius equal' precij et mesure
nō pot amplius exigi absq3 apta equi
tatis et equalitatis lesura et idē e͂ cor
bus inquibus mesura precij et appreci
acionis prefixa e͂ qd' regulariter con
tingit in rebus inquib3 usura comitti
solet que sicut ex precedētibus patet
cōsistunt ī nuō pondere et mensura
Contra nature legem est usura qr
qui potens est mutuū dare gratis
homini indigenti nō uult dare
sicut obligatur n' sub spe mercedis •

Secundo quoq3 contra • c xiij
legem nature e͂ racione um
tatis s' enim scotū in suo trac
tatu de cōtractibus et usuris
si quis habeat pecuniam pro aliquo
tpē inutilē sibi si proximus indigens e͂
et mutuo petit illā si nō mutuat eā
sibi et sine omī spe usurarij lucri mor
taliter peccat quia con̄ preceptū natͤ
facit sicut enī naturaliter in corpore
humano patere potest stomachus re
alimēto nō suscipit preter illud qd' sibi
necessariū e͂ reliquū vero cōmittit alijs

Sic cū omēs sumus unū corp' ī xp̄o yhū xp̄i
anus huis pecunā sibi inutilē tenē illā
proximo indigenti cōmittere que pot sibi ali
quā facere utilitatem Et ex hoc colligͭ
q usura con̄ legem nature est eq̄uidē
contra naturā patens e͂ natͤlis corpis
est q unus cōicet alteri cū spe alicuius retri
bucionis ultra sortem cū p̄dicat apl's
ad Ro xij c Multi unū corp' sum' ī
xp̄o yhū b' ille Ex hijs patet q max
ī hoc cū intelligitur ee p̄ceptū illud x'
dicentis luc vj mutuū date nichil inde
sperantes pro inde multū ī cōfessionib3
grauāde sunt cōsciencie quorūdā cupidor
et auarorū mortuorū detinencū denari
os ī capsa aut sub terra abscondencū eos
Contra quos ambro xlv di ī c sicut
hij aut miserorū redempcio et absolu°
e͂ pecunia quā in terra defodis ī fodi
endo abscondis 43 deci sermone ē x
xxv ar ij p totū lacius dictū e͂ Usura
con̄ legē nature est qr pecam libea
litatis et gratia venundantur c xj

Undecimo et ostenditur ee con̄
nature legē rōne liberalitatis
Est enī usura liberalitatis grē
venditiua cū enī mutuū dare
sit ex spe sua grē atq3 liberalitatis op'
sicut et simplex donacio constat q usu
mutui grā vendu' et p uēdedi tueq3 a
cum usuz et officiū atq3 negociū utiq3
ī abusum et' nature liberalitatis et
grē adū'satur Quāto ꝯ vendicio gracie
magis cōtraria e͂ magis q3 libertatis et
grē cōtemptiua tanto dedicat se illi ma
iorē ac duriorem obicem liberalitatꝭ
et gracie cōtēptiua impriment in abutentͤ
affectu et vita hinc ꝯ originē habet q
tm̄ incurrabiliter et impenitent' obdu
rant' corda dedicāciū se usuris sicut
plan' patebit ī s' xlv ar iij et c ij •
Quia usura e͂ contra legē nr̄e qr ē con̄
preceptū e͂ fraternalis dilectionis p
qd' quilib3 obligat' subuenire proximo
indigenti sicut sibi subueniri vellet

Duodecimo et ultiō et • c xij
con̄ legem nature rōne fra
terne caritatis ex lege enim
nature quilib3 obligatur in
digenti proximo subuenire
q'admodū vellz subueniri sibi ac tanto
amplius illi prouidē te' q̄nto proxim'
indigencior e͂ pro inde graue peccatū e͂
si uelit illi vendere qd' ei obligatur li
beraliter erogare s3 usurarius nedū
subueniat gratis proximo indigenti
q'nymo proximū ia penuria et paup'
tate oppressum p usurā grauiori pōdē
p'mit vn̄ merito exo xxij usura oppres
sio proximi nūcupatur ppea dicitur

Si ei pecuniam mutuo dederis popu
lo meo pauperi qui habitat tecum non urge
bis eum quasi exactor nec usuris opprimes a
propheta quoque dicitur de messia ex usuris
et iniquitate redimet animas eorum et
tamquam ad oppressionibus impiis et iniustis
Constat enim quod impia oppressio pauperis legi
nature undique adversatur tum etiam sol
ci egenti non subvenire sit contra ordinem
naturalis legis et fraterne dilectionis huiusmodi Jo.
iij. c. scriptum est qui viderit fratrem suum ne
cessitatem patientem et clauserit viscera
sua ab eo quomodo caritas dei manet in illo

Articulus 2us quod usura preceptis scripture
sacre prohibita est et quomodo solvuntur opposi
tiones que a iudeis fieri solent

SEcundo prohibetur scriptura
usura preceptis scripture et quia
huius articuli tria ad presens
consideramus primo prohibitionem
2o oppositionem 3o solutionem seu declarationem

Quod in multis scripture locis tam veteris
quam novi testamenti prohibetur usura c. 1.

PRimo considero usure prohibi
tionem primo prohibetur in veteri
testamento unde ezech. xviij c. cum
numerantur usura inter horren
da et detestanda scelera eterna morte mul
tanda ubi primo multis sceleribus gravibus
numeratis subiungitur ibi ad usuram non
accomodaverit et amplius non acceperit
demum et subinfertur si autem viro genu
erit filium latronem ad usuram dantem et
homicidas et adulterantem et ydolatram
et amplius accipientem numquid vivet non
vivet tamen universa detestanda fecerit mor
te morietur et sanguis eius in ipso erit
propheta quoque in liiij ps. inquit vidi iniqui
tatem et contradictionem in civitate et la
bor in medio eius et iniustitia et non de
ficit de plateis eius usura et dolus et
iterum in psalmo domine quis habitabit in taber
naculo tuo aut quis requiescit in monte
sancto tuo et subditur qui pecuniam suam
non dedit ad usuram et iterum proverbiorum xx
viij scriptum est qui congregat divitias usuris
et fenore liberali in pauperes in viro mise
ricordi congregat eas levit. c. xxv c. hic
ne accipias a fratre tuo usuras nec amplius
quam quod dedisti et paulopost pecuniam
tuam non dabis ei ad usuram et frugum sup
habundanciam non exiges iere quoque in v
c. ait principum optimates et magistra
tus et dixi eis usuras ne exigatis a fratri
bus vestris et sequitur centesimam pecunie
frumenti et vini et olei quam exigere soletis
ab eis date illis 2o prohibetur in novo unde
dominus luc. vi c. unico verbo omnem usuram pro
hibuit dicens mutuum date nihil inde sperantes
ubi glossa dicitur ... xxxv ...

Quod opponunt iudei usuram non esse pro
hibitam eis nisi in lege nisi solum accipe
a fratribus suis capitulum 2m

SEcundo consideremus oppositiones aliqui
busdam enim contra opponitur
et maxime a iudeis dicentibus
quod accipere usuram non prohibetur
in lege nisi solum a fratribus suis id est iudeis 2o
de aliis conceditur unde deutero xxiij c. scri
ptum est non fenerabis fratri tuo ad usu
ram sed alieno Ad quod verbum licet in primo
capitulo responsum sit tamen quia sermone
xxxvij viij c. ar. iij satis etiam dictum est

Quintuplici ratione predicta videntur

TErtio consideremus solutionem seu in
solutionem seu declarationem sive ubi de
nodus supradicti quamquam enim verbis
solum potest oppositio supradicta 1a
est quia in pluribus auctoritatibus supra posi
tis in 1o c. primus articuli aliqua aliqua
determinatione et absolute improbantur
usure sic patet in libris ezech. ps. et salo
monis 2a est quia sunt per se male aut non
primo etiam si sunt per se male tunc et ubique sunt
male aut si non sunt per se male tamen quamvis mu
tuum recipienti aliquando inutiles esse possunt
tunc prohibetur sola utilitas fratris et maxime
cum pauci reperiantur tales adiutoria
dum absque spe comodi temporalis 3a ratio
est quia naturalis proximitas et frater
nitas ad omnes homines est et hoc multi
plici ex respectu 1o respectu communis rationis
2o respectu divine ymaginis 3o respectu unionis spei
hominum 4o respectu propagationis ex eodem primo
parente adam 5o respectu evangelii xpi
luc x in parabola samaritani 4a ratio est
quia aut contractus usurarius continet in se ab
solute iniquitatem aut equitatem si iniqui
tatem ergo per se et ubique apud omnes est malo
si equitatem ergo non debet prohiberi a fratre
5a ratio est quia hoc preceptum non est
est cerimoniale Cerimoniale equidem
est quod quantum de se nichil habet boni vel ma
li seu utilis vel dampnosi sed solum habet ali
quid significationis vel ad determinationem
et observationem aliquorum moralium Constat
autem quod in mutuo usurario et non usurario
est invenire per se bonum vel malum Articu
lus tercius in quo ostenditur quod tota
sancta ecclesia detestatur usuram

TErcio prohibetur usura precep
tis ecclesie habet enim ecclesia
katholica tres prohibitiones
quibus persequitur crimina et pec
cata et maxime usurariam pravitatem 1a
est decretorum 2a doctorum 3a legum et omnes
suo modo modo persequuntur usuram

Quod decreta usuras impugnant c. primum

Frater bernardinus ordinis sancti francisci

Prima autem prohibicio frequentat
eciam contra usuram et hec est auctoritas
decretorum sacrorum conciliorum
et summorum pontificum vnde xiiij
q. iiij in c. nec hoc. leo papa inquit
Nec hoc quoque pretermittendum duximus esse
quosdam lucri turpis cupiditate captos qui
usurariam exercent pecuniam et fenore volunt
ditescere quod nos non dicamus in eos qui
sunt in clericali ordine constituti sed eciam
in laycos cadere qui christianos se dici cu-
piunt condolemus quod vindicari acrius
in eos qui fuerint confutati id est conuicti de-
cernimus ut omnis peccandi opportunitas a-
dimatur. Et iterum extra de usuris c. quia in omnibus
alle(x). iij ait Quia in omnibus fere locis
ita crimen usurarum inualuit ut multis
aliis negociis pretermissis quasi licite usuras
exerceant et qualiter utriusque testamenti
pagina condempnetur nequaquam attendunt
ideo constituimus ut usurarii mani-
festi nec ad communionem admittantur altaris
nec christianam si in hoc peccato decesserint
accipiant sepulturam sed nec oblaciones
eorum quis accipiat etc. Et iterum in c.
super eo idem ait Cum usurarum crimen utrius-
que testamenti pagina detestetur super hoc dis-
pensacionem aliquam posse fieri non videmus
quia cum scriptura sacra prohibeat pro alte-
rius vita mentiri multo magis prohi-
bendus est quis ne eciam pro redimenda vi-
ta captiui usurario crimine inuoluatur.
c. consuluit Vrbanus 3us querenti an in iudicio
animarum ille censendus sit usurarius qui
ex proposito amplius accipiendi absque tamen con-
uencione mutuat aut qui propter datam dilacionem
solucionis amplius vendit merces suas re-
spondet quod quid in hiis casibus tenendum sit
euuangelium hoc manifeste cognoscitur in
quo dicitur Mutuum date nichil inde spe-
rantes. Et ideo ad aliud recepta restituen-
da in animarum iudicio sunt efficaciter in-
ducendi. Quod ecclesie doctores tam an-
tiqui quam noui usuram impugnant c. ij

Secundam prohibicionem usure fre-
quentat eciam per doctores et in
decretis ponitur vnde xiiij q. iij
Si feneraueris Augustinus ait Si fe-
neraueris homini id est si mutuum dederis
alicui pecuniam tuam a quo plus quam de-
disti expectes accipere non pecuniam solam
sed aliquid aliud plus quam dedisti expec-
tes accipere fenerator es et in hoc im-
probandus non laudandus et in c. putant
Ieronimus ait Putant quidam usuras tantum esse
in pecunia quod preuidens diuina scrip-
tura omnium rerum aufert superhabundan-
ciam ut plus quam dedisti non recipias.
Et alii pro pecunia fenerata solent mu-
nuscula diuersi generis accipere et non in-

telligunt scripturam usuram appellare et
superhabundanciam et quidquid illud est
si ab eo quod dederint plus acceperint. Et in c.
plerique refugientes precepta legis cum dede-
rint pecuniam negociatoribus non in pecunia
usuras exigunt sed de mercibus eorum tanquam
usurarum emolumenta accipiant. Ideo au-
diant quid lex dicat Neque inquit usuram
escarum accipies neque omnium rerum. Et iterum x-
iiij q. iiij quid Augustinus ad Macedonium dicit
Quid dicam de usuris quas et leges et iudi-
ces reddi iubent an crudelior est qui sub-
trahit aliquid vel accipit diuiti quam qui
trucidat pauperem fenore. Et in c. si quis
Ambrosius ait Si quis usuram accipit rapi-
nam facit vita non viuit. Et xiiij q. v. in
c. nolite Augustinus de verbis domini ait Nolite
elemosinam facere de usura et fenore etc.
Quod leges imperiales non approbant usu-
ras eo modo quo quidam putant et qua
racione lex ciuilis usurarios punire non.

Terciam prohibicionem. capitulum c. iij
quia animo habet eciam contra usuram
saltem non dando usure ut quidam
putant fauorem videlicet imperiales
leges ad intelligenciam tamen in hoc dicendorum
quatuor notanda sunt. ¶ Primo notan-
dum est quod omnia iura in lege naturali fundata
reperiuntur et ab ipsa lege nature quodlibet
ius suscepit officium suum. Primo enim ipsius
legis nature officium est prohibere omnia
vicia et peccata per solam eorum cognicionem et de-
testacionem quia docet mala cognoscere
et ad illa detestanda inclinat. ¶ 2o quod
ius diuinum officium habet dirigere in commune
bonum secundum quod congruit humane societati que
non solum ciuiliter sed eciam regulariter viuat
secundum fidem in deum tendendo et vitam aliam
exspectando nam cum ius canonicum quedam
sit exspressa explicacio diuini iuris necesse est
quod idem terminus ab eisdem finaliter inten-
datur. Tale quidem commune bonum hic in accep-
tum non potest nutriri conseruari et promo-
ueri nisi per quandam celestem amiciciam
quam caritatem vocamus sine qua impossibile
est tendere quoquomodo in ultimum finem deum.
¶ 3o insuper ius ciuile officium habet a lege
nature dirigere in commune bonum secundum quod congruit
humane societati ciuiliter viuenti secundum quem
modum commune bonum habet nutriri conseruari
et promoueri per legalem iusticiam et per
ciuilem amiciciam et hoc solum officium
sufficit ei. ¶ 4o est notandum est secundum
magistrum Gerardum de Senis ordinis heremitarum
quod recitat Io. an. in mercuri-
ali in regula peccatum quod malum duabus
de causis permitti potest primo propter bonum quod
inde oritur. 2o propter maius malum quod
inde vitatur. Vt autem maius malum vite-
tur tribus modis permittitur malum. Primo

vt uitetur malum spuale et aiam qd' est
maius pp malu corpale i corpore qd' est
mius ¶ 2o ut uitetur vnu malu spuale
sicut sepe pmittitur mi9 peccatu ut sz
vitetur maius 3o ut vite vnu malu
maius p aliud corpale qd' e min9 et de
hijs no ex ne de uel mo c iij i pma glo
¶ 3o quoq; notandu e q triplex ocessio
iuris distigui pot sz predicatu mgrz
gerardum decius vbi s. pma e co
cessio remouens puniciōz. 2a est ad de
prohibicionem. 3a e subdes subuccōz
atq; fauorem ¶ pma quid' ocessio est
remoues puniciōz sz ut dimittes pena
sz que modu btus greg' scribes anglo
rum epo de obseruacia ieiunij et qua
dragesime sicut di iiij c deniq; pz
vnde ibidem ait d'ipa vero dinca he
sitamus quid nā dicendu sit cu os
layci et seculares illa dplus solito ce
teris diebus acturi ac9 cibos carnu
appetant et nisi noua quadā aui di
tate vsq; ad medias noctes se ingur
gitent no aliter se huius sci tempis
obseruacione suscipe putant q utiq;
no rōni sz voluptati ymo cuidā ceci
tati mētis ascribendu e vn ac a tali
co9suetudine auerti pnt et io ai ue
ma suo ingenio relinquendi sunt ne
forte peyores existant si a tali co9sue
tudine prohibeant ut salomo ait qui
multu emugit elicit sanguine hec aut
indulgencia sz glo i predicto c fuit sim
plex pmissio p sola i dulgencia pene
loquit ibi de uenia culpe lz quidem
mo psimplicem p pmissiōz ocedit
ius ciuile otractus usurarii quia non
punit eum et hec ui fuisse intencō
aug' in pmo de libero arbitrio ubi
ait vi michi legē istam que p p regendo
scribitur recte ita pmittere
et diuinā prouidenciaz vindicare
¶ Sz q iustinian9 pmittit usuras cente
simas et sexagesimas sicut patet
Ad h' dicēdu sz all' de ales q iustini
anus pmisit compatiua pmissione
usuras leuissimas qz uidit homines
impij sm ce prauos ad dandu ad usu
ram vn pmisit min9 malu ne si fie
ret maius malu sz q i 2o notabili p
sentis c dictu e ex hijs patet q ius
ciuile prohibere h; pmo et perse
pene comiacionē vicia illa que possut
domesticā et ciuile amiciciā impedē
dz q i cotractu usurario interuenit
mutuu recipieti uoluntas licet non
absoluta tn' odiconata et ex hoc eui
denter appz predictā amiciciā impe
diri ideo p alias prohibiciōz et penam
tali cōtractu desunt obuiare eum

relinques diuino iudicio puniendum.
vnde aug' li. i. de libero arbitrio inquit
lex ista que regendis ciuitatib; fertur
que p diuinā prouidenciaz vindicant
necno tn talis otract9 iur' canonico p
hibetur eo q ex fine que intēdit hab;
necno oia vicia prohibere quia omis
mortal' culpa obuiat caritati p quā fi
deliu mētes dirigunt i deu huic e q de
peccatu qd' prohibetur ciuili iur' quod
manat ciuile iurali et prohibetur can
nonico iure ¶ 2a aut e concessio ad
dens prohibicione que ide e qd' per
missio tollens impedimetu sz que mo
dum iudei int nos habitantes i suo
ritus obsuācia ab ecclesia pmittuntur
vn gg' xlv di d'ipis iudeis in c qui
sinceras circa finem sic ait omis festi
uitates ferias qz suas sicut hactenus tn
ipi q parētes eoru p longa colentes ret
ro tpa tenuerut liberam habeant obsuandi
celebrādi qz licēciaz hec aut pmissio q
ius glo senciat q sit similis pme alys
tn et no indocte uidetur q no sit silis
illi quia no ui ita simplex prohibicio
sicut illa ymo se habet paddiciōz ad eā
Naz illa cōcessio pmittebat malu p sola
miz indulgenciā pene eo q no fuit
facta prohibicio dicti mali p comuta
cione alicq pene sz hec pmissio 2a plo
facit qz no solu pmittit predictu malu
s obsuanciā ritus iudeoru subtrahēdo
cōminaciōz uel inflictōz pene sicut i pa
sz et remouēdo impedimēta xpianoz
que impedire uellent obsuanciā dicti
ritus hanc uo 2am cōcessione no pro
hibet usurario otractui ius ciuile qz
tuc tolleret impedimēta au olētib; fa
cere usuram qd' equide alin e 9 cum
ymo sicut pmittit fieri predictu cōtrac
tum ita quoq; pmittit prestari illa im
pedimēta que facit ius canōicu uel
statuta ciuitatu et dnōru cōtra predic
tum otractu ¶ 3a e cōcessio prestans
fauorē et subuencionē atq; iuuamen
sz quē modu pmittit ep etiā clericu
a seculari ptāte qnq; occidi et hec cōces
sio se habet p addiciōz ad precedentē 2am
quadmodu 2a ad pmā na i ista ocessioe
no tm subtrahitur cominacio pene sicut
i pma sz ultra hoc tollitur impedime
tum p qd' posset ecclio clerici impediri
sicut cōtingebat in regula et ult' pres
tatur iuuamen i ista tercia qd' no fie
bat in aliqua naz clericu qui dignus e
morte degradat et punit etiā et ipm
tradat i manib; iudicis secularis ut
occidatur iux' illud i a cor' v. ego iudi
caui tradē huiusmodi homiez sathane i
interitu carnis ut spiritus saluus sit

iudice dominum nostrum ihesum xpistum predicta patet
de x. significat nouimus et de penis c. ij
li. vj. Nec quoque hanc terciam concessionem
dat usurarijs ius ciuile quia iuua
men uel auxilium minime prestat eis si
enim ius ciuile permitteret vel concederet
contractum usurarium 2o modo scilicet subtrahen
do impedimenta per que impediri potest
vel etiam 3o modo scilicet prestando auxilia per
que predictus contractus exercitari pos
set necessario sequeretur quod predictum ius
naturali iuri ac iuri canonico con
trariaretur quod quidem omnino inconueniens
esset cum predictum ciuile ius et canoni
cum sicut prediximus in iure naturali
fundata sicut propterea iuri naturali con
trari non possunt nec etiam sibi inuicem aduersari
nec insuper ius ciuile aduersatur diuino iu
ri per talem permissionem non permiscendo cum
permissio talis non sit per oppositum sed permissi
onem quia relinquit tale contractum pro
hibendum et puniendum iuri canonico
et diuino sicut supius dictum est illis ma
ge magis congrue pertinere uidetur
Ceterum insuper est notandum quod imperator mandat
seruari ea que in niceno concilio facta sunt
quia non uult quod ea que in dicto concilio
prohibita sunt inter que est usura sicut
patet di. xlv. c. qui autem ciuili per
missa sunt per duas ultimas concessiones
scilicet per amissionem alicuius impedimenti uel con
cessionem alicuius consilij auxilij tamen non propter
hoc intendit quod quecumque ibi prohibita
sunt prohibita sunt a ciuili iure per
pene comminationem vel etiam potest dici quod
imperator mandauit illa seruari per
approbationem quia approbauit illa tamquam rec
te ordinata non autem mandauit seruari
quecumque ibi sunt per pene comminationem
quia ad ipsum non pertinebat ad eum sicut supi
us dictum est quia lex nature statum secula
rem non arctat ad cum spiritualia opera
sicut statum spiritualem diuino ipsis
operibus spiritualibus non aduersetur
et maxime per duas ultimas concessiones si
autem contingeret quod ius ciuile in aliquo
casu uel aliquo tempore de futuro per pene
comminationem contractum usurarium pro
hiberet hoc faceret in obsequium canoni
ci iuris ut pote quia pena per ius canonicum
comminata non sufficeret uel quia non pos
set per ecclesiasticum iudicem sufficienter executioni
mandari / Ex iam dictis apparet quod controuersia
que inter quosdam iuristas est de permissione
usure nobis non uidetur quia utraque pars
potest dicere uerum Nam qui dicit quod talis
contractus est permissus et de permitti a iure
ciuili intelligunt quod permissus sit sim
plici permissione non comminante neque in
fligente penam et uerum dicunt si uero

intelligant quod permissa sit permissione ali
qua duarum ultimarum concessionum i. tollente
impedimentum afacientibus usuras
uel permissione prestante iuuamen eis
falsum est. Et eodem modo dicendum est de alijs
contrarie partis nam sicut dicit glosa
Et illi qui eam sequuntur
quod contractus usurarius non est permissus a ciui
li iure et intelligunt de 2o uel 3o modo permis
sionis uerum dicunt si vero intelligunt
quod non sit permissus secundum primum modum concessionis
falsum dicunt esse hic magister gebardus pre
notatus. Si obicitur quod lex iustiniani
permittit usuras centesimas et quadrage
simas sicut patet Et
supponendum quod permisit bene ad hoc uidelicet
all de ales in iij di quod permisit usuras le
uissimas exigi ne accideret peyus quia
prom erant homines ad usurarum lucra
iudicauit igitur minus malum sustineri leues
usuras quia quod graues concessit illud
sicut de libello repudij quod supra xxvj ar. iij
et viij c. dictum est hec alia qui gror cum his
que in presenti capitulo dicta sunt et licet
plerique doctores iuris ciuilis dicunt
quod secundum leges usura permissa sit tamen hodie
per ex. de usur. c. ex grauari § fi. hic
tenere prohibitum est ubi habetur quod tenens
quod dare ad usuram non sit peccatum tamquam
de heresi iudicari potest sed an debuit ex
de usur. quod super sententia in fine Ex omnibus
autem que in presenti sermone dicta sunt con
cludendo colligi potest secundum prefatum magistrum
gebardum quod nullo iure permitti potest
usura ne propter aliquod bonum quod inde
oriatur Primo enim ius naturale non
potest concedere contractum usurarium quia illud quod
est simpliciter contra ius nullo modo concedi potest ab
eodem iure alioquin simul esset contra ipsum
et non contra ipsum quantum ab ipso concessum
sed sicut ex duodecim rationibus est in primo ar.o
patet contractus usurarius simpliciter contra ius
naturale est 2o ius diuinum etiam predictum
contractum usurarium concedere nullomodo potest
Nam sicut predictum est cum sit simpliciter
contra ius naturale relinquitur ulterius
quod simpliciter sit contra ius diuinum
a naturali iure deriuatum et ergo quecumque
est contra ius naturale necessario erit contra
ius diuinum et hoc manifestant scriptu
rarum prohibitiones que in 2o ar. facte
sunt 3o ius canonicum propter predicta et
predictum contractum concedere nequaquam
potest quia concederet contra uetus
et nouum testamentum c. tu in c. sup eo Nam ut
ibi dicitur sacra scriptura prohibet
pro alterius uita mentiri ut habetur
xxij q. ij nequis ergo multo magis sic
includitur ibidem prohibendum est
quilibet ne pro redimenda vita captiui

usurarii cum se involuatur. cum tamen illud uitari
potissimum bonum quod ex usuris provenire pos
sit. Ulterius etiam non potest dici quod in dicto con
tractu dispensatio cadat propter maius ma
lum spirituale quod sit illud malum quod incurrit
in predicto contractu. Nam malum quod incur
rit usurarius per predictum contractum quod est
maximum sit patebit in sermone xliij xliiij et xlv
per totum propter que omnia que terribilia sunt
concludo quod ius canonicum nullo modo concedere
uel permittere debet contractum usurarium propter
maius malum uitandum quia regulariter
loquendo non apparet aliquod maius ipso pro quo
ipsum valeat euitari. ¶ Lex autem iuris ciuile
potest concedere et concedit peccatum contrac
tum occasione accepta in spiritu. c. primo modo
quod est idem quod simplex permissio per indulgen
tiam pene. 2o uero l. iij. contra permissionis iuris
ciuile non permittit usuras quia non prohi
bet impedimenta fieri uolentibus feneravi
nec fenerantibus dat aliqua iuvamenta
Jo. an. hoc addit dicens hoc dictum non ui
deo posse defendi nisi dicantur leges veteres
per ante esse correptas. Nam certum est leges sta
tuere modum usurarum ut c. de usuris. Eos per
mittunt illas peti in iudicio permittunt pro
illis non stipulatis pignora retineri quod plus
est statuunt certis casibus illas ex mora debe
ri et hijs similia. Igitur concludo ex omnibus
supradictis quod usura omni lege merito pro
hibetur videlicet primo omni. et Jo. an. si non omni
lege prohiberetur usura et feneravi liceret
fere inde frequenter innumerabilia mala nam
homines non intenderent agri culture ni
forte qui aliud agere non valerent. pro
inde tanta insurgeret caristia quod omnes
pauperes fame perirent nam et si terram haberent
ad colendum animalia et alia instrumenta necessaria
ad colendum habere non possent quia a se
pauperes non valerent habere nec nisi per
adiuuantibus haberent illa quia diuites
per securitatem et maius lucrum potius
ponerent pecuniam ad usuram quam ad vino
ra et minus cauta lucra. ¶ Insuper dato quod ali
quis diues aliquid in talibus poneret
tamen victualia ita essent cara quod pauperes
non haberent unde emere possent ex quo fide
libus maximum periculum immineret. patet
igitur ex predictis quod sicut dicitur eccl.
x. Auaro et usurario nichil est scelestius
a quo scelere eruat omnes usurarios mi
sericors et miserator dominus illuminans eos
lumine ueritatis et ungens eos oleo pie
tatis ac trahens eos in manus potestatis
et cetera cum eis omnes nos in domino
gloriemur qui in trinitate perfecta glo
riosus et laudabilis viuit et regnat
triumphat et chorusat in secula secu
lorum A m e n

Feria sexta post quartam dominicam in xl.
De contractibus usurarijs et de excusa
tionibus iniquitatis ac de uarietate multi
plici cambiorum Sermo XXX

Iam fetet quadriduanus est
Joh. xi et sermo hodier.
Quadruplex nempe culpa
hoc tempore in contractibus usu
rarijs committi solet. prima
in eorum consensu. 2a in
eorum operatione. 3a in eorum continuatione
4a in eorum perseueratione. Et hec quarta est que
per famem corruptionis seu diffamationis in homine
cupido et auaro iam fetet quia quadri
duanus est. Ad comprehendendum huius fetorem
circa hanc conclusionem tria ordina
te consideremus. primo quantum in contractu abu
siua excusat dubium uel periculum. 2o quantum est
mutuum palliatum. 3o quantum licet cambium
Articulus primus ubi ostenditur quantum in contractu
dubium uel periculum abusiua excusat et quantum non

Primo consideremus quantum in contractu
abusiua excusat dubium uel pe
riculum et quantum non. ¶ Ad cuius intel
ligentiam cum omnia sunt nota
de tres regule generales. Prima regula.
Est in mutuis veris uel interpretatiuis spe
lucri principaliter factis dubium seu peri
culum a fenore non excusat. ¶ Ad huius re
gule et duarum sequentium intelligentiam
prenotandum est quod nulla condicio seu cir
cumstantia alicuius actus ex natura sua viciosum
excusare ualet nisi solum quod ab eo rationem vicio
sitatis remouere potest. ubi gratia osee. i. c.
ait dominus ad osee vade sume tibi uxorem
fornicationum quia fornicans fornicabitur
terra a domino. Ecce quod propheta licite fornicatur
nec ob aliam causam sibi licebat nisi quia
ex precepto domini fornicatus est. Et iterum
cum hebrei in expoliatione Egiptiorum
exo. xij excusentur a furto ex alia quidem
causa omnino non est nisi quia ex precepto su
perioris domini id est dei qui est generalis domi
nus uniuersorum res non sue facte sunt sue ex
imposito. si dubium seu periculum excusare
debet crimine usure uere uel interpretatiue
hoc non potest esse nisi quantum dubium uel periculum
uirtute huius tollendi rationem usure uere uel in
terpretatiue. Sed quia quantum in mutuis ueris uel in
terpretatiuis si principaliter fiunt spe lucri u
sure uicium annexum est ideo dubium et pe
riculum de sui natura a tali mutuo uicio
sitatem non tollunt ut patet ex de usuris
c. naviganti in principio. Secunda regula
Autem est quod dubium uel periculum a fenore
non excusat nisi apud lucrantem includatur
dominium atque usuras rei precedentis
cum qua lucratur. primo quid dominium quod
ex re sua homo lucrari debet. 2o usum

quia usus rei ex quo lucrum provenit debet mediate ad lucrantem pertinere quamquam igitur in mercandi actu periculum mercium vel pecunie nullo modo respectu actus mercandi spectat ad primum mercatorem sive tradentem sed solum cui res tradite sunt tunc eo ipso earum usus et dominium quod ad actum illum mercandi spectat ad illum solum cuius periculo currunt res enim perditur domino suo. **Tercia regula** est hec periculum seu dubium a fenore non excusat nisi in contractu cum temporis non propter aliquid plus. Sed huius regule ratio est quia ibi semper presumitur esse mutuum verum seu interpretatum cum fit spe lucri propter interventum temporis. Hec tamen regula satis ex precedentibus regulis patet et etiam ex regula supraposita in sermone xxxiiii ar. i et c. i. Igitur hiis premissis advertendum est quod in contractu et in mutuo vero vel interpretato quadruplex dubium seu periculum contingere potest: primum capitalis et non lucri; 2m lucri et non capitalis; 3m nec capitalis nec lucri; 4m capitalis et lucri.

Quod in contractu potest contingere lucrum periculum capitalis et non lucri et quando est ibi usura et circa hoc ponuntur iiii^or casus. 1us

Primum dubium seu periculum in contractu contingere potest scilicet capitalis et non lucri et de hoc ponamus quatuor casus.

Primus casus. Est si quis mercatori navigaturo per mare tradat C ducatos ita quod si navis cum capitali perditaretur non teneatur mercator sibi reddere capitale. Si tamen in mercando amiserit semper sibi totum capitale reddat et si lucratus fuerit habeat partem lucri. Et hec est usura et sic ad litteram habetur hic casus extra de usuris c. naviganti. Ratio autem quare est ibi usura est quia est contra primam et 2am regulam nam licet capitale currat ad periculum tradentis quamdiu est in itinere vel in mari et pro illo tempore currat ut suum in actu tamen et usu mercandi et commutandi currit solum ad periculum mercatoris cui traditum est ipsius mercantis propterea pertinet actui ipsi lucrari sicut et soli ipsi perditur. In hoc etiam casu et sepius alia ratione usura contingere solet nam primus pecunie traditor non accipit super se periculum maris atque itineris nisi probabiliter presumeret partem suam etiam cum toto hoc periculo tueri atque utilius sibi quam mercatori pro eo quod rarius in mari vel itinere amittitur quam amittuntur per usum mercandi et commutandi.

2us casus. 2o addamus alium casum ubi gracia mutuat quis in Veneciis C ut inde C et xx recipiat in Cypro hac sub condicione adiecta quod si in mari vel in terra denarii vel merciones inde empte perditi fuerint debitor non teneatur reddere ultra medietatem si vero [illegible] impedimentum teneatur ad totum. Ad hoc dicendum secundum Ostiensem quod talis contractus usurarius est quia scilicet cum aut recipiens non expendit pecuniam illam et sic impium est quod creditor ab eo exigat quod non habuit aut expendit et consumitur pecunia et efficitur alterius. Res enim empta de pecunia illa efficitur debitoris quia pecunia sibi mutuata efficitur sua. Propterea non debet creditor lucrum exigere de re debitoris quia usus est et inde lucratus. Si quis autem obstet quod hic licitum esse videtur quia creditor in se periculum suscepit dicendum quod sibi imputet quia susceptio talis periculi in nullo eum excusat [illegible] et 2a regula patet. Concor. et Ray. Et ad hoc fa. c. naviganti de usuris.

3us casus. Addamus quoque tercium casum verbi gratia recipit quis pecuniam ultra mare vehendam et ibi reddendam pro certo precio sibi constituto numquid committit usuram. Dicendum secundum Innocentium extra de usuris [illegible] quod non committit usuram sive in se recipiat periculum qui portat eam sive non quia operarum seu custodie locatio est. Idem sentit etiam Ostiensis nec est contra aliquam regulam supradictam quia nullum est lucrum. Ait nichilominus Innocentius quod ubi non acciperet precium tantum ut portet sed negociator mutuo dat eam ut cum illa negocietur tunc esset usura quia pecunie nullus est fructus sed tenetur [illegible] ne deteriorentur in usu lxxxviii di. eiciens.

4us casus. Etiam addi potest puta cum in mercando capitale sit currit ad periculum ipsius ita quod quidquid in mercando vel alio inculpabili modo perdatur perditur traditori ipsius capitalis. Lucrum autem fixum est et in tali casu certum est quod mercator cui capitale traditum est emit totum futurum lucrum capitalis predicti toto precio quanto probabilitas futuri cum utilitate publica publicari posset prout posset rationabiliter extimari. Talis quidam contractus secundum quosdam illicitus est. Tamen secundum Gerardum Odonem licite potest fieri et hoc multiplici ratione. Primo ratione periculi. 2o ratione lucri. 3o ratione vitandi dampni. Primo ratione periculi nam in tota mercatione fienda ex hoc capitali capitale ad periculum tradentis currit. 2o ratione lucri quia totum illud lucrum quod proventurum existimatur probabiliter aliquem valorem habet qui potest aliquo iusto precio extimari et per consequens et iuste vendi. 3o ratione vitandi dampni quia iste qui dat suum proprium capitale iuste potest inde exigere interesse idem patet

asinum detur enim q aliquis tradit alicui
equum suum ad septimanam sub precio compe
tenti et conducat eum in prelijs et alijs ne
cessarijs sint tamen de ille cui equus tra
ditus est emit totum futurum lucrum an
nue conductionis equi sicut enim hic lica
re enim potest ita et ibi Credo igitur
q in omne contractus hic nulla committitur
usura nisi hoc fieret in fraudem usurarum
ita q illud capitale non esset vere sed re
ta traditum pro capitali sed pocius pro
mutuo et ad usurarum lucrum quia tunc
esset contra primam regulam cum esset ibi mutu
um interpretativum et poni esse prestaretur
quia apud lucrantem provenirent lucrum
de re cuius non haberet dominium et usum
Quando quoque non in contractu credit periculum
seu dubium et non capitale et quid est ibi

Secundum dubium usura et ij
seu periculum in contractu con
tingens est lucri et non capita
lis unde quandoque capitale alicui
traditum est ibi tradenti sibi tradendum est
tunc quando non sufficit incertitudo lucri et
de hoc ponamus quatuor casus Primus casus
Est trado tibi C ducatos in omnino reddē
dos et si inde lucratus fueris tamen dabis
mihi de lucro vel dabis mihi quintum tibi plac
Si uero nil lucratus fueris nil mihi dabis ii
tamen modo capitale recepturus est de huius est
quia capitale non currit ad periculum primi
tradentis quod et contra primam et 1am re lau
pea talis quidquid percipit de lucro sed bal
extenuat sortem non est enim hic societas nec
ex forma contractus nec ex natura non ex
forma quia est contractus mutui nec ex
natura quia est contra naturam societatis
quia unus habet caput salvum et alius caput
fractum ff pro socio l. mimus et id quod legi
et notatur extra de dona inter vir et ux.
c per vestras debet intelligi qui pecuniam dat
ad partem lucri et dampni qui tunc contractus
licitus est secundum ille sed etiam glo. in c. plerumque
xiiij q. iij talis contractus usurarius est
Quidam autem dicit esse licitum et hoc ex vi
pacti quia contractus ex lege conventione
accipiunt ex de re iur c. contractus li vj.
Azo tamen et accursius et multi alij doctores
melius contrarium tenent in l. si non fuerit ff
pro socio quod talis non est vera societas cum
sit contra eius naturam societatis enim ut in pate
bit quedam fraternitas est ff pro socio l.
verum in textu Quare sequitur q tale
pactum non sit preter sed contra naturam
contractus unde non valet ex de precar c.
ult ff eo cum precario cum societas sit
quodam ius fraternitatis ut in d. l. verum i°
Ex° Et hec est ratio specialis specialis quare
ex vi pacti talis societas valere non potest
quamvis in alijs contractibus pactum

appositum teneat Secundum enim ostensum licet non
de iure societatis sed ex vi pacti talis con
tractus licitus dici possit nichilominus
non est omnino equus ideo in aureorum iudicio
consulunt q si is qui pecuniam recepit ip
sam fortuitu amitteret is qui illi
dedit remittat 3us casus Insuper po
natur ut puta vidua que tradit mer
catori C ducatos sub pacto cum mistro
q reddat sibi dimidium vel duas partes
lucri absque omni periculo capitalis intē
dit tamen firmiter apud se q quidquid de ca
pitali debito modo mercando perdetur sibi
et non mercatori perdatur sed ne decipiatur
a mercatore hoc illi non manifestat Queri
tur an talis vidua usuraria dici possit
et an satisfacere teneatur quidquid inde
lucrata est Ad cuius questionis responsionem tria
notanda sunt Primo notandum est q talis
vidua tradens capitale sub tali forma
mortaliter peccat quod probatur per triplicem
rationem. prima est quia se ipsam coram illo mercatore
diffamat et etiam coram omnibus scientibus
hoc factum et eo ipso dat eis occasionem scan
dali vel exemplum scandalizandi contra
illud apostoli 1a thess v Ab omni specie mala
abstinete vos. 2a quia facit opus ex suo
genere criminali saltem quo ad hominem quia exponit
illum periculo perdendi et restituendo ipsum
capitale sicut enim exponere aliquem pe
riculo mortis vel paupertatis tendendo ipsum
preservare ab ipsa morte vel precipicio
nichilominus graviter peccat sic et in proposito
3a quia dat occasionem si ipsa in spacio
vel subitanea morte decederet q sui
heredes vellent q talis contractus in
robore suo maneret et q si perderetur totum
vel pars capitalis nollent recuperare
tale dampnum Secundo insuper est notandum
q talis mulier salvo meliori iudicio re
stituere non tenetur competens lucrum inde ac
ceptum quod quidem probatur unde actus mo
rales totam rationem sui moris contrahunt
a voluntate actum a quo intelligitur causatum
unde si idem actus a bestia fieret vel ab a
mente vel a quocumque non habente sensum
rationis nichil penitus haberet rationem moralis
quia ergo exterior tradicio istorum C du
catorum manat a contraria voluntate in
teriori forme contractus quia vult fir
miter q capitale illud currat in mercatori
bus ad dampnum suum sicut ad suum lucrum
quamvis exteriori contractu exprimat ne
s mercator ille fictione vel in debite perdat
sibi debitum capitale Ideo circa tradicio
exterior ut a talis voluntate procedens
realiter unde ab ea se segregat illam et ca
pitale sit traditum realiter currit ad
periculum eius vidue que dedit illum
et ideo realiter currit ad suum -

3° ē nōndum q̄ illa mulr̄ precauere
tenetur ne ex sua repētina morte seu sb̄
tractione mcator ille dampnificet̄ ꝓpt̄
pactū uel instrū ꝑmo confectū et ne
ēt p9 causalē et nisi patrā mortē talis
ɔtractus appeat ī scandalū h° sciendū

Ad cuius casus intelligenciā facit distic°
posita ī sequēti arti et c i ī e° cau ēt ēt illa
distinctō posita ē 3 ꝑmone xxxv. cā iijc
iij 3° casus Iulius subdatur ubi gr̄a p
tradidit ipsi Jo. C. florenos ad fideliter
opandū in tali arte seu in tali mcacione
et hoc usq; ad āni cū tali condicōe s q
ī fine āni si quid inde lucratus fuerit to
tā sortē tū et triplicē lucri partē ipsi
p debeat cōsignare si uō supueneit dāp
nū ipe p dampnū triū parciū et ipē Jo
dāpnū e° partis debeat sustinere q° uir̄
Dicendū q ɔtractus illicitus ē cui9 ē rō q
si contingat talē pecuniā seu illa que ipō
sunt empta diuino iudicio pditam ipe
Jo debitor e° ptis senciet dāpni q̄ quid
quid cōtingat quarta ps sortis ipi petro
reddenda ē ꝓpea quidquid ipe petrus cō
sequitur de lucro d illa quarta parte que
nō subiciet periculo eius usurarium est
q° aut̄ recipit de triplici parte et que
ptinet ad eius periculum licitū ē Erit
aut̄ talis cōtractus licitus si addatur ī
pacto q si aliquod dāpnū sine illi9 aut
mercaj sui culpa euenerit q ad ipm pe
integraliter ptinebit nichilomi9 tale pe
addicto Jo ptres testes fideles uel aliter
s3 regulas iur̄ de hoc fecerit plenā fidem
habent tm̄ predicta intelligi s3 debitū
equitatis nā q deductis estimacōib3
laborū ipius debitoris et expēs factis
debonis eiusdem ī illa mcacōe uel arte
facta diligencia examinacōe uel compu
tacione sup ee repitur illud diuidēdū ē

h9 ... 3 d facto

De incōtractu q̄ n̄q3 nō cadit dubiū seu
periculum capitalis n̄ et lucri et de se
curitatibus que fieri solent ī mcanc̄ijs.

TErcium dubiū seu et d° poīts seu ... periculum ē ī contractu n̄ capi
talis n̄ et lucri sicut cōtingit ī
manifestis vsuris Iulius q° aiud
ɔtingere solet hijs qui securant mcan
cias et in depositis et circa hoc dubiū seu
periculum distingiri pnt quatuor uarie se
curitates. pma ē tollerabilis. 2ª ē culpa
bilis. 3ª ē uariabilis. 4ª excusabilis.
pma ē securitas tollerabilis et ut clari9
de hoc cui rei ueritas inotescat Sciēn
dum q ī facto talis ɔcurrit casus Merca
tor quidā mittit pmare seu pterrā ali
quas mcancias et nolēs totalit̄ periculo
se exponere querit aliquē qui de predc̄is
mcibus faciat ei securitatem videlicet
q si aliquo casu pdantur depredat̄ oib3
ea satisfaciat. huiu9 aut̄ suscipiēs iste
periculum tale cū mcatore cōuenit
manualiter recipere certas pecunias
pro quolibet centenario valoris ipsarū
mcanciarū. Vertitur nūc ī dubiū utrū
talis securans possit inde licite suscipe
tale lucrū et saluo meliori iudicio ur̄
dicendum q sic et maxiē ꝓp tria. p°
ꝓp expurnctacionē cōis utilitatis s° ꝓpt
condicionē locacionis. 2° ꝓp cessacionē
sortis. 3° ꝓp expunctacionē cōis utilita
tis pmo ꝓp condicōē locacionis. nam

Vr esse otractus locacionis qr illi secura
tori locet oductus dictariu meu usqz ad
talē locu cū suo periculo et cū equa uicede.
Et quid qd datur pro locato uices ē non
usura s3 obiciūt quidā dec nauigati
ex de usur' i 1 R° qr illud cū hoc casu ef
fectualiter idē ē ur' uideor enī q tibi
mercanti pdictus mutuē uices et pro eo
q suscipio i me periculū percipio aliqd
ultra sortē ex quo uidet' q ibi sic ibi comit
tatur usura ¶ Ad hoc dicēdū q predicū
capitlm nauigati loquitur i casu multū
diuerso nā recepti ultra sortē de quo d'
ibi mutuū directe continet in quo omo
sup habundancia prohibetur et xiiij q
iiij si quis oblitus et c sequenti s3 i casu
isto nō sic nō est pp mutuū qd ibi nō
est s3 pp factu3 i pp securitatem quam
facit de micabus antedcis recepit lucrū
¶ 2° talis otractus licitus ē pp cessa
cionem sortis nō enī ē cont' pmā et 2ā
regulam quia nō ē ibi mutuū cū nō
sit ibi sors ppa nō pot dici q assecurās
lucrū recipiat ultra sortem sine funda
mēto nullū edificiū datur i q i ait pau
lus Adesse enī usure o3 mineiie sortem
et amplius ultra sortē sicut p3 ē s'mōe
xxxvj ar i et c i sicut adeē eius 3 entis
duo necīa sunt s sulba et forma dispō
tua nos ¶ 3° ur' ēē licitus talis con
tractus pp experimenta co3 cont utilitat'
eo q inde sequit' rei p comūe bonū et
utilitas mercatorū Multe enī mercacioēs
fieri pnt et fiūt que cessarent si non re
pirentur tales assecurantes ¶ 2a est
securitas culpabil' qr illicita ē hoc tali
mō cōsueuit fieri cū mutuo suscipis
ab aliquo pecuniā3 qua tu eges et ego
satis do pro te uel ad hoc scriptā secu
ritatis facio creditori tuo cum hoc s pac
to q ego habeo a te unū uel duos flo
renos pro cētenario de tali securitate
quā pro te facio Talis quidē contractus
duplici rōne illicitus ēē ur' pmo quia
est ibi mutuū indirectum. 2° quia
ibi cessat periculum ¶ pmo quia ibi
cadit mutuū indirectū eo q assecurās
stat ibi loco mutuantis hac fit cont'
regulā pmā et 2ā preterea assecurās
est ibi de si mutuando directe tpūs
cu3 addicōne duorū uel triū pro cēte
nario suā pecuniā3 rehaberet paria
enī uidentur creditori satis dare ali
quid pro hoc recipiendo a creditore et
mutuare recipiēdo aliquid ult' sortē
¶ 2° autē hoc nō licet quia ibi cessat pi
culū eo q fit sine periculo securitatis
nam si constituo me debitorē credito
ris tui pro hoc accipiēdo unū uel duos
florenos et contingat me tuo soluē

soluere creditori tu m' restituē obliga
ris tamquā meus debitor vere sortis
et sic patet q sim securus cont' regulas
in principio pntis smonis declaratas
ppea q plus das usura ur' ēē qr ut dic
tum ē idem effectualiter ēē ur' ac si
tibi āmica mutuasset cū pacto recipi
predictū lucrū s3 si hoc procedit cū p
te tuo creditori soluo quāto amplius
si ei nō soluo nempe effectualiter id3
est eo q si tu debitor soluis liberas me
qd nempe proinde ē ac si michi sol
uenti restituisses et pro eo michi de
disses unū uel duos florenos nec rō
dictat q melioris debeā ēē condicōis
cum nō soluo sicut predictū ē s3 ob
quidā et dicit q istud lucrū nō reci
pitur mutui rōe s3 talis otractus est
vendicio crediti mei ad qd aquirendum
et cōseruandum sibi ac subeo multas
expēsas sic in mercantibus cottidie pat3
Et q nō sit mutuū patet qr et si pro
te creditori tuo nō soluo nichilomin' te
neris michi ad illa ¶ Ad qd dicēdū q tal'
uendicio crediti cuius huiusmō lucro nō pt
fieri cū 2 actu illicito i cū mutuo in
directo sicut in predicto casu otingit s'
¶ Est igitur talis i foro cōsciencie simu
latus et fictus satisfactor et ad satis
factio3 singulariter obligatus et i fō
ecclesie posset et satisfactione singula
riter obligatus et in foro ecīe posset
ad satisfactio3 compelli s3 quosdam si
fictus satisfactor et uerus creditor p
baretur ¶ 3a ē securitas uariabil'
sicut patet in depositis vn pone q de
posui pecuniā3 apud campsorē sine
aliquo pacto talis autē campsor nego
ciatur cū pecunia respondet m' x. pro
centenario quolibet anno. dicunt quidā
q aut ego deposui sub spe lucri et tūc
est usura aut pricipaliter sine ulla
spe et tūc secus et de hoc statur dicto
meo qr hec questio de consciā ē s3
scdm bal de pusio dicendū ē q aut de
posui in spe et tūc qr illicite ē us' pec'
mea deposita et ideo omē lucrū inde
prouemens michi restituere obligat'
quia ex re mea locupletior factus est
ar ff de nego gest l qui sine usuris
Aut usus ē licite quia depositi admin
et tunc aut dat ex libertate aut ex eq
tate aut ex necessitate. pmo si dat ex
liberalitate sciens se nō teneri retribu
ere m' aliquid et tūc si a principio nō
habui animum fenerandi licite possū
retinere quia mera donacio ē ¶ 2° si
soluit credens se ex quadā equitate te
neri que sepe ad remunerandū mer
cantes mouet et tūc idem dicendū ē

3º si ex necessitate qr sentiebat se usura
rie obligari cum nō obligaretur et tūc
est licite recipe possum si etiā a principio
nō habui animū feneerandi al' illici
tum esset recipere quicquā nā obligacio
antidotorum iustā parit recepcionē p certo
rem solutū ut ff de sententi l si testō § i nisi
esset error facti ut quia putabat pstitū
procuratorē esse promissum cū tn̄ nō esset
qr tūc nc de iure iudiciali nc de iure cō
sciāli illud retinere possum b3 ille s3 de
deposito aliquid dicetur etiā i tercio
sequenti articulo et c ij. ¶ 4ª autem
securitas execrabilis dici pot quia
s cū ea omīs est manifesta usura exe
crabiliter frequentatur ut puta si quis
mutuās C ducatos velit inde aliquid
ultra sortē hrē quia nō sunt ibi ita se
curi sicut si illos hrēt marcha ymo m
utuando multis periculis amittendi expo
nit eos non excusatur pp tale periculum
ab usura periculū si quid hoc cū mt
aracione et natura mutui differt ul
saltē sic sibi inseparabiliter conexū est
et q nō plus habet de racione uendibil
q habeat mutuū inquātū mutuū ppea
p inde e ex periculo b3 lucrari sicut lucr
ri ex solo mutui contractu Naz et si
mutuās tante dementie esset q absq3
omni securitate pignoris ul testimonij
aut scripture mutuū daret cū expressa
pactione usure Et si de re habendo sor
tem nō tm̄ ultra sortē in periculo rema
neret tn̄ tale periculum eū ab usura non
excusaret quia contra preceptū dn̄i
agit qui luc vi c ait. Mutuū date nil
inde sperantes ptera p hoc periculū
non tollir ius ydemptitatis ipi prestitori
quia receptor tenetur sibi ad omnimodā
ydemptitatē et ad reddendū p'le equale
Jniquū aut e ipm̄ ad reddendū amplius
obligari Jtem manifeste appet q est
cont duas p'mas regulas poitas supra
i principio huius smonis. ¶ Q m con
tractu cadit quicq3 periculū seu dubi
um capitalis et lucri et et pot ibi
Quartū dubiū et lēē usura c iiij
periculum est capitalis et lu
cri et tn̄ pot ibi esse usura b
bi gra cū quis mutuat C ad
x annos ita q si i' decēnio mortuus
fuerit alter ipoꝝ liberatus sit qui
debitū accepit a mutuo et debito Si
uero supuixerint ambo dabit qui mu
tuū accepit CC ei qui mutuū dedit
in tali casū usura e qr tale periculū scd̄ɱ
all' lombar nō excusat nam talis ɔ
tractus nō tendit ad equalitatē iusti
cie cum hec suphabundancia non ex
labore nec ex usu rei ppe nc recompē

sacione alterius rei reducitur ad equa
litatē iusticie periculū aut nō excusat
nisi causā tps aliquid plus accipitur b3
ubi nō causa tps suphabundancia acci
pitur tūc racio dubij uel periculi excusa
re pot s qn̄ incidit dubiū ex natura ei
Cuū et excuset dubiū satis e dictū § s.
xxxiiij ar i quasi ptotum i 3b regulis
Articulus 2us q in uarijs ɔtractibꝫ
palliatum usura comitti solet
Ecundo consideremus qn̄ e in
cōtractu usura pmitiui pal
liatum pot aut usurariū mu
tuū quadrupliciter palliari
p'mo i cōtractu empcōis ¶ 2º in con
tractu locacionis. 3º in cōtractu socie
tatis. 4º in cōtractu comissionis et i
omnibus hijs cōtractibus cadē potest
usurariū eiusm ¶ Q in cōtractu empcō
nis et comutacionis pmitiuū palli
atum cadere potest usura c i
Rimo eni pot ēē mutuū pal
liatum et usurariū i cōtracᵘ
empcionis et comutacionis cū
fit s in fraudē usurariū circa
qd cōsideremus ad pn̄s sex casus p'm' casus
Autē e de empcione ad redimendum ubi
gracia Emit quis agrū satis minori p
cio q ualeat sub tali cōdicione q post
v uel sex annos siue qn̄cūq3 placuerit
venditori pro eodem precio illū resti
tuat ei Circa huc casū tenendum est
q si emptor sub specie empcōis pau
agri mutuare intendit et ppt tale mu
tuū lucrificari ānuos fructus agri
usura e licet ab eccia s3 archidyaconū
ex hoc condempnari non possit S3 si
hoc nō facit in fraudem licitus e ɔtus
sm eundem Deducit di eni dolosa intē
cione psumi pot per triplicia signa
p'mū signū e qn̄ preciū qd tūc datᵘ
modicū e respectu ualoris rei. 2m e
qn̄ aliquid soluitur ultra receptam
sūmam puta fuit vendita res pro C
florenis et ponitur in pacto q si uen
dicio rescindatur C triginta ¶ 3m sig
num e qn̄ emptor solet exercere usuras
et usurarios ɔtractus et maxime cō
similes usurarij empcōnes probantᵘ
aut hec extra de emp et uen. ad nraz
et de pigno. illo vos. 4m etiam sig
nū addi potest s qn̄ fit cōtractus ue
dicionis cum pacto de re vendendo
infra decennium ita tn̄ q an̄ quinqueni
um instrm̄ reuendicionis nequaquā
facere teneatur sm osti et Jo an i
nouella talis usurarius ɔtractus pre
sumitur ¶ Quidā tn̄ dicūt q pau
ciora signa requiruntur ad hoc i
foro iudiciali Est nichilominus aduer

tendum q si emptor agri intencione
simplici illum emit et propterea visto
paratus semper retinere illum si ven
ditor noluerit redimere agrum non est
ibi usura quia nulli ibi intervenit racio
mutui sed sola empcio pura et simplex
per contrarias vero circumstancias atque
signa de simplici intencione presumi
pot in iudicio aut standum est in hijs
consciencie confitentis se puram et simpli
cem habuisse intencionem Secundus casus
Est cum fit contractus vendicionis
in decennium ita tamen q antequam quemcumque
instrumentum revendicionis nequaquam facere tamen
In hoc casu secundum ostiensem eo ipso detegitur
ipsa fraus ut ipse notat et post eum Jo. an.
in c. ad nostram extra de emp. et vendi. in
novella et sic patet quod est usura Tercius casus
Et addi potest ubi gratia emens equum vel
bladum aut fructus agri iam seminati
minori precio quam probabiliter valeat
vel quod alter tunc esset empturus seu ha
biturus pro eo quod solvit precium prius
quam recipiat rem emptam committit usu
ram Racio huius est quia emptor per quandam
racionem mutui credit precium vendi
tori ante rei empte recepcionem Con
stat enim quod ex natura empcionis et ven
dicionis seu commutacionis non tenetur
pacium rei empte tradere antequam rem
emptam recipiat nam omnes commutaciones
sibi invicem pariter et ad paria obligan
tur Quia ergo per mutuum racionem ibi inter
cedentem quam propter precio mutuum acci
pit seu retinet aliquam partem debiti
precij rei empte Quartus casus
est cum quis sub specie commutacionis
bladi pro blado ante messes tradit
alteri bladum vetus et in messibus
recipiat novum et per equales usuram commit
tit secundum goffredum Ideo autem dico per equales
quia si illud vetus vetus servatum usque ad
messes tamen probabiliter valuisset quan
tum novum pro illo receptum non esset ibi
usura sed pocius equalitas dici posset
quamvis prestitor ex hoc reportaret aliquam
utilitatem renovacionis sui bladi ob
quam cum posset diucius conservari et
hoc quidem est iustum Nam si ego absque
tuo dampno et preiudicio aliquam
consequor utilitatem non ex hoc sum tibi
iniustus aut iniuriosus Si tamen ante messes
venditurus erat illud vetus sed mutu
aut alteri ad precces eius tunc debet
aut pot inde habere equalens lucrum pre
cium quod tunc inde habuisset si illud
tunc temporis vendidisset Ad haben
dam autem intelligenciam discretam in
dicto casu et in consimilibus est distinguen
dum est quia aut est verisimile q ipsa

res mutuata non erit preciosior tempore
solucionis aut de hoc probabiliter du
bitatur Si primo modo tunc aut mutuans
servaturus non erat rem quam mutuo
tradit sed interim consumptus et tunc est usura
Aut erat servaturus et tunc aut creditor
aufert debitori libertatem se liberandi
et tunc etiam est usura In hijs enim casibus
se exonerare voluit et onerare debitorem
Aut talem libertatem non aufert debi
tori et tunc non est usura ymmo mereri
posset si bona intencione ante termi
num debitorem requirit ut solvat ne se
gravius oneretur Si enim habet inten
cionem corruptam et dicit debitori q potest
usque ad plus mutuum retinere ut se se
a dampno relevet licet enim non auferat
facultatem se liberandi tunc et si non
committat in hoc usuram nichilominus pec
cat Si autem 2o modo tunc ibi nullum mutu
um est ut probatur in c. si ex. de usu.
Talis distinctio maxime in foro penitencie
magne innititur equitati Ad hoc etiam
facit alia distinctio Scoti que copiosi
or est et ponitur 4 sententiarum xxxiiij ar. i et c. iij
Quintus casus Est de eo Qui vendit
frumentum vel vinum pro precio qui in
instanti currit cum hoc q si plus valeat
usque ad pascha vult q illud plus sibi
detur Si vero valebit minus non vult
q precium minuatur Secundum enim ostiensem talis usu
rarius est C. de sol. l. penult. ff. de damp.
infecto qui bona § fi. si quis et hoc notat
archydiaconus xiiij q. iiij § i. re. Sextus casus
Est de eo qui tempore messium vel vinde
miarum emit frumentum vel vinum ut tot
mensure paschali tempore sibi reddantur
Talis enim contractus usurarius est xiiij
q. iij usura Secundum enim communem cursum om
nium regionum et communem opinionem tunc
temporis talia cariora sunt Talis autem opinio
extimanda et ponderanda est ex de sepul.
certificari ff. de fl. l. i. in principio nec ob
stat quod quandoque contrarium accidit quia ad hoc non
attenduntur iura ff. de legi. nam ad ea et
di. iiij erit autem lex Qui contra fecerit
in foro consciencie ad satisfactionem inducendus
est extra de usuris consuluit et c. in civi
tate Clericis autem tales contractus om
nino illiciti sunt lxxxviij di. per totum
ex. ne cleri. vel monachi c. i et c. secundum institu
ta Et de vi. et hone. cleri. cum ab omni
bus non ostiensis ex. de usu. c. ult. Quia in con
tractibus locacionis intervenire pot
mutuum palliatum et usurarium.
Sciendum enim pot. .lucrum c. ij
esse mutuum palliatum et usura
rium lucrum in contractu loca
cionis ut si locator extimat
valorem rei locate et locat ea hac con

dicione adiuncta q qualitercumq; pacatur
seu deterioretur vult eiusdē precij rē
suam recipere hoc quod fit i fraudem
usurarū quia res extimata interadit
loco pecunie nec vera locacio ē q locā
tor rē suo periculo tradit proqua consti
tuatur sibi merces dicitur enī locator q
rebus suis pmittit aliquā uti interue
niente mercede conuenienti Ego dicor lo
cator et tu conductor ex̄ deloca et conduc
c i et c preterea ¶ Est nichilominus aduertē
dum q locacio quinq; dicitur firma ex̄
deloca et con. c vrā nobis fit enī quinq;
inppetuū aliqū adcertū tpus̄ Et si mo
riatur conductor īcertū tpus̄ ei succedit
heres secus aut̄ ē ī usufructu qui quidē
psonal' est et moritur cum psona ¶ Est
insup alius cōtractus qui s̄z glo extra
de loca et cōdu. in c potuit est medius
inter locacionē et uendicioē qui emphi
theos nominatur dequo h̄r indicto c.
potuit talis cōtractus in hoc accedit ad
vendicioē q qñ celebratur aliquid dat̄
queadmodum ī uendicione datur pre
ciū s̄z nichilominus differt abea quia
puendicionē dominium ipm̄ tr̄sfertur
s̄z ī hoc cōtractu dn̄s retinet dominium s̄
Qua ppē uidetur magis accedere adnāz
locacionis q sicut locator dominium
sibi retinet et annis singul' aliquid re
cipit ita et hic qui emphiteota ī singlis
annis cōuentū canonē .i. cēsum soluit
Emphiteos nomē ē grecum et idem ē
q melioracio inlocato nā antiquitus
sterilia tm̄ p hunc contractū cōcedebā
et melioraciones receptoris erant de
mū pmissum ē fieri desterilibus et fr̄
tuosis Cōsistit aut̄ tm̄ inrebus soli
¶ Quidā hunc cōtractū vocant dacio
adlibellum ¶ Sciendum ē etiā q pos
sessio terre ecc̄ie inemphiteosim deno
uo inppetuū nō pot dari ex̄ de re ec
nō alie. c nulli si tm̄ possessio ipsa p'
emphiteotica erat et libere adecclias
puenit poterit etiā alteri inppetuū
ī emphiteosim dari hoc tm̄ cū cōmo
salis prout h̄r ī c ex parte ex̄ d' feudis

Q inrontractu societatis pot inter
uenire mutuū palliatū et usurariū
et q tal' cōtūs pot tripl' variai c iij

T Ercio quoq; eē pot mutuū pal
liatum et usurariū ī cōtractu
societatis Est enī societas fra
ternitas quedam ff pro soc.
l verū i° Rō. pro inde inpium est
q committatur usura ibi uel turpe lu
crū qđ quidē fit qñ inter socios equi
tas non suatur ¶ Est aut̄ circa hoc
aduertendum s̄m tho 2a 2e q lxxviij
q ille qui insocietate committit pecuniā

suam artifici uel mercatori pecunie
dominium nō trāsfert ī illū sicut con
tingit ī mutuo s̄z remanet eius qui
dedit illā ita q cū periculo mercator d'
illa negociatur uel artifex operatur
ppea licite recipe pot partē lucri in
prouenientis uidelicet tamquā dere
sua hic ille ¶ Insup ē notandū q pt
cōtractus societatis tripliciter uariari
pimo mō fit qñ sunt duo quorū vnus
ponit pecuniā tm̄ et alter opam compa
lem ff prosocio l v. § i. 2° aut̄ mō fi
solet qñ vnus ponit pecuniā et opam et
alius tm̄ opam uel pecuniā tm̄. 3° aūt
mō fit qñ ambo ī societate pecuniam
et opam ponūt Et ī hijs omib; ē equitas
suanda ne aliquid fiat ī fraudē usurarū
q s̄z goff lucra et dapna cōiā esse de
bent ex̄ cor ī hoc or̄ti et nō xiiij q iij c
plerīq; proinde tale pactū fieri posset
videlicet q ego accipez quartā partez
lucri et tu alias tres vel econ̄ tu quartā
et ego terciā s̄z q cōuenire q tua ul' me
a industria extimari deberet ut patet
insti. desocieta § i et simil' prorata di
midatur dapni. posset insup fieri ex
pressa predicta extimacōe psone s̄z con
mittendo discrecioni ipius qui pecuniā
recipit ut assignet ptē lucri et dapni
quātū sibi uidetur iustū et tamen si
esset aliquis excessus aut defectus cōcor
diter inuicē remitteret sibi ¶ Est notan
dum ē qñ uterq; ponit pecuniā et opam
et alter eorū plus depecunia uel d' ope
aut de vtroq; ponit tunc s̄z nicol' d' matt'
lucrū eorū debet eē eq̄le nō eq̄litate quā
titatis s̄z proporcionis si nichil aliud
expressum ē q aut̄ contractus societa
tis ī usurariū fraudē fieri possit ponūt
aliqui casus. Primus casus Est talis q'dā
ponit insocietate opam tm̄ alius ponit
xxx florenos ad 3am partem lucri et dap
ni hoc ē adlucrū et dapnū x florenorū
xx florenis semp remanentib; saluis sn
talis et enī cū nisi ille qui opam ponit
mercedē recipiat laboris quē sustinet p
mediō x florenorū quorū lucrū et dap
nū spectat adillū illū qui pecuniam
dedit cū usurarius ē Rō huius ē quia
xx florenos mutuauit mercatori pro cōmo
dio x florenorū ptinencium adlucrū et
dapnū illius qui pecuniā dedit cum
recepturus sit xx florenos qui nō stat
periculo suo sicut et illius qui opam ge
rit ergo eque bn̄ debent stare xx adlucrū
illius qui opam ponit nā cōueniens q
habeat emolumentū qui habet onus p
inde si qui opam gerit nichil h̄z pro
mercede laboris exhibiti ī lucro qđ ac
cidit illi qui pecuniā dedit usa cōmittit'

q̃z posito h' casu ille qui pecuniaz dedit
pro xx florenis nichil h̃re debet ad si
militudinẽ mutuãtis qui sicut ẽ ff ṡ^e
xxxv ar in et c iij lacius dictũ ẽ rõe
mutui ultra sortẽ nichil recipe potest
Cũ ergo contrahitur societas ita q̃ unus
ponit pecuniaz alius opaz sicut predixim^9
licitũ ẽ dũ tñ fuetur equitas socialis
Et hoc nõ ẽ in p̲posito casu nã si mercator
recipiẽs pecuniaz et ponẽs committeret ope
ram p̲ quã merces emit p̲deret eos amit
teret utiq̃z xx florenos et opaz corpa
lem Collator aut̃ pecunie nichil p̲dit
nisi tñ mõ x florenos et nõ opaz cor
poralez casus ergo nequaquã licitus ẽ
s̃z fit ĩ fraudẽ usurarũ 2° casus Est
d' eo qui credit mercatori c ducatos
sic q̃ medietas currat ad p̲icl̃z mercatoris
et alia ad p̲iculum ipsius tradẽtis et
tamẽ utrusq̃z talẽ eq̃lr lucret^r et p̲dat
Tunc enĩ p̲inde ẽ ac si medietatẽ an
redictã ad p̲iculũ mercatoris sibi mutu
assent et rõne talis mutui mercator nul
lum salariũ habeat de industria sua
et ope quo reliquã medietatẽ p̲ tra
dente ĩ mercacões deducit et iõ p̲inde
ẽ ac si mercatori cui quinquaginta libras
mutuasset diceret trado tibi aliq̃ alia
quinquaginta et p̲p̲ mutuũ q^d tibi feci
deduc in eas absq̃z alio stipendio cũ
tñ talib^9 pro stipendio q̃rta p̲s lucri
soleat assignari absq̃z hoc q̃ in capi
tali p̲dicione absq̃z sua culpa sua in
penitus p̲dat p̲p̲ea tal' c̃tus illicit^9 ẽ
3° casus Est de eo qui in societatem
dat pecuniaz mercatori et cõueñit secum
q̃ det sibi certã partẽ de lucro et nichil
dicit sibi d' dampno In hoc casu disting
uendum ẽ q̃ si intendit h̃re lucruz
et nõ dampnum est usa ex d' us̃ c consu
lint si aut̃ intendit participar̃e lucri
et dapni licet de dampno nichil dicat
tunc cõtractus licitus ẽ et licet de dapno
nõ exprimatur intelligi tñ habet d' illo
sicut d' lucro ut insti de socie ṡ illud
S̃z pone q̃ negociator qui recipit
pecuniaz ad mercandũ paciscitur cũ eo q̃
illã sibi tradit dicens volo in fine pro
industria ac labore meo h̃re xx firma
nolens in eis sentire aliquod dapni
In quo licet dicẽdũ q̃ sic s̃z iste est
cõtractus locacionis nõ societatis q̃r
talis negociator pro illo precio operas
suas locat posset quoq̃z pacisci q̃ nõ
solum deberet h̃re illa xx si sine a
liquo dampno s̃z et talẽ partẽ de lucro
et nullã de dampno Sepe enĩ conti
git q̃ tanta ẽ industria socij et plus
conferat societati q̃z ipã pecunia ut
puta si ipse solus navigaret solus

p̲egrinaretur ff eo si nõ fuerint ṡ i
et tunc ex pacto partẽ nõ sentiret dap
ni et tñ participaret in lucro s̃z ĩ rei
ueritate tunc ille recipet nõ ut socius
s̃z rõne salarij sui Ad mãz societatis
spectãt omnia que ẽ ĩ p̲nti ar dicta sũt
et ẽ que dicẽtur ĩ s̃mone sequenti ubi
d' commodis dicturi sum^9 infra et que
ĩ sequẽti c dicentur S̃z in quid
qui debet ponere opam suã ĩ naui
gando et circuiendo negociãdo cz eã
ponẽ sumptib^9 suis an societas debet
h̃re expẽses d' corpore societatis excep
tis hijs quas fecisset domi ar ff de
peti heredi l s̃z si lege ṡ q^d antẽ q̃z
nõ dicitur lucrũ nisi deductis expẽ
ṡ ff pro socio l mutius hoc et tenet Cy
2° queri p̲t an in diuisiõe socie
tatis que quãq̃z p^9 longa tpa fit mul
tis q̃z laboribus ac sudoribus p̲uce
dentibus si nõ inueniatur nisi tñ
capitale saluũ debeat h̃re qui posu^it
eum an debeat equalit' diuidi Circa
hoc diuisi diuisa senciũt glo ĩ l i ff
pro socio dicit q̃ debet eq̃lit' diuidi n̄
aliud actũ sit et hoc p̲p̲ tres rõnes
P̲mo ratione communionis 2° ratiõe
opacionis 3° rõne amissionis P̲ma r̃t
p̲cit contractus principium 2ª mediũ
3ª terminũ P̲mo aut̃ rõe communi
onis quia tale capitale ut a principio
cõmunicatũ sicut dicit^r ĩ societate omniũ
bonorũ q̃ unusquisq̃z ut alteri cõmunicasse
q^d p̲mo erat de p̲mo in cõe trãsiit ut
ff pro socio l ij 2° rõe opacõnis quia
ille qui posuit opam intelli̇ preciũ
ope posuisse q^d quid' preciũ lex assim
ulat et coequat pecunie posite ex al
tera parte unde p̲inde ẽ si un^9 ponit x
et alter opam ac si uterq̃z poneret
x s̃z tunc certũ equidem ẽ q̃ si diuisio
nis tpr̃e nõ reperientur nisi x qui^lz
h̃ret v ergo ita ĩ p̲posito ẽ 3° ratiõe
amissionis quia si ille qui opam posuit
p̲dit opam ergo qui posuit pecuniã
pro parte p̲dat pecuniam aliter seq̃
retur absurdum q̃ un^9 totũ p̲deret
et alter nichil Et hac partẽ tenet glo
d' iur' cõsuetudine aut̃ dicit q̃ capi
tale debet eẽ saluũ Et si ẽ ita cõsuetũ
intelligitur etiã tacite s̃z actũ quia cõ
suetudo in tacitũ pactũ deduci uidet^r
ff loca l licet S̃z quidã dicũt q̃ cõsue
tudo illa nõ ualet nec etiam pactũ
eo q̃ p̲ tale pactũ cõtractus traheret^r
ad naturã usure nã sic inula ẽ p̲iclz
debitoris et nichilomin^9 creditor usuras
recipit ita h' eẽt p̲iculũ receptoris p̲iclz
in quã p̲dicionis operarum et nichilo
min^9 si ope aliquẽ attulisset fructũ

lucri qrne eet Ad hoc respondet quidam
dicens q nō ē verum q ex hoc ad natu
rā fenoris trahatur sicut patet i se q
et nō ff l cū duobus § itē ex f̄to tu uo
dic h ja de are q nō solū d' cōsuetu^ne
s; et deuit ē q capitale sit saluū q̄re ei
soci^9 me^9 debet hre pecuniaz et si dicas
quia ponit opam uideo q pciū ope in
telligitur eē correspondēs inter lucro pe
cunie nō autē ipi sorti proinde si vnus
ponit comoditatem ope equitē et alt'
ponit comoditatē pecūie nō autē q̄pe
tatē. finge enī q vnus in societate poit
c̄ milia alter opa tm̄ tūc h' milla pt
eē ꝓporcio nisi de comodis ope et como
dis pecunie nō d' ipā totali sorte puta
inde expressum ē qn̄ in societate ponit^r
species ex vna parte puta pecus et ex a^a
opa pastoralis q2 sola comoda et dap
na i obuencionib; coīa sunt nō aut ipm
pecus ut i § si ff pro socio l si duobus
vt dicam^9 q̄d in dubio pocius intelligit^r
i societate positus usus rei q̄ ipsa res
et facit ad q̄ōz socide ouiz q fetus la
ne lac et hin^9 sunt coīa et nō oues soc
cide date verū ē tn̄ q licet capita prin
palia mortua sint tn̄ societas i fetub;
durat ut ff pro socio l illud q̄d et ff
d' pigno l grege inp^io. Et dico q oues
i societatez date nō sunt cōe intellige
q capitale meū nō ē cōie ubi grā de
di agnos i societatem tūc quātē^9 tunc
valebant agni tāquā capitale meum
ante oīa detraham illud q̄d autē
creuit puta quia agni castrones effti
sunt aut porcelli porci tractu tpis illd
diuidetur tamq̄ inter socios et si dedi
equam in socida et tractu tpis deterioa
ta est facta int' nos extimacōe pme
dietate deterioracōnis piculū et dap
num ptinet ad me p'o alia uo medie
tate ptinet ad te Nam h' ē natura socie
tatis q2 natura tamq̄ ꝗdā̄ mtilsecum
omnib; contractib; in est q2 nichil aliud
ē q̄ā dispō quedaz quā lex uel cōsue
tudo statuit sup cōtractū ut ff de pac. l
si vnus § pactus d'l q̄d et in sp̄e dotis.
¶ 3° queritur si ipm̄ capitale pditū
est seu diminutū varia s. supuenīēte
fortuā in q̄ind ille qui opaz ponit tene^r
aliquid cōferre ei qui pecuniaz dedit
V bi grā i diminucōe poā q in societate
posuerim xx et tu opam solā et d' istis
xx sunt pdita x in quid tu teneis m̄i
reficere q̄q; et ui' q sic q2 dapnū deb;
eē cōīe ut i d. l. si nō fuerit nā si totū
dapnū eet meū foret cōn̄ nāz societatis
tn̄ determiauit glo i d. l. si nō fuerit §
1 sup ubo solus dicēs q ille qui ponit
opam solam in q̄; te obligasse uidetur
ad dampnū sortis sufficit enī dapnū pdi
tarū opaū et hoc probat dicēs q corre
latiuorū eadē ē natura vn̄ dicit d' capi
tale nichil lucratur ponēs opam ita de
capitali nichil dapnificetur. Si aut luc^r
retur ita dampnificari debēt quia de
cōtrarijs eedē dantur regule ut C d' fiut^i
l manifestissimi § s; cū i 2^a inter ui l
vbi enī ē periculum ibi ē lucrū. s; pe
dicit q aut pecuā ē stati pdita et tūc
dapnū debet eē cōe aut p' opas pro
hibitas et tūc sufficit opaū dapnū
Et hac opinioz dicit Cy. esse equiorē 7a
d' are in q̄t indistincte q dapnū debet
eē cōīe ut in l cū duob; § quidā saga
riam et l si id q̄d § itē celsus. Tu uo
dic q q̄tens ē cōe lucrū catenus d; eē
cōe dapnū et nō alit' ut predixi Et ido
p'ma opinioz tene h' oīā bal. Ad predic
tam mā̄z faciūt plura que i' dicentur
i f^o sequēti ar. a et c iij vn̄ si cōtracta
est societas ad partē dapni et partez
lucri qui pdit opam nāz et alt' pdit
int' lucrum i tpis s; si nō appet qualr'
contracta sit societas intelligitur sedm
cōsuetudinem regionis et int' mercatoēs
intelligitur s; cōsuetudinē mercatorum
vt in aut' d' fideiussoribus § si et ff de
edi edic i l q̄d si nolit § quia assidua
& C d' fideius l si has tres supra posi
tas questiones sunt s'. bal de parusio
ff pro socio. **Qn̄ cōtractus cōmissiōis**
sit licitus aut non capitulum q̄rtū

QVarto quoq; pot eē mutuū pal
liatum et usurariū in contrac
tu cōmissionis licet et quedam
societas dici possit **¶** Ad cui^9
intelligenciā queri pot an cōmittēs pe
cuniaz bone fidei cuidaz mercanti et inde
lucretur et iuste et habeat pte i lc lucro
licite agat i utrū talis licitus sit con
tractus Ad hoc dicēdū q pecūie cōmis
sio pot fieri duobus modis. p'mo mō
cū t'slacione dnij. 2° mō sine dominij
t'slacione **¶** P'mo mō cū t'slacione
dnij intoto uel in pte ut puta si fiat t'ns
lacio pecūie seu rei cōmisse in domini
um illius cui cōmittitur Et tūc pro
pecuā sic cōmissa aliud sperare nō lic;
sicut nō licet sperare aliquū lucrū de
re nō sua q2 mutuū ē ac p'gn^s inde
aliqd spare nō licet prohibēte dnō luc vj
Mutuū date nil inde spantes et adhoc
faciūt oīa que dicta sunt q̄ f^a xxxvj et
xxxvij et ptotū et ex de usu. c cōsuluit
¶ 2° mō sine t'slacione dnij talis
cōmissio potest fieri. s. qn̄ tota res cōmis
sa remanet i dominio cōmittētis et tūc
mō cōmittens pot spare lucrū sicut de
re sua quia pecunia uel alia r's cōmissa

est sicut committitur aliquid suo vel mist[r]o
qui negociatur de rebus domini ad eius com[m]une
utilitatem et propterea quod excrescat sorti sic
re ipse iusto titulo possidetur nec est
simile de mutuo et commisso quia in mutuo
per pecuniam stat periculo illius qui eam ac
cepit non sic autem in pecunia que commissa
est que stat periculo committentis propterea de
tali pecunia potest licite parare lucrum o
portet tamen quod tota pecunia sit commissa quia
si pars commissa esset et pars in mutuo data
posset ibi esse usure vicium Si enim aliquis
committit centum alicui ita quod ei mutuet me
dietatem et aliam retinet domino suo ita ut is
te cui committitur debeat de illa ad lu
crum negociari tunc tale lucrum usurarium
censendum quia speratur non solum ex re commis
sa sed etiam ex mutuo data propterea ex mu
tui adiectione in toto contractu vicium generatur
Sic enim in logica locucio iudicatur falsa
propter aliquid adiectorum licet directe significet
veritatem sicut si dicatur homo volans est
animal ita in moralibus iudicatur actus vicio
sus qui vicio commiscetur Et ad propositum
est Si quis autem obiciat et quod si in commissi
one aliarum rerum que de se pariunt fruc
tum sicut est ager et vinea potest aliquid
sperari tamen in commissione pecunie que de se nullum
fructum parit non videtur aliquid sperari posse vel
speratum sic acceptum videtur posse iusto
titulo retineri quia gratis non datur nec
labori proprio redditur nec per aliam rem propriam
recompensatur propterea videtur simpliciter possi
deri iniuste ¶ Ad hoc dicendum quod in tali com
missione pecunia non parit pecuniam im
mediate sed magis ex hoc contingit quod quis
negociatur emendo vel vendendo Et ideo
excrescencia lucri magis est de rebus que
per commissam pecuniam iusta commutacione
acquisite sunt quam sit ex parte pecunie iam
commisse hic allex lombar. Articulus ter
cius de cambijs atque de varietate eorum

Tercio consideremus quid licet cam
bium et quid ars campsoria li
cita sit Circa quod advertendum
est quod triplicia sunt genera cam
biorum. primo sunt quedam artificialia. secundo
sunt quedam realia. tercio sunt quedam causa
lia de quibus per ordinem videamus.

De casibus artificialibus et de arte cam
psoria et quomodo est inventa capitulum primum

Primo quidem sunt quedam cambia
artificialia de quibus tria con
sideremus. primo quomodo sunt inve
ta secundo quomodo sunt necessaria. tercio quomodo
sunt licita ¶ primo consideremus quomodo sunt
inventa Ars enim vel campsoria secundum plurimum in
potest causa et fortuitam forte primitus inventa est
sed deinde per experienciam artificialis est facta
solum enim numisma in regione propria

quam in alia plus valere Accidit ergo forte ali
quos quedam habere numismata que non
multum appreciabantur in regione sua eo quod
propria non essent regioni illi Illis ergo cum
venientibus cum eis ad alias regiones in
quibus propria erant accidit eos pro numis
matibus illis plus recipere quam valeret in re
gionibus suis et videntes inde habere lu
crum arte campsoria usi sunt Et tali modo
hec ars originem sumpsit. Deinde conside
rantes homines que numismata in aliqui
bus partibus plus valerent et melius
expenderentur propter lucrum inde inventum mit
tebant vel portabant illa et sic per con
suetudinem in artificiale exercicium hoc conver
sum est ¶ Secundo consideremus quomodo ars cam
psoria est necessaria necesse est enim esse campsores in
diversis regionibus. primo propter numisma
tum diversitatem. secundo propter peregrinantes et ambulan
tes varias regiones. tercio propter commutaciones
rerum sine quibus stare non potest humana vita
hoc quidem commode fieri non potest propter com
mutacionem rerum sive numismatum usum
cum diversa loca remota res et quandoque etiam
denarij sine periculo ad permutacionem
faciendam portari non possint sed campsor
per cambium tali necessitati supplere potest
¶ Tercio consideremus quomodo licita est primo quia
non habet mutui racionem eo quod propter dilacionem temporis
non speratur lucrum permutacio enim cam
psorie artis propter quatuor maxime lici
ta est. primo quia non habet mutui racionem eo quod
propter dilacionem temporis non speratur lucrum. secundo
quia campsori specie vel numero non redditur
sors eadem eo quod tribuit monetam unius
generis et recipit alterius puta dat gros
sos et recipit florenos dat florenos et
recipit ducatos et de similibus ¶ Tercio quia sicut
secundum archidiaconum xiiij q. iij c. i super glosa non potest
dici empcio vel vendicio proprie loquendo
quia empcio vel vendicio proprie consistit
in temporalibus rebus quarum precia numis
mate mensurantur Sed hoc genus solum
fit in permutacione numismatis diversorum
generum propterea non est empcio vel vendicio
sed simplex permutacio dici potest et lici
tus nisi cambientes et diversis generibus
numismatum carestiam inducere inten
dant ¶ Quarto insuper et non indocte putant
quidam hoc licere racione interesse vel propter
labores et expensas salariorum pensio
num et similium que campsor habet propter
hanc artem qua propter exercere vivere potest
quia prima ad Corinthios ix apostolus ait nemo militat
suis stipendijs unquam. licita ergo sunt cam
bia ista dummodo cum debito moderamine
fiant et discretum inde suscipiatur lucrum
¶ Circa igitur hec cambia ponantur
aliqui dubitabiles casus. Primus casus
est de illo qui dat marcham argenti pro

alia marcha argentei certo tpe et tmio
soluēda et recipiēda dubitatur aut
nuc an sit usura dicēdū q adh et si
miles casus respōderi pot s3 distinc
tioē supraposita i smone xxxiij arº
1 et c iij ubi ē tercia regula et idem
iudiciū ē qn datur species pro specie
puta frumetū pro frumēto vinū pro
vino oleū pro oleo et cōsilia 7º casus
Etiā ē de eo qui habet pecuniaz speci
alem quā timet futuro tpe suo pre
cio minorari iuxta dnorū ordinacōnes
seu ciuitatū ac regiminū sanctōs pro
inde pp hunc timorem nō uult dare
mutuo pecuniaz suaz nisi inequali p
cio sibi restituatur inquo ē cū cū mu
tuo datur ubi cū q̄uidaz hnt argē
teos grossos qui nūc valet quīq3 sol
dos cū dimidio et timet q futuro tpe
aucte maiorū reducantur adquīq3 qua
pp facto mutuo et diminuto precio
tpre et termino cōsequēti nō uult reci
pere nisi tot grossos quot mutū tpe
ipe dedit Quibusdaz ur q tal cōmit
tat usuraz Quibusdā alijs ur ueri9
iudicio meo huc casū licitū eē qd p
bat triplici racione pma racio Qa
aliud ē in mutuo spare lucrū atq3 ali
ud ē uitare suū dapnū · pmū quidē
nūne pot fieri sine iuria dei a quo
tale lucrū sicut inprecedentibus pat3
prohibitū ē nc etiā sine iuria px¹
cū mutui debent dari gratis Qui
aut suū euitat dapnū nc deo iniuriā
cum hoc nulla lege prohibitum sit
ne etiā proximo fit iuria cū non
ledat proximū qui suū euitat dapnū
supposito igitur casū magis querit
dapnū uitare q̄ lucrū hre 2ª rō
Est quia debitor nō minus recepit mu
tuacōne tpre q̄3 reddere teneatur
eo q tpe quo abeo mutuū receptum
ē q tm valebat quātū reddē nō tenē
nec etiā uerisile erat grossos min9
ualituros q̄ ualerēt tpe quo mutuo
dati sunt cū minoracio talis pecūe
nō accidit ex dilacōe tpis s3 ex volun
tate ipsius legislatoris 3ª racio Est
quia debitor pecuniaz nō accipit ut s
uaret eam usq3 adtpus quo uerisimili
min9 ualitura erat s3 ut ea uteretur
vel saltē uti posset tpe isto quo habe
bat valorē suū De cambijs realibus
et quō tripliciter variantur ubi de de
posito tanguntur quedaz · c · ij
Secundo sunt quedaz cambia
que realia dici pnt qr ut plu
rimū realiter deducuntur
Ad quorū intelligentiā ad
uertendum ē q sicut patere pt per

ea que dicta sunt s̄ s̄ᵉ xxxij ar ij ptotū
ubi nulla interuenit rō mutui nulla pot
ibi eē usura pp ea si ibi aliqd vicium est
erit aliud viciū ab usura vū gnalis regu
la tenendum ē q quicuq3 aliquid ab al
tero recipit nichil illi dādo nisi tempe
solucōnis uel reddicionis accepti non
cōmittit usurā aliquid lucrādo rōe tal
accepti pro hac regula declaranda no
tandum ē q i hijs casibus naturalib3
tripliciter pot interuenire lucrū · pº rōe
custodie · 2º racione patrie · 3º rōe mo
nete ¶ pmo rōe custodie seu depositi
vt puta si absq3 periculo et labore cōpor
tacionis de vna terra in aliaz reddit
mercator cū pro lucro depositū uel eius
equalens ut cū eps pergens romā depo
nit ni cunnione mille ducatos alicui
mercatori hnti tabulā pecūe rōe et ille
mercator accipit ab epō ducatos x ut
pstatus mille ducatos reddat sibi rome
i denarijs Intali casu licet nō sit usura
tū s3 quosdam ibi ē turpe seu indecēs
lucrū et maxime pp duo · pmo qr mer
cator iste absq3 periculo absq3 periculo et abs3
expēs et etiā sine deportacionis labo
re facit eos epō in roma dari · 2º quia
antequā reddat eos pot extraditis sibi
ducatis in cunnione mercari atq3 lucrari
nō tū ut prediximus est ibi usura cū
ipe nichil mutuauit epō antedicto nec
ad restitucionē illorū x · ducatorū s̄m quos
dam obligatus est quia uē fuit epō
i aliquo equiualenti qūis hoc fecerit
absq3 suo periculo et labore pp ea inde
cēcia tal lucri nō cōtinet simpliciter iius
ticiam ymmo potius quādā equalitatē Cre
do aut saluo iudicio meliori qn tali
cambienti qui de hoc facit artē imminet
circa hanc artē expēse pensionū opariū
salariorū factorū et discipulorū insup
pericula et labores sicut plerūq3 talib3
cōtingere solet q ex hijs cambijs potest
sumere moderatū lucrū et maxime rōe
interesse sicut de cambijs precedentib3
dictum est Secus aut de eo qui hac nō ex
ceat artē nec pp hoc opus imminet sibi pi
cula nec habet inde labores neq3 expē
sas ex quo racione inferē possit inde hre
lucrum Et s3 hoc consenciendū ē pme
opinioni s̄m em bu ex dplus peti c i
¶ pone casū q mio campsori perusinis
cētū pro xc que m per usinis dari facit
talis quidē cōtractus licitus ē i regen
cium et nectius et inuētus irnali racōe
eo q campsor subdit pericula viarū et
dapna inciorū ut nō ff d nautico feno
re l periculum et ff de acti et ob l tra
iectitie s illo et ff de ribo · ob · l q rome
s calupniet et si aliquid plus lucrat

ipse campsor ex iusticia quidē et licite
lucrū sumit quia industria accedit
rei licite vt nō ff ad le. falc. l. si heres
p̄terea licitū ē muneratū x. patisci q̄
reddantur noue tm̄ quia in mutuo sor
tem nō ē peccatū augere aut sic ꝯ. de
tex. nōbil ff si cer pe. l. rogasti § si tibi

¶ 2º in talib; cambijs pt̄ intueri lu
crum rōe patrie de quo duos casus
ponam⁹ In quo pt̄ prouenire lucrum
expectantis vbi gr̄a plus enī ualet
florenus senensis senis qu q̄ alibi
sil̄r florēcie florētin⁹ sil̄r ducatus ve
necijs et roman⁹ rome et sic d' ꝯsili
bus ppea si pura ē sola rōe cambij ppt̄
monetā plus valentē ī ppa patria q̄
ī aliena intuemat lucrū nō creditur
ibi usura exēpli grā Siquis ultimō tanr⁹
mille ducatos venetos venetias inten
debat ferre et ibi cambire seu expē
dere eos et ī veniēs campsorē impartē
sua habentē tabulā cambij ī ciuitate
veneciarū sibi tradat eos tanquā cam
biens illos ī venecijs et p ḡn⁹ ad forū
cambij veneciarū tūc si nichil aliud
hic intēdit nō ē ibi usura licet plus
predicti ducati veneti ualeāt ī vene
cijs q̄ alibi ubi tradit eos verū tm̄ si
ex hoc q̄ ducatos predictos p⁹us tra
didit ultra montes q̄ recipiat ī ue
necijs cambiū eorū intēdit aliquod
lucrū acquirē tūc prior tradicio in
duit mutui rōnē et est ibi usura ¶ 3º pt̄
prouenire lucrū expectē recipiētis et hic
fieri solet tale cambium alio conu
so modo et dr̄ cambiū p litt̄as Vbi grā
ī florētia existens indigeo pecunia
venecijs do tibi ī florētia c. et vj. ul'
c. et v. florenos et tu ī venecijs p litt̄as
tuas facies m̄ cōsignare c. ducatos
venetos licet enī tu inde lucreris tm̄
talis ꝯtractus licitus ē tm̄ q̄r ē quedā
pmutacio numismatis ad numisma
h' rōe pecunie que de se fructū nō parit
s; rōe patrie superuenit lucrū tm̄ quia
ē ad utilitatē utriusq; partis neq; eī
sine tali cambio mercancie exerceri poss;
tm̄ ī rōe interesse sicut de expēs rōe
custodie dictū ē ¶ 3º quoq; ī pre
dictis cambijs lucrū intueri potest
rōne monete Sunt nempe monete seu
numismata quedam que nō tm̄ ī ppa
patria s; q̄i ubiq; maiorē hn̄t cursū
maiorē q; valorē q̄ alie monete sic
patet de ducatis veneciarū d' bolon
nis antiquis et similib; Insup ꝯtē
numismata que in tali maiori precio
sunt adhuc magis ī vna patria q̄
ī alia currunt et carius extimant'
Si quis ergo tradat mille florenos flo

rentinos alicui vltra montes vt sibi
citra mōtes reddantur pecunia pre
valencior aut totidem florentini
florem in terra ubi plus valent usu
ram committit. Sz pone q̄ aliquis
pecuniā; mutuet ad certū terminū
recepturus alterius generis mone
tam aut aurū uel argentū uel aliā
speciē nu'quid ꝯmittit usurā Ad h⁹
dicendū s; goff. et osti. q̄ si ideo facit
hoc vt in extimacione lucretur usurā
rius est sicut hij qui de minidinis in
minidinas mutuare solent. hanc u
surā execrabilē omnibus iudicat osti.
vnde quācūq; sub specie uendicionis l'
alterius uelletur et suboretur cū ex
cedat cēs cētesimā usurā q°cūq; no
mē imponatur ei ex quo fraudulent'
et mala intēcione fit et aliquid sor
ti accidit usura ē ex' d' usur' c. cōsu
luit xiiij q. iij plerumq; s; all' lombar.
dicendū ē q̄ ille qui mutuat pec̄nia;
recepturus pecuniā; alteri⁹ generis
ad certū terminat peccat si rōe tm̄
dati uult hr̄e pecuniā; quā probabil'r
credit amplius ualiturā in termino
dato q̄ sit pecunia quā ipē dedit
Operat enī ex certēciam ppt̄ dila
cionē tpis pot etiā fieri circa hec
distinctio que sup' posita ē s' c. xxxv. c.
ultiō in q. ij ¶ pone etiā casum q̄ pe
trus existēs ianue emit a martino
turonēses recipiēdos in francia ī ta
libus nu'dinis ꝯueniatur nu'quid lic;
dicendū s; all' lombar. q̄ si emens pl⁹
uel min⁹ dat ppt̄ tpis dilacō; vel quia
plus vel mī⁹ dimittit pecunia; suā
vendenti vel promittēti dare thurone
ses ī francia ut puta si usq; ad nu'
dinas sunt tres mēses et min⁹ dedit
emens pro libris turonensium q̄ si es
sent tm̄ duo ꝯtractus tūc licitus nō
vr̄ et maxime si pecunia ī termino
receptura plus valiturā eē probabi
liter crederetur vel si sic emēs com'
lucraretur h' aūt posito vr̄ eē mutuū
indirectū vtputa si quis dat min⁹ p
babiliter recepturus ī termino Sed
si eēt dubiū rōe dubij probabilit'
vel comm' accidentis ꝯtractus excu
saretur De cābijs casualib; et for
tuitis que cambia sunt aquibusd(am)

Tercio sunt /nominari c. tercium/
aliqua cambia que casualia
pnt̄ nominari A quibusdam
tm̄ appellantur cambia gros
sorum celebrantur autē tali mō nā
cum indigeam ī florētia x lib. gros
sorum ibi recipio pro illis a campso
sore cētū et sex florenos aut plus

vel m̃ʼ s; q tūc florẽtie cambia currũt
i s; q ibi valet x· grossorũ libre demũ
inde ad m̃ n̄ese teor sibi restituẽ tm̃
q̃ infra x dies cōputãdo a die celebra
ti ɔtractꝰ valebunt x libre grossorum
in ciuitate venetiarũ que quidē aliq̄n
ualent plus aliq̄n aut m̄ʼ ꝓpea cāp
sor aliq̄n ꝑdit aliq̄n m̄e lucratur
licet cōīr inde suscipiat lucrũ ꝓpea cā
bia ista exercent atq; frequẽtãt Talis ꝙ
dã ɔtractus omo illicitus ē· pmo qz
ē cōtractꝰ mutui· 2o qz spatur lucrũ
mutui· 3o ē quia cũ dampno proximi
pmo qz ē cōtractꝰ mutui cũ intẽcione
recipiẽdi ultra sortē hinc ad mẽsez qd
prohibitũ ē sicut lucꝰ ī lo xxxv ar 1
et ij c dictũ ē Nec ob· q predicte libre
grossorũ q̄nq; valẽt m̄ʼ qz intẽcio mu
tuãtis est ex tali mutuo hrē lucrũ pre
tẽa dubia et ꝑicula ī usura utiq; non
excusant sicut patet dʼ usur· ī c nauigãti·
2o aut ē illicitus qz speratur
lucrũ mutui de quo nullũ pt egredi
lucrũ ut pz lxxviij di ī c eiciens· 3o
ē illicitus qz ē cũ dãpno proximi s re
cipiẽtis pecuniaz ad cambiũ cũ expiẽ
cia testeque magrũ ē dñz ī c quã sit
li vj Talia cambia sũt hodiernis tpibꝰ
subuisio et destructio omnium ciuiũ
qui talia cãbia frequẽtare pbantur
¶ Ex predicis satis patere pōt q̄n ī con
tractu ab usura excusat dubiũ vel ꝑi
culum et q̄n ē mutuũ palliatũ nc non
q̄n liceat cambiũ ut a fetore impiorũ
cōtractuũ cũ lazaro iã rsurgãt q̄ seīs
olym corrupti erant hʼ illis pmũte do
mino vbũ xpō qui mortuus dat uitam
impijs dat grãm et iustis dat glaz sẽp
ternã quã nob ipse ɔcedit qui cũ pře
et spũ sō glosus rgnat ī secula sclʼoz

Sabato po quartaz dñicaz ī quadr
gesima dʼ varijs socidis animaliũ·

Ego sum lux · ·Smo xlʼ
mundi· Jo viij c et ī euang
hodierno Neq; quippe ve
hʼ vbũ dicẽ ualet nisi dñs
yhũs xpũs qui inq̄ntũ deꝰ
et inq̄ntũ hō solus pōt
tenebras dʼ anima effugare vn̄ ubi
s subdit ꝙ in sequit me nō ambulat
ī tenebris· s ignorãtie neq; culpe et ꝑ
gñs nō ueniet ad tenebras gehenne
que tmꝰ sunt predictarũ tenebrarũ
proinde ꝙ viij c ait dñs q peccãtes
eiciẽtur ī tenebras exteriores· i· ī ul
timas tenebras s; ꝑ xpm̃ facta est
veritas cōn tenebras ignorantie et
grã ꝓ tenebris culpe et glia in fine
misericorditer largẽtur cōn tenebris
gehenne Ad illuminandũ ꝙ tenebris

Ignorancie nr̄e ne al mcidamꝰ ad pn̄s
ambulemꝰ ī lumẽ suo ī mã cōtractuũ
socidarũ ¶ Ad intelligẽtiam ī socida
rũ et aliorũ ɔtractuũ qui int se varia
re cōmiscentur ante omña tria notan
da sunt pmo notãdũ ē q q̄ncũq; in soc
cida et ī alijs cōtractibus mutui fiat
ī illis pocior condicio pstitoris ꝙ mu
tuãtis ab illo semꝑ protũto ē ibi usura
proq̄nto ob rōnez mutui veri vel int
pretati fit pocior cōdicio pstitoris Et ex
hoc patet lata janua ad multos casus
usurarios tã socidarũ ꝙ aliorũ con
tractuũ discernẽdos et ad eorũ intri
catōnes ꝓpt uariaz cōmixtioz ipōrũ
cũ ceteris cōtractibus dissoluẽdas et
euadendas ¶ 2o aut prenotandũ ē q
ī socida que ē quedaz societas ī cōtrac
tu animaliũ duo ɔcurrũt· s societas
et locacio quia ex his duobꝰ cōtractibꝰ
socida cōposita ē ꝓpea qui discernere
uult q̄n socida licita sit vel nō duo cō
siderare oz· pmo id qd ē formale ī
vª societate pecunie appoite qz unitelz
ille qui mutuat pecuniaz mercatori
ad verã societatẽ tenetur in se ꝑiculũ
fortuitũ retinere ¶ 1o cōsiderare debz
id qd ē formale ī ipã locacōe qz locans
et retinet in se ꝑiculũ casuale ipũs rei
locate Si igitur ī socida apud eum dã
tem remanet fortuitũ ꝑiculũ tunc
nō ē ibi usura licet sicut ī patebit post
eē iniusticia ex utraq; parte et maxe
ex pte ipũs socidã dantis ¶ 3o insr
est notandum q q̄n cōīr nō ꝑcipitur
et probabiliter dubitatur utrũ istius
vel illius cōdicio deterior sit ī forma
ɔtractus et pacti adhibiti in socida seu
in q̄cũq; alia societate tūc ibi nō ē pec
catum ubi aut cōdicio alteriꝰ notabili
ter deterior appet ad arbitriũ boni viri
peccatũ ē ex parte pualentis si hoc sci
enʼ facit Et talis pualēs totũ q ult
debitũ iusticie recipit ipi decepto re
stituere obligatur cũ id ꝓpendit ·ptẽa
aduertẽdũ ē q locator dicitur ille q
domũ seu aĩalia tradit alteri q illa
utatur seu cōducat · vn̄ s; scotũ katho
licon locare dr ī rspectu ad conducẽ
nã ɔducit hospiciũ qui pro eo pciũ
dat· Conducẽ igitur ē sil ducẽ aliqbꝰ
ducatũ prebere et nicere cōstitutã
aliquid ducẽ ꝫꝰ cōducit pciũ tra
dens prebẽs q ducatũ ·cuiꝰ caput il
le locat ɔducit qui pecuniã dat·

Arlꝰ pmꝰ dʼ socidis oium et aliorũ·

Primo po· · aĩaliũ mutorũ
nam ꝰ cas· us dʼ omibꝰ et consi
milibus animalibus minutis
de quibus tractꝰ tria capitula

Primum erit de quatuor casibus licitis. 2m
de tribus casibus licitis licet omnes uari
ari possit s. aliquo adiu licitum et eius. De
quatuor casibus licitis in societatis ouium c. i.

Primum capitulum erit de quatuor
casibus licitis. Primus casus est
cum quis certa capita ouium tra
dit in societatem certo precio extima
ta cum hoc s. pacto quod de prouentibus recipiat
totum precium antequam alius aliquid de ipsis
prouentibus recepturus sit aut etiam sub
tali pacto quod de fetibus reparetur capit
tum quodlibet moriturum antequam alius aliquid
de prouentibus recipere debeat quod est quando oues tra
dere in mortales talis autem contractus ouium
non usurarius et impius est si tamen post precium
extimacionem primum ouium aut cum reparacione ca
pitum de fetibus contractus societatis sic fiet
quod quantum leuat oportet ouium pastus et cus
todia pastoralis tanto melior fieret por
cio societatis in recipiente et custodiente
ac pascente oues tunc non esset ibi usura nec
peccatum iniusti precij. 2us casus. Est
in eo cum quis habens xx. oues tradit eas ali
cui extimatas xx. lib. hoc s. pacto quod si
bi teneatur reddere medietatem s. x. libras quod
quid postea contingat de ouibus tunc quidem perinde
inde est ac si creditor dedisset debitori mu
tuo x. libras per quas emptis x. capitibus
contraxisset societatem cum ipso debitore ha
bente alia x. capita ita quod fiant communia et
ipsi sint socij in capitalo et prouentibus. Tunc
protanto ex contemplacione mutui grauat
creditor debitorem in contractu predicte socie
tatis protanto est ibi usura. 3us casus. Est
de eo qui emit oues a pauperibus uel non
pauperibus quas numme habent et scit uel
credit eas non habere vel pro tali empcione
dat aliquam pecunie quantitatem et qui iam crue
ditore illa animalia accepissent locat
illa uendenti pro certa annua pensione ta
lis quidem contractus usurarius est et fit in
fraudem usurarum ut talis pestitor aliquid
lucri debeat ultra pecuniam quam prius
dedit Si autem credit illa extare cum et
sine fraude emit et tunc non est usura si
capitale stat ad periculum eius qui tunc uera lo
cacio est. De tribus casibus licitis etiam
in societatis ouium capitulum tercium

Tercium capitulum addatur de tri
bus casibus etiam ouium qui li
cite possent et solent fieri
. Primus casus est quando quidem
tradit oues monasterio sub tali conuencione
quod de qualibet oue recipiat annuatim du
os solidos cum longe plus valeat fructus
earum puta quatuor uel quinque annuatim
Sed addit quod etiam si omnes predicte oues
moriantur uult predictum fructum insuper
et si multum multiplicentur omnes ipsius mona
sterij sint Insuper quod post mortem tradentis
et si centuplicarentur ad ipsum monasterium
ueniant Sic unde et cum constet talis contractus
licitus non potest eciam petere restitucionem ex quo
in ipsa tradicione non fuit lesa conius mor
talitas predictarum ouium sequeretur nisi
forte oues iam utique infecte essent et ad
mortem parate et hoc monasterium ignorauerit
et non prosperent mortalitatem venire pos
se ff. de emp. l. uerum § si locupleti. Consulo
tamen tradenti in hoc casu quod in specto lucro
de ouibus a monasterio habito quod forsitan fuit
paruum et longo tempore in solidum habuit lucrum
non exigat aut remittat partem et sic sen
ciat partem dampni nec cum iactura monasterij
locupletari uelit extra de reg. iu. l. co. i. c. locu
pletari li vj Caueat insuper talis tradens
quia nisi in hoc contractu conuentus consenciat
non tenetur monasterium de ouibus abbati uel cel
lario uel huiusmodi cum predicto pacto datis
extra de deposi c. i. li. vj constat. 2us casus. Est
talis. pone quod pe. tradit xx oues Jo. usque
ad duos annos tali condicione quod ipse Jo. te
neatur eas et eorum fetus et fructus cum
diligencia pascere et seruare suis sumptibus
expensis. fetuum uero et fructuum earum
medietatem ipsi petro fideliter consignare et
dare atque in fine termini ipsas easdem oues
et alias que eis occasione extabunt ipsi
eidem assignare Si tamen ipse uel aliquis illarum
aut parum fetus uel fructus culpa aut do
lo ipsius Jo. uel eius in icio perierint uel de
uastati fuerint ad dampnum ipsius Jo. spec
tet Si uero diuino iudicio uel casu for
tuito hoc euenerit ad ipsum pe. hoc pertinere
dummodo ipse Jo. predicto pe. de huiusmodi fa
ciat plenam fidem Talis quidem contractus
licitus esse uidetur quod satis uidetur equus et bone con
ditionis 3us casus Est secundum bal. de pu... in
l. i. C. pro socio ubi garcia tradi oues in soc
ietatem ad quinquennium et de consuetudine
est quod in fine quinquennij diuidantur oues
et fructus earum Interim oues natura
liter perierunt numquid rusticus obliga
tus ad aliquid est michi. dicendum quod in tali
casu contingere potest triplex dampnum

Primo ex natura. 2o autem ex fortuna. 3o
vero ex culpa. Primo quidem in tali casu
potest interuenire dampnum ex natura et in hoc
casu quia fuissent periture etiam penes
me ideo restituere non tenetur et si
fuissent extimate nam in contractibus non
ordinatis ad dominium transferendum extima
cio empcionem non facit ut ff. pro socio
l. cum duobus § dampna ff. loca l. iij et hoc per
regulam traditam ff. de condicione emp.
lege cum manumissa § nemo. 2o potest
contingere tale dampnum ex fortuna uidelicet si pe
rierunt ex fortuito casu cui resisti non
potuit Tex. dicit in predicto § dampna

q̄ p̄iculū ē cōe proinde si oues extimate
erant xx libris rusticus tene̅ᵗ ni restitu
ere x nam si nichil restituerēt totū dap
nū vtiqȝ foret meū qd̄ eēt con̄ illum
tex̄ i. ff. dapna qui dicat q̄ dapnū ē cōe
Exquo patet q̄ alit̄ iudicam⁹ d̄ casu for
tuito alit̄ d̄ casu naturali ℭ 3º contingē
pt̄ ex culpa vn̄ si culpa rustici dapnuȝ
illud supuenirēt ipe ademendā tenet̄ᵗ
tpis . s. qn̄titatis q̄ ante tpus diuidē
di societatis omēs oues erant mee liȝ
extimate tradite fuerint sicut predic
tum ē facit adhoc C d̄ pac. l. si pascē
da pecora et etiā dictus . ff. dampna
i. l. cū duob; ff pro socio . Si vo p̄ q̄ssit
oues equaliter partiri debeant dapnū
interuenit rustici culpa tūc nō tene̅ᵗ
in . nisi ad dimidij p̄ij partē q̄ i plus
me nō dapnificauit ℭ Ex hijs patet s̄ bal
q̄ si predictū dapnū interuenit ex na
ptinet ad tradentem si ex fortuna p
tinet ad tradentē et recipientē si ex cul
pa ptinet tm̄ ad recipientē plura que
faciunt ad hanc mām; que dicta sunt in
precedenti s̄mone articulo ij c. iij

Articulus 2º de societatibus boum et aīa

Secundo ponam⁹ *lui grossoruȝ*
casus ptinētes ad boues et ad
alia animalia gn̄is grossioris
de quibus etiā tractabim⁹ tria
capitula . primū erit de quatuor casi
bus licitis . 2ᵐ de tribus casibus nō
licitis . 3ᵐ. iterū de tribus alijs casib; lici
tis licet omēs alicato ad illicitū et ab il
licito ad licitū possit multiplicit̄ variari

De trib; casib; licitis etiā societatis boū c. i

Primū captlm sit de tribus ca
sibus licitis i societatis boum
p̄mus casus . Est talis petrus tra
dit Jo. bouē et uitulū nutriē
dos usqȝ ad annū hac . s. cōditione q̄ i fine
anni vendantur et pe. an̄ oiā suū exhat
capitale deinde diuiditur lucrū ℑn hoc
casu duo necīa sunt ad hoc q̄ licitus sit .
p̄mo q̄ pe retineat i se p̄iculū fortuitū
capital' alit̄ illicitus eēt contractus . 2º
q̄ si aīalia mi⁹ venderentur q̄ȝ fuerunt
empta nō tm̄ ex hoc tene̅ᵗ ipi pe ad sup
plendum pro capitali deficiente q̄ tūc
eēt capitale salui con̄ ea que dicta sūt
s̄ s̄ᵉ p̄cedenti arº. i c. ij Ex quib; patet q̄
tunc talis cōtractus usurari⁹ eēt *2ᵘˢ*
casus Talis ē pone q̄ petrus locat Johī
duos boues volens quolibet mense
frumeti et re
tinet sibi periculuȝ predictorū boum
ℚuid uidetur circa Dicendū q̄ talis
locacio licita ē dūmō tm̄ sit lucrū q̄ re
spōdeat utilitati que p̄t hrī de bobus Ali
ter illicita eēt nam si nulla de bobus
utilitas aduenirēt nichil dare debēt
Alit' meteret ubi nō seminauerat qd̄
utiqȝ iniustū ē *3ᵘˢ casus* Addā̄ᵗ et pōē
q̄ pe locat Jo. duos boues extimatos
cum hac condicione . s. q̄ Jo. laboret sibi
cum dictis bobus in anno xij bobulcas
terre et i fine anni boues
vendi debeant atqȝ pe totū suū capita
le prius retrahē debet et Jo. hrē debet
medietatē lucri dictorū boū quid igit̄
ur Dicendū q̄ talis cōtractus licitus ē
si petrus ipse obseruat duo . p̄mo q̄ re
tineat sibi periculū dictorū boū . 2º q̄
promittat ipsi Jo. se satisfacere de labo
re quē sustinebit i laborādo terras su
as Et hoc ad arbitriū boni vi que satis
factio cōputatur i hoc q̄ dat sibi medi
etatē boum Sed si nullū lucrū fierēt de
bobus tūc pe recōpēsare tene̅ᵗ pro expēs
fact' a Jo. de ipsa s̄ boū sorte . vno p̄dic
torum duorū deficiēte cōtractus illicit⁹
ē *4ᵘˢ casus* Addatur nā eod' mō licitū
ē locare boues ad laborandū ad q̄rtā; q̄ p
tem lucri et dapni dūmō locans boues
laborāti p̄mittat cōpetēt' se satisfacturū
pro labore quē sustinet siue fiat satisfac
tio de expēs factis ex pte dantis siue de
sorte boū si ibi nō fierēt lucrū alioqn̄ cō
tractus illicitus esset *De trib; casibus*
non licitis in societatis boum c. ij

Secundum captlm ē de tribus
casibus nō licitis in societatis boū
p̄mus casus Est qn̄ quis locat
boues ad medietatem . s. p̄ certer
tis sextarijs bladi eo videlicet pacto q̄
si moriantur uel deteriorantur cōduc
tor subeat p̄iculi medietatē si aūt me
liorentur habeat medietatē comodi
ℑn hoc enī casu q̄ tradens boues sub spē
locacionis quasi mutuat seu comodat
boues suos p̄cio in tali locacōe datur po
cior cōdicio locatori et deterior con
ductori q̄ nūc aut nūquā p̄t hrē ipse
cōductor tm̄ comodum de melioracōe
boū qn̄tū pōt hrē dapnū d' morte ipoȝ
nisi sextaria que pro cōductōe dimidij
bouis boni darentur sufficienter equi
ualerent cōductioni quarte ptis . i. dimidij
bouis puta si bos ad arandū p anno suf
ficienter pro quatuor sextarijs pro di
midio bouis predictorū uō ē quia i hoc
casu cōcurrit duplex cōtract⁹ vn⁹ s. empci
onis medietatis bouis ppt' qd̄ medietas
illa currit ad p̄iculū susceptoris . 2⁹ cōtrac
tus ē cōductionis s. alterius medietatis
Si igitur pro exspectacione solucōnis p̄
cij empcionis p̄me medietatis nō ult̄ᵃ
iustū p̄ciū cōductois 2ᵉ medietatis gra
uetur nulla ē ibi usura nᶜ et i iustū p̄
cium Si aūt locator appoīt p̄dc̄m pacti

qz retinet q conductor nimis grauaret
boues si debuit dici pacti periculo non tene
ret firmiter qz apponeret q si bos sine con
ductoris culpa aut necessarij eius pe
reat nichil de illo periculo exiget ab eo certe
tunc non est illicitum ex hoc l. y. sz qui contractus
in forma usurarius paret. primo propter scan
dalum mortaliter peccat eo q hec scientes
quia rectam eius intencionem non uident scan
dalum inde sumunt. 2º quia eius heredes
rem nescientes eius intencionem possent
repetere capitale sed quis obstet in prefato
casu non esse usuram qz conductor in se susci
pere potest periculum et fortuitos casus in
conducte quantum est de natura contractus. di
cendum q in prefato casu sunt duo contractus
. unus est locacionis et conductionis et alius est
societatis s. in periculo ac melioracione
et deterioracione bouis. Contractus quidem
societatis ex sui natura exigit equali
tatem proporcionis sicut patet in preceden
ti ar. ij. et c. iij vnde quantum ego in societa
te do vel facio quantum probabiliter propor
cionabiliter inde recipiam sed autem propter mu
tuum in finem pars societatis mee deteri
oratur pro tanto est ibi usura **2us casus**
Est talis pe tradit jo duos boues extima
tos xx florenis ut cum eis laboret vsque
ad annum tali vero pacto q ipse jo teneatur
eos fideliter enutrire expensis suis atque
in fine predictos boues uel extimacionem
predictam cum quarta parte lucri si inde
lucratus fuerit vel tamen minus ipsa extima
cione quantum portat quarta pars dampni si in
superuenerit dampnum tunc teneatur ipsi pe
dare et consignare numquid talis contrac
tus licitus erit. Dicendum q iste casus est
similis illi de quo dictum est supra in pre
cedenti ar. 1. c. ij et in casu iij. proinde
videtur dicendum sic ibi vero q illicitus est
Esset autem licitus talis casus si adderetur
in pacto q si dampni aliquod sine culpa ipsius
jo aut incurij eius interuenerit q adiptum
pe integre pertinerit nichilominus tale
dampnum pe a predicto johanne non tenetur
acceptare nisi johannes per testes fideles
de hoc faceret plenam fidem **A**duerten
dum est etiam q predicta debent intelligi sz
debitum equitatis nam q deductis extima
cionibus operum et laborum ipsius debito
ris expensis factis de bonis eiusdem et
in bobus et reparacione eorum facta dilegen
ti ac fideli examinacione et extimacione sup
esse reperitur jo si quidem extimandum ac
diuidendum est **3us casus** Addatur et ponatur
q pe tradit jo vnam vaccam x lib. extima
tam cum tali s. pacto q ipse jo teneatur eam
et omnem eius fructum et fetum cum diligencia
seruare et custodire sumptibus suis fructum
qz eius et fetum non alienare sine licencia
eius pe. atque de fructibus eius et fetibus
prioribus tamen ipsi pe dare et consignare
donec sit sibi de dicto precio integre sa
tisfactum deinde sibi assignare dimi
dium in futurum de fructibus et fetibus talis
vacce sed tamen vacca uel eius fructus et fe
tus sine culpa ipsius jo aut incurij eius quo
cumque modo perierint ipse jo restituere inte
gre teneatur sed autem diuino iudicio ac
fortuito casu superuenerint an dicta per
tineat dampnum adipiscentem pe. Queritur
Dicendum q talis contractus licitus esse
videtur sz quosdam nam licet pe prius sor
tem suam recipiat cum inconueniens non
videtur cum in se suscipiat periculum fortu
iti casus et diuini iudicij Sz verior
sentencia est que tenet q contractus illicitus
est nam euidenter apparet q pocior est con
dicio locatoris quam conductoris quia po
terit euenire postquam pe suam sortem
receperit vacca cum omni fetu et fructu
peribit et sic de omnibus expensis ac labo
ribus habitis circa vaccam ipse jo nichil
habebit quod iniustum esse uidetur propterea dicendum q
talis contractus illicitus est **De tri
bus casibus licitis in societatibus bouum c. iij**

Tercium capitulum est de tribus casibus
et licitis in societatibus bouum **pr. casus**
Est iste locat pe ipsi jo duos
boues extimatos xx florenis
cum pacto quod ibi consuetum est dare pro duo
bus bobus xij frumenti sextaria det
sed ipse jo viij ita tamen q stet ad periculum ter
cie partis boum Numquid licitus est contrac
tus dicendum q sic si tamen pe satisfacit
jo pro labore suo et tunc licitum est q jo
obliget se ad periculum tercie partis
boum aliter non liceret **2us casus**
Est cum pe locat jo duos boues pacis cau
secum q det sibi sextarium frumenti quolibet
mense nec de periculo mencionem facit In hoc
casu aduertendum est q si pe uult capi
tale firmum tunc quidem usura est sz si
intendit fortuitum periculum in se suscipe
tunc casus licitus est sicut et eodem modo
licitum est hoc agere in vectura equi dum
insuper si morerentur boues pro jo in eundem
eos satisfacere teneretur **Tercius casus**
Contingit s. hoc modo Emit pe duas vac
cas et eas tradit jo sub hoc pacto q il
las pascat et cum eisdem terram colat ita
tamen q ipse pe de primis fructibus illarum
recipiat medietatem precij earum quo
recepto medietas fieret fiat agricole
atque medietas alia sit ipsius pe equa
liter diuidantur fructus hoc addito
q agricola annuatim det vnum sextarium
tritici ipsi emptori s. pe pro eo q terram
colit cum ipsis vaccis et si moriantur vac
ce equaliter continent dampnum numquid

licet· Dicēdum q̄ cōtractus licitus ē ꝫ
magis ē contractus locationis q̄ʒ socie
tatis quia locat vnā vaccā quē ē sua p
vno sextario tritici ānuati et p pastu
vacce et fetus et ipius fetus ſʒ ꝺ alia
nichil recipit q̄z nō sua ſʒ agricole est
**Articulus 3ᵘˢ de casibus que fieri p̄nt
vario mō de ouibus et bobus**
TErcio subdam⁹ casus p̄tinē
tes simul ad oues et boues liʒ
multi supradictorū casuū ad
hoc duplex animaluū genus
applicari possint et de hoc ponā² tm̄ mō
duo casus **p̄m⁹ casus** Est cū quis lo
cat aīalia pro certa q̄ntitate frumē
ti seu pro q̄aiqʒ ālia re Talis quidēʒ
cōtractus licitus ē dūmō cōductor nō
grauetur ex ī moderata mercede licitū
quoqʒ ē in tali cōtractu appōnē pactū
qd̄ dapnū et lucrū rei locate commune
sit ſʒ nō licet pacisci q̄ solū sit cōducto
ris n̄ de eo q̄ procedit ex culpa sua
2ᵘˢ casus Est talis habet quis ex ca
pita et tradit illa pascenda atqʒ custo
dienda sub certa mercede pecuīe uel
particpacione prouētuū gregis sic
tn̄ q̄ dn̄s retinet sibi p̄iculum capitū
predictorū Jn tali quidē cōtractu nō ē
usura quia in ea nulla interuenit cō
mutū Secus aut̄ eēt si dn̄s p̄iculū
sibi non retineret ſʒ cōductori impu
taretur q̄z tūc cōtractus illicitus eēt
ꝫ ut audiuis et attencius mane di
ei sequētis capitis m̄aʒ inprestitorū
seu locorū siue montis q̄ amplissima
et difficilima atqʒ utilima et necessa
riarissima vobis est premonit⁹ vos
eē volo ac ad audiēdū sollicitos gr̄aʒ
in veritatē hui⁹ rei apiendi et uobis
suadendi p̄stante dn̄o n̄rō yhū xp̄ō qui
cum patre et sp̄ū sc̄ō in trinitate glori
osus triūphat et viuit ī secl'a seculoꝝ
**Dn̄ica quīta in xlᵃᵉ ī dn̄ica ꝺ passiōe
ī mane de inp̄stitis venetorū et ꝺ mō
te florētinorum ac de Januēsiū locis
que icē in sub'a sūt Smo xlj · bn̄bar·**
RE promissionē accipiat
qui vocati sunt eterne
hereditatis ī xp̄ō yhū
dn̄ō n̄rō ad heb' ix c· et
in ep'la hodierna· En
adsum hesterne p̄mis
siōi fidel' locuturus
de materia inprestitorū locorū et mō
tis quā usqʒ adhuc diē distuli eo
q̄ eius dig̃tas ferialis diei nō pa
ciebatur molesta breuitate arctari·
Repromissionem ergo accipiant tū a
p'lo vobis loquor qui vocati sunt eter
ne hereditatis hoc ē ut p obſuatione
p̄missionis quā vobis vocatis feci in
precedēti die ꝓ obſuationē eorū que
dicent² cōsequantur gloriaʒ sempi
ternā quā omnes iusti hereditabunt
ī xp̄ō yhū dn̄ō n̄rō· Res enī quā p̄ma
nib; habemus ap̄me ꝯfus ē atqʒ du
bia et magnū vndiqʒ p̄iculum p̄ſt
Non sum ego profundi sēsus n͡c adō al' p̄ſpicacitatis
p̄ſpicacitatis ingenij ut non quippiaʒ
ī hac m̄a ex me adinuenire queam· ꝫ
est fons indeficiens sapiēcia dei qui fi
delib; atqʒ doctoribus suis patet de
quorū riuis haurire intēdo ex me nō
audens in tanta re tanquā dubia
aliquid temerarie diffinire vnū tn̄·
fidenter dico qd̄ sicut prou' ij c sa
lomō ait Qui timet laqueū secur⁹
erit Et iterū ꝓph'ta in p̄s' lxxxviij de
homine iusto inquit posuisti firmē
tū eius formidinem ī ī m̄a occurrē
ti Et qd̄libet predictorū uborū potest
esse thema in sermone p̄nti Ad rem de
inqʒ veniam⁹ **V'ba statuti ciuitatis
florencie circa materiam montis**
Ad intelligenciaʒ igitur dicendorū
notandum ē q̄ montis de florencia
casus series talis ē· Communitas flo
rentina pecunia egens quedā onerā
ciuibus suis que uulgarit' p̄ſtāce
vocantur et adhas soluēdas omnes
ciues suos cōpellit Statuit quoque
usqʒ quo restituat sortē ip̄is credito
ribus dari ultra ip̄āʒ sortē qnqʒ pro
cētenario quolibet anno Ex hoc ciī
qnqʒ contingit q̄ dictis creditorib;
uel ab eis iura h̄n̄tibus tm̄ respōsū
fuit ꝺ ac̄tōe predicta atqʒ per tm̄
tp̄us q̄ aliqū accessio adequata est
sorti aliqū nō in totū aliqū insu
p̄ āʒ excedit sortem Ceterū ad con
sciēciarū cuiuʒ exoneracōē statuit
ipsa ciuitas q̄ quid prouisū ē p or
dinacōnes predicti cōis dari debere
talibus mutuātibus pro dono dapni
et int'eē seu pro prouisione vel meri
to dictorū creditorū intelligatur debē
dari et recipi et detur et recipiatur
et peti et recipi possit pro spontaneo
et libero et mero dono et donacionis
tytulo et talit' recipiat et recipere
intelligatur quilibet et tal' creditor
a cōitate predicta et hoc p dapnis ꝛ
inter eē et pro aliqua remuneracōe
discreta atqʒ ita et taliter totū ill'd
recipiat vnusquisqʒ creditorū dc̄oꝝ
sic q̄z petere et exigere valeat q̄ nul
lo mō quo ad cōsciam̄ neqʒ quo ad
mūdum restituere obligetur· Statuit
quoqʒ illud sic receptū absqʒ ulla alia
liberacōne vel fine predicta ciuitas

fienda sine ullo scrupulo ostēe ut sibi uē
donatum ī ppetuū valeat retinere sz
addit etiā q pris promisio et omīa et
singula mea ↄtēta ī preditorū credi
torū fauorem singulis dieb̄ profuto
tpe donec p ciuitatem p̄fatā fuerit
renouata intelligatur singul' dieb̄
et horis singulorū dierū d' nouo condi
et renouari et d' nouo cōdita et renoua
ta eē effectū suū singul' dictis horis
et tpōribus sortiatur atq̄ lex presens
loquatur ac si singul' diebus atq̄ tpib̄
ↄdita eēt extendēdo eas etiā ad quā
titates mptentū iā receptas p quoscūq̄
qz creditores ciuitatis predicte s' excius
memoratis It' q sibi solū vēdicet locū
ī cunctis ciuitatis p̄dicte et districtua
lib̄ suis ita tn̄ q p hoc nō p̄iudicetur
ciuitati p̄dicte ī aliquo iure sibi quesi
to seu q̄rēdo imposterū vigore alicuius
ultiē uolūtatis facte siue fiende Insi
cuitus p̄fatam sanciuit huiusmodi credita
cū iure papiēdi tales accessiones et fic
tas ī alios posse alienari cū hoc nichil
omn' pacto q ipi ciuitati liceat redīe
re dictū debitū creditori soluēdū pro
p̄cio et redēp̄cōe dicti iur' ad rōz xxviij
vel xxx· procētū et q tal' creditor teat'
addictaz rōne reuēndē dicto cōi ad eoz
volūtatē eius remouēte venditori pre
dicto lucro facto usq̄ ad tpus dicte ven
dictionis Et ad hoc sepe et sepius cōstitut'
supradictū ad liberandū et pillū li
berantur omēs hec licet taliter qualit'
dicta sint ubi statuti morem gessi ·

Consimiles quoq̄ ↄtractus ī ianua
et ī venecijs frequētantur Additur q̄z
ī venecijs qz eius statutis securior est q
multi dn̄i diuites et magnates dub
tantes d' instabilitate sui status vo
luntarie ponūt ad m p̄stita pecunias in
agnas et h' prouidere uolētes et sibi
ipis et filijs suis ī casū inquo statū p
derent aut eis cōsilia aduersa uenient
Quidā quoq̄ licet indeant' cogi p̄dic
tas pecunias soluere tn̄ nō ex ciuitatis
caritate s' ex ipā cupiditate ponūt eas
q̄n q̄z p magnitudine lucri qz q̄n cū
q̄n q̄z dant' x uel viij procētū vocantur
tn̄ noiā horū ↄtractuū ī ciuitatib̄ an
dictis nā ī florēcia vocā' mōs In ianua
vocant' loca In venecijs uō m p̄stita no
minantur Circa igit' horū ↄtra hos
ↄtractus frequētat sicut p experienciā
patet · p̄mi sunt coacte soluentes · 2' spō
te ponentes · 3ij vero libere emētes Et
d' hijs trib̄ ↄclōs tres p hūc ordinē sub
iugemus Ar· 1o p̄mus in q° ostēditur
q̄re mutuare coactus licite exigē possit
int' eē dapnū et probabilis lucri

Primo quidē tractandū ē de
hijs qui coacte soluūt d' quo
cōclusio talis sit · p̄stare co
actus potest licite exigē int'
eē dapnū et probabil' lucri ·
Ex hac qrē ↄclōne talis veritas seu cor
relariū ad ppositū elici potest q coac
ti p venetos Ianuēses et florētinos p̄s
tare cōitati pecunias licite pnt aliquid
p̄sio int' eē aliquid recipe ultra sortē
Et hoc ex triplici rōne · p° rōe dn̄ij con
pellentis · 2° rōe dapnū emergentis · 3°
rōe lucri cessantis · e° insup subiugā'
In quib̄ casibus iur' p̄dictorū d' narioz
sic coacte solutorū licite iustifī possūt

Q coactio voluntatis ī mutuo fū
excusat aliquid accipe ult' sortē c· 1·

Primo quid' predictis casib̄
licet aliquid accipe ult' sortē
rōne dn̄ij cōpellentis possūt
quid' predicte cōitates rōnā li
ter requirēte et max' prouici publice
d'fensione uti p̄sonis subditorū suorū
multo forcius pecunijs eorū nā et sin
gularē collectā camere fiscali applican
dam neō inponē possit sine p̄ncipis
p missione vt· l· 1· C d' exac· tribu li· x·
et e· li· de exeu· mu· l· placet tn̄ collectā
specialē vnaq̄q̄ ciuitas et vniuersitas
p necessitate sibi incūbente indicē pot' ut
l· oniis et· C d' op· pub· de quo ē dare no
glo· ī l· 1· 5 q si nemo sup· ff pconsul
ff· qd' cuiusq̄ vniu· no· et hoc legiste
tenent · Expedit' atq̄ experiēcia patere
pot' q tales ciues ad talia soluēda onēa
et pnt cogi et d' facto coguntur h' qd'
coactio et violētacio d' rōe mutui aufert
intm̄ q uerius dici pot' dn̄atiua coactō
uel tyrāmca rapina q̄ solutio cuiuz
voluntaria dn̄atiua coactio quid' q̄n
ↄtās seu rex exiusta cā cogit ciues ad
p̄standū pecunias seu bladū et similia
tyrānica vero merito dici possit q̄n h°
fit ex cā inrōnabili et iniusta hec rō in
deri meo multū ponderanda ē quā mul
ti nō ponderātes deuiāt forte a ueritā
te iuris grauātes qd' minime grauādū
est nā cū d'nā sit usura q̄ fiat ī mutuo
volūtario et nō coacto et in hō h' cogū'
ciues sequitur q tale violentū mutuū
nō vicuū usure sapiat s' mutuātē ad
posse int' eē recipe iuste disponāt p̄terea
qua lege prohibente non pot' ciuitas
licite suadente rōe iusticia et honesta
te releuare ciues suos sicut opprimere
et grauare pt' grauare pt' releuare uult
grauare uult et releuare uolūtarie
grauat voluntarie releuat et licet ci
ues suos grauare q̄re nō liceat etiā
releuare cū grauatis grauatus licite

possint cives suos relevare potius q̄
gravare ubi g̃ si eos ut faciat i ius
tum bellum gravat iuste gravat et
tn̄ tales coact⁹ si d' iusto lucro p̄vat
iuste remuneravit. Ex quo patet q̄ q̄m
licet gravare q̄nq; n̄o licet. remune
rare g̃naliter licet p̄terea tanta ē in
tali cōitate et ingravando et relevando
volutas libera q̄ pecunia h̄ita i tali
coactione n̄c recepi pōt n̄c exca semper
idē preciū datur s; q̄nq; mai⁹ q̄nq; mi⁹
s; meliores seu deteriores civitatis
condiciones. Ex hoc patet q̄ tales cives
coacti recipe aliq̄ p̄nt a tali cōitate q̄
coactio excusat eos facit ad h⁹ ex. deve.
iur' ubi dicitur q̄ n̄o ē licitū i lege neca
tas licitū facit et d' q. di v. c. discipulos
vij q. i. c. sicut caūe cū ubi dr̄ necitas
legē n̄o h; n̄c tales hoc m̄o gravati p̄nt
d' suo dapno alit' providere n̄ accipien
do qd' voluntarie a cōitate affertur s'
vendēdo qd' q̄nd' insup ē dapnosum
cū cētū vendant q̄nq; pro xxv. q̄nq; at
plus q̄nq; etiā minus. p̄nt ē cū vōnē
n̄o p̄dcio multū licet a plerisq; i tali
casu soleat assignari cū et adduci pos
set pro libero muttuāte ¶ Nec obstat
si quis obiciat q̄ talis m̄o⁹ a cōitate or
dinatus invitat homines ad peccand̄
et ad recipiēdū plusq̄ dederint et ult̄
sortē. Ad q̄d' dicendū q̄ hoc tūc verū
esset qn̄ solvēs spe lucri p̄ncipaliter.
moveretur. s; tales solvētes n̄o p̄nci
paliter spe lucri movētur. s; secūdaria
spe moveri p̄nt que quid' spēs n̄o fac̄
hominē usurariū iux̄ n̄o̅ p̄glo i c. cō
sulint ex. d' usur. Insup idē declara
tū ē plen⁹ s̄ s̄c xxxvij ar iij et c. y et
qins quelo expiencia teste que magrā
omnium ē de elec q̄' sit li vj Quis in
quā p̄ma adductus intenciōe ad. v. pro
centenario volūtarie mutuaret consi
derato q̄ longe plus lucraretur expē
dendo eos i alios usus licitos et hoēs
tos ubi h̄rēt denarios suos et tutiores
cū etiā si vellet vēdere Centum mutua
ta cōitati n̄o c s; xxv. seu xxx tm̄ pote
rit rehabere Cū si emeret pro c posses
sionem vel domū cōir' tantūdē reven
de p̄nt Nec insup obstat q̄ coacta et i
vita cōitas solint ut aiūt quidā mi
nime cogi possint a subditis suis sol
unt eni voluntarie iusta rōnabili et ho
nesta causā regulata sic̄ in p̄u⁹ p̄ntis
s̄monis ptz. Insup si solveret et invite
n̄o cōstit creditoribus suis maxiē cū
reformacione sua sicut s̄ in p̄n⁹ patz
g̃nui cōitas asseneret et n̄o inceritus s;
i d̄ubijs locis sit coniectura s̄ d̄ocū obli.
l. cōtinuus s̄ cū ita cū concordan sūis.

¶ Notandū ē tn̄ s; fr̄e d'cenis q̄ si
post coactiōz quovis cāu cōtentū quis
esse creditor aliam⁹ ut s. g̃rā mutui re
cipiat ultra sortē usurari⁹ ē qn̄ sola
spe seu intencione recipiēdi aliquid ul
tra sortē g̃rā mutui usurariū facit
tn̄ si tales recipiūt. v. velut gratuitū
donū sp̄erātes recipe illa n̄o tn̄ p̄pter
mutuū quāvis mutuū i cā sit expte
cōitatis s; illa sperant tāquā a p̄sona
grata provincio sibi facto nūine usu
rarij dici p̄nt conc' tn̄ s; tho. 2ᵃ 2ᵉ q. lx
xvij ar ij fecit ad h' que dicta sunt
s̄ s̄c xxxv ar iij c iiij. De intencione i
sup addi p̄nt adsimāz fr̄e qn̄ de inte
cione antecedente subsequēte et cōseq
te dicta sunt s̄c xxxvij et ultiō capitlo
¶ Ex hijs i' patet q̄ predicti cives sic
coacti p̄nt p̄dicta recipe ult̄ sortē pate
at hoc etiam p exemplū pōe q̄ quis ut
uti pecunia sua i mercācijs n̄c illaz
dd posuerat mutuare deinq̄ ab amico
requisitus instante vig adcertū tp̄us
sibi mutui et pecuniaz illā ex caritate
sibi libere mutuat eā absq; oim̄ frau
de usurariū addito tn̄ q̄ predictus si i
t̄mio statuto n̄o solvat tm̄ teneatur
solvere ultra sortē tali itaq; cāu elapso
t̄miō et mutuo n̄o soluto p̄t mutuās
exigere et recipere p̄dictā penā acre
ditore rōe sui int' ēē si ut predictū ē
pecunia n̄o sit apposita i fraudē usurar
ex d' arbi c. dilecti xij q. ij. Fr̄ intas s;
de hoc lacius insequēti s̄mone ar iij
et c. i. dicetur. Et si in predicto cāu licet
ubi n̄o̅ multa violēcia paret nisi de
tencio rei ult̄ termini cōstituti cont̄
dn̄i voluntatē q̄nto magis licebit ei
cui rōne. int' ēē sumere antedicta cū
pecūia sua et cōtū suā voluntatē et au
fertur et detinetur pro semp n̄o tm̄
p aliqd' tp̄us sicut i p̄fato cāu detinei
videtur. Aliud quoq; exm̄ sil'e subiū
gam⁹ creditore dapnificato ex longa mo
ra solucionis rōne dapni pōt aliquid
accipe ult̄ sortē ex d' fideiuss i c. p̄ueit
ergo et mutuare coactus tali coactōe
q̄ nūq̄ redditur ei capitale et ex hijs
n̄o parū dapnificatus p̄t recipe ultra
sortem cōra patet nēpe si quis istorū
duorū c̄rīne usurariū deberet incurre
is quid' qui volūtarie mutuasset pōci⁹
incurrēt illud c̄rimē q̄ qui mutuasz
i vite eo q̄ sicut predictū ē nullus usu
rarius cē effici pōt nisi volēs mutu
um dare ad usurā q̄admod' luc̄ vj dn̄i
ca uba sonant Mutuū nichil inde spe
rantes. Asseruit eē plurimi a cōi
tate tale p̄mij recipienciū vere q̄
tale lucruz ab illa donatur sponte nā

vt dicat canō oblacio nulla culpe macu
la; ingerit que nō exambicientis petici
one processit ut dicitur i q ij c sicut
epm et eadē ca vij q iii c quā pio et
viij q ij questa. Q. coacti mutuare rac
ione emergentis dapni pnt licite aliquid
accipe ultra sortem Capitulum sedm

SEcundo quidē ciuib; antedictis
licet aliquid accipe ult̄ sorte;
rōne dapni emergentis qd' sz si
venit eis ex solucioe pstanciar
hanc nēpe rōnē inttm experiencia mon
strat q omo negari nō pt Q. et enī
ciues antedictarū ciuitatū ppt onera
predictarū pstanciarū intelleximus sua
mobilia et i mobilia distraxisse q di
tissimus ad paupertatem īmo quicq ad me
dicitatē deuenisse q orphanos viduas
et pupillos totā suam exposuisse subaz
proinde mirū nō ē si predicte ciuita
tes talit̄ statuerūt q hito r'. ad quātita
tem pecunie mutuate aliqua quota
talib; soluentibus detur i centum; emer
gentis dapni pterea ap dictis coitatib;
tali modo mutuare coacti et ex hoc dap
nificati sue vtiq; indepnitati prouidere
nō possent si nō liceret eis aliquid acci
pere ultra sortē insup q sine peccato
suo sz cunctatis alio supiori qui ut su
pius patet cum cunctare pot hō nō ha
beat viam iuris vnī sibi satisfaciat et sa
tisfacē possit d' dapno suo omnis utiq;
vt dicū nec alius mō' ē n' magis
cōsonās iuri et rōi qm q ipsa coitas eo
cū talis ciuis dapnificatus ē satisfaciat
cōpetenter et nō h' ex solo hito capita
li qa adhuc remaneret dapnū sz p id q
ultra capitale sit adhoc aut d' iure te
featur adh' ex d' fideiusso c. puenit ampli
nō ob aliā cam̄ i alijs cōtractibus cōce
ditur q quis possit recipe ult̄ sorte;
rōe int'ēē i emitādi dapni sicut i se
quēti f' plenius apparebit ergo sit i ppo
fieri licet. patet h' etiā p exm̄ ubi grā
si p potentē dnm et supiorē meū aut
p inuasores stratarū uel predones me
dapnificari ɔtingat licet nō possum facē
q reuer i dapnis d'fro nichilominus heo
ius ex quo heō restitui pro dapno meo
et si restituit licite recipe possum qd'
mi restitui debet sic utiq; i casu nro
ɔtingit quia prouidē cum aequitate de
dapno suo. Itē talis coitas p experien
ciam clare intelligens talibus pstancijs
dapnificari ciues suos nec pro defectu
mēbrorū peat totū corpus dictātē ipā
lege nature q corpus subueniat mē
bris sicut et corpi ipā mēbra sponte et
libere tanquā pia et discreta suorū
ciuiū mater puidet emergenti dap

no ciuiū suorū statuēdo q quilibet
ciuis p cā mutuati heat p d' suo labore
disponere pōt ergo et ciues pnt illa
recipe hoc mō n' vi adhoc sufficiēs in
pugnacio contr̄ pdicta sz hec rō proce
deret hoc mō prodante ciuitati mutua
etiā sponte. It' coitas prohibito nūme
disponere pōt contr̄ diuina legem sicut
plenius inseq̄s ar apparebit Quare h'
assumptū ut h' assumptū posset esse
dubiū uniusalit' suptum Q. mutuar
coacti licite pnt aliq' accipe ultra sor
tem racione cessantis lucri c. iij

TErcio vero ciuib; supradictis li
cet aliquid accipe ultra sortē
rōi lucri cessantis pona' simile
Nēpe ex retēcione debiti uel
mutui ultra legittimū tpus ad omnō
p concessū impedita alicui q licite nego
ciando uel alio mō licito lucrati fuissz
licite exigere seu r'ape pnt recompen
sacōs sui dapni et cessantis lucri sedm
discretū iudiciū prudētis viri cōsidera
tis si uel eo tpre alij simile negociacōi
vel artē exercentes cū equali pecunia
lucrati essent insup arbitrari deberet
utrū isti fuissent nō mutuādo sz aliq'
iuste agendo lucrati uel nō nō dico tm̄ q
talis retinēs obligetur satisfacē totum
lucrū qd' ex tūc illis probabiliter puē
nisset si eam habuissent īmo tm̄ ma
subtrahi deberet quātū pdicionī du
bietatis i inceptoibus uel imcoibus con
tingenciū pēsanci eēt et pitorū iudi
probabiliter extimacā hec ē cōis sma
pitorū sicut latius dicetur i f' seque
ar ij et c iij. pterea amissio talis lucri
quedam dapnificacio ē huius pstitoris
et ideo eo ipso q mutuās pt iuste exi
gere int'ēē emergentis dapni ut ē s'
i precedenti c monstratū ē potest
iuste exigē equiualēs dampnificacois
predicti cessantis lucri si igit' i hoc ca
su cuilibet licet aliquid dicto mō
accipe ultra sortē certē utiq; rōe pdic
tis ciuib; licitū ēē euident' apparet
probo et q eis magis liceat q pdictas
nā discreta rō dictat q i pposito cui pi
quā capitale violent' detentū nō potu
it ipsi prestitori uel mutuāti perdi
seu periclitari sicut poterat i mercando
uel negociando id circo tm̄ debet sibi
subtrahi de probabili lucro quātū ppon
derat certitudini certitudo pre pstita
sz ciuibus antedictis nō tm̄ aufert'
et retinetur sz et iniquā redditur capi
tale eorū qua pp pigniore remunera
cionē quā pstiti merito suscipere pnt
¶ Si quis aut obiciat q pecuniā quā
coitas debet nō ualet nisi se ipsam

net exse ipa pot fieri lucrosa. Dicendu q
pecunia illa dno suo verisimilr valuiss
plusq se ipam p industriam qua il
la finiss usus no solu ad precauenda dap
na que sibi exeius absencia otigerunt
sz et adlucra pcurandu industria
cumulandu et no id habuiss exse sz
ex industria dni sui et id receptor pe
cunie no solu puat dno pecunia sua
sz et extoto usu et fructu exercitande i
dustrie i illa seu p illa. ¶ Si quis etia
obiciat q pecunia illa a coitate sic ab
lata atq retenta no hz aliq mutui roz
no eni habet roz capitalis seu depositi sz
ex mutuo nullu lucru creditor sortiri
pot qn usurariu sit ac pnis et indebi
tum ergo rez videri pot q licet pecunia
illa no habeat formabilr vim capita
lis habet tn interpretative seu ablative
qr ex quo dns vl ius finiss illa ac capitali
suo coitas no abstulit sibi solaz simpli
cem pecunie rone seu roz etia capital
et id sibi tenetur tanqua de capitali et ex
tali roe coitas satis faciat civibus
suis de hac et ma dicetur in sequenti
pe ar ij et c iij ¶ Hec insup ob. si qs
obiciat q no vr ee intencio coitatis re
munerare cives roe interesse dapni emer
gentis aut lucri cessantis. Naz si p dict
intencione remuneraret amplius re
muneraret eu qui magis dampnificat
tus eet q qui min cui oppositu manifes
te appet. Ad qd dicendu q si hoc posibile eet
equitz utiq foret sz cu hoc impossibile sit
de quolibz pscrutaretur a coitatis noti
ciam puenire, insup si de quibuscaz
noticia foret ne inde livores et sca
dala in populo orirent de inpariitate so
lucionis et satisfactionis ppea pro co
bono sanciuit q pari satisfactione remu
nerarentur et utiq bonu e ar de ost
cum omnes cum ibi no v. d. ut constitu
eretur et qd no deregu inr qui scandaliza
uerit inglo. Simile quid vides i collegio
magistroru et ordinatoru q qui prior
est in tepore prior insup e in sede Quo
ciens insup p experienciaz videmus mgrz
uel doctore precedere alios plures qui
utiq dignius no eet solvere corrigia cal
ciamentoru illoru hec probantur de ma
et obe c i et c statuimus et utrobiq et
cu concor inuit Ar. 10 2o q licitu est ali
quid recipe ultra sortem hys qui ad
dicta imprestita denarios volutarie

S Ecundo quid tractan ponunt
dum est de hiis qui indicto mo
te seu imprestitis sive in locis spo
te denarios ponunt licet talis
modus varius obsuetur na quin volen
tes tale otractu facere emunt ab hiis qui
tales denarios ibi habet et vendere pnt vo
lunt et de hiis et circa hz pnte hntur vel a
coitate tanqua ab alijs solent eni qd ca
e qd sponte ponere et de hz tale pona
mus gelos vis spote ponetes pecunia
suaz sup imprestita et loca et sup flore
monte et expactio ultra sorte aliquid re
apretes usurarij sunt et restituere ob
ligantur pro hac conclusione lucidius
declaranda circa eam quadruplice inte
cione considere. prima e intencio carita
tis. 2a e intencio cupiditatis. 3a e inte
grietatis cu 4a e intencio uelitatis Q
qui ferventis caritatis intencione spo
te mutuat sue coitati libere sibi ob
lata ab ea etia ultra sorte licite re
cipere potest c primi

P Rima e intencio caritatis circa hoc
aduertendum e q pnt ee quida
licet rari veri rei publice a
matores qui videntes imine
tem necessitatez ac pricula civitat sue
sponte ex caritate salte principalit mo
ventur sua pecuniaz mutuare coita
ti sue et de talibus no loquimur gelo an
dicta naz licite recipe pnt q sponte
eis a coitate offertur sicut et hij de qui
bus dictu e i articulo precedenti
na no minus pmiari meretur volun
taria caritas q arctata necessitas co
q no minor ro ee possit et dapni emi
gentis et lucri cessantis i voluntaria
caritate q i arctata necessitate vij i cor
ij c Aplus ait hylare eni datore dili
git deus et hi et hoc xxviij q i sic e
inz ubi de hoc latius ter positus e Si
tn talis sponte mutuans credit sua coita
tem aut dmn p excedea i uisitaz guerra
aut alia i uisitaz ergo tali pecunia indi
gere tuc sponte talibus pecunia mu
tuare e omnibus mal inde sequentibus
efficacie eius mustrare et tuc no solum
no potest licite aliq i remuneracoem tn
recipere veru etiaz omnibus dapnis
et malis que sine suo tali favore ca
ta no fuissent nec facta inr posse sa
tisfacere obligatur iux illud ex de i
iur et dap da i c. si culpa ubi dicitur
qui occasione dapni dat dapnu dedisse
vr. ¶ Sz incidit dubiu circa predicta
qd de facto euenire otingit pone q impo
arctari seu pstincie omis cu incremento
osueto vel concedenti p illos papiendo
duntaxat qui soluerit incertum temps
Nunquid i certu dictu tpis soluentes
qui alias i illud utiq no soluissent
peccet mortr q precepta restitue obli
getur. Simil pone qd et cottidie conti
git fieri d mense novebris inducitur
omis atq statuitur prohiis qui sol

uenit ī mēsē q̄ i kl' januarij incipiat
lucrū dictū. Cum nō soluerit p̄ dictū
mēsem incipiat in kl' septēbris peccat
ne ita soluētes qui alt' ī illū mēsē nō
soluissent. Dicēdū s3 quod̃ ratio q̄ ex quo
mutuū q̄d ē ī hoc casu p̄ncipale et fun
damētū atq3 subiectū nō est ex intēcci
one corrupt' q̄ tales ex caritate moīe
uel saltē nō p̄maria intēcione lucri aut
fuerūt cōacti sicut patuit in ar° p̄ce
īd nō corrumpitur edificiū sup edificatu3
seu q̄litas subseq̄ens. unde que ē ut p
cipiat uel circa accipiat p̄dictū lucrū p̄pa
nō pōt dici ibi esse usurā proba° oīa
nā ex quo tale lucrū licitū ē īo nō est
illicitu3 illud desiderare q̄d quid' per
simile intelligi pōt ubi ciuis dōat michi
ciuitas mille si infra meses ad exercitum
vado alit' nō. Aut ui ē donat mille rea
pieda ī sex meses si ī mēsē ad exercitū
p̄go si aut p̄ mēses quīgenta tm̄ s°
mille ī āni papienā n̄emp si ut illa
circa ° c̄sequatur seu ut illa al' nō cō
secuturus acquirā in grāba infra mē
sem millas tūc ommitto usurā seu pec
catū. Nec obstat si dicatur h' nō ee
mutuū sicut ī casu n̄o q̄ ex quo sit
predictū ē licitū ē lucrū rōe dominij
c̄pellētis et dampni emergentis et lu
cri cessantis īo int' huc casū et illu3
ī p̄ncipali iudice nulla ē rō diuisita
tis ergo et nulla alteracio ī dispoē
iuris. **Multiplici ar[gument]o probatur
q̄ sponte ponēs d'narios ad impsti
ta ex intēcione cupiditatis nichil
inde recipe pōt c ij**

S ecunda ē intēcō cupiditatis.
Circa hoc aduertēdū ē q̄ spō
te ponētes denarios sup
monte sperātes aliq' accipe
ultra sorte usurarij sunt et hoc q̄d'
proba' multiplici ar° uel rōe et p°
rōe intēcionis. 2° rōe p̄ticularitatis
. 3° rōe trāslacōnis. 4° rōe īfructuosi
tatis. v° rōe prohibicōnis. vj rōne si
militudinis. vij rōe dubitacōnis.

¶ P̄rimo rōe intēcionis s' cupidita
tis quā qui h3 dans spōte mutuū ci
tati s' cū intēcione p̄ncipali remuneraci
onis usurarius ē si nulla pacto de hoc
exterius interueniat sicut p3 ex' de us'.
c cōsuluit et quitq̄d ex mutuo illo re
cepit restituere obligatur si potit
et si nō potest mortalit' peccat si sa
tisfacē cū potit nō p̄ponit ut h' siue
intē° sup̄dicta sit mutuū anecedens
sibi subsequēs siue c̄sequēs s3 q̄d' de
hoc ē s° xxviij ar iij et c iij plen°
dictū ē nā omne lucrū ex mutuo p̄n
cipaliter intētū usura ē sicut lacius

patet ē ī s° xxviij ar. i et c iij ī descrip
cione usure ē3 illud lucrū est lucrum
ex mutuo p̄ncipalit' intētū ergo ē usura

¶ 2° probat' rōe p̄ticularitatis nā
p̄sona q̄ rēdicant sibi lucrū cum p̄sona
p̄ticularis atq3 p̄uata mutuat alteri
p̄sone p̄uate ergo multo forci° de illo qui
mutuat ciuitati qui magis peccare uī
qui feneratur ciuitati cui amplius obli
gatur q̄ qui feneratur singulari p°
prōm aug°. ait Caritas cōia p̄p'ijs et
nō p̄p'a cōibus an ponit et ī c. boe de
postula. p̄la. Magis eni attēdēdū est
bono ciuitatis q̄ p̄sone p̄ticularis ac
p̄ c̄ns magis tenetur h' bono gratis
mutuare et bn̄ facere ciuitati ceteris
paribus q̄ singulari p̄sone ergo cōu
ru3 facere maius peccatū ē. ¶ 3°
probatur hoc rōne trāslacōnis quia
talis mutuans ī ciuitate dn̄iu3 pecunie il
lius trāsfert et p̄ c̄ns pecunia illa nō
remanet sua ut ī l ij ff si cer pe. Ex
quo sequit' q̄ si propecuniā illa aliquid
recipit ult' sortem recipit de nō suo p̄p'a
usurarius est hec quid' ōnā patet quī
ē ī s° xxviij ar i p̄batū ē in stituti
plene p̄ xij rōnes quare et in lege nāe
usura prohibita sit int' quas in viij
c rō assignatur q̄ prohibita ē eo
q̄ mutuans ante dictus recipit fructū
de eo q̄ nō ē suū q̄ utiq3 facit mutuās
antedictus p̄p'ea usurari° ē cēsendus

¶ 4° probat' idē rōe īfructuositatis
pecunia quid' nō ē apta nata facē fruc
tum ergo talis querit fructū de eo q' nō
ē aptu3 natū facere fructū ut pōit Ino
s' iubeta de usur'. Ex quo sequitur q̄ iste
qui nō coactus libere ponit usurarius
ē q̄nā tet ex p̄cedēti motiuo h° quoq3
argumētū roborari pōt p̄dicta ī s° x
xviij ar i et c ij ubi pōit' 2a rō q̄re
usura ē cōt' legē nature ¶ 5° q̄
probatur hoc idē rōe prohibicōnis luc
et eni vj p̄cepit dn̄s dicēs mutuū
date nichil inde sperātes ergo mutu
ans obligatur nichil inde sperare se
recipe ultra sortē. Ex quo ubo ortū huit
c cōsuluit ex' de usur' et ibi allegat'
predictū dīuinū ubū ¶ 6° insuper
probatur rōne similitudinis nā si q̄s
sup̄ illā vineā uel agrū libere p̄staret
centū ex quo reductis expēs mutuās
ānuatī recipet x. elaps' x. ānis tenē'
restituē agrū quī ex fructib' sors mu
tui extincta eēt p̄ br' h' ex' de pignor'
illo ros. l. i et ij. c d' pignō ac ergo
si iste libere mutuauit C et singl'o
anno recipiat x elaps' x. ānis sore
erit extincta et p̄ c̄ns ulti' recipe nō
licebit. Eade eni rō ī utroq3 ē ut mani

feste apparet nam in tali casu ponitur pecunia loco
agri vel domus ¶ Tertio quoque probatur ratione
dubitationis. Conveniunt enim aliqui doctores quod
de illo qui dubitat de aliquo utrum sit sy-
monia vel contractus usurarius sive non
eo quod quidam iurisperiti dicunt esse symoniam
vel usuram quidam vero non quid igitur fa-
ciendum cum hic ignoret et huic dubita-
cioni occurrunt dicentes quod talis ab huiusmodi contractu
abstinere debet ne discrimini se commit-
tat melius enim est ut incidat in temporale dam-
pnum quam in dampnum spirituale id est mortis male
est sed iste casus est talis ergo hic agens dis-
crimini se committit et sicut in sequentibus e-
t apparebit talis mortaliter peccat. Ideo
contra hoc quod hic dicit alias et contra illud
quod sicut dictum est dicetur in sequenti c.
t videtur quod dictum est supra sermone xxxiiii ar. ii
c. i in fine quae contrarietas sed aliquos solum
potest per illud quod dicetur in sermone xli
ar. ii in fine

De multiplici articulo quod
quidam probare conantur quod sponte po-
nentes denarios ad montem praestita secundum dictum
possunt aliquid recipere ultra sortem et de
improbatione eorum. c. tertium

Tercia est intencio contrarietatis eo quod
plerique septem contrariis argu-
mentis seu rationibus impugnant
predictam conclusionem. Dicunt enim
predictum contractum licere primo ratione indepnitatis
ii° ratione donationis. iii° ratione communis utilitatis
iiii° ratione liberalitatis seu provisionis
v° ratione possessionis. vi ratione notabili-
tatis. vii° ratione permissionis. ¶ Primo di-
cunt hoc licere ratione indepnitatis unde sic ar-
guunt ponens libere ad montem praestita super mon-
te rei pecuniam suam potest se licite servare
in dampnum ergo et aliquid accipere ultra sor-
tem autem quod appetit Conceditur enim quod
contractus iste inter esse potest aliquid acci-
pere ultra sortem ergo in proposito quod iste aliter
pateretur dampnum Ad quod dico quod concedo
antecedens et nego consequentiam quia si vult servari in
dempnis non mutuet communitati pecuniam suam
sed sibi retineat et se servabit indempnem
sed si mutuet libere mutuet et nichil
recipiat ultra sortem quia aliter agit contra
dictum Christi Luce vi nil inde sperantes.
¶ ii° dicunt hoc licere ratione donationis
unde sic arguunt accipiens mutuum potest libere
donare de se sibi mutuum dantem et trans-
ferre dominium quod in re sua habet in ipsum mu-
tuantem et facere ipsum dominum rei sue
et per consequens mutuans potest recipere illam rem
tanquam rem suam non obstante quod sit ul-
tra sortem hic autem fit in civitatibus a montibus
libere ponentibus ad montem praestita sua pecuniam
suam ergo licitum est. Respondeo et concedo an-
tecedens et consequentiam et totum usque ad illam
partem hoc autem fit in civitatibus antecedentis

quia non libere donant sed pro pecunia ita recep-
ta propter munus illud recipere licet ad hoc modo
supra sermone xxxvi ar. iii c. viii hoc quid per exem-
plum patet Nam sed bo. ven. in iiii di. xv et
per Allexandrum de Ales Confessor
non potest manifestare peccatum ei per con-
fessionem manifestatum etiam de licencia con-
fitentis eo quod confessor ligatus est non
tantum ex iure penitentis sed etiam ex iure ecclesiastico
superiori quo non potest talis penitus dispen-
sare ex decreto et re. omnis utriusque et
de penitentia di. vi c. sacerdos ita et in propo-
sito nostro non enim ligatur usurarius a
quolibet alio ad non recipiendum aliquid
ultra sortem ex mutuo dato ex solo iure
singularis persone sed ex precepto divino
et quod dispensare non potest recipiens mutu-
um pecunia licet huic mutuanti de suo li-
cite possit dare non tamen potest sic sibi libe-
re dare quod mutuans licite recipere possit pro
pecunia quam illi mutuavit aliquid
ultra sortem pro consilium utique est man-
datum Ait enim dominus Mutuum date et
c. consilium licet sit quoque preceptum sicut
supra sermone xxxvii et ii ar. patet et additur
nichil inde sperantes ecce preceptum quod
obligat semper et ad semper propterea si quid
recepit hoc modo restituere debet Et si
postea ille donavit libere recipere potest
nichilominus additis conditionibus que
ponuntur supra sermone xxxvi ar. iii et c. iiii
¶ iii° quoque hoc licere dicunt ratione communis
utilitatis unde arguunt quilibet de suo
in quo plenum ius et dominium habet dis-
ponere potest in licitis et honestis pro suo
libito voluntatis ut in l. in re mandata
c. mandati ergo et tota communitas
hoc potest Consequentia patet quia in
consensu totius communitatis intelligitur con-
sensus omnium singularium personarum
secundum Scotum in iiii licitum quidam et hones-
ta sunt que in comodum et salutem
rei publice fiunt Unde post ille communitates po-
tuerunt sic disponere de rebus suis
quod ponens tantam pecunie quantitatem tantum
recipiat cum modis supius annota-
tis et per consequens alius licite recipere potest
quod patet quia ad hoc illa mutua fac-
ta sunt videlicet ad comodum et salu-
tem civitatum illarum. Ad hoc dicen-
dum est quod concedendum est antecedens et
consequens et quam prima. Insuper et assump-
tum dummodo non sit contra legem iuste
principantis et signanter ipsius dei con-
tra legem videntur posita talia
mons praestita et supradicti contractus
in civitatibus nominates nam boni comodi
habet distinguit contra boni honesti ne-
que anime salus saluti corporis et re-
rum temporalium preferenda est xii q. i

i c papinus et ad hoc vide glo in c ille xxiij q iij v. ubi glo ait quod intus dampnum est in amissione unius anime quam quod mille corporum ¶ Quinto quoque dicunt hoc esse licitum ratione liberalitatis prointe arguunt dicentes quod de eo quod suum est libere et pleno iure potest dare martino in l i ff de dona et i c quod periculosum vij q i et ex hoc martinus recipe certum ergo et tota communitas potest de suo ipsi martino libere providere et ipse potest licite accep tare quoniam patet quoniam plenius ius habet communitas tota in quodlibet totius communitatis quam aliqua singularis persona super proprium suum nam potest confiscare et potest resti tuere quod non potest singularis persona eo quod non possit post destructorum recipa re ut no ff quod cuiusque universi no l item eorum et propterea potest in communitatis utilita tem providere et signanter illorum quorum interest ¶ Respondeo concedendo assumptum dummodo superior lex non sit in opposi tum sicut supra dictum est in responsione ad ar gumentum nempe singularis persona aliquid libere de suo non possit dare pro pecunia sibi mutuo data ita quod mutuans licite illud recipe possit cum sicut supra dictum est sit contra preceptum superioris iuste precipien tis ac amantis mutuum date nichil inde sperantes ut patet luce vj et c consuluit extra de usuris ¶ Quarto etiam lici te esse dicunt ratione possessionis ex quo si arguunt itaque pecunie ad imprestita supradicta montes et loca non sunt mu tua sed possessiones ergo potest homo ex illis tamquam ex possessionibus suscipere fruc tum et hic annuatim sicut fit de possessione patet utique antecedens eo quod pecunia illa numquam restituenda est nec repeti potest sed tamquam possessio potest vendi et nunc carius et nunc vilius secundum conditionem et statum civitatum mercatorum sicut et de possessionibus contingere solet confirmatur quia quamvis eundem locum teneat pecunia illa in hoc contractu quam teneret si ex ipsa emisset unum annuum fructum tanti pretij ¶ Re spondeo et ideo nego assumptum cum quid sit in veritate hic contractus vocabu lum manifestet nam in venecijs non possessiones sed imprestita vel mutua no minantur nec appositio significativi voca buli est regulariter recedendum ut i l non aliter ff de le iij nec sunt sicut ager sed sicut mutua sed alio quam communi mo do rehaberi non possit nec sicut pos sessiones quoniam impignoratam possessionem ad me revocare possum. possum etiam eam vendere pretio iusto sed imprestita illa non quoniam non potest vendi c pro centum nisi longe minori pretio quod satis est absur

dum quod decem florenis non possum habere c florenos. Concesso autem antecedente nego consequentiam. Et ratio est quia pecunia nullum alium usum habet preter expositionem Ex agro habentur fructus ex labore humano est enim ager aptus natus fructificare pecunia vero non. Insuper ager est meus et si de eo recipio fruc tus utique de re mea accipio fructum pecunia autem a me libere mutuata iam quod non est mea propterea non sic licite possum ex illa pecunia recipere fructum sicut ex agro meo nec etiam verum est quod assumitur videlicet quod eundem locum teneat pecunia ibi posita quam teneret si emisset annuum fructum quoniam ibi vera venditio esset hic vero verum mutuum est sicut patebit infra in iij ar et ij c articuli viij articulo ¶ Sexto insuper asserunt hoc licere ratione nobilitatis et singu laritatis propterea arguunt dicentes quod plures sunt notabiles civitates in tota ytalia ymmo in tota christianitate in quibus huiusmodi contractus exercentur. Magni dominum ponunt sponte ad imprestita an dicta item religiosi inter quos sunt va lentes viri et in sacra theologia doctores Insuper et devoti religiosi ac deum time tes et devoti cives et devotissime mulieres et ponunt et emunt de quibus non est faciliter credendum quod sint spectores animarum suarum nec ipse fame ut probatur i q vij i c sanctimus quare tenen dum est tales contractus licitos esse ¶ Respondeo et primo concedo primam partem antecedentis Et quantum ad secundam nego consequentiam. Nempe in ytalia sunt alie ab istis spectabiles civitates ut Roma. Mediolanum. Bo nonia. Sene. perusium. Neapolis et a lie plures. Extra ytaliam parisius londonie. Bruge. Colonia. Ganda num. Sibilia Arogonia in quibus nulla tenus exercentur tales contractus que civitates libenter providerent commo dis suis sicut et iste prenominate si salva conscientia hoc facere possent nul le forte reperientur in tota christianitate in quibus exercentur tales contractus vel saltem tantum quantum frequentantur in civi tatibus antedictis ¶ Secundo dico quod in civi tatibus illis et non consentiunt omnes sicut ego satis per experientiam novi licet ha beant ibi in dictis imprestitis denarios non sponte positos sed ex coactione communitatis sicut predictum est Et si sunt ibi qui dam sponte ponentes nimirum mirum est quoniam etiam multi absque aliquo rubore publice mutuant ad usuram Nec in super est admirandum quod magni domini ponunt sponte pecunias suas ad imprestita

Illa qui et magni principes atque magni
domini usurarii extiterunt minus et pre
dones aliqui et domini non bene informati
an liceat hoc dubitantes de statu suo si
cut predictum est ne totam suam substantiam sub
ito perdere possint tales sibi denarios
ponunt. Quod autem religiosi de talibus inposti
tis recipiant fructus non deducat mu
tua illa licita esse ipsi enim communiter non ponunt
in prestitis illis pecuniam nec et emunt mu
tua illa sed maior eorum communiter talis est
nam quidam habentes pecunias ad mutua il
la quas se coacti soluerunt aut aliter in pre
dictis inprestitis licito modo adepti sunt
in ultimis voluntatibus suis pro elemosina
dimittunt predictis religiosis pecunias il
las seu redditus illos vel partem illorum
vt hanc partem computati per dominum vene
torum utputa procuratores sancti
marci mittant predictis religiosis illam
autem partem pro elemosina recipe possunt dum
modo libere largiatur. Sed autem ante dicti
religiosi dictam elemosinam ymo tales
redditus habere sollicitant et procedunt ius
habere in illis videant conscientias suas illam
licet quidam sicut supra monstratum est pos
sint ex inprestitis aliquid accipere ul
tra sortem non tamen omnes ad quos devene
runt inprestita ipsa sicut ex precedentibus
patet. Proinde si de fenebri pecunia
aliquid datur puta quod denarii mon
tis relicti religiosis fuerunt a testatore
empti vel sponte in monte positi non co
acte soliti tunc quod completa sorte a
receptione talium abstinendum. Possunt
quoque predicti religiosi et alii legittime
excusari. Constat enim quod nullus efficitur
usurarius nisi volens aliquid accipere
ultra sortem sicut ex precedentibus patet
Si igitur predicti religiosi non recipi
unt illas pecunias seu elemosinas
ab ipsis inprestitis pro pecunia quam ibi
libere posuerunt uel quam sponte eme
runt modis antedictis usurarii non
videntur. Sed apparet quod recipiat elemo
sinas iure ipsorum qui illa iuridice il
lis relinquere potuerunt et ius suum in
eos legittime transtulerunt licet non in
qualecumque iure ea que in precedentibus
circa istam materiam dicta sunt. ¶ Septimo
quoque credunt hoc licitum esse ratione permis
sionis et taciturnitatis promitte argu
unt dicentes. Ecclesia papa et cardinales
alii quoque prelati istos contractus frequenta
ri intellexerunt in ciuitatibus antedictis
nec tamen aliquid attemptauerunt contra eos per
amonitiones reprobationes aut excomuni
cationes quam propter de negligencia ar
gui possent videlicet quod tamen periculum permitte
rent in ecclesia regnare in animarum discrimen

eius non prouidendo de aliquo remedio
salutari. Quare igitur hiis contractibus
non prouiderunt sed eos pertranseunt sic in
tactos videntur eos tamquam licitos quodam
modo approbare. Confirmo etiam quia ciui
tates prefate hos contractus frequen
tant tamquam iustos et eos fore licitos
asseuerat. Ergo si contractus usurarii
sunt tenet approbat et affirmat saltem
implicite et ex consequenti licitum esse
dare mutuum ad usuram contra dominicum
verbum mutuum date nichil inde sperantes
Ex quo sequitur manifeste quod errat
in fide quia propter sic pertinaciam procedendum
esset contra predictas ciuitates sicut
contra alios hereticos. Nec tamen circa hoc
prouidit et longa tempora a bortu illorum
contractuum iam fluxerunt. Ergo verisimile
non uidetur hos contractus usurarios esse
vel aliquo modo iniustos. Respondeo
ad predicta et primo nego rationem partem
assumpti quoniam prouisiones communes iura
et decretales facte contra usuras contra
istos contractus sunt et omnes subditos
ligant nisi exempti et priuilegiati sint
Sed quod ex indulto aliquis mercator possit
aliquid accipere ultra sortem ex priuilegio
pape absurdissimum et falsissimum est
tum quia est contra legem nature sicut supra
secundo xxxviij ar. j pro toto plene monstra
tum fuit. Tum quia est contra legem scripte
sicut patet ubi supra ar. ij maxime contra
preceptum dei et negatiuum quod est non fur
tum facies. Tum quia est contra legem gratie
hoc est contra verbum Christi Luc. vj dicentis mu
tuum date nichil inde sperantes. Tum
quia est contra determinationem ecclesie extra de usuris
in c. consuluit et in c. super eo extra de usuris
Allex. iij. Ait. Cum usurarum crimen
utriusque testamenti pagina detestetur su
per hoc dispensationem aliquam posse
fieri non videmus. Quia cum scriptura
sacra prohibeat pro alterius vita
mentiri merito magis prohibendus
est quis ne etiam pro redimenda vita cap
tiui usurarum crimine involuamur. Haec
ille. Ex hiis verbis colligitur primo quod
aliqua dispensatio non est possibilis in usura
¶ 2o quoque colligitur quod nec pro sustentatione
tatione viduarum uel pupillorum aut
quorumcumque aliorum dare mutuum
ad usuram aliquo modo licitum sit sicut
quidam falsissime fabulantur per hoc
facit c. non est putanda. j. q. j. et xxxij
q. viij c. unico et maxime compensato quod nec
hoc liceat pro redemptione captiui sic
nec licitum est pro alterius vita menti
ri cum secundum apostolum ad Ro. iij non sunt faci
enda mala ut eueniat bona. Si quis
forte mirretur quod contra tales etiam non

pcedit ppt' qd' hoc pmitte vr' tamquã
licitũ Adhoc etiã pot dici q etiã hẽ
ɔtractũ pmittit eo s mõ pmissionis
dequo ẽ simone xxxviij ar. ij et c. ij
de pma pmissione declaratũ ẽ pmit
titi nõ puniti ¶ Ad ɔfirmacõẽ et dico
q dubito aũs et nego ɔnãz pro ne
gacõe aũtis Et si adpartẽ aliq̃ decli
narẽ potiꝰ negarẽ ipam qm spectra
biliores viri sepe d' ista dubitant
et mqũt sicut manifeste appnt
florẽcie i nrõ capl'o gnãli in ibi cele
brato Ano dñi mº ccc Adqd' utiq3ꝰ
uenerũt multi valẽtes viri int' q̃s
fuit mgr' guilhelmꝰ d' cremona q
postea fuit epus papien̄ uir utique
ingentis sciẽcie et magne fame ¶ Et
tuc quidã adgnãlẽ ordinis nostri
missi sunt cives expte ciuitatis instan
tissime porãtes ut mãz istorũ mutu
orum tractare et d'clarare vellẽ pro
serenitate ɔsciãrũ suarũ An ɔtracto
pfati eent liciti an nõ Interogat aute
d' hoc cottidie ptiulares psone predic
tarũ ciuitatũ sicut patet mpitis reli
giosi qui i ibi ɔuersantur ymo ɔuer
tales emẽtes ibidẽ tpe mõ extitit se
pius predicatũ hoc sustinuit dñuz
et populos paciẽter sicut ego ipse
p expienciã vidi ¶ Qñ igitur dicẽ
dum ẽ illos tenẽre firmiter liciti illa eẽ
ɔnã et nichil valet qm cũ hoc q ali
quis teneret illa mutua licita eẽ sta
ret q nõ teneret licitas eẽ usas ɔ3
eni ipm sic arguere Iste tet h̃ mu
tua esse licita et iste tet ista mutua
eẽ usas ergo iste tet usuras eẽ licitas
ɔ3 tuc minor eẽt negãda ul' ɔclusio se
queret' ordine debito forte eni q aliq
usurarij credunt usas eẽ licitas sic
ego quosdaz cognoui licet tales ne
tanquã heretici puniant' h' nõ mani
festent p quod solur' qd' obicitur ad
illic ɔtentã Cõfirmano 2º ɔcl'onis
s q d' impstitis spõte posit' nõ licet ali
quid accipere ultra sortem c. iiij

Quarta ẽ intencio ueritatis p
roboracione huiꝰ 2º ɔcl'onis
et huiꝰ 2ᵗ articuli sic efficaci
ssime argui potest Iste ci
uitates et spectabiliores earũ dubitat
utrũ hij ɔtractus sint liciti an use
sicut predictũ ẽ Ergo i hoc dubio se
predcis ɔtractibus exponẽtes expo
nut se piculo mortal' culpe quare sic
ɔtẽptores mortalit' peccant. 2º sic
isti dubitãt an isti ɔtractꝰ sint use
ergo se exponẽtes in hoc dubio se sci
ent' exponũt et sciẽnt' piculo usaz
quare inuentur saltẽ mẽte usarij

uã nõ dimittitur p hoc q pot eẽ q ex
hoc ɔtractũ sint usurarij ¶ 3º et sic isti
dubitant an isti ɔtractus sint usurarij
ergo ɔsenciẽtes de hoc dubitat an resti
tuere obligentur et p ɔns tenẽdo et re
tinẽdo cũ ista opinione ɔtinuo stant
in piculo et discrimĩe et se exponũt mor
tali culpe et sic ɔtinuat mortalẽ culpã
uel restituit et p ɔns tuc se sic se h3
ac si usurarij extitissent n' aliꝰ modo
appet quã p ipaz restitucõẽ q p tantũ pi
culo peccati mortal' absolui sunt etiã
d' ceteris usurarijs diceremus Igitur i
talibus dubijs dicit tex. q ẽ tuciꝰ ab
stinere ut i c. i ciuitate ex deus qd' qd'
directe loquitur in ɔtractu dubio usu
rum ad idẽ l. adoptiuus § fiul ff de
ritu nup. ibi mix dubia rẽ et d' spõ.
c. iuuenis de pe. di v. c. baptizatus i fĩe
. Itẽ pro salute aĩe ẽ semp via tucior eli
genda ut i c. illud extra d' cleri ɔt. inuf.
et i c. ad eius v. di Volẽtibus igitur sal
uare aĩãs suas hec ẽ tucior via s a tali
libus ɔtractibus abstinere q̃ in tanta
pt' ptorũ dubitacione alterã par
tem eligere nimis tutaz et quid' g
ue in re dubia certã ferre sniãz xli.
q. iij i c. grauẽ xxx q. ult' iudicantẽ
et hoc maxiẽ i causa seu i fcõ ppo sic
ẽ istud emere vel nõ emere nemp e
i re ppa neq3 iudex neq3 testis neque
arbiter eẽ pot. c. nequis in sua cã l. v'
et l. nullus ff de testi et l. peule ff de
arbi nã amor et cupiditas que usant'
in ppo facto puertũt huãnũ iudicium
ut in c. quatuor xli q. iij. Si ergo pi
ti in hoc dubio dissident int' se et opiõ
illa que habet q ɔtractus iste et arti
culi subseqntis sint liciti nõ sit tuta
pro aĩarũ salute sequitur q ab ista spõ
tinea denariorũ posicõe et ipõrũ
empcõe debeat quilibet quilibz abstinẽ
donec aplicus tamq̃ papa nõ tamq̃
ptiularis homo s3 tamq̃ vicarius dei
adquẽ spectat dubia que d' nouo emer
gunt decidere ɔsulat ut i c. p venera
bilẽ § rõnib3 extra qui fi' sint le. et l.
cum de nouo. C. de legi. q aut' p papã
licet nõ p bullaz h' declaratũ sit sic re
ferã michi constat legi eni in e° s' sniãs
dni guilhelmi de cremona epi papien̄
q cũ quidã uir predives et impecunijs
potens predicto mõ intẽderet ponẽ q̃
dam magnã pecunie qñtitatẽ i una
predictarũ triũ ciuitatũ pro elemosinis
in ppetuũ paupibus dispẽsandis hito p
dicto dnõ guilhelmo obcaz illius de
quo ɔsilio ptorũ factaq3 de prefata
mã montis et impstitorũ in florẽtissi
dio papien̄ diligenti discussione cum

ma per tres communes opiniones adhuc du
bia remaneret occurrentibus aliis causis
Missus est a dicto domino guilhelmus am
basiator ad papam urbanum sextum tunc
in Janua commorantem Rogavit igitur eum
prefatus dives instanter quod de prefata
materia consuleret papam eique de sua inten
cione circa posicionem predicte pecunie
pro elemosinis dispensandis propositum
revelaret Cum propterea misit quod bene fece
rant de tali casu eum consulere eo quod casus
arduus esset asserunt quod illum usurari
um esse. predicta autem ego legi in libro
suo proprio quem ipse composuit et in morte
reliquit Cum igitur papa predictus
esset peritissimus homo satis ponderanda
est responsio et sentencia sua. Artictulus
tercius quod sponte ementes imprestita supra
dicta cum intencione recipiendi aliquid ultra
sortem usurarii sunt

Tercio insuper tractandum est de hys
qui in dicto monte in prestitis seu
locis aliquis iuris libere e
munt Et de hoc talis conclusio datur
libere emens imprestita illa proponens ali
quid recipere ultra sortem usurarius
est et lucrum inde habitum restituere obli
gatur Et ad declaracionem huius conclusionis
triplex veritas subiugatur. prima est
probacionis. secunda est defensionis tercia
est confirmacionis Multiplici argumen
to probatur quod ementes talia imprestita
ta cum lucri intencione usurarie a

Prima est veritas pergit c. 1
bacionis nam probatur predic
ta conclusio triplici modo. primo ro
2o declaracione Et hoc tri
pliciter primo sic vera est supradicta quo
niam talis libere emens se ponit in eo de
statu in quo utique foret si libere tantam
pecuniam posuisset ergo cum ponens u
surarius sit ratione sequitur quod etiam iste
assumptum si enim libere emo c. flo
renos qui sunt ad imprestita supradicta
sperans quolibet anno accepturus me
quinque in illo statu me pono in quo me
ponerem si libere ponerem recepturus quin
que quolibet anno imperpetuum ergo etc. con
firmo racione ex sola voluntate uel princi
paliter quis usurarius fit extra de usuris
c. consuluit et xiiij q. iij quam multi
Cum ergo iste voluntarie velit et intendat
accipere ultra sortem sequitur quod usura
rius sit et mentalis et actualis et pro eius
restituere obligatur quod recepit ultra
sortem. 2o sic si iste emens centum pro
ipsis recepturus quinque pro singulo anno
reciperet quinque seu proponeret hic nempe
usurarius esset et quicquid ultra sortem
recepisset restituere teneretur ergo

a forciori si iste solum libere ponat trigin
ta tres seu xxv proponens semper recipe
re quinque usurarius equidem et magnus
usurarius esset ascendit enim ad xv et
ad xx pro centenario lucri et ex propo
sito et ex certa sciencia Et hys temporibus
in Florencia satis admirando precium predicti
denarii montis devenerunt ¶ 3 quoque
probatur sic mutuare coacti non ex
cusantur recipere ultra sortem nisi
racione interesse scilicet dampni emergentis et lu
cri cessantis sicut dictum est in primo articulo dictum est ergo
cum isti nullum incomodum ex hoc incur
rant sequitur quod satisfacto pro sorte
minime ulterius licito non recipere
possunt omnia insuper argumenta que supra
in precedenti articulo et c. ij facta sunt hic co
mode aptari possunt. ¶ 2o probatur conclusio
supradicta declaracione Igitur ad de
clarandum et ad roborandum verita
tem predictam ponam quod de hoc sensit se
cundum certis consiliorum dator federicus de se
nis articulo iij consilio suo dicens pro declara
cione huius dubii brevissime quedam alia
dubia declarabo. primo quid sit vendere
2o quid possit vendi. 3o quid in hoc con
tractu vendatur. 4o que sit intencio acto
ris in prefato contractu. 5o secundum intencionem
suam in hoc facto concludam ¶ primo
videndum est quid sit vendere. pro quo
advertendum est quod omnis actus per quem
transfertur dominium alienacio est nec aut
transfertur dominium vendite rei propter ipsa
soluto precio ut non obstante insti. de rerum
divisione in § ex supradictis ergo venditio
est alienacio quedam qua dominium ven
dite rei transfertur propter ipsa soluto pre
cio dominium autem alicuius rei nullus de iure
in alium transferre potest nisi dominus eius
sicut patet per scotum in 4o di. xxxij ar.
iij c. ij et iij Et dico de iure quia rem
alienam quis vendere potest sed sine pre
iudicio domini sui ff de eviccionibus emptori l. 1
Solus ergo dominus rei dominium eius trans
ferre potest seu rem vendere ¶ 2o con
siderandum est quid sit vendi possit pro quo
nota quod tam corporalia quam incorpora
lia vendi possunt C de here. vel act. vend.
l. ex nobis et ff eo. l. nomina cum not. opti
missima de emp. et ven. § de quibus ergo
iura et obligaciones incorporalium rerum
que incorporea sunt iusti et cor.
et incor. § incorporales utique vendi
possunt ¶ 3o considerandum quid in hoc con
tractu vendatur pro quo advertendum est
quod licet vulgari sermone dicatur ven
do tibi centum florenos quos mutuavi
comuni tamen in rei veritate non sic est quia
eo ipso quod mutuavi Comuni transtu
li dominium eorum in ipsam comunitatem tamen

in mutuo dominium transferatur sicut inferius
Quibus modo recto obligationis non potest in iure
etiam non potest creditor vendere ista cum
cum non sit dominus ipsorum nam solus dominus
rei debitor vendere potest sicut predictum est
propter quod videtur quod in hoc contractu non vendantur
nisi iura creditoris que insurgunt
ex mutuo et ex ipsa obligatione comunita
tis ¶ Secundo est videndum est que sit intentio ac
toris in contractu prefato Ad hoc et ei
dico quod principalis eius intencio est ut sub
intret et teneat locum primi creditoris vel
quo ad hoc quod ipse creditor sit creditor
comunitatis in sorte qua venditor recepit
et pro quolibet centenario annuatim donec
recipiat sortem propter quod colligitur mani
feste quod sub velamine emptionis emptor
sit liber et voluntarius creditor comunita
tis et ultra sortem gratia mutui et recipi
at annuatim ¶ Quarto secundum suam intencionem in hoc
facto concludo et quid de hoc secundo sentiam
indicabo Sed quia non omnes casus in lege
reperiuntur non semper debet requiri ius
expressum cum plura sint negocia quam
vocabula ff de prescriptis verbis l. rei. propterea
cum talis casus non reperiatur expressus
aliquibus rationibus et auctoritatibus ut
potero confirmabo Dico igitur quod ratione que
re primi creditores non sunt usurarii
est quia ad mutuandum coacti sunt et
quod non est licitum in lege necessitas licitum
facit ff de re iuris quod non est licitum et
sine aliqua spe vel mala intencione pri
maria recipiendi aliquid ultra sortem
gratia mutui mutuat comunitati propterea lici
tum est aliquid accipere ultra sortem nam
sicut dicitur i q ij in c. sicut episcopum nul
lam enim maculam oblatio suscipienti
ingerit que non ex ambientis peticione
processit ergo per locum ab oppositis iste
qui libere et voluntarie cum spe et in
tencione primaria recipiendi ultra sor
tem gratia mutui mutuat comunitati u
surarius est xiiij q iij usura et c. plerique
xiiij q iij si feneratoris extra de usuris c
consuluit propterea ille in iudicio anime usu
rarius est censendus qui eo proposito pecuniam
mutuat et credit licet conventione cess
cessante ut plus inde recipiat ut pa
tet extra de usuris c. consuluit xiiij q iij si
feneraveris Sed talis emptor efficitur
creditor et eo proposito pecuniam mutu
at ut licet omni conventione cessante
recipiat ultra sortem nec aliter mutuaret
licet ex eius intencione iam patet ergo
in iudicio anime usurarius est propterea qui
cumque alteri tradit quovis mediante
contractu ut plus sorte recipiat usu
rarius est sicut patet xiiij q iij usura
et c. plerique Sed talis emptor huius

est sicut patet ex intencione et affectu ergo
usurarius est credendus Confirmatur
sic Si talis emptor simpliciter et absque
quocumque velamine aliquo fieret creditor comunita
tis ut reciperet ultra sortem usurarius
esset sed iste sub emptionis velamine
eque fit creditor ac si simpliciter cre
didisset comunitati ergo usurarius est
¶ Tercio probatur conclusio antedicta multi
plicia alia conclusione que ex predictis colli
gi possunt ¶ Prima est hec primus creditor nun
quam ponere potest predictum emptorem
in loco suo cum omnibus illis circumstanciis
cum quibus est ipse cum ipse violenter cre
ditor sit ¶ Secunda conclusio est quod si talis emptor
cogeretur emere a comunitate sicut extitit
primus ab usura excusatus esset ubi princi
paliter non esset contentus accipere ultra sortem
mutui ratione sicut supra dictum est
¶ Tercia quoque est si talis emptor daret
C pro illis C quinimo si daret etiam ultra
non minus usurarius esset ex quo sola in
tencio recipiendi ultra sortem gratia mutui
hominem usurarium facit ¶ Quarta est quod pri
mum non solum coactio sed intencio recta
excusat quia si placeret cogi ubi actus
foret eo quod coactio transiret in voluntari
um ¶ Quinta est non ideo quia libere emit
et creditor voluntarius sit emptor iste
usurarius est sed quia intendit recipere
ultra sortem hec est intencio fratris Gerardi de Se
nis de verbo ad verbum De multis argumentis
quibus quidam probare conantur quod
licet emere predicta in perpetuum cum
spe lucri et quomodo omnia rationibus efficacibus

Secunda autem refellimus c. ij
est veritatis defensionem mul
tis ergo argumentis nituntur
quidam impugnare opinionem
que in precedenti capitulo posita est
ponemus igitur illa et ad quodlibet inten
dimus respondere ¶ Primum argumen
tum est hoc habens ius et liberum dominium
in aliqua re illud in alterum transferre potest
et per consequens alius licite acceptare ergo cum
mutuare coactus habeat ius in c. sequitur
quod libere et licite potest ipsum in alterum transfer
re et sicut alter licite vendere insuper
alius licite emere quod utique est proban
dum confirmo ratione aliqua rei est proprie quam
quam possum rem meam alteri vendere
vel donare et ipsius ius in alterum trans
mutare nec quod videtur alia nisi quia ad me
pleno iure dominium eius spectat Ergo
et in proposito possum vendere licite illud
ius quod habeo in redditibus illis Ad hoc
respondeo et concedo antecedens et nego consequentiam
illam ergo sum mutuare coactus etc
antecedens quidem concedendum est cum enim non est pro
hibicio superioris nec est in super predicta dispositio

ex parte recipientis vel dantis et liberum
est ex parte dantis sicut et ex parte recipientis
tunc quidem translacio possibilis est secundum scotum
in quarto di. xv q. ij et plenius dictum est supra
so. xxxij ar. iij c. i et iij ubi cum ego enim
sum liber dominus agri mei a nullo homine
nisi dependens et alius est susceptivus
non prohibitus tunc quidem possum ius
quod in illo habeo in talem hominem transmittere
sic nempe procedunt donaciones sic vendiciones sic et in aliquibus ab ipso principe
pro subiectis sic enim patet supra so. xxxij
ar. i et c. iij licet secundum scotum primus inter
homines principatus fuit principatus quo scilicet
pater naturaliter filio principabatur
consecutus est et pollicitus qui hinc potuit esse annexus multi ab eodem patre
a quo illi descenderent habuerunt mutuum
quibus alius poterat civilem dominari dicendo ius inter eos est et ut una communitas
de alterius potencia et sagacitate confidens et de se diffidens potuit illi alteri libere se subicere et tunc ulterius ius
habere nullam communitatem vel si una civitas
consideret de prudencia unius persone si
illi submittere posset et in hoc casu ille
haberet ius in illam communitatem. Ex quo patet
quod non intendo negare quod unus habens ius
in aliquam rem non possit illud in aliam transferre sed dico quod non quilibet consideratis
condicionibus dictis sicut quod in arguendo pro conclusione appetit consequenciam
autem nego quoniam primus racione mutui esse sicut
supra in primo articulo patet potest recipere ultra
sortem et in secundo non est mutui esse seu vitacio
dampni propterea cessat causa que requiritur in primo
propter quam recipere potest sicut ad l. f. c. cum
cessante de ap. ubi tex. ait quod cessante causa
cessat effectus et id ponitur i. q. vij et
quod pro remedio et de pe. et remis. cum
firmitas ubi hoc idem dicitur. Et ita apparet
mirum non est si non potest primus tale ius
in secundum transferre. Est nichilominus advertendum quod sicut in precedenti c. dictum est
si secundus cogeretur accipere mutuum pro
et eadem forma qua primus tunc et ipso racione
mutui esse sic posset recipere sicut primus
secundum enim quod volenti considerare evidenter poterit apparere huiusmodi emptores
fuit in fraude usurarum sicut statim
patebit Quis umquam alias audivit talem
forum quod emam C florenos pro xxx aut
xxv florenis si enim emerem librum seu aliam rem que constitisset C florenis et
minus emerem pro xxx tollerabile esset sed
quod minus ego emam unum florenum pro tercio
floreno iste unius contractus ex omnes
contractus mundi ¶ Ad confirmacionem vero concedo assumptum quantum ad primam partem
sed nego secundam quoniam ut patet secundum scotum supra

so. xxxij ar. iij c. i requiritur et aptitudo ad recipiendum ex parte passi actus
activorum sunt in paciente disposito

Requiritur et quod non sit
contra prohibiciones superioris sicut de hoc
in responsione precedentis argumenti dictum est ¶ Secundum argumentum est hoc
petrus qui coacte mutuavit communi et a
communi recipit x tenetur martino a communi
in x assignat pro martino suum annuum
redditum quem quidem recipit ex mutuo
facto et tunc semper martinus absque
peccato recipit ista x aut non si primum ergo potuit petrus ius et dominium quod habebat licite transferre
in alterum et cetera habetur intentum si non ergo
nec petrus cum hoc recipiat in nomine suo et
loco petri martinus constitutus sit
propterea si petrus recepisset pecuniam
illam videlicet x martinus licite ab
ipso petro recipere posset et huiusmodi quod illam
libere dabat et si etiam tenebatur
ergo et a dantibus petro potuit
martinus licite recipere in casu nostro quoniam
tenet quoniam eadem est pecunia eadem racio
quia voluntas petri et ad eundem finem
quare et cetera Respondeo et admitto casum et tunc cum queritur si martinus
peccat recipiendo illa x et cetera Dico quod
vel martinus recipit ista x nomine petri
vel nomine proprio martini si primum non
quidem ex hoc peccat nam accipit solucionem a petro et non agit iure suo
in hoc casu sed vice petri ubi gracia
petrus tenetur martino in x et dicit ei vade ad procuratores sancti
marci et ibi accipias pro me x que
ibi habere debeo Tunc martinus accipit a procuratoribus antedictis
illa x sicut si acciperet alius procurator
petri et hoc modo licitum est si autem illa recipit nomine suo quia videt
accepit ius illius mutui in solutum
et de illo mutuo agit sicut de mere
suo tunc distinguo quod vel petrus habebat
aliunde unde satisfaceret ipsi martino
ad quod poterat se reducere pro satisfactione sua aut non et hoc scienter
si primum primum tunc dico quod martinus
completa sorte capitali petri ultra recipere nichil potest nullum enim mutui esse
ad hoc allegare potest quoniam ad alia
reducere poterat et imputet sibi si
ex hoc consequitur dampnum si detur
secundum videlicet quod non erat aliquid ad
quod martinus racione sui mutui esse se reducere potest tunc siquidem licet sicut ei
dampnificatus fuerat petrus ita
in illa coactione mar. quoniam ius habebat in rebus petri ¶ Arguitur tercio

quidā ex illa regula iuris que hr̄ ex de
re iur̄ li vj vbi dicitur Ne͞o pōt plus iu
ris trāsferre ī aliū q̄ sibi cōpetē dig
noscatur Jta ē reg̃ tex Exqua regu
la iur̄ sequi q̄ quātū quis habet iuris
ī aliquā rē tm̄ ī aliū trāsferre potest
Ad qd̄ respōdeo cōcedēdo assumptū
et cōns̄ Ans̄ ē ne͞o pōt plus ń q̄ nō
plus iuris trāsfert que vna re͞ua est
exqua nō sequitur q̄ ī q̄libet q̄libz
suū iur̄ trāsfe͞re possit ꝑꝑea notandū
ē q̄ ar͞m acōtrario sꝰ colligi nō debz
qñ ī iure rͤsultaret absonus intellec
tus ut nō glo ī c significasti de fo cō
et ī l cū pretor c de condicio inser.
¶ Ⅱᵒ quoqz sic arguiᵗ pōt jlla que
sunt ī mutuis possessiones sunt ergo
ita libere vendi possūt sicut et cete
possessiones hoc ar͞m ī 2ᵒ arᵒ et iij c
est deductū improbādo precedētes cō
clōs silr̄ sextū et septimū cū suis con
firmacōnibz et lz pnt̄ adduci cōcq̄ ibi
districte posita sunt ea hic iterū re
plicare non ē nccē Adhoc cōtū ar͞m
iudeo nego assūptū nā vere sūt mutu
a vel si vis vocare possessiōi oē quod
possidetur et ius et alia et dicit tex
aug̃ 1 q iiij ī c tutū cōcedo ans̄ et
nego cōnāz pro cuiꝰ rei declaracione
notandū ē q̄ si mutuo pe c floreōs
ita q̄ eos teneat adlibitū suū et ī si
gulis ānis quibz tenebit illos dabit
m x saluo nichilominꝰ capitali cōstat
q̄ vsurius sum Nūquid talis potest
dici cōtractus vēdicōnis ut ista sit
possessio et nō poti cōtractus mutui
ī hoc siquidē casu de capitali nichil
petere possum cū impetū ꝑtāte sit
pro libito retinere Si quoqz conti
gat petrū restituē capitale nichil
amplius recipiā de dicta utilitate sic
ī venecijs et ī alijs predās locis con
tingere solet si cōitas veneciarū re
stitueret illis qui ibi posuerūt pec
cunias suas nichil amplius daretᶻ
illis Nūc vero ponamꝰ q̄ cogar ad
mutuādū petro illa centū et darentᶻ
m x singullo ānō si alius eum ius q̄d
ī eis habeo libere quis dubitabit hᵒ
fieri ī fraudē usurarū sub pretextu
et pallio vēdicōnis Sic quoqz ī frau
dem usurarū fieri solet vendicioēs
ad redimendum de quibz ē sꝰ xxxix
ar ij et c 4 dictū est Talis nēpe se
ponit ī ea cōdicione inqua foret si
pmo libere poneret pecuniā illam
Insuꝑ et manifestior ē usura cum
iste emat c pro xxx quātū accipet
pro c si pmo posuisset c sicut fit
venecijs et florencia ¶ 3ᵒ etiam

arguit quidā dicētes q̄ predicti cōtrac
tus liciti sunt qm̄ cōitates predicte
se pnt̄ cōstituere cēsuales eorū q̄
predictas pecunias ponūt ad pdic
tos cōtractus Cēsus enī liciti sunt
ergo etc Et q̄ sp̄ ī melioꝫ pte dedinā
dum ē maxiē ubi sunt directoēs
tot spectabiles viri q̄ sūt ī ciuitati
bus antedictis vr̄ tenedū cōsti a
gunt nō sicut rͤspōdētes usurarijs
de usurijs sz sicut decēsibus dnis pre
dictorū q̄ ī dubio presumēdū est
de vnoquoqz bonū nisi expsse cōtra
riū uideatur vt ī c vnico de statu
m tex et glo et ī c dudū de presūp.
et in l cū pater § rogo ff de lega.
2ᵒ Cōfirmo etiā roꝫ qm̄ licet alicui
vēdere rē suā et postea de illa facē
cēsum emptori cū volūtate empto
ris seu facere vnū cēsuale de re
sua ergo et predictis cōitatibz uideᵗᶻ
licere simile facere de rebz suis etᶜ
ipōs fecisse credēdū ē et pōns absqz
peccato Exquibz sequitur illa posse
licite uendi et licite emi et sic licite
de vno ad aliū transferri et trāsumitari
¶ Ad predicta duo respōdeo simul et
dico casus possibiles sz nō sic ē ī con
tractibus predictarū cōitatū qm̄ nᶜ
se cōstituūt cēsuales nᶜ de suo aliqᵈ
vēdunt qd̄ quid pōt tripliciter appa
rere pmo qm̄ nᶜ ciuitas nec domꝰ
nᶜ ager vel prouincia ē dequa talis
cēsus reddatur nᶜ vēdatur 2ᵒ q̄
de hijs fructibz predicte cōitates dis
ponūt ad beneplacitū suū qñqz plꝰ
qñqz minꝰ qñqz et nichil talibz p
uidendo et hoc absqz cōsēsu illorū
adquos ptinere deberet si forent
veri cēsus aut vere uēdicoēs ptea
predicti emptores aut dnī ī illum
recursum hrē pnt̄ ad predicta ī ali
quo casū sz ipse cōitates disponūt
pro libito de eisdem ac si nulli ali
ius aliqd̄ hrent in eis ¶ 3ᵒ qm̄ exqᵒ
fuerunt in contractu isti cōtractus si
facte fuissent uere vēdicoēs utiqz p
emptores istarū cōitatū omnia fuis
sent assumpta patet hoc qm̄ cū sū
mas maxīas pecūnarū singulʼ an
nis teneantur creditoribus suis q̄
ī ymaginibz florenorū milliones
utiqz recepissent ad cuiꝰ quātitatis
ualorē vna cōitatū illarū minime
forsan se extēdere possot proinde et
si quidā dicere uellent q̄ huiꝰᵈⁱ con
tractus formaliter expresse usurā
rij nō pnt̄ dici Nichilominꝰ negare
nō pnt̄ q̄ nō sapiūt usurariā pra
uitatem uel q̄ sint usurarij et fiat

vel melius dici pot q census e scriptura
qua quis cofitetur se possidere tribut
rios agros ff de censi l forma et ff de p
ba l census et fit census i signu recog
nitionis superioritatis l coparuit C de
presc xxx ul xl annorum io preteritu pro
batur subiecto ex de censi c omnis ania
que oia sicut ap te p3 sunt ex proposito
nimi i fraude usurarum ¶ 6o quoq3
arguunt dicentes si i p mutuat j c
sub hac codicione videlicet q si non
restituat usq3 ad duos menses soluat
p9a centum et x elapso siquide termino
hc facta solucione omni fraude usurarum
deducta tenetur j pe i C et x hab
aut roe et iura poterit pe cuidam alti
concede vt germano siue nepoti ergo
et vende vel salte i alterum ius transferre
ans probari potest pea que dicent
i sequenti smone ar iij c i Et quantum
ad aliam parte patet qm de hoc facere
potest ensemuz cui voluit tanq s de
re sua pro hoc facit qd ht i s ex condi
cionali instit de uer ob vbi dr q i ob
ligacione condicionali aut euentu
condicionis sola spes e in obligacione
Cotor et tex i l cede diem ff de uer
signif Ad hoc respondeo et concedo as
sumptum et assumptum 2m qm C et x
termino iam elapso facta sunt capita
le s3 si terminus elapsus no eet secus vn
q3 foret qm tunc nullum posset dici esse
ius nec etiam intere ex parte aliquorum ipor
um enim apud jo h3 nisi C et ipa centu
martino donare pot s3 no illa alia
x Et quia roe interee absq3 fraude
usurarum fuit adiecta pea ubi no se
quitur intee esse martini no aderit cam
ppter quam recipe habeat vltra sortem
s3 si sequeretur martini dampnum
etiam si no intuenisset de hoc aliquod
pactum d teneretur de facto in mutuo
bona fide martino satisfacere s3 qd
i sequenti smone ar i et c ij patebit
¶ Septio insup arguunt quidam dicen
tes pono casum q vendo precio iusto meam
possessionem petro amoto omni fraude
usurarum et postea emo de fructibus
illius possessionis tm quantum possem
pro tali hre pecunia et no plus com
extimacione et appetitum m et heredi
bus meis et hoc ab emptore pro se
et heredibus suis tunc siquide contrac
tus iste licitus e i possum eodem mo con
stituere pecuniam meam ans quid ht
ab jnno ex de usur i c i ciuitate tua
sup illo uerbo extorqm ubi jnno post
principium glo sive de ubo aduerbum
hic ait Alijs ur et forte melius q si
quis emit redditum constitutum ante

contractum vel venditam actorum sive constitu
fuit in re puta domo uel possessio
ne vel alijs huiusmodi sive in psona
puta s̄in uel liberi uel rusticio uel
actio uel nomine Itm sive certus sit re
ditus puta q reddit x sive incertus
puta quia reddit quartum fructuum q
pcipiunt de aliqua domo vel de opibus
alicuius psone It sive sit ppetuus contrac
tus puta q extenditur ad heredes
utriusq3 contrahencium sive sit ad uitam ho
minis sive sit ad certum tempus usq3 ad v
annos It no refert si redditus sit i
pecunia sive i alijs rebus sive i fro
s3 i omnibus premissis reputant contrac
tus licitos quia e ibi purus et licitus
contractus vendicionis nam ibi e precium
s certe pecunie quantitas It ibi e ni
tes s certus redditus uel causa uel
anona C de sacro sanc ec l iubemus
mpri Et i aut de no alie re eccle
coll ij i s ab anastasio et C de here
uel ac ven ptotum Et in summa jnno
subdit ibi nec obstat q imppetuum s
et q ex eo infra certum tempus plus reci
piatur q fuerit precium empcionis
Et addens roe inquit qm hic no est
mutuum s3 mera vendicio rei Addit
et si detur i emphyteosim tunc erit i
precium certum nc erunt expense et tm
forte plus recipiet iste i xx annis q
antea tribuisset Ad hoc rndeo et con
cedo ans s3 consequenciam nego In primo enim
contractu vera vendicio e in hoc 2o nec
est vendicio nc locacio nisi esset sicut
j dicetur i s e xlij ar iij et c ij i fine
ad ostentacionem merum mutuum e ac si
dicerem mutuo tibi C ita q dabis m
x singulo anno sicut paulo ante ptac
tum fuit Primus enim contractus licitus
apparet i iuribus ecclesiasticis quidam
enim reddunt annuum redditum i frumento ut
unum modium alius duos alius reddit
x florenos alius xx et sic de alijs hoc pt
etiam apud laycos fieri qm possen ven
dere iusta iura et libere etc possent
emere in pecunia anni fructus et et
in alia re et esset vendicio uera s3 q
constituatur pecunia et pro ipsa
tm recipiatur no pot intelligi quo
licitum sit nam i casu predicti argumenti
quo inquo de monte seu de impstitis ma
le utitur pe de anchano inde neq3 ven
ditur pecunia neq3 emitur pecunia
neq3 fructus habetur ex pecunia ut
patet psp icaciter intuenti s3 in pecunia
et hoc licet nec iniuria si licet quia de
bitis circumstancias habet s3 jnno y arm
supradictum ¶ Octauo arguunt q
dam dicentes talis pt facere elemosinam

de intraoibus ill' ergo re[s] assumpti probo
sic quoniam illa sunt sua ex quo sequitur
quod illa in alium transferre potest et debite non
enim apparet quomodo magis debite aliquod
ius transferri possit quam in elemosinarum
largitione. Ad hoc videtur quod loquendo
secundum directo contractum annis divinis redditus
illi iam sint sui ita quod habeat eos vel
transierit terminus habendi eos prout
facit quod habetur in l. quinactores ff.
de re iur. ubi dicitur quod qui actores habet
rem habere videtur. Sed non in casu in quo non sint
sui quoniam sine iniuria veri domini de alieno
facere elemosinam nullus potest neque
elemosina de male acquisitis fieri
non debet xiiij q. v. per totum ij q. i c.
non est. Et ex hoc patet quod completa sor-
te illi quibus hec legata sunt nisi sint
filij et alij heredes qui participant
in dampno recipere non possunt fructum pos-
sent et omnia antedicta de quibus men-
tio facta est licite vendi et non licite
emi secundum quendam modum loquendi quoniam
ipsi emptores modis supra declaratis
non possent esse ydonei possunt etiam
licite vendi et emi sed non ut accipi-
atur aliquid ultra sortem. ¶ ix° argu-
unt dicentes eo quod forma contractus inspi-
citur ad hoc ut quis usurarius censeatur
extra de usur. nec in civitate in glo. ij etc.
quia forma contractus emptionis et ven-
ditionis de se licita est sequitur quod ex tali
emptione non debet emptor usurarius
iudicari. Ad hoc dicendum est quod forma
contractus inspicitur ad hoc ut quis
usurarius censeatur in iudicio ecclesie ut
in c. ad nostram de emp. et ven. sed quo ad
deum et in iudicio anime non forma con-
tractus inspicitur sed intentio contrahentis
recipiatur considerare ut patet extra
de usur. in c. consuluit in tex. et glo. Ex
quo patet quod talis emptor non ex forma
contractus usurarius est que de se est li-
cita sed ex intentione quam habet. ¶ x°
arguunt quidam alij dicentes differentia inter
emptorem et venditorem est quod sicut periculum
ad emptorem spectat et emolumentum
ff. de ac. emp. et ven. l. necessario et ideo
fructus et partus rei empte adipiscendum em-
ptorem spectant ut C. de ac. emp. et ven.
l. fructus et l. partu. ergo adipiscendum emp-
torem ex vi contractus liciti spectant
ista quoque que percipit et dat communitas
annuatim cum sint fructus rei empte ergo
potest ista licite acceptare. Ad hoc dicen-
dum quod utique verum concluderet si illud
quod esset fructus rei empte sicut argu-
mentum supponit sed hoc falsum est non enim
est fructus ipsorum C. florenorum
quod nullus expectanda fructus est ut patet

lxxxviij di. eiaes et multo magis non
sunt ipsorum numerorum. Ex quo patet quod ar-
gumentum ex falsa argumentatione procedit.
¶ Undecimo quoque arguunt dicentes quod
usura solum in mutuo locum habet cum in nul-
lo alio contractu contrahi se committit possit
ut non ostendi in summa de usur. § i et de hoc
plenius dictum est supra in sermone xxxv ar. i c. ij. Unde
in divina pagina usura tantum modo in mu-
tuis prohibetur iuxta illud luc. vj mu-
tuum date nichil inde sperantes etc. In
casu nostro non est contractus mutui sed em-
ptionis et venditionis ergo in ipso nul-
la usura committi habet. Respondeo quod verum est
quod in solo contractu mutui directe et
per se usura committi habet sed indirecte
et per accidens in contractu emptionis et ven-
ditionis committi potest cum fit in fraudem
usurarum ut patet extra de emp. et vendi.
in c. ad nostram et de pignoribus illo vos etiam est
in proposito nostro. ¶ xij° arguunt dicentes
propter dubia et pericula quibus se mercatores
exponunt in mercantijs suis licite de eis
lucrari possunt ex quo a simili patet quod in
casu predicto liceat ipsi emptori an-
nuatim recipere predictas quia cum in e-
mendo talia verisimiliter multis periculis
se exponat ut puta propter tyrampni vel propter
adversitates comunitatis quibus coacta
est communitas statuere non solum non dare
quicquam annuatim sed forte nunquam restitu-
ere quicquam cum sit in sua propria sua liberta-
te. Ad hoc autem dico quod dubia et pe-
ricula usurarium nullo modo excusant
sicut patet extra de usur. in c. navigant.
propterea tale periculum etiam non excusat
cum sit contra tres regulas positas in
sermone xxxix circa principium vide dili-
genter ibi. Tertio dico ad argumentum quod non so-
lum propter pericula licet mercatoribus
de suis mercantijs lucrari etc. quando mercan-
tie exercentur mediantibus illis rebus
de quibus potest fructus aliquis prove-
nire quod non contingit de huiusmodi emp-
tione. Nam talis emens mediante pec-
cunia cuius sicut predictum est nullus
potest esse fructus sub emptionis vela-
mine fieret creditor et reciperet ultra
sortem. ¶ xiij° arguunt et dicit quod dic-
tus contractus non est usurarius quia
si talis contractus usurarius esset inter
primum s. petrum et secundum s. johannem vel inter
secundum s. johannem et comunitatem quia non commit-
titur usura nisi inter usurarie con-
trahentes sed inter secundum et comunitatem nullus
est contractus vel saltem nullus intervenit
contractus mutui ergo nullus contractus
usurarius est patet conclusio ex ijs dictis
antecedens autem probo quia mutuum non
conficitur nisi cum de meo fit tuum

s; addito q̄ tantundem m̄ reddat̄ et ī eod' genere. Cōfirmatur q̄ ɔtractus q̄ fit int' p̄mū et 2m possit fieri de iure et ignorāte ciuitate. Adhoc dicēdum q̄ q̄n dicitur q̄ ille cōtractus ē usura-rius uel int' p̄mū s. petrū et 2m s. Johanē vel int' 2m s. Johem et ciuitatē 2d. Dico q̄ talis cōtract' ē usurarius tā int' p̄mū et 2m q̄ int' 2m et ciuitatem s; diu'simode. pro quo aduertēdū ē q̄ talis cōtractus dupl' pōt cōsiderari .s. vel ex forma ɔtractus vel ex habentis intencōe s; quā' distinctio ht̄ ex de usur̄ ī c. cōsuluit inter et glo. Si igitur cōsideretur p̄mo mō contract' iste si ɔ̄hibitur int' p̄mū et 2m tm̄ nō ē usurarius. Si 2o mō cōsideratur iste cōtractus tūc quātū int' 2m et ciuitatē q̄ int' p̄m et 2m utrobiq; usurari' ē diu'simode tn̄. Nam p̄mo cū m̄ete ɔ̄hibitur inter p̄mū et 2m. ⁊c. 2a rō etiā cū m̄ete ɔ̄hibitur int' 2m et ciuitatē naz 2o p̄mo et immediate intēdit et fiat q̄ intrat locū p̄mi ut .s. fiat creditor ciuitatis adhoc ut recipiat ult' sortē s; talis intēcio usuraria ē sicut ex p̄cedētib; patet et hanc habet 2o et cum p̄mo nā mediāte forā cōtract' 2o intēdit q̄ ciuitas sibi remaneat obligata addandū sibi sortē quā ipā debeat p̄mo et etiā ultra sortē sic debeat p̄o. Ex quo patet q̄ 2o usurariē ɔ̄hit nō ꝓ formā s; ꝓ maculatā intēcionem nā quidq; agūt hoīes intēcio iudicat oīs secūdario aut ex mediāte cōtractu facto ei cū p̄o ɔ̄hit 2o s. licet nō explicite s; implicite cū ciuitate usurarie ex intēcione ē affectu. Cū ergo dr̄ q̄ int' 2m et ciuitatē null' ɔtractus ē dico q̄ hoc est falsum. Est em̄ ɔtractus mutui int' eos tectōs sub uelamine emptiōis ɔtractu hoc em̄ manifeste probatur mediante em̄ hoc cōtractu emptor actionē habet ex empto sup ciuitatem usus d'ep̄ et vē. s. p̄cui ergo ciuitas obligatur isti emptori et debitrix ē ipius sicut antea erat p̄mi. Ergo emptor ipē ē creditor ciuitatis sicut et p̄mus et hoc nō nisi nisi mediante huius emptōis et vēdicōis contractu ɔtrahitur mutuū int' emptorē et ciuitatē aliter emptor nō esset creditor ciuitatis et ciuitas nō eēt debitrix eius ergo ē ɔtractus mutui qd' erat probandū ⁊c. tn̄ dato ꝑ'lo q̄ null' eēt cōtractus mutui int' 2m et ciuitatē adhuc nō ualet gūā ... dicta quia etiā ɔtractus emptōis

et vēdicionis usurari' esse possit de emp. et uēdi. ad nr̄am et d' pigno. illo vos ⁊ etiā dehoc s. f. xxxix ar. ij c. i. latius dictū ē p̄ hoc patet ad cōfirmacōz ar.ti nā licet tal' cōtractus fieri posset de iure et ignorāte ciuitate nō tn̄ ꝓ hoc tollitur qn 2us cōtrahat cū ciuitate mō quo dictū ē .s. cū intēcione p̄ quo facit qd' ht̄ l. i. et p̄ totū C plus valere qd' agitur et ī c. i. qd' me cā et etiā ī c. humane aures xxij q. v. ubi tex ait q̄ sp̄ ad intēcioz recurrēdū est q̄ intencio non debet deseruire verb' s; v'ba intēcioni. hec quinq; ar.ta ultiā supposita et solucōes eorū p̄fati federici de senis sunt. Nō nulli plurimū admirantur q̄ prefate ciuitates ubi huius' ɔtract' cottidie p̄mo cōtinue frequētantur noluerūt aut negligētes fuerunt hr̄e dehac m̄a veritatem determinatam et irrefragabilē ab aliquo gn̄ali cōcilio cum in ytalia et extra ytaliam ex nr̄is temporib; plura ɔcilia celebrata sunt. p̄terea pōt ex sic dici q̄ isti emptori cōpetūt utiles actiones ex mutuo que directe cōpetebant ipō p̄mo creditori cōtra ipsaz ciuitatem l. i. et ij C. de acti. et ob hinc dicitur cessionarius creditor p̄mi creditoris et p̄p̄e creditor ex ī m̄a statutorū s; bal. ī l. p̄ diuisas C mā.ti et ita īficiari nō potest q̄ emptor nō sit creditor ciuitatis nec mirū q̄ ex in pleris; p̄tib; iur' inter ignorātes q̄ ɔ̄hitur puta in addicione hereditatis et quociēs ignorātis negocia gerūt utile ɔtē ubicūq; lex dat actōes utiles ex equitate. Q' non liceat emere talia inp̄stita cum lucri intēcione multiplici similitudine comprobatur C tertiū

Tercia ē veritas cōfirmacionis nā argumēta capituli precedentis que militūt cōtra hanc terciam ɔclusionem licet sint sufficiēter soluta tn̄ p̄ maiori infirmitate predictorū argumētorum ponā unā aliaz ɔclōz que talis ē. potest hō aliqd' iur' ī aliquā rē hr̄e qd' ius in quelibet aliū nō pōt trāsferre qd' multipliciter p̄bari potest et loquor d' ipō hn̄te ius ita q̄ nō ē p̄tās adhoc ex p̄te ipius habentis ius p̄mo p̄bo de papa pap' habet ius s. ī papatu n' pōt illud ius ī aliū trāsmittere ergo nō quilib; hn̄s ius aliqd' in aliquā rē pōt illd' ī aliū trāsmittere qd' satis aptū ē q̄n volēti sibi obtinere opponet' ius pa-

patus et quidquid fiunt ex decretalib[us]
et decretis et aliis magnis exceptis co[n]
secrac[i]o[n]e ex iure papatus facit Et 2ª p[ar]s
patet q[uonia]m p[er] cardinales eligitur p[a]pa
ut p[ro]b[atur] h[abet]ur i[n] c[apitulo] ubi p[er]iculu[m] de elec[tione] li[bro] vj
g[ener]o est[o] de a[lia]r[um] e[st] d[e] i[m]p[er]atore quo
ad offi[ci]u[m] suu[m] ¶ 2º probo de sacerdo
te h[abe]t e[ni]m sacerdos ius absolue[n]di s[u]b
ditu[m] suu[m] a peccatis suis n[on] t[ame]n illud ius
tra[n]sferre potest i[n] quelibet aliu[m] r[ati]o q[ui]a in
sacrame[n]to sacerdocij illud ius et po
testas co[n]fertur sibi g[ener]o r[ati]o 1ª patet
q[uonia]m no[n] potest illud i[n] laycu[m] tra[n]sferre
¶ 3º probo de vasallo ip[s]e e[ni]m vasallus
ius habet i[n] feudu[m] t[ame]n illud i[n] quelibet
aliu[m] tra[n]sferre no[n] potest q[u]a[n]tu[m] i[n] se est ex
aucte[ritat]e sua g[ener]o r[ati]o Assumptu[m] q[u]a[n]tu[m] ad
p[ri]ma[m] p[ar]te[m] patet q[uonia]m ex iure q[uo]d habet i[n]
feudo i[n] infeudo vexaretur defenderet
feudu[m] Et 2ª patet q[uonia]m si ex aucte[ritat]e p[ro]p[ri]a
illud i[n] aliu[m] tra[n]sferret et sig[nifica]t[er] de ex
ceptis sine d[omi]n[o] principalis a feudo cade[re]t
et a iure q[uo]d p[ri]us i[n] ipso feudo possede
bat g[ener]o no[n] i[n] quelib[et] p[otes]t tra[n]sferre ius
illud ¶ 4º probo sic det princeps cas
tru[m] petro et successorib[us] suis ex ip[s]o des
cede[n]tibus ita t[ame]n q[uod] no[n] possit illud ali
enare Casus e[st] possibilis et q[uan]q[ue] co[n]tin
git et sequitur q[uod] petrus habet ius
i[n] predicto castro et t[ame]n no[n] p[otes]t illud
i[n] aliu[m] tra[n]sm[u]tare assu[m]ptu[m] app[aret] q[uonia]m
q[uo]d que[m]cu[m]q[ue] aliu[m] se tu[er]etur ex iure q[uo]d
habet ad illud castrum ne p[er]deret il
lud Et 2ª patet ex eo q[uo]d i[n] t[er]mino addat[ur]
i[n] casu q[uod] si ip[su]m castru[m] quo[modo]cu[m]q[ue] atte[m]
taret alienare cadat a quocu[m]q[ue] iure
q[uo]d habet i[n] eo ¶ 5º et probo sic prin
ceps iuste principans faciat decretum
q[uod] null[u]s subditus suus det aliquid of
ficiali suo q[uod] si dare atte[m]ptauit sit il
lud fisci Sequit[ur] q[uod] nullus subditus
principis antedicti sit qui dominiu[m] uel
ius q[uo]d habet i[n] re aliquam i[n] quelibet
officiale[m] tra[n]sferre possit possibile e[st] casus
et sepe fit q[u]a[n]tu[m] ad p[ri]ma[m] parte[m] Et p[otes]t
fieri 2ª eode[m] mo[do] ¶ 6º quoq[ue] sic et ta[m]
g[ener]o potentia[m] suscip[er]etis iudex i[n] casu
iuridice p[otes]t occidere petru[m] quia v[idelicet]
homicida e[st] et p[er] co[n]s[equens] h[abe]t ius occide[n]di
eu[m] n[on] p[otes]t illud i[n] q[ua]libet aliu[m] tra[n]sferre
g[ener]o r[ati]o assumptu[m] satis clarum e[st] q[uan]tu[m]
ad p[ri]ma[m] parte[m] et q[u]a[n]tu[m] ad 2am q[uonia]m no[n]
p[otes]t ius illud tra[n]sferre i[n] ip[su]m petru[m]
g[ener]o no[n] i[n] quelibet g[e]n[er]a[lite]r patet et assu[m]p
tum q[uonia]m no[n] p[otes]t aliquo iure huma[n]o
petrus nec alius homo occidere se
metip[su]m de quo h[abet]ur tex[tus] i[n] c[apitulo] si no[n] licet
xxiij q[uestio] v ¶ 7º quoq[ue] probatur sic
Ciuitas habet ius i[n] pecunia[m] sua[m] q[uo]d
ius tra[n]sferre non p[otes]t i[n] uxore[m] ferem

g[ener]o no[n] i[n] quelibet g[ener]o r[ati]o assumptu[m] patet
q[uonia]m frater mi[n]or i[n] pecuniis no[n] p[otes]t h[abe]re ius
circa p[ro]p[ri]a aliud no[n] potest illud tra[n]sferre
i[n] eu[m] 9[ua]n[do] ta[m]e[n] q[uonia]m q[u]a[n]tu[m]cu[m]q[ue] frigiditas
esset frigifactiua simpl[icite]r t[ame]n no[n] esset fri
gifactiua non susceptiui frigiditatis
no[n] eq[ui]d e[ss]et frigifactiua ip[s]ius celi v[e]l
etia[m] ignis ergo si frater mi[n]or no[n] e[st] sus
ceptiuus i[n] se iuris pecunie null[u]s p[otes]t
eam i[n] fratre[m] minore[m] tra[n]sferre et an[tecedens]
app[aret] q[uonia]m ex professio[n]e regule sue inha
bilitas e[st] na[tu]ra iur[is] precepti regule sue
no[n] potest recipe pecuniam p[er] se u[e]l p[er] int[er]
positam p[er]sona[m] t[ame]n hoc no[n] e[st] populo p[re]
dicandu[m] ¶ 8[u]o et sic faciat princeps
decretum q[uod] null[u]s suus official[is] recipi
at aliquid ab aliquo subdito suo q[uod] si
aliquis officialis aliquid in opposit[u]m
atte[m]ptauit illud sit fisci Et sequit[ur] sicut
supius arguebatur q[uod] nullus subditus
d[omi]n[u]m ius q[uo]d habet i[n] aliqua[m] re[m] p[otes]t in
aliq[u]e[m] suu[m] officiale[m] tra[n]sferre om[n]ia p[atet]
ex ipso argue[n]di mo[do] facto in precede[n]ti
¶ 9º argu[men]tu[m] fieri p[otes]t con[ce]dante et
recipiente ubi gr[ati]a habet uir ius i[n] cor
pus uxoris sue q[u]a[n]tu[m] ad carnis co[m]mix
tione[m] n[on] t[ame]n p[otes]t illud tra[n]sferre i[n] alteru[m]
nec alius acceptare g[ener]o r[ati]o Assu[m]ptu[m]
q[uo]d ap[osto]li est 1 cor[inthios] vij c[apitulo] aut uir no[n] h[abe]t
potestate[m] sui corporis sed mulier et mu
lier no[n] h[abe]t p[otes]tate[m] sui corporis s[ed] vir et
2ª etia[m] patet q[uonia]m talia adulteria esse[n]t
¶ x[o] quoq[ue] additur faciat princeps decre
tum q[uod] nullus suus official[is] aliquid ac
cipiat ab aliquo subdito suo nec aliq[ui]s
subditus suus det aliquid alicui suo of
ficiali q[uo]d si secus factu[m] fuerit sit fisci
Et sequitur nullu[m] subditu[m] que[m] h[abe]t prin
ceps posse tra[n]sferre ius q[uo]d habet uel
aliqua[m] re[m] in officiale[m] dicti principis p[er]
mo[dum] argue[n]di sup[er]ius ¶ xjº argu[men]tu[m] p[otes]t
deus habet ius vniu[er]sale sup[er] vniu[er]sa
creata et t[ame]n no[n] p[otes]t illud in quelibet a
liu[m] tra[n]sferre s[ed] de hoc p[ro]t[ra]nseo ¶ xijº be[ne]
ficiu[m] elemosinam facient[is] caritatiue de
vote missa[m] celebrantis deuotoq[ue] pro
altero exorantis i[n] iure debitu[m] facienti e
lemosina[m] celebranti et deuote oranti
non p[otes]t q[ui]libet predictoru[m] i[n] aliu[m] tra[n]s
ferre et se illo expoliare q[ui]n illud habe
at et etia[m] plus g[ener]o om[n]ia patet et an[tecedens] p[atet]
q[uonia]m vel peccaret et sic no[n] ius n[on] i[n] alte
ru[m] tra[n]sferre posset vel mereretur et tu[n]c
ei maius p[re]miu[m] deberetur p[ro]pter ca[usam] i[n]
casu in quo p[ro]pone[re]t sic tra[n]sferre no[n] pec
caret h[ab][er]et actu[m] procede[n]te[m] ex caritate
et diuina dilectione p[ro]pt[er] que[m] sic tra[n]sferre
p[ro]poneret et ex dilectione proximi in
que[m] inte[n]deret sic tra[n]sferre et p[er] co[n]seque[n]s
meritoriu[m] quare augme[n]tu[m] gr[ati]e foret

pteria tunc posset existens i caritate
et mitute s3 dei legē ius i alteru trans
mittar et hoc mō se totaliter spoliare
qd nō ē utiq3 benedictū Item si quis a
quisiuit ex suis operibus magnā fa
mā i quā utiq3 habet ius nō tn̄ posset
illud trāsferre i alterū go rel gnā pat3
et assumptū apparet de beato petro
de beato paulo et beato francisco et
ceteris sanctis Insup de allexandro mag
no Scipione julio cesare et similibus
Veru sermo i loq̄ri se porrexit qm̄ lo
cus amplus ē et grandia ɔtinēs et pau
cis minime explicandus hec saluo me
liori iudicio sencio esse vera que sc̄a
sunt vel quecūq3 circa hec sunt alia
veriora clarificet et aperiat veritas
veritatū et illustrator mentiū dn̄s
ihūs xp̄us qui cū p̄re et sp̄u sc̄o i vni
tate viuit et regnat p infinita secula
seculorum A M E N.

Dominica de passione infra diē de mt̄ esse et inquibus casibus et quare liceat accipe ultra sortem sermo xlij

Si quis sermonē meū s
uauerit morte nō vide
bit ieternū Jo viij c et i
ewāg° hodierno dulce u
bum amabilis vox ac sē
tēcia omi aduer ciā aduer
sione ɔdigna Ait enī dn̄s si quis s
monē meū suauerit mortē nō uidebit
meternū Seruare si quid ūbū dei ē
corde ore et ope illud cū pseuerācia
custodire Na3 teste ap̄lo ad ko. x. cor
de creditur ad iusticiā orē aut̄ con
fessio fit ad salutē Et de ope pph̄ta a
it Memores sunt mādatorū eius ad
faciēdū ea Talis inquā ūbū xp̄i ob
seruās morte nō videbit meternu3
Beata ei vita i visione et fruicione
dei consistit et iō p exclusionē mor
tis geheñe que huic visioni oppo
sita est ɔsecacio beatitudinis de notat
ppea inquit morte nō uidebit i non
experietur meternū Sūt aut̄ s aug
hic videre pro experi eo mō et gn̄e
loquēdi quo videre plerūq3 sumit
pro sorti et certa experiencia omniū
sensuū exteriorū et interiorū sicut
sumitur exo. xx. qn̄ loquēte dn̄o cū
Moyse i mōte syna ac mādata precā
piente Cunctus populus ut ibi di
audiebat voces Ex aut̄ suas ūbu3
xp̄i meternū nō visurus sit mor
tem iō eē potest quia semē ē uer
bum dei et dr̄ luc viij vita si quid
sempiterna i verbo dei consistit sicut
inquodā p̄ncipio seminali q1 s finalē
pducat ad beatā vitā sicut virtute
seminis producitur fruct⁹ et iō sicut ille
qui seruat semē a corrupcōe pueniet ad mū
ad fructū sic seruās diuinū ūbū pue
nit ad beatitudinis statū Sz q1 sicut
supra s° xxxvij patet dn̄s preperat
ɔ luc vj date mutuū . nichil inde spe
rantes Ad elucidādū quosdā casus in
quibus uō eē usa et nō ē ne indebite
quis mortē i currere videatur de casi
bus inquibus licet accipe ultrā sortē
disserēdū ē . s3 p̄mo cōsiderādū qd
sit sors ɔm̄ l enī all lom. sors accipi
tur duob9 modis . p̄mo quidē mō sumit
pro signo distinctiō reru sicut p uerbi
xvj c i fine salomō ait sortes mit
tuntur i signū Et nu xxxiij dedi
vobis terrā i possessiō3 quā diuites
sorte Et iterū pph̄ta ait et sup uest
tē meā miserunt sortē . 2° mō sumit
sors pro re iuste possessa i diuisiōe
videlicet aliquarū possessionū et hō
mō nu xxxiij c vocant possessiones fi
liorū isrl sortes Ex quo patet qd res
iuste possessa merito appellat vnū vō
Sors notat euētū signat quoq3 ca
pitale s3 katholicon . 3° mō et ma
gis ppe pt dici sors quātitas mutuo
data explicite et implicite vel sors
ē capitale creditoris expressū uel pal
liati q1 usura nō pt ɔmitti circa sor
tem et capitale rerum mutualium
Accipiēdo igitur sortē hoc mō i ɔtrac
tu ɔtingit esse usurā vel nō eē ex h°
qd aliquid accedit sorti vel ē de sorte
exēbi grā si aliquis possedit aliquam
domū ue fundū fructus inde exces
cens d sorte ē nō accedit sorti vnde
si quis iusto precio emat aliquā rē
res ipā secū portat sortē suā et si qua
excrescēcia inde prouenit est quid de
sorte Eodē quoq3 mō i locacione ɔtin
git Comodatū vero si remanet i sua
natura nō recipit excrescēciā3 sortis
s3 magis i alios ɔtractus transsit
sicut ē i s° xxxvij ar. i c ij p3 Et sic
trāseūdo lucrū inde habitū fit d sor
te ppea nō cadit ibi usura In mutuo
autē3 sp excrescēcia ē extra sortem
proinde q1 accedit sorti minime licit
tē ē aliquā excrescēciā3 rōe mutui
acceptare cū nō liceat acceptare rōe
sortis nisi qd ē d sorte Ex hoc aut̄ or
tum habet qd in re pignorata fruc
tus debēt cōputari in sortē alr ē ibi
usura In re aut̄ uēdita nō sic Cur aut̄
teneatur hō cōputare fructus i sor
tem qui data pecūia recipit rē tytulo
pignoris clare patet extra de usur
c. i. et ij. et c. ɔquestus. Ex hijs patet
qd quia i mutuo lucrū accedit sorti

ideo nō licet accipe excrescētiā ipsius ō
mutui rōe ppea omēs doctores in hoc
ocordant q̄ i mutuo nō licet aliquid
accipe ultra sortē q̄ solū i cōtractu ō
mutui ueri uel interptati et nō in a
lio cadit usura sicut ē̄ i s̄c xxxv et ij
c i ar̄ dictū ē ¶ Hijs igitur pno
tatis nō merito qri pōt utrū i aliquo
casū d̄facto liceat accipe ultra sortē
l utrū ōtractus usurarius sit i aliq̄
casū ōcessus uel pmissus cuique Ad
qd̄ dicēdū simpliciter q̄ nō nisi forte
loquamur de pmissione p̄mo modo
dicta supra in s̄mone xxxviij ar iij i
c ultīo s̄z quā pmissioē ius ciuile per
mittit usurā sicut ibi lacius dictū ē
habet em̄ ius ciuile se uniformiter
affirmatiue ad omēs usure casus qz
i omī casū s̄m illam pmissionē usurā
pmittit Jus uero nāle diuinū atque
canonicū se hēt uniformiter negatiē
ad omīs usurarios casus quia i nul
lo casū aliquo de triplici mō pmissi
onis in p̄dicto s̄c et c predicto usurā
pmittit. Nā pari rōe qua prohibent
eam in uno casū in quolib; prohibere
debent cū de sui nā sit mala proind̄
pari rōne qua eam concederet i uno
casu deberent eam concedere uel per
mittere in quolibet casū qd̄ p̄z eē fl̄m ex
hijs que dicta sunt ē̄ s̄c xxxviij p to
tum ¶ Ex hijs igitur patet q̄ nype
dici soleat q̄ in tali et in tali casū aut
in tali terra in tali contractu pmittit̄
usa quia i nullo casū breuiter ē per
missa uñ qñ aliqui casus ab usura
a doctoribus eximūtur nō ē intelli
gēdū q̄ in dictis casibus ōmittitur
usura s̄z q̄ in eis p̄ma facie aliquid
simile ocurrit usure sicut in proces
su pn̄tis s̄monis i multis casibus
diffusius apparebit hui⁹ s̄mē ē jo an
i mercurialibus sup regula peccatū
i ar̄ iiij Et in hoc etiā ōcordat comr̄
omnes doctores ¶ Circa hoc etiam
est notandum q̄ s̄ all lom Cū usurē
de se sit malū sicut ē̄ s̄c xxxviij p to
lacius dictū ē ideo ipā remanēte s̄b
rōne illiciti et mali nullo mō in ea
dispēsacio cadit sicut apte patet ex̄
d̄ usur̄ i c super eo ubi allex iij⁹ ait
Cū usurarū crimen utriusq; testi pa
gina detestetur sup hoc dispēsacoē ali
quā posse fieri non videm⁹ Quia cū
scriptura sacra prohibeat pro alteri⁹
vita mētiri multo mḡis prohibēd⁹
est quis ne etiā pro redēmpcōe vita
captiui usurarū crimē īnoluatur pos
set tm̄ aliqua circūstancia in cōtrac
tu a tali usure excrescencia tolleraū

vicij rōne ita q̄ in mutuāti tale mu
tuū in crementū licitū fieret Et hoc cō
tingē pōt triplici rōne. p̄mo rōne
dap̄m emergentis seu occurrentis
. 2° rōne lucri cessantis. 3° rōe debiti
postulantis uel requirētis Articul⁹
p̄mus q̄ rōne inter eē i dap̄m e
uitandi licet i varijs casib; accipe
ultra sortē

Primo quidē tollitur ultra sortē usura
re excrescēcie inciā rōne
dap̄m emergentis i rōne
int eē Est em̄ int eē quedā euitatō
dap̄m s̄z tho. 2ª 2ᵉ q lxxviij ar ij int
esse ē recompēsacio dap̄m in aut̄ i
apparatu de sen ex co c sacro jnqt
q̄ int eē ē extimacio dap̄m qd̄ in id̄
est Et circa hoc querī pōt utrū int
eē i pro occurrēti dampno euitādo
paciscī liceat aliquid ultra sortem
Et dicendū q̄ hō potest paciscī pro
intesse dap̄m emergentis Et hoc
quidē tripliciter. p̄mo pro dampno
d̄ preterito. 2° pro dap̄no de presenti
. 3° pro futuro dampno d̄ futuro.
Plures casus in quib; pōt homo
paciscī pro int esse dap̄m emgen
tis de preterito c primū

Primo quid̄ pōt homo pa
cisci pro interee dampni
emergentis de preterito
et de hoc ponit̄ sex cas⁹
P̄mus casus Est em̄ fideiussor p
debitoris defectu cōpulsus ē for
te quia iurauit soluere creditori
usurā et capitale tūc quid̄ a debito
re repetet eaz et omīa debita que
occasione debiti habuit repetere
potest a debitore qz s̄uari debet i
de p̄mis ex de fideiuss c i et ij et de
fo co c fi li vj quia totū hoc int
eē est creditoris ff manda si fide
iussor ff d̄ adim re adei pti l ij
s ult ōcor Ray et allex de ales ēz
d̄ hoc casū diligētissime ac doctis
sime tractat jo an i mercurialib;
i regula peccatū de regu iur i vj
S̄z s̄z allex de ales recte aduertēti
in tali casū nō ē usura quia nō at
tendit fideiussor accipere ultra sor
tem 2⁹ casus Est qū numerans
siue mutuās i currit dap̄nū ex h⁹
q̄ iste qui accipit mutuū nō reddi
dit in termino assignato ex d̄ fide
ius p̄uenit debet em̄ mutuans
s̄uari i de p̄mis S̄z d̄ hoc lacius
dicetur i ar ij c iij. 3⁹ casus Est
s̄m aliquos rōne more ut si debe
as m̄ c ad certū terminū et in ter
mino soluere noluisti ex q⁹ optuit

ūa cad i q̄b⁹ l̄z accipe
sortem

me pecuniā accipe sub usuris tenens
ni solue usuras illas si solueras Qui
dam tñ dicunt hoc esse verū s(cilicet) p(ri)mo
s(er)uantur hec duo · p(ri)mo q(uod) dice(re) deb(et)
Si michi meū nō reddis oz me reci
pe ad usurā quia alit(er) nō teneretur
· 2º q(uod) nō possiz alit(er) mutuo i(n)uenire
nisi p(er) usurā · Si vero nō solui tene
ris me liberare ab obligatiōe p(re)dicta
s(ecundu)m all(egata) d(e) ales p(ri)mo · osti et Ray(mundus) Ad
hoc etiā facit ex(tra) de fideiussō(ribus) c(apitulo) p
venit et c(apitulo) constitutus ne(c) ē in hoc c(ensetur)
esse cā lucri captandi s(ed) cā dapni vi
tandi · S(ed) z etiā bal · c(apitulo) de usur(is) · Usu
ras pone q(uod) emi a petro lapides seu
ligna et simil(ite)r res ex quib(us) natura
liter nō p(er)cipitur aliquis fruct(us) et
vt soluere(m) p(re)ciū accepi illud mutuo
sub usuris ac uendēti solui s(ed) ipse
nō tradidit m(ihi) lapides seu ligna s(ed)
fuit in mora nu(m)quid te(ne)t(ur) reddere il
las usuras dicendū q(uod) sic · s(ed) tam(en) int(er)
eē Et ad hoc h(abe)t(ur) notabil(is) tex(tus) ff de
ac(tionibus) emp(ti) · l · Iuci(us) ti(ti)us s(ecundu)m vnā lecturā
Et idē dicendū ē i(n) similib(us) contractib(us)
puta in locatoib(us) et cōductoib(us) s(ecundu)m ille
Quartus casus Est cū vēdo tibi p(re)
diū et trado tibi illud atq(ue) inde pa
pis fructus et tñ ad terminū p(re)
ciū m(ihi) nō soluis hoc p(re)supposito pot(er)o
elapso termino repetere usurā cum
fructib(us) rei vēdite facias tuos et m(ihi)
michi nō soluisti huc casū pon(it) gl(osa)
ex(tra) d(e) usur(is) i(n) c(apitulo) cōquestus et ait q(uod) hic
nō accipitur aliquid sicut i(n) usura
s(ed) sicut int(er)eē xiiij q(uestio) iiij quī et quī
dicatur q(uod) usura ē quidq(ui)d accidit sor
ti intelligi h(abe)t i(n) mutuo et quī aliq(ui)d
exigitur vel fit cā lucri et nō cau
sa dampni uitandi nō vtiq(ue) ē usura
si et res et pignus daretur m(ihi) pos
sum inde recipe fructus et si trans
cendant q(ua)ntitatem int(er)eē Nam licet
talis res a uēditore nō possit peti(tum) tñ
fructus eius p(er)cipere potest post
quā cont(r)a voluntatem suā res ven
dita detinetur Quintum casū ponit et
glo · ubi cā si vēdo tibi predium
tali pacto q(uod) quandoq(ue) soluero tibi p(re)
cium agri q(uo)d michi das ager re
uertatur ad me facit ad hoc c(apitulo) de
pact(is) int(er) emp(torem) et vendi(torem) · l · ij in tali
casū emens lucrabitur fructus si sit
p(re)ciū iustū quī autē sit iustū uel
non latius de eo dictū ē s(upra) s(ecundum) x xxx
ix ar · ij c · i · Abole(tu)r aut(em) in hoc
casū vsure viciū p(ro)pt(er) vendiciōz rec
tam ad equitatez n(atur)alis iuris seu
p(ro)p(ter) equitatez s(er)uatam int(er) ementem
et uendentem Sextus casus

Est i(n) cōtractu locacionis in quo licet
p(er)cipit homo aliquid ultra sortē · i · ult(ra)
id q(uo)d datur Et quare hoc i(n) mutuo
fieri nō possit dictū ē s(upra) s(ecundum) xxxviij ar
j et c · iij Ut homo licite pacisca(tur) p(ro)
pro interesse dapni emergentis
depositi ubi ostenditur quare pign(us)
dotis uxoris marito nō computat(ur) /

Secundo pot(est) / in sortem · c(apitulo) ij
homo pacisci pro int(er)eē dap
ni emergentis q(uo)d cāmō de
p(ositi) et d(e) hoc pon(itu)r casus ex(tra)
d(e) usur(is) i(n) c(apitulo) salubriter vbi dicitur sa
ne generū ad fructus possessioni q(ue)
sibi a socero sunt promissa dote pig
nori obligate cōputādos i(n) sortē non
credim(us) cōpellēdū Et de hoc assignat
cam(en) subdit cū frequēter dotis fruc
tus nō sufficiant ad onera matrimo
nij supportanda Cuius etiā tradicio
illorū redditū nō habet vo(ca)z mu
tui s(ed) poti(us) quandā recōpēsacōz sub
leuacionis oneris coniugal(is) que
prouenire(n)t ex dote soluta vir interi
stat vice et quasi pro dote ut sic fruc
tus dotis merito cedant p(ro)p(ter) m(atrim)o
nij onera supportāda C(odice) de iur(e) do
pro onerib(us) S(ed) z ad hoc ut maritus
lucretur fructus rei dotal(is) · requi
ritur q(uod) sustineat onera matrimo
ij · ff de excep · doli pater inpr(inc)i(pio)
Itē opte(t) q(uod) possessio rei dotal(is) tra
dita sit ff solu ma(trimonio) · de diuisione nā
fructus qui cū m(atrim)o(n)i(um) recepti sunt
mulieri restitui(tu)r nec lucra marito ce
dunt ff d(e) v(erborum) s(ignificatione) · videm(us) s(ed) cū · Alia q(ue)q(ue)
causā de hoc casū assignatur ab osti(ensi)
s(cilicet) q(uod) dos salua remanet mulieri It(em)
s(ecundu)m quosdam si fructus sup(er)ant onera
m(at)rimonij nō p(otes)t maritus p(er)cipe nisi
q(ua)ntū se extendit m(at)rimonij onus q(uia)
cessante cā cessat effectus ex(tra) d(e) ap(pellationibus)
i(n) c(apitulo) cū cessante alit(er) cōtingeret cā
cōsūmi Et multi in hoc res · p(re)
lederetur Sz aduertēdū ē q(uod) i(n) hoc
casū nō ideo aboletur usura quia
fructus illius possessionis animo p(er)
cipiuntur mutui pecunie a socero
suo dotante Sz quia gener onera
m(at)rimonij portat q(uo)d satis inuuit(ur)
in preallegata decretali salubrit(er)
p(ro)p(ter)ea dici pōt q(uod) dicti fructus a ge
nero p(er)cipiuntur in dapni sui recom
pēsacōz q(uo)d inde sequitur p(ro)p(ter) pecu
niam dotalem que sibi soluēda
differtur Circa huc casū insur
gunt dubia quedā · p(ri)mo pone q(uod)
gener nō recipit pignus s(ed) caucioz
de numeranda dote certo die et inte
rim ex pacto suscipit certos dena

rios prohibita inquid committit usurā
vi q̄ nō ar. i p̄dicto c. salubrit' tn̄ con
trari ibi firmat Jo. an. ad tex. illū in dēs
q̄ loquitur d' fructu submisso iudicio
dei et ad iū tex. dicit ridiculi p c p̄ mās
i fi § de dona. int' vi. et ux. p̄ quo bn̄
facit q̄d ibi legitur i ult' glo. ¶ 2° po
ne q̄ gener possessionē sibi sic obligā
tam cū iure q̄d ibi habet concedit alti
summa pecunie que p̄missa fuerat ei p
dote ab eo recepta inquid tal' reci
piēs talē possessionē poterit lucrificare
perceptos fructus sicut poterat gener
usq; dū soluta fuerit pecunia antedict'
Dicendū s'm Rodonēsē q̄ si gener animo
donandi transfert totū ius q̄d h3 i pigno
re in talē nō ꝓ contractū pecunie quam
accepit ab eo s3 ꝓ amiciciaz et affini
tatem uel q2 aliter sibi g iuict⁹ ē et iste
mutuat sibi pecuniā ꝓ gratis et dilecto;
et nō ꝓpt' lucri faciendos fructus tūc q̄
dē nō foret usura q2 vera rō mutui
nō ē ibi Aboletur ei tūc i hoc cau ipse
viciū q2 gener gratis sibi concessit ius
q̄d in possessione habebat ac pignus sibi
condonat fructus quos quis' ipē percipe
pot' . . . tn̄ i pactū sit d̄o ductū q̄ gener
mutuati pecuniaz illaz reddē teneatur q̄
ipse noluit usura ē . . . i mutuans pecu
niaz velle lucrificare fructus et ꝓpterea
mutuavit. ¶ Tercio est pone q̄ vir
vēdat alicui illos redditus pro p̄cio
totius dotis uxor sibi soluēdo sic q̄ si
pater sponse det p⁹ longū tp̄us emptori
reddituū p̄fatorū dotē nō computādo em
ptori redditus perceptos i sortē tūc vi
debitor emptor etiā usurā committere
q2 nō pt' dici tūc q̄ ꝓ subleuacionē;
oneris ꝯiugal' percepit reddit⁹ illos sic
dici pot' d' marito sponse posset tn̄ dici
q̄ si ex amicicia sponse et absq; fraude
emit redditus illos p̄dicto mō q̄ ult'
mille libras p'us i emptionē datas po
terit inde tn̄ percipe quātū ius et poss'
c. librarū datarū p̄ualz iuri fructuo
rum reddituū ꝑ plures annos ascen
dencium usq; ad a . libras iux' formā
et regulaz sup'⁹ datā de emptione iu'
annorū reddituū futurorū x annor;
de quo § f' xxxiiij ar ij et c ij dan ē
¶ Quarto insup potest queri inquid
heredes mariti habebunt p̄uilegium
mariti de quo p'mo cau supius dictū
ē vig q̄ nō teneā' computare fructus
in sortē de possessione quā socer obli
gauit genero suo pro dote filie sue
sicut nō tenebatur maritus ex hoc q̄
diu relicta; alē obligantur cū non
teneatur restituere dotem usq; ad an
nū p' mortē mariti. C. de rei ux. ac.

l. vna Dicendū q̄ Jo. an. osti. in p̄dicto
c. salubriter ꝑ rō; illam que reddit'
de onere ꝯiugali arguit q̄ sit dem
um ꝯtrariū determinat q2 i hoc cau rō
est diuisa ab illo nā heredes statī se
possent expedire de muliere redden
do illi pignus vel rē obligatā q̄d q̄d
nō pot' marit⁹ Et q2 soluto m'rimonio
desinit eē dos Et s'm bal. mutuacōne
psone mutuat' p'uilegium quocies i me
diate cū ē ip'ius p'uilegium vt C. d' impo.
luc. des le. i li. x. et l. liciatio § fi. ff.
d' publ. ¶ 4° quoq; addatur questio
talis detur q̄ soluto m'rimonio mari
ti heredes obligāt mulieri p̄fatā seu
aliā possessionē; pro dote sua quia nō
habet vn̄ soluāt inquid fortes compu
tabuntur i sortem Dicendū q̄ sic ff de
sol. ticia et imputet sibi mulr̄ q2 non
recepit i solutū; nō est enī eadē rō i
p° et 2° cau ꝓpterea nō ē idē ius q2 mari
tus sustinet onera m'rimonij et nō uxor
h' nō h' primo et osti. et an. but' i c. salu
briter sit ergo cauta mulr̄ ne recipiat rē
i obligacōē; si faciat distrahi eam vel re
cipiat i solutū ff de re iu. l. in admoro
Alioqn sicut dictū ē fructus sūt compu
tandi in sortē forte etiā pot' dici q̄ si
mulr̄ nō ē sufficiēs talē; cautela hr̄e
et nō fit ibi solutū dos p° m'tpellacione;
regalē debeat alimēta suscepta ꝑ muli
ere computari inter eē nō solute dotis suo
die et nō in sortē maxīe si mulr̄ aliunde
nō habet bona et coīt' contingere solet
cogitab. Cu' hō paciā pot' pro int'ee
dapni emergentis de futuro de quo
plures ponunt' casus c. iij

Tercio pot' homo paciscī pro
int'ee dapni emigentis de fu
turo Et de hoc ponu' aliq cas⁹
p'm⁹ casus Est q̄n quis emit
fructus alicui⁹ castri uel ville quia
licet satis plus pcipiat de fructibus
nō tenē' inde aliquid resarcire et hoc
i certitudinis rōe ff de here. uel ac. vē.
cū hereditatē et l. sequēti s'm osti. et
archyd. ¶ Tres alios casus ad hoc c.
ptinētes vid' § f' xxxiiij ar. i c. iij et
in precedēti f' ar. i p'tōtū ponitur;
casus d' imprestitis venetorū et locis
Januēsium et monte Florentinorū
Articul⁹ 2⁹ q̄n licet accipe vltra sor
tem rōne lucri cessantis

Secundo quoq; tollit' ultra
sortem usurarie excrescētie
vicii rōe lucri cessantis q̄d
est etiā int'ee ꝑ emitatio dāp
ni Archi⁹ & intelligenciā pro
tribus capitulis querantur tria
Frater bernhardinus ordinis minorum

licitis 3 emē fructo a
cast' et ville 2 p'ra vlt
ex . . . 2 q' roe i c'titud
ff d' hereditate et actione ven

Querit[r] an sit usa tradē C duca
tos sub pacto q sicut osiles C ducati
apud J. mcatorem videlz lucrā[r]
vel pdet sic isti lucrē[r] vl' pdet c i.

Primo eni querit[r] an otractus
ille usurari[9] dici possit quo
quis tradit alteri C ducatos
mox i suis domestiq; neces
sitatib[us] expēdēdos tradat ing sub h
pacto q sicut cosilēs C ducati apud Jo
hanne mcatorē legalē lucrabuntur
vel pdent sic isti lucrē[r] uel pdant Di
cendū ē q a magnis doctorib[us] casus
multū dubius reputatur et maxie
ppt tria. p[ri]mo qr talis hoc pactū in
fraudē usrau adivenisse v[idetu]r. 2° qr sic
patet lxxviij di i c eicies pecuia ex
se sola mime est lucrosa n[ec] valz nisi
ipsa s[ed] ex industria mcatoru fit p[er] eoru
negociacōnes lucrosa s[ed] mch est h[oc] tale
3° q efficacius est qr de trib[us] ē unū
i hoc cōtractu Naz aut illa pecunia
est tradita p[er] modū mutui aut p[er] mo
dū dpositi aut p[er] modū capital' ut sz i
psona tradentis empe et mercatori
bus deputetur. p[ri]mo si p[er] modū mu
tui tūc maifeste usura ē qr mutui
sicut ex precedētibus patet cedit i do
minium eius cui mutui fuit ē un
nō debet lucrari nec pdere nisi sibi
2° vero si p[er] modū depositi tūc etiā
sola ipsa reddi debet absqz omi luc[ro]
qn potius ille qui tale depositū sua[t]
remuneradus esset et tn ex forā pre
missi casus patet. 3° insup nō ē tra
ditā q nō est tradita p[er] modū dpositi
3° insup nō ē tradita p[er] modū capi
talis qr tūc mpacto esset q ille tene
retur eaz solis mcatoribus fideliter
dputare hec quid' ultrā zo fortiter pro
bare v[idetu]r q pecunā sic tradita nō pot
hrē roz nisi mutui tm. Ex quo quib[us]
dā et nō indocte otractus illicitus ēē
videtur et hu[ius] sine fuit p[ri]mo ex' de
usur' c. fi. et ibidē Jo. an. Jdem dicit
Querit[r] an sit usurari[us] qui rogatus
ex pietate tradit C ducatos ex q[ui]b[us]
mcatur[us] erat inde aliquid nolens
nisi solū illud qd sibi mcando pro
babiliter aduenisset c 2m

Secundo queritur an omitt[at]
usuraz is qui tradit C duca
tos ex quib[us] erat p[er]se aut p[er]
alium mcatur[us] aut aliqua
quecūqz lucrosa emptur[us] et sola pie
tate et necitate ac instanti amici
sui prece eos sibi tradit inde aliqd
nolens nisi solū id qd inde id sibi p
babiliter prouenisset et hac sola d
cā sub forma precedentis otractus

9lrt pacti socii non quid' adsp s[ed] ad
aliqd ronabile tpūs. Adqd dicendū s[ed]
magnos doctores q talis otractus
licitus ēē im' pro eo q nō tradit sibi
solaz simplicis pecunie roz s[ed] etiā
tradit sibi capitale suū p[ro]pterea merito
potest et debet et sibi tenetur tāqz
d' capitali et de hoc q licit[us] sit otract[us]
triplex rō dari pot. p° eni licet r[on]e roe
equitatis. 2° roe vdeptitatis. 3° roe
utilitatis. p[ri]mo aut licet r[on]e rōne
equitatis et pietatis. Naz equū et pi
uz est i necitate suire amico Jnsuper
nō ē iniquū si rō capitalis qua iste
iaz i expressa intēcione et quasi i fac
to habebat sibi seruet[r] indepnis.
2° licet roe vdeptitatis nam sic
i sequēti ar° et i p° c apparebit rete
tor mutui ultra cōcessiz tpūs dno
obligatur qui illo fuisset usus tāq
capitali suo Jtaqz r[es]pectu tal' asluit
extūc roz capitalis q[uam]uis nullo ex
mutuo illo mcetur. 3° quoqz licet
roe utilitatis nā ex' d' usur' i c naui
ganti dr q qui pānū uel granū aut
alias merces vēdit ut amplius q[uam] vale
ant i certo termino recipiat pro eis
si tn eo tpe otractus nō fuerat vendi
turus usurarius nō reputatur si
verisimilit' creditur q tpe solucōnis
ptaxato tm sint valiture etc qd hic
dicit si tpe otractus nō fuerat uēditu
rus illa qz cōdicio hac sola ponitur
rōne qr si tūc fuerat illa uēditur[us]
tūc profuturo tpe ptaxato apud eū
vēdibilis nō habuisset roz Ela ergo
pro illo tpe futuro hnt apud eum
roz vēdibilis ideo licite illa vendit
s[ed] valorē illius futuri tēporis p[ro]babi[liter]
creditum Ergo cōsimili roe qr iste
sua pecunia iaz hz roz capitalis pot
ex ea roe sue capitalitatis exigere
in prefato casu si eni excepto casu ne
cessitatis et pietatis et instantis
precis amici hoc faciat tūc co ipo
quiritur q plus vult uti ut usurario
mutuo q[uam] i mcacionibus aut i lucro
sis empcōnibus ut capitali uero et
io extūc d' cōtractu usurario nullatē[us]
excusantur si etiam homo alicui
mutuaret pecuniaz usqz ad certū
tpūs quia credit q ille tūc nō sol
ueret et[iam] extūc tenetur ad int[er]ēē
probabil' lucri. Cōstat q talis usu
rius esset et quidquid inde ultra
sortē accipet usa foret qr patens
ē q nō tradit eam fideliter ut sim[pli]x
gratuitū mutuū s[ed] pocius ut usu
rium Et io tūs lacio pfati termini
iustaz rōz capital' sibi mime potest

dare ergo sic est impositio cum ei principal
tradendi intentio sit quia preelegit probabile lu
crum plusquam ipsam viam mercandi illicitum est
¶ Predicta autem credo esse vera nisi qui tale
mutuum recipit in tali necessitate constitutus
sit quod ille qui ei mutuum tribuit ex vi
illius precepti quod scribitur luce vi mutuum
date nichil inde sperantes necessario obli/
garetur illi mutuum dare unde dicitur di-
stinctione xxxvii capitulo ii precepti nam
quantum ut ibi dicitur homo tenetur ex illa necessitate
mutuum dare proximo suo propter deum non
debet inde accipere lucrum primo quia propter pre-
ceptum de mutuo dando quod alias non venderet
caritatem nam si ei est obligatus ex caritate
te recipiendo premium est evendere ca-
ritatem quod est usura ¶ Secundo quia si recipiens
mutuum in predicta necessitate est impium esse
videtur quod pro acceptatore huiusmodi lucri ad maiorem
necessitatem devenire cogatur sed tamen
mutuans ex illo mutuo ad maiorem
vel consimilem necessitatem veniret aut ex
mutuo illi dato non parum dampni in-
curreret tunc ratione dampni emergentis inter-
esse recipere posset iuxta ea que in precedenti
articulo dicta sunt cum hoc concorat antiquum debitum.

Quarto an tenens mutuum vel debitum
ultra tempus legittimum a domino protes-
sum teneatur restituere interesse dampni
vel et lucri quod inde probabiliter.

Tertio quarto proximo premissis querebatur an tenens mutuum vel
debitum ultra tempus legittimum
a domino protessum teneatur
restituere totum interesse dampni et et lucri
quod inde probabiliter pervenisset Ad quod di-
cendum quod omnes periti conveniunt in hoc con-
sentiunt quod ex tunc tenetur ad totum interesse
dampni ex tunc creditori ex hoc prove-
nientis Et hoc intelligo ubi ex cul-
pa sua proveniat defectus ipsa sol-
vendi quia ubi absque omni culpa sua
fit impotens ad solvendum non sic stric-
te loquendum est non tamen tenetur ad totum
lucrum quod ex tunc ibi probabiliter pro-
venisset si eam habuisset primo tamen inde
subtrahi debet quantum pro dictionum du-
bietas in mercationibus vel emptionibus con-
tingentium pensanda est et periculorum iudicio
probabiliter extimenda cum hoc concor-
dat 14 questio 4 capitulo lxxviii nam favorabi-
lior est causa dampnum vitantis quam lucrum
captantis Inde est quod qui pecuniam
mutuat si occasione illius mutui la-
bores sustinuit forte itineris vel
alios de re pignorata potest tamen recipere
fructum quantum sibi satisfiat condigne
secundum antiquum debitum extra de usuris c. conquestus
Et ex hoc casu alii quoque consimiles
colligi possunt quod notabile est hoc tamen non

sunt propter periculum populo predicanda Est
nichilominus advertendum quod si creditor ex
illa pecunia nil fecisset nec facturus
fuisse supponitur unde lucrum aliquod con-
sequi posset utpote quia procerto sup-
ponitur quod eam simpliciter expendisset
seu in archa servasset tunc ad nullum inter-
esse lucri obligatus est sed quidam ob
hoc casum excipiunt debitum usurarum id est
quod quis lucratus est ex usuris Et hoc
triplici ratione primo ratione voluntarii secundo ratione
dominii tertio ratione consueti moris ¶ Primo ratione
voluntarii quia licet pactum de dando usura
sit de se et absolute involuntarium ex par-
te mutuum accipientis est nichilominus
voluntarium ex concurrenti conditione
Et ideo non simpliciter ab usurario accipitur
et tenetur contra voluntatem illius propterea
ad nullum dampnum inde sibi provenientes
preter quam ad solam usuras reddendum secundum
eos tenetur ¶ Secundo ratione dominii na-
vit dicant dominium usurarum verum veri
usurarii est non unde non tenetur ad inde-
mpnitatem satisfaciendum sed ad equales so-
lum fur vero vel raptor aut mutui
retentor ex quo transit tempus sibi conces-
sum non habet dominium rei quam dat
et tenet invito domino Et ideo tenetur ad inter-
esse quia dominum verum dampnificat in re
sua et in comodatibus quas ex re
sua traxisset ¶ Tertio ratione consueti moris
sed qui communiter observatur in usurarum
satisfactione quia nunquam vidimus aut
legimus usurarios compulsos ad resti-
tuendum nisi solum in tantum tamen usure sed
numquam qui recepit dampnum in pignus
pro C mutuatis usque ad annum hoc pacto
quod si non solvat in termino cadat debi-
tum in commissum et pignoratio credit
in venditionem potest tenere domum in pig-
nori obligatam eo quod debitor non solvit
in termino cum domus satis valeat plus
dicendum quod valor domus pensari debet
et quantum excedit precium et computari
debet etiam si debitor recepit usum
fructum de domo nam si recepit tunc
iudicari non potest quod in aliquo dap-
nificatus sit unde sed aliquos non tamen non
potest recipere seu retinere domum vere
et usumfructum restituere obligatur
vel ipsum computare in sortem si tamen dap-
nificaretur de pecunia sua tunc sicut
ex precedentibus patet posset petere inter-
esse Si autem creditor non recepit usum
fructum domus cum illa superfluitas
valoris domus cedat in debitoris pe-
nam supposita utrimque bona fide quando
contractus mutui celebratus fuit tunc
dicendum est sed quod in sequenti capitulo dicetur
de 3a pena que conventionalis ibi de

nominatur et l3 sicut predictu e nisi factu sit in fraude usurarum Est insup aduertendum q si pstitore mutui s' aliquo precio seu lucro tal' ult' terminu detencio gcedatur tuc eo ipso gmittit usura qr ex tali cocessione sortitur poci9 ro3 voluntarij mutui q in uite detencionis Ad h' extra de usur' .c. consuluit plura quoq3 dicta sunt i pcedenti 5° ar .i. e ij c proptm iua fa ce cpbantur **Articulus 3° q propt' triplex debitu pot ho recipe ultra sorte nec est ibi usura**

T Ercio quoq3 tollit' ultra sorte usurarie excrescentie vicium rone debiti postulan tis In multis eni casib3 ult' eos qui i puti smone uitati sunt ex debito requirenti potest ult' sortem excrescencia recipi sine culpa et max' ppt' triplex debitu. pmo pp debitu3 seueritatis .2° pp debitu equitatis .3° pp debitu caritatis **A.i licet exi gere pena appositaz i cotractu uel quacuq3 alia penam aut re ul' a iudice illataz et an liceat aqre ab hostib3 p usuraz c .i.**

P Rimo eni pot homo accipe ultra sorte pp debitum se ueritatis quia si seueri tas iusticie hoc exposcit Et circa hoc queratur plura ¶ p° querit an sit usura si i cotractu mu tui inposita sit pena detentori ultra terminu sibi prefixu et an iuste ex igi possit illa pena dicendu s3 scotu i c di xv q ij q si talis pena inposi ta e absq3 dolosa intencioe usurarij preci seu lucri tuc prestitori eam exigere licet vbi gracia s3

ubi q Ego indigeo pecu nia mea adiuuandu a te rogat9 gcedo tibi ea usq3 ad certu diem adiacens penale codicionale q nisi tali die soluas qr multu dapnificabor sol ues postea tm ultra pena aut hec licita est quia licet me suare i dep nem pmonendo illum cu quo contho signi aut q no sign fraude usu rum e qn creditor magis vellet pec cuniam sibi solui pfixo die q i ctras tmo cu pena adiecta et p oppositu in fraude e qn uult die illu3 transiri pocius qua pecuniaz illo die solui Addi quoq3 aliud signu pot et no licet tuc exigere illam gucionale pena si pstitor probabiliter credit et sperat q receptor mutui pena3 illa3 incurrat Aller aut loni dis tinguit triplice pena3 .pma di' pena canonica seu legalis .2a uero iudicialis .3a e pena guencional' ¶ pma aut dicitur pena siue usura canonica seu legalis .l. ij q ij in legibus de qua ibi gra pona casus qnq3 pro .C. que ex vi statuti o dat tutor pupillo que no tamq3 usura3 s3 tamqua penal' legale tutor pupillo soluit ar' i pal' c in legibus fit aute hoc ne tutores aut negligencia seu ma licia i fidi pupillus fiant Na3 d' pecunia emere debint possessiones pupillo vl dare qnq3 pro centenario hoc nichil' o9 firmu tene q pupilli pecuniaz no pt credere tutor ad i9 qnq3 pro aliq9 quantitatis citerioris vel ulterioris pro centenario qr omo usarius eet et ad satisfacto3 ipse obligaret' ¶ 2a pena e iudicialis .i. inposita a iudi ce pp punienda cotumacia debitoris Et hoc exigi pot sicut patet xxiij di i c ... i fine. ¶ 2° aut circa h' queret potest an qui debet recipe pecunia ab aliquo qui e inpotens ad soluendu3 vni eius poss'o3 recipit i solutu s3 sima3 co itatis que tn valet plus q sit ipm debitu teneatur restituere supfluu valoris ipius possessionis an sit ab solutus qr a cte coitatis possidet ea Dicendu q si creditor no pcepit aliqua utilitatem de dicta possessione non tenet' restitue illud q plus possessio valet n° e peyoris codicionis q qli bet alia puata psona que nisi d' pig nore pcepit emolumentu valo3 rei excedente debitu restitue no tene' qn s ex pacto mutui cadit i i commissu potissime i hoc casu qr tale possessio tenet ex iudicato coitatis vnde si debi tor dapnificator maxime ex culpa sua inputet sibi qr a coitate no dap nificatur nisi p actus tunc dicta coitas no posuerit creditore i possessione ad inferenda i iuria s3 ad obseruandam iusticiam Et hoc intelligi debet qn bona fides interuenit ex parte creditoris qui ex coitate cosequitur bonitate pos sessionis si aut debitor fraude con missum i qua3 re puta vilificando eam dicendo q possessio tm no valet .C. et nichilomin9 valet mille et i solutu ac cepit eam tuc totu illud q val3 ultra q fuerit debitu creditor i foro gscie restitue obligatur eo q illicite agit committendo fraude et dolu ¶ Aduer tendu e tn q si debitor qui sub pena i certu tpus promisit debitu soluere impeditur paupertate uel alia iusta necessitate no tenetur pena soluere ult' sortem nec licite pot ab eo peti si iudicio hoc probari pt extra de solu

odardus ¶ Teraca vero pena e quectio
nalis .i. de consensu partium apposita ut saltem pe
ne metu debitum certo die soluatur. Et
hanc etiam exigere licet ex. de arbi. c. dilecti
xij q. ij fraternitas apponitur autem talis pena
ut pacta seruentur ex. de pe. constitutus
dum tamen sit intentio recta quia ut predixi si cre
ditor ea intentione det mutuum quia credit
aut sperat penam esse soluendam tunc non abole
tur viciam ipsius usure cum ipse mutuet
causa lucri et cum ipse speret lucrari pe
nam que quid spes destruit liberalita
tem et gratuitum mutuum cum predictis
concor. consti. et addit quod conuentionalis pena
presumitur esse usura quando ille talis solet exercere
usuras aut stipulatur penam in menses
uel singulos annos ut in aut. ut nullus
mutuans ag. coll. iiij posita C. de usur. aut
adhec de interesse etiam lucri talis deten
cionis sed quosdam tenendum est idem quod in pre
cedenti c. dictum est tamen in omni euentu petere
penam non videtur honestum ymmo nec licitum quando
debitor sine culpa sua factus est impotens
ad soluendum vel ad promissa seruandum quare
puniri non debet vnde si absque dolo et frau
de in contractu apposita fuit pena quod si in
tali termino seu loco non ponit merces
subeat talem penam sic ex eo quod non habuit
merces dampnificatus est videtur quibusdam quod
possit petere saltem usque ad interesse nisi il
le fuisset legittime excusatus quia tunc eum
non liceret conuenire ¶ 3o queritur utrum
statutum vel consuetudo sed contrarium vale
at qua ordinatur quod missus in possessionem
lucretur fructus ad ronem quam possidet protem
tenario. Dicendum quod bal. in l. acceptam C.
de usur. in q. xviij determinauit quod sic cum
talis lucretur illos iure et nomine interesse
quod est dic. non in aut. de exhibe. re. § .si
vero in glo. que incipit quod leges que gl.
sed est singularis est Nec mirum cum hoc
propter nimiam contumaciam auctis pretoris
facere possit ut l. fulcimus § fi. ff. ex qui
bus cau. in pos. ea. ¶ Concedunt tamen quod bar.
in l. si finita § iulianus ff. de dap. infec.
ad finem inquit quod licet glo. in aut. § contra
ad dicat sed quod de consuetudine in missus lu
cretur fructus tamen consuetudo illa non est
iusta secundum eum cum sit contra ius diuinum
in fraudem usurarum quare dicit eos computan
tandos in sorte Alij vero circa hoc distin
guunt et bene dicentes quod si presupponatur in frau
dem esse factum bar. verum dicit secus si non
quia in locum penalis legis ut attrahatur ad
satisfaciendum uel loco interesse sed propter mo
ram statutum uel consuetudo emanasse
ut tunc procedit glo. ij dominus bal. quod tamen ego
verum intelligo in eo qui iuste missus
est non tamen ex ordine sed extraneum si enim in
veritate creditor non foret seu iusta cau

non subesset sicut rectum contrarium capitalis
seu sortem retinere non posset sic et nec fructus
nomine interesse ¶ 6o quoque queritur si liceat
ab hostibus exigere uel recipere usuras
hoc dico propter verbum ambrosij quod ponitur
xiiij q. iiij in c. ab illo ubi dicit ab illo exi
ge usuram cui nocere merito desideras
cui iure inferuntur arma huic legittime
auferuntur usure quem bello vincere non
potes ab hoc usuram exige quem non sit
crimen occidere sine ferro dimicat qui
usuras exigit sine gladio se de hoste
ulciscitur qui fuit usurarius exactor
inimici ergo ubi ius belli ibi ius use
hec ambro. Ad quod dicendum quod de hoc tri
plex opinio est doctorum sed all. lom. prima
est quod licitum est hoc et huius sentencie est consti.
allegans illud deut. xxiij Non fenera
beris fratri tuo ad usuram sed alieno huic
etiam sentencie uidetur adherere jo. an. hec etiam
propter sonare uidentur verba illius capituli ab illo si
diligenter examinentur huius sentencie et
est greg. de arimino in quodam de impositis
veneciarum Et hec opinio ut mihi esse uera
et tunc aboletur usure vicium quia solus
deus verus est dominus omnium rerum et bona
temporalia dantur hominibus ad colendum
verum deum et dominum viuum ubi igitur cul
tus dei non est sicut ab inimicis dei u
sure legittime exiguntur quia hoc non fit
causa lucri sed causa fidei et religionis sine di
lectionis ut sic inimici dei debilitentur et
reuertantur ad deum Insuper quia bona
que habent non sunt eorum ex quo uere
fidei sunt rebelles propterea merito ad ca
tholicos deuoluuntur. proinde ex predicto
decre. dixerunt quidam quod ab hostibus
licite possumus accipere usuras nam omnia eo
rum bona possumus auferre sicut patet
xxiij q. vij c. i et c. ij et quibuscumque insi
dijs contra illos uti sed occultando absque
illa perquem eos possumus expugnare
quia propositum uerum non tenemur apud eos et
xxij q. ij dominus Ex hoc et dixerunt quod xpia
nus accipere potest usuras a iudeis siue a
sarracenis sicut a ceteris hostibus
catholice fidei de hoc etiam aliquid dic
tum est ¶ lxxxv. ar. iij c. viij ¶ 2a uero
opinio est eorum qui dixerunt quod dictum decre
tum non intelligitur de aliquibus infi
delibus sed solum de rei publice inimicis
quibus licitum est capere et per insidias nocere
a ceteris autem qui huiusmodi pati sunt
non licet accipere sicut patet xxiij q. i
viij c. dispar ubi allex papa ait dis
par inimicorum est iudeorum et sarraceno
rum causa in illos enim qui xpianos persequuntur
et ex urbibus et proprijs sedibus pellunt
iuste pugnatur hij ubique seruire pati
sunt ¶ 3a autem est opinio glo. que sup

p̄ſtito de certo decre. inquit q̄ v̄bū amb.
negatiue intelligi debet Ait eñ ab illo
exige usuras cui merito nō̄ deſideas
quaſi diceret nulli debes deſiderare
nocere q̄ ab nullo uſuras exigere ſiue
xp̄iano ſiue pagano ſiue iudeo Ar. dat
i dicto c. ab illo recitat opi. hug. qui
poſt plurima licet nō ſe firmet tn̄ ſētie
vi. q̄ nullo caſu licet uſuras recipere n̄
etiam ab hoſtib. cum gñalr̄ p̄hibite ſit
et idē dixit i c. ſi quis ea. cā. vi. q.

Detriplici caſu inquo licet recipe vltra
ſortē rōne equitatis c. ij.

Secundo quoq; pōt homo recipe
ultra ſortē ꝓpter debitū eqtat.
quia ſ equitas hoc requirit
p̄mus casus Est qñ ecclia recipit
a ſuo vaſallo i pignus feudū ad eadem
tenet Tūc eñ exequitate eccleā nō tēt.
fructus coputare i ſortē Et de hoc hr̄ tex
ex̄ de uſur. i c. conqueſtus ubi dicit.
q̄ monſtium detinēs terrā titulo pignoris
debet coputare fructus i ſortē et recep
ta ex fructibus ſorte terra debitori r̄ſti
tui debet et h̄ niſi terra ſit d̄ feudo mo
naſterij. Tūc eñ ſ3 glo. etiā nō tenet.
coputare fructus i ſortē Interī tn̄ non
debet recipe ſuicium a uaſallo n̄ tūc ē
uſura qđ dicere uelit q̄ io caſus iſte lici
tus ē q̄ ab eo vicium uſure auffertur co
q̄ eccīa rōe feudi nō dr̄ recipe aliē
accipet aut̄ ſi interī vaſall. adſuicium
teneretur Tollr̄ aut̄ i hoc caū uſure
viciū feudi rōe q̄ talē excreſcētiā feu
dum ſublato ponit hoc idē ex habr̄
ex̄ d̄ feud. c. i. ubi determinatur q̄ in
tali caū fructus nō debet coputari in
ſortem ita tn̄ q̄ vaſallus interī adſer
uiciū nō tenetur S3 de hoc caū du
ſurgit utrū hoc ſolū i feudo ecclie hr̄ at
locum ai hoc nō ſit p̄uil3 ecclie qđ app.
extra d̄ feud. c. i. vbi ad cōſultacō frīz
ppa r̄ndet p̄terea ſi eet uſa ppa non
poſſet aliquē p̄uilegiare con̄ p̄ceptū
dei xiv. q. i. ſunt quidā ſ3 eſt melr̄ eſſe
tm̄ q̄ nō recipit ſuiciū a uaſallo ut
dictū ē Dicedū ſ3 bar. q̄ hoc idē licet
i quocūq; feudo laycali quia eadē rō
go idē ius ex̄ de coſtitu. tranſlato nā l3
reſpectu laycorū execrabilis ſit uſura
execrabilior ē vō reſpectu clericorū
ex̄ de uſur. c. i. et ij. q̄ multa licet lai
cis que clericis prohibentur lxxxviij
di. fornicari ex̄ ne cle. vel mo. c. i. S3
quid ſi vaſallus ecclie ſuo dnō ſeruire
velit pignoratōe p̄dicta durāte nūq̄
ſi uelit coputare ac recipe fructus lici
tum erit ei dicedū q̄ ſi in hoc coueīt
debent coputari ex̄ de pac. c. i. Si uō
i hoc nō coueīant coputari nō debet
vt nō bar. et oſti. ex̄ d̄ feu. c. i. q̄ res fe
udali reuertitur ad id qđ ſibi ius et na
tura ab initio cōceſſit ff. d̄ pac. ſi uno
§ pactus. et § ſe. ex̄ d̄ offi. del. ſup. qđ
§ porro vr̄ tn̄ dicedū q̄ ubi eet nota
bilis diſproporcio int̄ fructus feudi et
ſeruiciū vaſalli vel et p̄ vaſallū nō
ſtaret quo minus ſuiciū exhiberet tūc
ecclia nō faceret fructus ſuos qđ ſentit
auto debut. i c. i. de feu. ibi dū dicit
maxime ſi ſuiciū fructib; diſpropor
cionatur Rō igitur q̄re i hoc caū a
boletur uſura ē q̄ vaſall. nō ē dnūs
feudi quāuis in eo habeat utile dnīū
et ſ3 aliquos nō ē maior dnō p̄ſim.
et velle dare quia ad antidota ē naturalr̄
obligatus Ex hijs patet q̄ equitatē
ōtinet iſte caſus 2us casus Equitatē
ōtinēs ſubiūgatur qui talis ē quod
ecclie poſſeſſio clerico i bñficiū eſt
allegata et laycus tēt eam i iniuſte et
violenter S3 all. de ale. pōt tūc cleri
cus hui. bñficij fructus p̄ape ultra
ſortem ſicut patet ex̄ d̄ uſur. c. i. ubi
mandatur q̄ fructus coputētur i ſor
tem qñ poſſeſſio loco pignoris obli
gata ē niſi forte bñficiū ecclie fuerit
qđ redimi debet d̄ layci manu ſ3 h.
ſ3 all. de ale. nō fit lucri cā ſ3 ut res
ecclie eo modo d̄ manu layci redimat.
ſicut in p̄dicta decre. patet tūc ſi qđ
ecclia ſeu clicus fructus talr̄ receptos
retinere poteſt n̄ ē ibi uſa cum tm̄ ſuū
recipiat Idē quoq; eet de layco q̄ h̄c
mō licet redimere poſſeſſionē d̄ manu
detentoris i iuſti Si aut̄ licite quis
res ecclie hrēt i feudum tūc ſiquidē
i ſortē coputādi eſſent fructus ſ3 h.
inno. et oſti. ex̄ de uſur. c. i. Aboletur
aut̄ uſure vicium i hoc caū ſ3 Rychar.
q̄ hoc fit nō cauā lucri ſ3 ut res ec
cleſie de manu layci redimatur hec
etiam p̄dicta decre. dicit ſilr̄ quoq;
hr̄ de deci. ſ3 ray. nā ſi miles decima
tēt i iuſte n̄ pt̄ ecclia illas recuparare
pot redimi d̄ manu illi. abſq; periculo
Symonie dū tn̄ hoc auctē epi fiat q̄
i talib; indicijs auctas multū excu
ſat ex̄ de re. p̄mi queſitū poſſunt etiā
recipi i pignus ſicut quelibet alia
poſſeſſio miles quā detinēt violenter
atq; i iuſte n̄ tenetur ſic recipiens
fructus coputare i ſortē dū tn̄ nō p
tineāt tales decīe ad eccliā alicā qđ
recuparare non debet ex̄ de deci. ca.
intelligam. Idē quoq; dicit intelligē
dum d̄ omib; poſſeſſionib; emptis
de illis fructibus i iuſte p̄ceptis q̄
ſ tales poſſeſſiones i pignus recipi
pnt fructibus nō coputatis i ſortem

Tercium casum Etiam equitate iuste cognoscere
subiungimus de eo qui pecuniam prestit
ad pompam pot est tal recipe ultra sortem
sicut extra de usuris xxxvj ar iij et c iij dictum est
secundum Scotus ei in e. Di xv q ij aut quod pecunia
habet aliquem usum utilem ex propria natura
ut pote ad videndum vel ornandum tamquam
divitem possidentem et ad istum finem lo
cari pot sicut equus uel aliud locabi
le et pro tali usu retento dominio pecunie re
cipi potest et ex toto retractus est locaci
onis vel conductionis. Aboletur aut u
sure vicium in hoc casu quia non est ibi
mutuum sed locacio et in locacione licet ali
quid accipere ultra sortem sicut extra de impre
alle. simone ij c. pz quia ergo talis
pecunia locator et conductore locanti eam
in mutuo reddi reddet ideo non est ibi usura pro
tali quod pecunia non transfertur dominium
in mercatorem nec stat periculo eius sed
periculo comodantis sicut si locarent
argentea vasa idem sentit ostiensis et habetur ff co
modati l iij § fi et l seq. Addit et Scotus
quod idem deberet in mutuo restitui nisi for
te sufficiat locanti equale in pondere et va.

In quibus casibus ultra sortem. lore
datum ex caritate recipere possit licet c iij

Tercio pot homo recipere ultra
sortem propter debitum caritatis et
hoc in casu scilicet quando absque omni in
tencione vel pacto datur ali
quid ultra sortem et huiusmodi casus
iste secundum illa que dicta sunt extra de usuris xxxvij
et c ult circa principium et extra xxxvj ar
iij et c iiij Aboletur aut in hoc casu usure
vicium quia usura ideo licita est quod corrum
pit libertatem et gratuitum quod in mutu
o esse debet gratuitum aut non destruit
gratuitum sed magis adauget illud propterea
in tali casu recipere licet Est nichilominus
advertendum secundum durandum quod si mutu
antis intencio corrupta fuit ita quod mutu
um non dedisset nisi sub spe lucri tunc nil
inde recipere potest et receptum restituere
obligatur licet illud debitor dederit
ex caritate sine quacumque alia causa Si tamen de
bitor ex sola dilectione dat aliquid cre
ditori non pot illud repetere nec pot resti
tucionem sibi consulere nisi forte habeat ali
quid de ipsius creditoris bonis ¶ Ut secundum
tho in quolibet de malo q xiij ar ij. Ad primum
Sicut creditor licite pt nimis recipere sua
propria volutate pot alia amplius dare et
ille cui dat licite recipere valet. Ex pre
dictis casibus patet quod in multis casibus
prima fronte apparet quod committat usura
et tamen liciti sunt contractus Adsit igitur
ex munere dei ipsa caritas per quam qui
libet nostrum evadere possit usurariam
pravitatem id ipsum prestante domino nostro

ihesu xpo qui cum patre et spiritu sancto regnat
in gloria triumphali per infinita secula
seculorum Amen feria 2a post dominicam
de passione quantum usura adversetur
deum et usurarium ydolatrare faciat
et quam grauius blasphemia dei
ac fidei sue sit usurarius feneran
di libertatem prestare sermo xliij

Si quis sitit veniat ad me
et bibat Jo vij et in ewangelio
hodierno Constat nempe
esse duplicem sitim unam,
quam parit amor dei ali
am quam generat amor
sui per primam desiderantur eterna per 2am
concupiscuntur terrena - una finem habet
deum Alia habet pro fine mundum Una autem
permanens expectatur Altera vero tran
siens et deficiens comprobatur impossibile
quod est animam libertate preditam una
istarum carere Sic et impossibile est utramque
insimul possidere domino attestante qui
ait vj c ait non potestis servire deo et
mamone mamone proinde eternorum
sitis pre eligenda est hec est illa que saci
at altera vero cruciat ista proficit quod
deficit teste apostolo qui de illa i cor xiij
c ait Caritas numquam excidit. De 2a in
Jo ij c scriptum est transit mundus et con
cupiscencia eius Ad primam igitur invitat
nos dominus in proposito verbo dicens Si quis
sitit veniat ad me et bibat Ad 2am tra
hit mundus et concupiscencia eius. hec
2a cum plene captivaverit mentem pro
rupe facit in usurariam pravitatem quod
cum creverit maiorem siti cupiditatis
gignit sicut plenius in sermone xxxv et i c
appebit Cum aut usura occupaverit ho
minem infelicem facit eum impium contra
deum iniquum contra proximum atque
nequam et pravum contra se ipsum de primo
agemus in presenti sermone de reliquis vero in se
quentibus dicturi sumus Deinque ad istum
divinorum nos vocat dominus sicut in
psalmo xlix propheta testatur dicens Deus de
orum dominus locutus est et vocavit ter
ram a solis ortu usque ad occasum Quod
verbum pot esse thema in sermone presenti in quibus
verbis triplex vocacio insinuatur prima
est personalis. 2a est naturalis. 3a est spi
ritualis ¶ Prima est personalis et de hac
inquit Deus deorum dominus locutus est sci
licet cum carnem assumpsit et contemptum terrenorum
predicavit proinde Jo xv c ait Si non
venissem et locutus eis non fuissent
scilicet de contemptu mundi et contra usuram peccata
tum non haberent ¶ 2a est vocacio naturalis.
et de hac subdit et vocavit terram id est ter
renos atque avaros Tales aut Jere xx
ij c. amonens ait Terra terra terra.

audi simonē dm̄ ecce tuma ctacio · p^a
ē corrupcō n̄alis · 2^a ē infinitas acci
dētalis · 3^a ē pemptoria et finalis
s̄ ipsa mors ¶ 3^a ē vocacio spiritu
alis et de hac subdit a solis ortu ·i·
ab infācia ī qua oritur eis sol gracie
p baptismū usq3 ad occasū ·i· usq3 ad mor
tem inq̄ occidit eis sol ·i· omis spes grē
et venie ·S3 quid eueniat talibus
9teptoribus mūdanorū atq3 usurar3
psilius cōsideracionē ītelligim⁹ facit
nēpe usa adūsariū dei nō solū quia
facit aduersari triplici legi eius natie
scripture et gracie verū et q̄r tres ab
hominacōnes seu abhominabiles im
pietates gn̄at ī anima con̄ deū · p^o
em̄ facit deū derelinq̄re · 2° facit ydo
latrare · 3° facit deum impugnare :-

Ar^lo p̄m⁹ q̄r usura facit usurarium
ī tota anima derelinquere deum

Primo em̄ usura generat ī
anima usurarij p̄mā impie
tatem q̄ facit deū derelin
quere et hoc quo ad omēs
tres anime vires Nā vere cū intellcū
ī deū nō credit cū memoria ī deū non
sperat cū voluntate deū non amat :-

¶ usurarius ī intellectu ī deū nō

Primo em̄ cum ī credit · ci ·
tellectu deū nō credit q̄nto
em̄ corporeus oculus fit p
pinquior terre tāto min⁹
ac minora uidet Sic nēpe ocul⁹ nostre
metis q̄nto p̄ping⁹ affigitur terrenis
et trāsitorijs rebus tāto ampli⁹ lumē
fidei pdit p q̄d deus cognoscitur et
videtur et om̄ia que dei sunt clarius
cognoscūt̄ · proinde usurarij ceci exter
ueris effecti usuraz nō credunt eē pecca
tu3 nec pape valent qua rōe debeat
eē malum q̄r sicut p̄pheta ait oculos
suos statuerunt declinare in terra · 3°
em̄ cecitates seu infidelitates p usurā
ī usurarij animā generāt̄ nā p^o nō
abhorret ī fernū · 2° nō desiderat pa
disum · 3° ī veritate nō venerat̄ ali
q̄d eccie sacramētū ¶ 3^a in qua cecitas
ī usurarij anīa gn̄atur q̄r nō abhor
ret īfernū Cū em̄ usurā nō credit eē
peccatū mīme veretur se supliciū se
piternū pro illa et pro alijs sceleribȝ
subiturū p̄pter ea oēs iniquitatē omē3 ī
iusticiā3 om̄ē demq3 impietatē pa
traret et ī fernalē voraginē om̄
scelerū atq3 flagiciorū se p̄cipitaret
nisi forsan timore secularis pene a
talibus abstineret q̄r sicut ecc^{us} x
c attestatur Auaricia nichil ē sceles
tius hoc aūt nō solū rōe colligim⁹
s3 et cottidie expimētis assiduis do

cētes mimiz expimur ¶ 2^a cecitas ē
q̄r nō desiderat padisu3 cū nullū ali
um eē credat nisi p̄sens seculū Et l3
deus velit eē gratis mitis merces
usurario ecce nō sufficit deus cū p̄mi
nō querat ad diuicias sempiternas
proinde jere · ij et de talibȝ lamētabi
liter dn̄s conq̄rit dicēs p̄plūs meus
ī usurariorū cōgeries mutauit
glaz suaz ydolū ī īmūnum que pl̄
diligit q̄ glaz padisi ¶ 3^a eio ceci
tas ē quia nō venerat̄ ī veritate ali
q̄d eccie sacrm̄ et licet missas q̄nq3 au
diant et diuina nō illa audiunt quasi
sacta et vera s3 ne oīno populo abho
minabiles fiant demq3 q̄r oīno de
diuis ceci et ignari sunt ridiculosa
quedā3 frequētant · osculatur d tur
pando depictas ymagines scōrū ipa
riete manibȝ impudicis illorū vult⁹
cōtrectat vultūq3 suo deinde con
fricant Et si q̄n ī alto loco fuerit y
mago depicta capiteugiū seu bux
tum vel vultū eius prodnit illud
deinī insipide osculātes et osimilia
que nō aucem deuocione procedūt
s3 stulticiā ypocrisim et manifesta3
simulacō3 ostēdūt licet aūt q̄nq3 ī ec
clesijs genu flectāt ante ymaginē
crucifixi tn̄ mīme illi credūt proind
effecti similes cuidā3 furioso q̄ coac
tus a suis ante crucifixū genua flec
tere vt patrociniū impetraret alta
voce ad crucifixū ait Ihū xpē ego te
adoro s3 nō tibi credo nēpe si cristo
crucifixo usurari⁹ crederet procul
dubio ab usura cessaret et male ac
quisita satisfaceret diligenter :-

¶ usurarius sperans in mūdo de
sperat de deo capitulum terciū

Secundo cū memoria ī deo nō
sperat hinc aug⁹ ait de deo
sperare ē spem posuisse in
creaturis Iniui em̄ taliū3
mens rapitur ad terrena q̄r obliuis
cuntur dei creatoris sui vn̄ de eis
lamētatur dn̄s p p̄pham dicēte obli
uioni datus sum tāq̄ mortu⁹ a corde
Et vere mortuus ē in taliū corde cū
totus vigor et spes illorū sit in hijs
caducis rebus derelicta ī spe et cō
fidēcia quā in deo tenē̄ hēc intri
bus ponūt talē spem et fidūciā suā
p̄mo ī suis malicijs · 2° ī suis diuicijs
3° ī suis cōsanguineis ¶ p̄mo eī con
fidānt et sperat ī suis malicijs con
siderant multa se cumulās se astu
cijs cautelis et adinuēcionibȝ suis de
lectur egisse gloriant̄ fecisse cōfidt
similia et maiora adhuc p̄petrare

posse quos propheta dure increpat. O quid
gloriaris in malicia qui potens es in iniq
tate Audiant huiusmodi infelices quid
illa sancta judith vj c ait non derelin
quas presumentes de se et de sua virtute
gloriantes humilias Et iterum jeze c iij
scriptum est sapientes sunt ut faciant
mala bene autem facere nescierunt. 2° con
fidunt in suis diviciis quos considera
tes illuminate et timorate mentes admi
rativa compassione et intellectiva derisi
one stupent quod tota illorum spes sint di
vicie transitorie et fallaces propterea pro
pheta ait videbunt iusti et timebunt et
super eum ridebunt et dicent Ecce homo qui
non posuit deum adiutorem suum sed speravit
in multitudine diviciarum suarum et pre
valuit in vanitate sua verba sunt sacra
et miro sensu et lumine plena propterea sapo
randa et magno pondere perscrutanda
sunt Ait enim videbunt iusti scilicet homines
supradictum ex qua quidem visione fiunt
iusti prudentes sicut proverbiorum xxj c scriptum
est mulctato peste pestilencie sapiencior
erit parvulus Ex illo quoque fiunt cau
tiores et humiliores propterea subditur et
timebunt. felix quem faciunt aliena pericula
cautum insuper intelligunt malos irrisione
dignos Et de hoc infertur Et super eum
ridebunt quia clare cognoscunt deum deri
dere tales sicut propheta ait Qui habitat
in celis irridebit eos et dicent ipsi scilicet iusti
ti Ecce demonstrative ad confusionis ex
aggeracionem homo ab humo quia ex cupidine
qua tantum terrena dilexit totus terrenus
effectus est qui non posuit deum adiutorem
suum scilicet sperando in eo qui vere sit psalmista
ait protector est omnium sperancium in se
sed speravit in multitudine diviciarum
scilicet non considerens quod sopho. i c scriptum est
Argentum et aurum eorum non poterit eos
liberare in die furoris domini in die
mortis qui furor domini deseviet contra
illos et prevaluit in vanitate sua .i. in
acquirendo divicias et temporalia vana quod
advertens apostolus i thy. vi ipsum commone
faciens ait divitibus huius seculi pre
cipe non sublime sapere neque sperare in incerto
diviciarum sed in deo vivo qui prestat nobis
omnia habendo ¶ 3° huiusmodi homines con
fidunt in suis parentelis et consanguineis
nescientes quod hii sepe amplius quam alii cum
desiderio expectant eorum mortem nec plus
diligunt eos in restituendo quam alii dilexe
rit semetipsos in fine nichil satisfaciendo
do ut veniat super eos illa maledictionis
imprecatio de qua jere xvij c scriptum
est Maledictus homo qui confidit in homine
et ponit carnem brachium suum .i. confidit
in parentibus quibus bona sua reliquit quod

exhibunt eam de profundo inferni Et sequitur
Et benedictus vir qui confidit in domino et
erit dominus fiducia eius scilicet dum in vita ipse
propter se satisfaciet aliena Quod usurarius
cum voluntate non diligit deum c iij

Tercio cum voluntate deum non
amat sed totum affectum effundit
ad transitoria mundi unde aug
super epistolam apostoli ait hoc ab
homine colitur quod preceteris diligitur
Contingit autem hoc fieri maxime triplici
modo. primo per affectualem concupiscenciam
2° per affectualem complacenciam 3° per af
fectualem leticiam ¶ primo per affectualem
concupiscenciam Concupiscunt enim anime usu
rarum desiderare possessiones mundi in
omni tempore nec advertunt quod per prophetam
dominus hoc prohibet dicens Rapinas no
lite concupiscere ubi rapina usure non
tantum prohibet manuum sed eciam animum
nempe divicie usurarum ideo rapine de
nominantur non tantum quia rapiuntur iniuste
verum et quia per ardentem concupiscenciam rapi
unt mentes quod dominus mathei vj c insinuare
volens inquit ubi est thezaurus tuus
ibi est cor tuum Job quoque in persona usurarii
in xx c ait Ideo certo in propter hanc improbam
cupidinem rerum cogitaciones mee va
rie sunt redunt sibi et mens mea perdi
ta rapitur propterea quidam ait non credas quod
cuique audis nec dicas quecumque nosci nec
concupiscas quecumque vides ¶ 2° effun
dunt se per affectualem complacenciam primum
de talibus erat dives ille quem apoc iij
c spiritus veritatis dure increpat dicens
Et dicis quia dives sum et locupletatus
et nullius ego et nescis quia tu es miser
et miserabilis et pauper et cecus et nudus
Et iterum per prophetam amonet dicens divicie
scilicet eciam iuste acquisite si affluant noli
te cor apponere ille nempe cor diviciis ap
ponit qui illis per affectualem complacenciam
toto corde adheret sicut in persona huius dicit
propheta ait adhesit pavimento anima mea
¶ 3° effundunt se per affectualem leticiam
exultantes in diviciis suis de quibus erat
dives ille qui luce xij c exultando dice
bat Anima mea habes multa bona ecce
sapida atque saporosa concupiscencia tempora
lium qua cumulaverat multa reposi
ta Ecce diligencia custodie in annos plu
rimos ecce spes vana quia numquam credit de
relicturum se illa requiesce ecce igna
via ociosa et pigra comede ecce in
hians gula bibe ecce ebrietas demen
cia et epulare ecce vita luxuriosa ubi
notari possunt vij gaudia sive exultaciones
quibus de diviciis usurarii et avari loco
dei fruuntur in presenti vita sed attende quid
sequitur et unde finem illorum. dixit at

Illi deus o tu qui mō tibi lōga tempa
i diuiciarū leticia sponpondebas hac noc
te aīnā tuā repetēt ate sʒ demones
exactores quib; illa fuasti ꝑʒ glo. Qui at
pasti annis erūt. s an filiorū uel con
sanguineorū aut aliorū illa cū inhianti
fame exspectācū devorare vt nō sepe ꝑ
sp verificetur deus qd ꝓpheta ait Relin
quēt alienis diuicias suas et sepulcra
eorū dom⁹ illorū meternū tūc nepe
relinquūt alienis que i diuicijs cumu
larūt qn remanēt hijs qui abeis alieī
sunt corde et caritate licet ꝑʒ carnē ca
riores ꝓpinqui sunt Ar^{lo} 2° q usa fa
cit usurariū ydolatrare attribuen
do mūdo nūmo cultū sāssime trinitatis
Secundū abhominabilē impieta
tem generat i aīa contra
deū q faciat aīas ydolatrare
nā ꝑ ꝑpāʒ usurarij attribuūt
creature qd solū cōuenit creatori hinc
ad eph̄ v c apl̄s ait Auaricia que est
ydolorū seruitus q sicut ydolatre subdūt
se ydolo ita auari subdūt se nūmo o
ūi enim ꝑdictū apl̄i glo ait auari de
est nūm⁹ attribuūt enī usurarij et
auari nūmo ꝑmo potēciā patris.
2° sapienciaʒ filij. 3° clemēciā spūs sci
Q usurarius attribuit nūmo potē
Primo attribuūt. cianpatē c. i.
nūmo potēciā pris dū ꝑ opa
mōstrant q plus pōt i eis
nūm⁹ q̄ deus unde xlv. di. c.
omīs greg⁹ ait omēs huius seculi delectores
in terrenis rebus fortes sūt i celestibus
sunt debiles nā ꝓ temporali gl̄a usqʒ ad
mortē ꝯsudare appetūt et ꝓ spe ꝑpe
tua n^{c} parū quid in labore subsistūt
pro terrenis lucris quaslibet iniurias
tollerant et pro celesti mercede ul' tenuis
simi uerbi ferre cōtumelias recusant ter
reno iudici toto etiaʒ die assistere for
tes sūt i ꝯ° uero corā dūo uel unī⁹
hore momēto lassantur sepe inudita
tē derectionē famē ꝑ acquirēdis diuicijs
atqʒ honorib; tollerāt et eariū reru se
ꝑ abstinenciaʒ cruciāt ad q̄s adipiscēdas
festināt supna aūt q̄re tāto magis
dissimulant quāto magno ea tribui tar
dius putāt hec ille Q usurarius
attribuit nūmo sapiāʒ filij dei c ij.
Secūdo attribuūt nūmo sapiaʒ
filij dei tanta enī fuit sapi
ēcia xp̄i filij dei q ꝑ quā
carnē assūpsit ꝑ discipulos
suos ꝑ vniuersum orbē omēʒ ydola
triaʒ extirpauit sʒ auaricia impi
a int^{r} xp̄ianos ydolatriā inouauit
ac multiplicauit i hui⁹ in⁹ instaʒ uini
osee x c. scriptū est ꝑʒ multitudinē

fructū sui ut xp̄iana gēs multiplicat
sibi altaria s ad usurā ꝑata inēt liber
tatē terre sue exuberauit simulacris
et Jero⁹ i ep̄la ad rusticū monachū inqt
extiāto male pondere peccatorū leui⁹
videtur alicui peccatū auar⁹ q̄ ydola
tria ꝑʒ nō mediocriter errat Nō eī gra
ui⁹ peccat qui duo grana thuris ꝑ
icit sup altare micum q̄ qui pecuniaʒ
auare cupide et i utiliter ꝑuat et co
gregat Ridiculū ū q aliquis iudi
cetur ydolatra q duo grana thuris
offert creature que deo debūt offirre
et ille nō iudicē ydolatra qui totum
fructū vite sue offert creature Attribuūt
usurari⁹ nūmo clemēciaʒ sp̄s sci c iij
Tercio quoqʒ attribuūt nūmo
clemēciaʒ sp̄us sci dū ꝑ opa
mōstrant amplius tūsforare
posse mētes eorū amor nūmi
q̄ amor dei hʒ enī nūm⁹ auarorum
et usurariorū q̄admodū sp̄us scūs suos
spirituales status habet visiones hʒ
extasim hʒ quoqʒ orōēs prouī indi xl
vij c sicut hij Ambro ait sicut hij qui
ꝑ insaniaʒ mēte trāslati sūt nō iā res
ipās ꝑʒ passiōes sue fantasias vident
ita et mēs auari semel vinculis cupi
ditatis astricta semꝑ aurū sp argē
tum uidet sp redditus cōputat Ecce
visiōes dei nūm et sequi^{r} gracius
aurū q̄ solē intuetur et hoc est
extasis nūmi Et addit^{r} ipā enī oracō
et supplicatō ad dūm aurū querit
Ecce ꝑpriūs nūm orō manifesta. ul' di
ci potest q usa aduersatur toti sctē
trie trinitati pimo ꝑtati pris q vēdit
tēpus qd soli⁹ ē dei et gratis ad uitā
homīs ē cōcessuʒ vñ act̄ 1 dūs ait nō
ē uestrū nosse tp̄ra uel momēta que
pater posuit i sua ꝑtāte Si igit^{r} veni
nō ē temp⁹ nosse multominu⁹ ē illud uē
dere proinde dūs m^{c} x ait gratis ac
cepistis et gratis date ¶ 2° aduersa^{r}
veritati filij quia facit mēdacē xp̄m
qui Jo xij c ait Nisi granū frumē
ti cadēs i terraʒ mortuū fuerit ipʒ
solū manet Et cor̄ 1 cor̄. xv. c apl̄s
ait insipiēs tu q seminas nō viui
ficatur nisi prius moria^{r} sʒ usura
multiplicat granū et denariū absʒ
eorū morte. 3° aduersat^{r} bonitati sp̄s
sci qui quidē oīā gratis donāt sicut
m^{t} v c. dūs ait solē suū oriri facit
sup bonos et malos pluit sup ius
tos et iniustos sʒ usa grās vendit
uā mutuaē ex sua spē opo grē ē qd u
sura venale reddit q̄ qd luc vj c dūs
ait si mutuū datis eī aquib; speratis
q̄ ē uob grā quasi dicat nulla

Ar^lo 2^9 q usura generat i anima se
nat blasphemiaz con cueta diuina et
i pugnat error eorum qui dicit ciuita
te stare no posse sine usurario maifesto

Ercia abhominabile impietate
ymo crudelitate generat u
sura i aia con deu qr facit
eum blasphemare qd hodie
int xpicolas mentes dementes reperiu q
credunt qui potius manifeste asseuerat
populu sine aliquo maifesto usurario
no posse stare ecce pimo terribil blasfe
ima con deu qu sibi opposit impo^lita
precepisse cu i mult locis scriptura sicut
patet 2 q^e xxxiiij ar q c i et iij omo
et absolute prohibuerit usurariam pr
uitatem ❡ 2° blasphemat et xpus qr sic
scriptu e luc vj precepit mutuu gratis
dari 9 quos blasphemos clamat Jero
Anathema sit qui dixit xpm precepis
se aliqd impo^le ❡ 3° quoq blasphea^t
ecclia sca que ta acerrime i sacris ca
nonibus et decretis usuras psequitur
et i pugnat atq dicentes usuram no ee
peccatum tanqua hereticos puniendos
ee decernit sicut patet ex de us c
ex graui i fi i cle ubi dr Sane si quis
i illu errore inciderit ut ptinaciter
affirmare psumat exerce usuras no ee
peccatu decernim eu uelut hereticu
puniendu locoru nichilomi^9 ordinarijs
et heretice prauitatis inqsitorib dis
tricti^9 i iungentes ut con eos quos d
errore huiu^di s diffamatos i uenerit
aut suspectos tanqua con diffamatos
aut suspectos de heresi procede no o
mittat ❡ 4° blasphematur oms sancti
doctores atq mendaces extimant^r
du usura qua ipi 9 tepnat i pplis necessa
esse temerarie affirmatur Et licet qui
libet xpian^9 qui no uult viuere i tot
blasphemias firmiter crede obligetur
q pp^le e humano generi et cuilib pplo
absq maifesto usurario stare nichilomi
hec fides vera valet luade ipis fideli
bus iudit declarari si considerem^9 tria
· pimo que adhac stlam opinionem inducunt
· 2° que ab illa retrahunt · 3° quo hinc
stle opinioni no credere cogunt ·

Tria ducut pplm in errore illu quo
dicit ciuitatem no posse stare ac
absq manifesto usurario c · i · ·

Rimo quid considerem^9 que pplm
sic opinari inducunt · Circa
qd aduertendu e q adhoc sic
credendu tria inducunt eos
primu e necessitas · 2^m e comoditas · 3^m
est utilitas · pimu quid adhoc i du
cit necessitas que tripx assignari potest ·
pima qr rarus i uenitur mutuator · 2^a

qmia rarius i uenitur emptor · 3^a quia
rarius i uenitur iust^9 appreciator · pima
i q necessitas e qr rar^9 i uenit mutua
tor qui s gratis mutuare velit qua
ppt i necessitatib egenoru ut dicit necce
est posse hre recursum adaliquem sub
usuris publice mutuantem Cuiuly dice
dum e q licet hoc prouero suppoi s
q rar^9 qui gratis mutuare velit re
periatur tn indaganda e ro vn hoc pro
uenire otingit que quid maxie et dis
suetudo mutua gratis dandi et que
inoleuit abusio sub lucro fenoris in
ututudoi hec igitur necessitas que ex vi
cio originem hz i hijs qui ei cau presta
prestat no excusat culpa si aggra
uat noxam cu exempla cosue^tdine origine
sumat ❡ 2^a aut necessitas adhoc impel
lens e qr rar^9 i uenitur emptor na lz
quis habeat aliquid qd possit pig^o
ri dari no tn cito reperiri potest cui
valeat uendi et mutuu q indigens e
plura i comoda portat · hijs quoque
rndeii potest q sicut i
dicetur coms vtilitas pticulari pponen
da e vn aug ait Caritas coia ppijs
et no ppia coib anpoint et i aut res
que c co delega

❡ 3^a vero ut aut necessitas e qr rar^9
i uenitur iustus appciator qui s rem
iusto precio emere velit dicendu q
malu spirituale nuq perpetrari nec e
pmitti debet pp aliqd comodu tpale
❡ 2° inducit populos ad sic credendum
ipa comoditas na ut ait ppt facili
tatem qua presto hnt mutuu hndi
a publico usurario subueniut^r indige
cijs et necessitatib suis ❡ Quibus re
spondeii potest q si veritas bn pese
tur triplex hominu ge^9 mutua ac
cipiunt abusiue · Quida pp necessitate
Quidam pp iniquitate Quidam ppt
cupiditatem ❡ pimo eni quid accipiunt
ppt necessitate qr s adhoc aliq necessitate
copulsi sunt ut aliunde sibi subuenire
valet · Adquod dicendu e q comodi
tas hec et necessitas in re p no est
attendenda qu coit in ea inde sequitur
mai^9 dampnu qua sit ipiu comodu cu
sicut infra patebit hcc
dit dampnosa utilitas et pniciosa co
moditas accede boni · pterea si susci
piens tale lucru mutuu paup et in
paupertate sua indiget adiuuari et
subleuari plus modu d paupe pau
perior fit et inde amplius opprimitur

et grauatur unde subleuari videtur
Ex hijs igitur patet quod necessitas hec pr(oxi)ma quam quidam non aduertentes aduertunt sed rei
veritatem hec publicorum usurariorum non excusat sed amplius aggrauat et condempnat. 2º
sunt quidam qui sub mutuum sub usuris
accipiunt propter iniquitatem videlicet ut luxuriam
de possint seu ut sectentur luxurias
suas impleant gulam atque voluptates
et vanitates in se et in suis prohibito
voluntatis sectentur et forte talium quam
precedentium non minor est numerus et pro talibus publicis usurariis ordinare
vel substentare nichil est aliud quam fauere
iniquitati et aperire vias iniquitati
proinde cuilibet talium fauenti propheta
ait Si videbas furem in usurarium curre
bas cum eo et cum adulteris porcionem
tuam ponebas scilicet dum publice usurario
fouebas ¶ 3º autem sunt quidam qui mu
tuum accipiunt sub usuris propter cupiditatem sicut facere solent quidam artifices
et mercatores qui maxime viduarum dotes
sub usurario mutuo recipientes querunt
non sine necessitati parere sed sue insaciabili cupiditati diuicias cumulare sunt
insuper quidam qui a publico usurario
pro minori usura mutua querunt ut
ea alijs pro maiori dispensent. plerosque
et recipe contingit qui verecundantes
atque timentes in vita seu in morte usurarij reputari dant ad partem usurarij
lucri usurario manifesto ut hij sunt
qui maxime eos defensant et eis fauent
¶ 3º quoque inducit pupillos ad sic
credendum utilitas in qua sibi putant
inde venire Nempe plurimi sunt qui
pro parvo tempore denarijs indigentes mutuum sub usuris accipiunt sperantes
paucis in diebus tale onus deponere
paruumque inde incomodum reportare nam
si rem pro pignore ponunt vendere vellent
vel emptorem tam cito non reperirent aut
satis pro minori precio quam possent iusticia
darent insuper quamque rem venditam iterum
emere necesse haberent Ex quibus omnibus
grauius quam de usura ut aiunt incomodum
reportarent et aliunde sue indigencie providere non possunt Ad hoc quod cudendum est
quod quia tales comittunt melliturum usura venenum insensibiliter non aduertunt dum trahi
cauit illud ideo non ponderant dampnum sed
experiencia teste paulatim insensibiliter
labente tempore et plurimi reperiunt se in
fine deceptos et in rebus consumptos et
diuersimode deuoratos et vix propositum carissime euenire insuper si aliquando eueniret
contingat tamen communi utilitati que particulari preferenda est preiudiciosum esse probatur
Dicam fortius supponam quod per predictam

occasionem multa vitarentur mala ut
pote dampnum in rebus periculum in personis
et propter hec plura sequerentur bona scilicet pauperum sustentacio mercatorum saluacio
et consilia nichilominus non debet talis
libertas dari et talis contractus fieri nam
mala que vitari possunt per dictam concessionem
ut patet sunt temporalia et corporalia sed
nullum malum spirituale debet committi ut et permitti propter aliquod malum temporale seu corporale vitandum ut propter quodcumque tale bonum con
sequendum Adhuc fortius addam quia
dato quod talem concessionem ac per contractum usurarium in aliquo casum aliquod spirituale malum euitaretur regulariter tamen non
videretur illud posse esse maius quam peccatum illud
quod committitur in tali contractu si bene
consideretur que ita dicta sunt in primo
sermone et que dicentur in duobus alijs
que nunc sequuntur propterea non debet homo
transgredi preceptum dei propter quodcumque bonum
particulare quod sibi vel alteri sequi possit Ad hoc faciunt que dicta sunt
supra sermone xxxviij articulo iij et capitulo ij et maxime
in 2º notabili Que tria sunt que retra
here possunt a predicta fallaci opinione capitulo q.

Secundo considereamus que ab ista
falsa opinione quod in populo
sit necessarius publicus usurarius retrahunt quod triplex utilitas est. prima generalis. 2a temporalis. 3a
spiritualis ¶ prima est utilitas generalis nam si non habetur usurarius manifestus hij quibus pecunia opus est quum denarium non inuenirent alium subuentorem
res suas venales exponerent Ex quibus sequerentur communis practica atque racione
commercium et trafficum mercancie et utibilium rerum hanc quidem utilitatem triplex
hominum genus percipere noscitur scilicet pauperes et diuites et mediocres. primo
pauperes qui si venderent suas pro necessitatibus suis et licet non semper venderent eas precio iusto tamen omnibus hinc inde pensatis communiter ad minus dampnum pauperibus
prouenirent taliter vendere quam pro mutuo pignori dare sicut latius infra patebit ¶ 2º autem utilitatem hanc participaret
diuites vel quicumque ementes qui pro
comodo suo seu pro revendendo emerent res illas venales et possunt lucrose
exercere artem suam ¶ 3º quoque hanc utilitatem participaret homines mediocres
atque communes a primis emptoribus pro
loco et tempore reementes dum reperire possunt
precio quod querunt atque verisimiliter pro
meliori foro reperire debent ¶ 2a utilitas inde veniens dicitur temporalis seu ciuilis quia triplex consideracio inde
sequitur consequenter. prima est conservacio

ciuiliũ rerũ · 2ª ẽ cõsuacõ denariorum
· 3ª ẽ cõsuacio ciuitatũ atqȝ terrarum
¶ Pma ẽ cõsuacõ ciuiliũ rerũ qr ciuiuȝ
suba rmanet int eos ac eorũ si i man
bȝ usurarij pscribut talia pignora iaȝ
pscripta trãsmitte solẽt ad alias partes
vbi carius illa uẽdẽ pñt ¶ 2ª ẽ cõserua
cio denariorũ nã siue res ille vendant
siue ouatur sp denarij rmanẽt int ci
ues nr omnes i vno irreplebili et insac
abili sacco usurarijs cõgregant cumulan
et concludunt ¶ 3ª ẽ cõsuacio ciuitatis
atqȝ terrarũ tuȝ qr ex pcedentibȝ cõsua
cionibȝ imminẽtibȝ piculis ac guerris ci
uitas uel terra melius habet vñ possit
casibȝ suis obuiare pressuris tuȝ quia
cessante fenore populi nõ tã dure fla
gellantur adeo sicut insequẽti c ple
nius disseretur ¶ 3ª quoqȝ utilitas in
proueniẽs est spũalis Tria enĩ bona
spiritualia inde sequuntur · pmũ est
peccatorũ diminucõ · 2ᵐ ẽ dilectõnis ge
neracio · 3ᵐ ẽ caritatis augmẽtacio
et obsuacõ ¶ Pmũ bonũ ẽ peccatorũ
diminucio nã ex tali usurario manifesto
i numerabilia peccata multiplicantur
i(n)credibiles intricacões oriũt et grã
uissime excõicacões et ad satisfaciẽdũ
obligacões importabiles acquirunt
sicut i quadragesimali de xpiana re
ligione s̃e xxxv ptotũ et maxiẽ infi
patet et aliquid de hoc it sequẽti
dicetur ¶ 2ᵐ bonũ ẽ dilectõis gñacõ
nã mutua dilectio q̃ ex disuetudĩe
alterutrũ subueniẽdi extincta fuerat
int ciues viuificat pp mutua suffr
facta et accepta domesticãtur simul
et intrinsecantur siluestria corda ef
ficitur vera ciuitas que ẽ cordium
vnitas ¶ 3ᵐ bonũ ẽ caritatis aug
mẽtacio et cõseruacio naȝ sicut ex dis
uetudine sibi mutuo suẽdi nascit
ruditas et aspitas cordiũ int ciues
et ex aspitate faciliter iniurie oriũtur
ex quibȝ rixe dissẽcões diuisiones
secte et guerre sumũt origĩnẽ et fomẽ
tum ita eximuntur suffragijs generata
caritas int ciues crescit qualescit et
mirabiliẽ cõsuatur Tria malorum
genera que ex manifestis usuris venire
solent retrahere solent apparuita falsa

Ercio cõsideres · opinione · c iiij ·
qui predicte fc̃e et heretice
opinioni nõ credere cogunt
proinde cõsideret ppli q̃ grã
uia dãpna supueniant eis ex publi
co usurario q̃ ex uẽdicõe suarum
rerum ¶ Circa qd aduertẽdũ ẽ qr tria
sunt gña malorũ grauissimorũ que
cõsueuerũt supuenire i pplis ex usuraria

prauitate maxiẽ si publica ẽ · pª sũt
tpalia · 2ª spũalia · 3ª corpalia ¶ Pª
quid sint tpalia et hec mala et
dampna ad quatuor reduci pñt ·
pmũ ẽ pignorũ distructio · 2ᵐ ipsorũ
pscripcio · 3ᵐ dnariorũ cõsũpcõ · 4ᵐ
eorũ ad unũ locũ reductõ ¶ Primum
quid dãpnosum malũ ẽ pignorum
distructõ nã multa pignora q publico
usurario dantur sicut sũt lanee et li
nee uestes et alia suppellectilia atinẽ
is cõsumũt seu ammiribȝ rodunt et ino
vario destrũt ¶ 2ᵐ aũt malũ est
ipsorũ pignorũ pscripcõ sepe naqȝ cõ
tingit qr pro mutuo pignus ponens
sperat i paucis dieb recolligere illud
tñ nõ ex hoc cessat tpus trãsire ꝯ die
rũ diẽ psto labitur ãn⁹ et dũ sperabat
illud recolligẽ i paucis diebus supue
nientibȝ impedimẽtis nõ recolligit in
multis mẽsibus ita ut denuũ i(n) pscrip
cionẽ id trãsire necesset et qr tales
publici usurarij cõir volũt qr p duplo
vel etiaȝ in triplo valeat pignus q̃
mutuũ suũ et trãsacto anno totũ cõir
pditur pign⁹ ideo cõsiderẽ q̃ntũ sit dãp
num supueniẽs hoc mõ a publico u
surario uolentibus mutuare ¶ 3ᵐ q
dem dãpnũ ẽ denariorũ cõsumpcio ·
nã paulatĩ denarij i populo minu
untur dũ cottidie atqȝ cõtinue die
noctuqȝ usa ut cancer serpit et q̃
i(n)sensibiliter subaȝ ciuiũ rodit atque
cõsumit qd qui hoc clare intelligẽ
cupit multiplicet lucrũ vni⁹ floreni
qui ab usurario mutuo detur p qu
quaginta ãnis ad primum viij bolo
gini promesse hoc supaddito pacto
qr nũq solvatur usure meriti nisi
in fine quinquagesimi anni sp d omni
anno feno d fenore multiplicando et
si bene norũt artẽ multiplicãdi dis
cet qr tm ascẽdet usa et ad tantũ nũm
florenorũ qr nulla ciuitas i ytalia re
pitur neqȝ forte i toto mũdo que pos
set soluere tale fenus ¶ 4ᵐ dãpnũ ẽ
ipsorũ denariorũ ad diuiciarũ ad vnũ
locũ reductõ Regulare utiqȝ ẽ qr q̃ntũ
diuicie ac denarij ad paucõres et pau
ciora marsubia reducunt peyoris sta
tus ciuitatis et terre iudiciũ ẽ queãd
modũ deficiẽtis nature aptissimũ sig
nũ ẽ et hominis morituri in breui cũ
natural calor extremitatibȝ derelictis
solũ ad cor et ad ipsa interiora rẽdire
videtur et si hec ad paucos reductio
diuiciarũ piculosa ẽ statui ciuitatis
multo grauius piculum imminet cũ re
ducantur et coadunãtur hec diuicie
et denarij i manibȝ iudeorũ quia tur

qz tūc naturalʼ civitatis calor qui eius
divicie dici potest nō recurrit ad cor
nec subveniet s3 p fluxū pestiferum o
currit ad apostema cū oēs iudei et
maxīe fenerātes sint capitales in
imici oīm xpianorū Miror nēpe nō
parū et admistracōe cessare nescio
nec volo quō ī xpicolis tāta regnat
insania tanta vecordia dominetur
ac tāta ignorācia ymo cecitas obtene
brauit eos q nō adultīt cōsumatā et
excogitatā maliciā iudeorū q̄ utun
tū enī xpicole sint omēs reges in
sanguine eius qui ē p̄mogenitus mor
tuorū et princeps regū terre apoc· i·
tāquā uir reges iusto dominio habz
divicias a quib3 iudei iusto dei iudi
cio p̄uati sūt ꝑꝑ ī credulitatē et durici
am cordis sui habet iniquā xpianī di
vicias tēpales divicias sp̄uales· has
quidʼ qz nō valet iudei violēcia auf
ferre surripe intunt maliciā et varia
cautela saltē diminuē moliūt divi
cias tēpales xpicolarū publicis usuris
extorquēt ut vero divicias corpales
·i· sanitatē et vitā auferre conantur
dū cōtra oīnā ecclīca instituta corpm
medicos oīno eē procurant Cuib3
et ignorātissimis et rusticanis ī sanā
poci9 multi xpiani adhererēt atq3 de sa
nitate et vita sua ī eis totā fiduciam
ponunt q̄ ꝑitissīs medicis xpianoz
Cz aūt xpicolʼ uel ignorācia uel ma
licia notent novit deus divicias spi
rituales ·i· fidē et ecclīcorū preptorū
obediāz cū ceteris sp̄ualib3 thezau
ris verorū xpicolarū suis blandicijs
venenatis et amicicijs exquisitis
et muneribus collectis et cōversacōib3
simulatis et prodicionib3 excogitatis
et libertatib3 et favorib3 aquisitis rapē
dispgere cōsumē devorare et dissipaē
nō cessant secum ad inferos xpianoz
inexcusatorū trahētes animas infelices
¶ 2a vo mala que supveniūt ꝑꝑ polis
ex exusurario manifesto sūt mala
spiritualia que ad q̄tuor gn̄a reduci
pn̄t. p̄m ē mortales offensiones · 2m
maiores excoīcacōes · 3m gravissime
obligacōes · 4m difficilime intricaci
ciones ¶ p̄mū genus malorū sp̄ua
liū inde veniens sūt mortales offensi
ones nā quicūq3 sine legittīa causa ·i·
sine necītē ab usurario et manifesto sb
usuris mutuū suscipit mortaliter
peccat sicut ḡ ī l̄c xxvj ar· iij· et c· ult
lacius dictū ē Eodē mō etiā peccat q
corū recipit oblacōnes sicut patet ex
de usurʼ qz ī omib3 simili mō peccant
omnes scienter eorū elemosinas reci

pientes ubi faciant illos impotentes
ad satisfaciēdū male ablata certa per
cant inq3 nisi aliqua legittīa causa
excusentur peccāt quoq3 gravissime
quicūq3 locāt vel sub alio titulo cō
cedūt aliquā domū ad exercendū usuras
et omnium peccatorū que ex fenore
illo p̄cati patrantur participes sūt
Insup ultra hoc si sunt patriarche ar
epī vel epī incurrūt ipso facto suspē
sionē si sunt clerici seculares et mio
res excoīcacōm si est collegiū vel
universitas inter dictū sen incurrūt
Et si talē sn̄iaz p mēsem sustinuerīt
ex tūc int̄dicte sunt terre eorū q̄ diu
predicti usurarij ibi cōmorantur· Si
vero layci sunt ecclīca cēsura p ordi
narios cōpelli debent sicut patet
ex dʼusurʼ ī c usurarū li vj ¶ Multe
insup alie offensiones ī populis veni
unt ꝑꝑ usurarios manifestos quas
cā brevitatis omitto et ex qz satis co
piose colligi pn̄t in q̄dragesimali de
xpiana religiōe ī l̄c xxxv· ꝑtotum
¶ 2m aūt malū ex manifesto usurario
veniens sūt maiores excoīcacōes qz
multi ī currūt excoīcacōz maiorem
ꝑpter debitū favorē talib3 datū nam
sicut patet ex de usurʼ ē· c· ex gravi
in in cle· excoīcati sunt excoīcacōne
predicta oīs potestates capitanei
rectores cōsules iudices cōsiliarij et
quis alij offic̄ales qui delinquūt ī ca
sibus infrascriptis et ponūt ibi sex ex
coīcacōes / p̄ma ē si statutū de cetero
facē scribere vel dictare p̄sumpserint
q usure ab usurarijs exigi pn̄t ¶ 2a
vero ē si ad solvēdū usuras debitorēs
cōpellūt ¶ 3a ē si quis iudex q usu
rarijs solvātur usure p̄sumpserit iudi
care ¶ 4a quoq3 ē si quis dʼsupdictis
opam dederit q usure solutē nō
repetantur ¶ 5a ē si statuta hacte
edita ī usurarū favorem qui hoc fa
cere pn̄t īfra tres meses nō deleuerint
dʼ libris coītatū ¶ 6a insup ē si ipā
statuta sive cōsuetudines effectū usu
rum hn̄tes p̄sumpserint observare· oēs
igitur supradicti ꝑꝑ favorē ꝯcessū
vīri usurario maīfesto ꝑdicto mō ex
coīcati sunt ¶ Sz querit pōt utrū
statuētes q subditi sui nō possint reci
pe provisis ī anno ultra duos soli
dos pro libra et hoc sub pena nō tn̄ di
cunt q usuras faciant s3 si fecerint
nō recipiant ultra sūmā predictā
nūquid inadunt ī p̄dictā sn̄iaz excōis
et vr̄ q sic cū quodā mō colore et au
dacia p̄stent saltē indirecte exercēdas
usuras ex de usurʼ· c· gravi in de·

Ubi duobus coloribus etc. et denegando de
maiori indirecte uel tacite credere de
minori ar. C de pactis marcius xvi.
di qualis extra de testa. si pater li. vj
et de presump. nonne quod verum est si in
fraude hoc fieret ut per hoc posset sic
extra usuras sequi si in nullo intenderit
credere et sunt indigne extra de usur. u
surariorum li. vj licet illud permit
teret ut maius malum euitaretur. et
non solum de maiori summa sed et de duobus
solidis denegare videntur. xiiij di. c.
i. xiij q. i. hac ratione hunc sine e jo. an.
et guil. ¶ 3m quoque malum ex illo
veniens sunt grauissime obligaciones
nam omnes supradicti fauentes usurario
manifesto sicut dictum est obligati in
remanent satisfacere in solidum omnes
illas usuras quas suo fauore et
auxilio usurarii adepti sunt nisi ipsi
usurarii restituant eas sicut de hoc
plenius dictum est in quadragesimali
de christiana religione feria xxxv ar. ij
et c. vij / ¶ em genus spiritualium ma
lorum inde veniens sunt difficillime
intricaciones atque perplexitates quibus
ex uno manifesto usurario reperiunt
se intricatos et in arduissimis perplex
ionibus collocatos. Tercio uero mala
que ex prauitate usure proueniunt
et maxime ex usurario manifesto sunt
mala corporalia quatuor que de flag
ella et mala proueniunt per eas super
christianorum corpora permittit deus. primum
est homicida. 2m fames. 3m pestes
. em crudelitates bestiarum et de hiis
manifeste ait Jo. apoc. in apericione e
sigilli vidisse se sedentem super equum
pallidum. i. dyabolum auaricie et usa
rum mamona nominatum nam mamo
na diuicie interpretatur. Equus autem
pallidus super quem sedebat diuicie sunt
hec pe palor pro auri color est et ideo
merito aurum designat sicut propheta
ait et posteriora eius in pallore auri
Et sequitur inter. Johis et data est illi
scilicet dyabolo potestas. i. auctoritas permissa est
super quatuor partes terre scilicet ubi regnat
usura et maxime manifesta. i. ad orien
tem et occidentem meridiem et septentrionem
interficere gladio fame morte et bes
tiis terre. Ecce quatuor supradicta fla
gella hic per ordinem numerantur ¶ pm
quod flagellum sunt homicida nam de
ficiente caritate que maxime deficit ex
manifesta usura sicut insequitur in . c
. i. et ij c. dicetur generantur odia diui
siones secte parcialitates et guerre ex
quibus omnibus homicida subsequitur et
de hoc Johes ait interficere gladio

¶ 2m flagellum est fames scilicet per terrarum
sterilitatem seu per guerras siue per
grandines et desiccitates rores seu ex
inundacione pluuiarum et fluuiorum
aut per mures blada rodentes siue in
ordinata frigora et calores et consimiles
famis occasiones Et de hoc Johes sub
dit et fame ¶ 3m flagellum sunt pestes
per corrupcionem aeris seu aque uel terre
morbos varios genera generantes febrium
fluxum tussim igninum apostematum
et consimilium tam crebre quam omnes partes
consumentes Et de hoc Johes subdit et
morte ¶ em flagellum est crudelitas
bestiarum ut puta luporum aut ursorum
vorancium homines aut rabidorum cano
canum venenato morsu tossicancium eos
et consimilium bestiarum Et de hoc a Johe
addit et bestiis terre A quibus in persona
iustorum propheta postulabat liberari
dicens Ne tradas bestiis animas confi
tentes tibi A quibus omnibus nos liberare
dignetur immensa pietas saluatoris
Jesu Christi qui cum patre et spiritu sancto iustus
et misericors regnat in secula seculorum amen

feria tercia post dominicam de passione
quantum et quot impiis moribus usura prox
imo sit nociua sermo xliiij

Nemo quippe in occulto quid
quid facit et querit ipse
in palam esse Joh. vij c.
et in eius hodierno 3m
enim vlaua ij deslinno bo
no maioris est culpe ma
nifeste quam occulte peccare. duplicatur enim
reus est qui aperte delinquit quia agit
et docet et si hec uera sententia sit non tamen mi
nor culpa credenda est que ideo occulte agitur
ut impune ac liberius et nequius perpetre
tur hoc quod solet occultus usurariis
conuenire qui non ut minus offendat oc
culte peccant et contractus simulatos
frequentant sed ne comprehendantur in mali
cia sua qui regulare prouerbium est quod
premissum quod nemo in occulto quidque agit
et querit ipse in palam esse sed tanta est
malicia huius culpe ut nequaquam aliquo
pallio seu astucia occultari nam et si
hoc tacebunt lingue hominum idipsum palam
facient lapides parietum teste domino qui
c. ait nichil opertum
quod non reueletur clamant utique corda
pauperum deuoratorum per impietatem
usure sicut in xxx ps. per prophetam dominus ait
Audiui vituperacionem multorum commoranci
um in circuitu quod ubi non potest esse aliud
thema in uia occurreret in quo ostenditur
triplex offensio que ex uiba in animo usa
rii generatur. prima est offensio per x. nu
audiui vituperacionem multorum. 2a est offe

sio dei siu ibi comorandi · 3a e offen
sio dei ibi i circuitu ¶ Pma e offesio
proximi ait eni audiui vitupacone
multoru passiue legitur qr multi
vituperant ex multiplicatoe usure
publice vel occulte ¶ 2a e offensio
sui qr ait comorantu s no trasseuntiu
sicut faciut iusti qui de tepalib tm
necia sumut et ad celestia trasseut
usurarij vero comorant i eis corde ore
et ope · pmo quantu ad cor de eis pphi
ait oculos suos statuerut declinare
in terraz s p desiderij ardore i exting
wibile · 2o aut quantu ad os ait ysa
xxiv de terra musitat eloquiu eoz
Et iteru qui de terra e de terra loqt
· 3o vo quantu ad opus qr oia faciut ut
dicetur ¶ 3a e offensio dei quia
inquit i circuitu Et pe circuitu hu
modi homines comorat qr no appropinq
quat adventui xpi qui i medio eccie
comorat pronde i Reg xxvj ms
tice scriptu e amma inimicoru da
uid rotabitur qsi i impetu circulo fu
de et qr de offesione qua facit usura
rius deo et sibi ipi dictu e i precede
ti nde et ex insequeti dicetur net in
sup pot proximus offendi quin offen
dat homo deum et semetipm i deo
quantu usurarius offendat proxi m
ad pns tm mo ostedamus p inde i
quantu pnciosa e prox adeu multi
pliciter offendit Usura sic describi pt
Usura e eradicatio caritatis seu extic
tio fraterne dilectonis fons ppi a
moris et oie vere amicicie corrup
tela mater illegalitatis et decepa
oium legal prodicio et domestica fur
tum dolosa pietas pauperu homi
cida impia i ppinquos prodiciosa
i proximos destructio piratu prq
ctus cancer morbus cotagiosus et p
dicio i mirabiliu animaru In quib
verb xij describut iniquitates quib
usurarij proximis suis nocet et has
i trib articulis declaramus ·

Articulus pmus de quatuor iniquitatib quib usurarius prox suo nocet

Primo describamus quatuor
iniquitates crudelis usure
et quantu nocumu efficiat u
surariu contra proximu suu
apiamus · pma eius iniquitas mala
est · 2a peyor e · 3a pessima · 4a uero
nequissima comprobatur Qr per
usuraz impatria eradicatur cari
tas et extinguit amor frne dilecti

Prima usure in · oris · c · i
iquitas repitur qr e eradica
cio caritatis seu extinctio fra
terne dilectonis Sm eni aug de fid
ad petru Cupiditas venenu e cari
tatis sic et i gradu max usura di
ci potest ho luosa vo dictat auctes f
mat et clare expiecia mostrat · po
quid luosa vo dictat Costat eni q
ex multis actibus virtuos bono hitus
generatur et generatus adhuc ex
bonis actibus dilatatur atqz eo di
latato anims i eius actib delectatur
Insup ex tali delectatione actuu fre
quentatoru pficitur opus bonu exq
patet q mutui liberale atqz gra
tuitu act e caritatis atqz fratne
dilectionis Ex tali nepe actu i prox
imu frequetato qr fz all d alos mu
tua beneficia accedut caritate i deo
fraterne dilectois habitus uel genera
tur si aberat uel si aderat dilatatur
Deinde delectatur homo mutuu dare
gratis demu delectatur tale mutuu fre
quetare hec dilectaco dilatat et fir
mat habitu frne dilectois quo fir
mato dilectio int proximos firmit
pseuerat At eco si acto dadi mutuu
no ex caritate sz ex cupiditate et spe
lucri ab homine frequetetur tal cupi
dinis actu iaz generata cupiditas
crescit et dilatatur atqz intatiaz copla
centiam terrenoz aiu blanda qua
daz violecia trahit q i voraginem
i saciabilis et i extinguibilis appe
titus pecunie mergit sicut ecc v
c ait · attestatur · d Avarus no imple
bitur pecunia · Si quis etia cu potest
gratis mutuu dare negat et si tanta
cupidinis voragine no labatur no tm
ab hac avaricie macula i munis est
cu gratis dare mutuu i multis casi
bus sit pceptu sicut xxxvij S c ij ar
dictu est hijs nepe duobus modis et
no dando mutuu gratis aut nullo
mo illud cotrando et si no pvenit int
cives eradicatur et extinguitur am
or fratne dilectonis et mutue cari
tatis qr int eos no practicatur act di
lectiois qui int eos habet ligare et
unire corda mutua caritate ut ia
verificetur qo ij thi i c aplus ait In
novissimis diebus instabut tpa peri
losa et erut homines se ipos amates
cupidi / 2o hoc ide auctes firmat Ait
eni apls i thi · c · vj radix oium maloz
cupiditas quia omnia fere mala ori
untur ex illa sicut de caritate eo
contingit qr omnia bona ex amore origi
nem habent eo q radix et forma
omni virtutu atqz bonoru caritas esse
dicatur ad ho ecc de usura c voragine
li vj ubi dicitur q nullus impbior fu

vel raptor q̄ usurari⁹ q̄ā aurās ꝺ̄ uo
rat et facultates exhaurit ¶ Ex hijs
i͛ patet quare modiis tp̄ib; tm̄ ex
neuz atq; q̄ᵒ āīo horridū parret ī
digentib; mutuū dare gratis q̄ .s. lā
verificatur q̄ᵈ dn̄s ait xxiiij c. ait q̄m
habūdauit iniquitas refrigescet cari
tas multorū Et q̄ᵈ conueniēti⁹ dici pōt
iniquitas q̄ usura que ꝛ nō equita
tē sonat et verā cōtrariū proxi̅ᵐˡ iniqui
tatē importat ¶ 3ᵒ quoq; illud idez
clare experiētia mōstrat dicit nēpe
experiēciā teste q̄ qui alacri corde a
suescat elemosinas dispēsare semper
ad amplius largiēdū dilatat͛ cor ei⁹
et q̄ mirabile ē illi⁹ subā ex hoc nō
minuitur ꝫ quodaz q̄ī īcōphensibi
mō crescit vt experiētia ipā veridicus
testis sit scripture que ait prouerbiorum xi
alij diuidūt ꝓp̄a et ditiores fiunt
Alij rapiūt aliēā et sp̄ egestate sunt
et iterū luce vj date ꝛ dabit͛ vob̄ Ex hijs
que dicta sunt patet q̄ sicut ex ipso
actu mutui prox̄ gratis dati siue
ex elemosinarū frequētatiōe caritas
int͛ proximos generatur et cōualescit sic
ex defectu eorū eradicatur caritas et
extinguitur int͛ p̄xiōs dilectō uera

¶ Q usura ē fons et fomētū amoris
ꝓp̄ij seu particularis c. ij i

Sexta dicta iniquitas eius ē fons
ꝓp̄ij amoris et omīs vē amici
cie corruptela vt enī aug͛
testatur et ꝫ poītū ē caritas
coīā ꝓp̄ijs et ꝛ nō ꝓp̄a coīb; antepoīt
Usurari⁹ aūt oppoītū facit nā sicut
p experiētiaz patet quilib; hō exercicō
suo et arte rei p. vtilis ē Agricole ter
dones sutores fabri sculptores picto
res milites et cōsimiles oīs solus
usurari⁹ sibi soli util͛ ē atq; nulli al
teri nisi soli sibi lucratur ꝓp̄ea miluo
compandus ē qui sp̄ clamat mio mio
mio ꝫ in hoc deterior usurarius ē
q̄ miluus hoc solūmō clamat ore v
bi usurari⁹ hᵒ cupido corde impro
ore atq; nequissimo ore clamare nō
cessat Tanta deniq; usurari⁹ ꝓp̄ij amoris
cupidine flagrat et iniquitati tal͛ ne
minē diligit nulli q̄z se associat nisi
cū ꝓp̄ij lucri atq; comodi sui pro eo
q̄ uiuo mō usura generat corrupcōz
oīm̄s amicicie atq; oīm̄s ciuilis soci
tatis proinde ꝓp̄ōse ꝓp̄issime ꝺ̄ tali
bus ad phi ij c. loquitur aplūs .ꝺ. q̄
omnes .s. usurarij que sua sunt q̄rūt
nō que yh̄ū xp̄ī . proinde q̄ solū s̄
soli prodest et alijs obest ꝺ̄ morte
illi⁹ magis letantur oīs et cōsang͛
nei eius q̄ꝫ de alio cuiuscūq; generis

peccatorū Cuius et rō est q̄ dū viuit
cōtinue auar⁹ et tenax ē nec ꝺ̄ boīs suis
participant cōsanguinei uel amici non
pauperes vel vicini qui īmo tota fa
milia domo sue exanaria sua cum
ille ī angustia viuit sicut plenius hec
sequēti patebit ī i c. ar͛ ij Cū vero
talis usurari⁹ defunctus ē si dimisit
q̄ restituātur male ablata certa . io
cūdantur cuncti qui ei soluerūt usu
rā et dimisit q̄ restituent͛ incerta
letā͛ paupes et mēdici Et cōmunit͛ oēs
audita usurarij nece gaudent et max͛
hij qui de boīs illius q̄ cū nō pote
rant participare sperant vnde talis
merito assimulatur porcō de quo dū
viuit nulla habetur utilitas ꝫ mul
tus labor et vero mortuo de illo
et pui et magni cōsanguinei et quiq;
vicini et participat et letantur :—

¶ Q usura mater ē illegalitatis et de
ceptionū c. iij

Tercia iniqui tas ē mater illegalitatis et
deceptionū nā subtilissime
cōtractus et dolos studiosissime
excogitat vt multiplicib; vijs
fenus exerceat et lucra exaugeat et
rapinas acquirat q̄ᵈ cū fecisse cōspicit
letantur et gloriatur se sapient͛ egisse
et multos alios tā ī malicijs q̄ ī
diuicijs superasse Ad quē increpati
ue ait ꝓp̄hta Quid gloriaris ī ma
licia .i. ī pecuniā male acquisita qui
potēs es iniquitate .i. ī usuraria prauā
nequiter possessa tota die ī iusti
ciā excogitauit lingua tua sicut no
uacula acuta fecisti dolū Nēpe cū
ait tota die pseuerātē sollicitudinē
ī malicia notat Cū aūt addit in
iusticiam ī iustū cōtractū et lucrū
demōstrat et q̄ talia oīa malicia
cordis oris ꝛ opis ꝓp̄etrauit recte
subiungit Cogitauit enī cor nequā
malicia pparās lingua tua non dei po
tēs enī ī malicia eē proba͛ qui abs
labore ī iusticiaz nō cessat cogitare et
loqui enī malicia oris ꝫ cū lingue nō
sit cogitare ꝫ loqui quare ꝓp̄hta
ait cogitauit lingua tua nisi ut ī oē
duorū cōiūctōē exprimatur impij lu
cri excogitacō uelox cū prompta ac
parata prolacione uerborum eo q̄ prop
ter nocēt adulacia formare uerba nix
cupidinē cordis et ut ostēdat q̄ sile
opus predictis duobus oīo cōforme
sit merito subdit sicut nouacula acu
ta fecisti dolū .i. ope pfecisti dolosū
lucrū vid̄ q̄ apte barbitonsori usu
rariū cōparat et nouacule lingua
eius ¶ Terciā nēpe ī nouacula cōsidera

priũ p̄mo eim̃ occultat aciē suaz īuse
ipsa sic quoqȝ usurarius acutã suam
maliciã abscondit ī corde suo proinde
de talium corde Jere xvij c ait prauũ ē
cor hominis et īscrutabile ¶ 2º aliquã
tradat acuitur nouacula sup lapidem
oleo unctũ sic adulacio maliciosa usa
riũ contractũ p̄cedit et de tali ꝑph̄ta ait
molliti sunt s̄mones eius sup oleũ et
ipi sunt iacula s̄ ferientiũ hominum
corda ita s̄ efficaciter et recte ut lo
quitur · 3º vō cũ ipā nouacula raduntur
pili i paulatĩ auferuntur ꝑalia bona
unde eze v ꝑmissione dñs ad usurariũ
inquit sume tibi gladiũ acutũ raden
tē pilos & subditur apph̄ta dilexisti
maliciaz i maliciosũ contractũ super
benignitatē i plus ꝙ̄ mutuũ dare /
Qr usura ē quedaz legalis / gratis
prodicio et domesticũ [furtum] fructum c iiij
Quarta iniquitas ē legalis ·
prodicio et domesticũ fur-
tum · legalis quidē prodicio
ē q̄ usurarius maxīe manifes
tus prodicit q lucrum intēdit tũ pro
dicio dici debet q sub pallio pietatis
atqȝ s̄uiciĩ aliena predatur Est insup
domesticũ furtũ q usurarius facit cont̄
preptũ dei exo xx ubi dicitur nō fur
tũ facies ī cuiꝰ misteriũ m̄t xxi c scriptũ
est q intrauit ihūs ītemplũ dei et
eiciebat omēs emētes et uēdētes in
tēplo et mēsa nummulariorũ & cathe
dras i sedilia vēdētiũ colūbas euertit
et dixit eis scriptũ est i ysa lvj domꝰ
ꝰ mea oronis domꝰ vocabitur vos
autē fecistis illaz speluncaz latronũ
spelunca nēpe latronũ dicitur eē locꝰ
ubique rapinē spolia congregantur
Ecce q latrones vocat dñs nummula
rios qui pro nummulis fructuũ
et cōsimiliũ pecuniaz mutuo dabāt
vt offerretur in templo · deteriores et
sunt nō simpliciter ꝫ aliquo mō usu
rij qm ꝙ̄ raptores et fures et hoc qua
druplici rōe · pº rōe familiaritatis ·
2º rōne assiduitatis ¶ 3º rōe sagacitatis
4º rōe securitatis ¶ pmo rōe famili
aritatis nã raptores et fures dici ꝑnt
latrones siluestres ipi vero usurarij
latrones domestici cōprobantur latronē
pe siluester audito clamore manifes
tante illũ statĩ accipit fugam hic uō
cēciens si ad latrone clametur tanquaȝ
domesticus latro nō fugit Et quidē
certa expiencia probari potest ꝑ mō
pīciosior ē ꝙ̄ latro siluestris cum
nulla sit ad nocendũ efficacior pes
tis quã ꝙ̄ inimicus familiaris ¶ 2º
rōne assiduitatis eo q magis cōtinue
abeis ꝙ̄ a ceteris furib; derobantur
et deuorantur cũ fur et raptor expo
liant aliquo tp̄e determīato ꝫ ipse
usurarius hannes exspoliat die noc
tuqȝ in quolibet die festo in die dñice
passionis ī pascate et dũ audit missaz
¶ 3º rōe sagacitatis nã usurarius
cũ maiori malicia rē alienã usurpat
ꝙ̄ fur et raptor eo q cōpellat volūta
tem eius qui mutuũ recipit ad cōsē
tiendum in talē rapinaz atqȝ ꝑ hoc si
mulat pro x̄ suo aliquã iusticiaz nō
inferre ¶ 4º rōe securitatis tuz quia
usurarius rem alienaz ꝫ usurpat
sine timore p̄secucōnis tuz et q detinet
eam sine timore repeticionis cũ habe
at libertatem et securitatem id agē
si publicus est uel q usurarius contrac
tus tanta malicia circumuoluit et ce
lat q ī eis usuraria labes apparere
non pot fur uero et raptor dū latitore
minime ꝑuati sunt Articulus 2ꝰ de
alijs quatuor iniquitatibus ꝑ quas
usurarius proximo est nociuus
Eddamus etiam quatuor alias
iniquitates usure ꝑ quas ma
infeste clarescunt huius sceleris
nocumēta quib; gradatim
usurarius proximo suo nocet
Qr usura ē quedã apparēs pietas do
lis et deceptōnibus plena · c 1 ·
Prima iniquitas addi habet
que ē dolosa pietas eo q sb̄
specie pietatis et subsidij ca
ritatis paulatim et aptiaꝰ
quasi insensibiliter serpit et serpen
do usqȝ ad totalē deuoracoȝ ꝑ talis sbē
proximorũ absqȝ pietate ꝑtingit ꝑut
multiplex expiencia docet quã enĩ
mutuũ qd ab usurario pauperi datur
ꝯpũ dici potest quo dormiēs soporē
ut insensibiliter d illa modica substa sua
euisceretur atqȝ priuetur p̄terea tanta
cupiditatis affectione erint sibi ꝑxios
oculos infectis ut se ipm̄ decipiens cre
dat atqȝ dicat se proximi intēdē pieta
tem ubi solũ aut principaliter intendit
ꝑpium lucrũ atqȝ comoditatē Ecce do
losa pietas et ypocrisis simulata contra
qd deut xv c scriptũ ē nō agas quip
piam callide ī fratris necessitatibus
subleuandis hac quidē de cã in quibus
vrbe ciuitatibus el pratoso parti
firesim usurarios notatur vis cũ sit
impius et crudelis Quia et rōe h
impiꝰ pot intendere aut pretendere
pietatem qm̄ pauperem et egenũ in
digentem aliquo mutuo gratis da
to uel alio iuuamine subleuat iuuat
pauperiorē fieri et illa modica substa

que nō sufficiat ei quadā crudeli pieta
te puari o seua pietas et crudelissima
feta qua deniq; fronte dicis te expietā
te moneri aut ī hoc agē opus puī ve
re uliq; vera ē simā illa q ait nullā st
occultiores insidie ꝙ que subofficij si
militudine latent

Pr usuram pauperes
trucidantur c secundum

SEcūda iniquitas ē pauperū
homicida nā paupi aufert
vestimētū calciamētū domū
lectū cibū potū et victū et p
ꝯns aufert ei vitam prouī ecc xxx
iiij c ait panis egētiū vita pauperū
ē et qui dfraudat illū hō sanguinis est
Qui aufert ī sudore panē quasi qui
occidit proximū suū oīms nēpe natā
verū subueīt homīs indigēcie gratis
et qūtā inse est illi cōferat dona sua
Sidera sol et luā homī lucē prestant
ether rorē nubes pluuiā ignis calorē
aer flatum aqua potū et lauacrū
terra multipliciter fructū vn aug. Indi
ciū maximū diuine bonitatis ē q que
libet res cogitur dare se ipā et tn h
oīa homī nō sua bñficia vēdunt sic
usurarii nequā s; gratis illa impedīt
ptera si ī die iudicij ut dr̄ mt xxv
dicet dn̄s hijs qui indigētibus se bo
nis suis nō fecerint pietatē discedi
te a me maledicti ī ignē eternū qui
paratus ē dyabulo et angelis eius
Esuriui et nō dedistis m manducare
Sitiui et nō dedistis m potum. hos
pes eram et nō collegistis me. Nudus
et nō cooperuistis. Infirmus et incarcē
et nō visitastis me Quid obsecro usu
rarijs dicturus ē qui tanta impia pi
etate et simulata nequicia rapiūt alie
na auferūt nēpe panem dmanibus
famelicorū et puerorū potū dmanib
sitibūdorū hospiciū et domiciliū ab
erratibus circūquaq; et uagis Indume
tū de dorso nudorum ex penuria inf
mari faciūt sanos incarcerib trudunt
et cruciāt liberos et taquā lupi rapa
ces decarnib miserorum sathagunt.

Qr usa facit hominē crude . saciari
lem et seuū nō tn̄ i extraneos sed etiā
ppinquos . c iij

TErcia iniqui tas ē impia ī ppinquos fa
cit enī usura hominē seuū
et impiū nō tn̄ ī alienos
s; etiā ī ppinquos filios et ī alios
consanguineos impietatē et nequiciā
effundē facit dū spualit interimūt
peam hinc oseas ix c ait Effraym de
ducet ad īterfectorē filios suos Effraym
nēpe crescens interpretatur et meri
to usurariū qui pusurā indiuicijs cre
uit significatur hic uero tūc ad dyabo
lum interfectorē animarū filios suos
deducit cū ppijs filijs diuicias male
acquisitas relinquit Exquo patet q
nō tn̄ se s; oīs cōsanguineos suos qui
bus ī vita vel ī morte usurarius copti
tur usurā demonis ymolare pbatur
hinc pphta ait ymolauerūt filios suos
et filias suas demonijs propterea ī infer
no pater et filij inuicem maledicent
dicet nēpe pr̄ filio cū eo simul cōdap
nato maledictus sis tu fili mi q ppt
te crucior hijs tormētis fui enī usurā
rius ne tu es egenus ppt carnē tuā
pdidi animā meā q te ī iuste ditaui
me iuste dapnaui ut tu esses ī munda
na cōsolacione sum ego in eterna dap
nacione o maledicte fili ut quidquid
vnquā te genui vtinā nūq; fuisses ī
mūdo ne ego eēm ī hoc tormēto. Rnde
bit filius patri ī mo maledictus sis
tu pater mi q ñ me implicasses ī tu
is impijs lucris nc nō eēm ī hijs eter
nis tormētis q plus amasti me ꝙ te
dampnasti te et me q nō timuisti de
um prole nō timuisti deū propterea
iuste dapnauit te et me et verificatur
q ecc xli c scriptū ē de patre impio
querūtur filij qui pillū sunt ī oppbriū
Idē facient uxores usurariorum mari
tis suis quibuscūq; ppinquis et eorum
si ī iuste pciapauerint impia lucra usr

Qr usa facit hominē cōtra suos px
imos proditorem c iiij

QUarta iniquitas ē prodicio
sa in proximos q aut usa
rius prodicionē etiam ī px
imos suos agat ipsa expi
encia manifestat sepius enī cōtingit
q cōspiciens pximum uterinū fratrē
aut aliū attinētem sibi pulcrā habē
domū vel aliquā aliā possessionē pli
mū gratam tractus cōcupiā oculorū
subuenire intitur illi aliquo mutuo
vbi propignore potest hr̄e qd' cōcupis
cit quo quid' mūdo cōtractu paulatim
crescere pmittit fenus eiq; tn̄ excreue
rit q credit fr̄ēm nō posse recolligere
pignus acceptata occasione occulta cau
tela et quadā iusticia simulata uid:
iuridice possessionē ul' domū īgre
ditur et sic q ī aduertenter fr̄es suū
ill' possessionib pūat ecce prodicio ī
pia ī ppinquos. In alienos aūt hec
prodicio clarius patet. Nā comededo
et bibēdo cū eis intēdit ab ill' pusurā
rape bona sua more proditoris. unde
qui cū xpo comedens ac bibēs inimi
cis suis prodidit eum similis igitur est
parco qui nulli pcit s; in hoc deteri

or est q̄ illa parit semel hec aūt sp̄ vel saltē sepe *Articul' 3' de ultimis quatuor inquitatibus quib; usura rij proximis suis nocent*

Super addam' ultiās quatuor inquitates usure et plenius innotescat qm̄ contra proximum seua sit *p̄ Q' p'usa nam prauitatem patrie multipli cetar destruuntur c p'mum*

Prima inquitas ē destructio patriarū c̄tra quid sunt genera mala que ex usura ria prauitate supuenire consueuerūt ī felicib; patriis xp̄ianorū · p'ma sūt mala tp̄alia · 2a sunt mala spiritualia · 3a mala corpalia de quib; in p'cedēti s'mone et ult' c plenius · *Q' usa ē tanquā inquietus · dam̄ est cancer q̄ sp̄ paupm̄ sb'az rodit c ij*

Secunda inquitas ē inquiet' cancer quolib; nāq; tp̄e quolibet diei qualibet eciā hora quolibet p'ucto atq; momēto paupm̄ sb'az fenus usurarij rodit et qd' mirabilius ē cuncta illi' bona dentes hr̄e videntur · Nūm̄ etenī eius dentes habent simil' frumētū illi' comedatur adn̄o fenī ē dentes hab; et cuncta illi' bona tales habet dētes q̄ comedūt egenorū domos vineas vestes denarios segetes arua et cūcta illorū bona cōsumūt ymo q̄ horribilius ē comedūt paupm̄ xp̄iaor̄ carnes et ossa etē sine intmissiōe crudelis rasura vn̄ Job · xxx c ī p'ncipio talis paupis loquitur dicēs qui me comedunt nō dormiunt hinc merito usura aquibusdā nūcupatur corrosiua quia cōtinue mordēdo cōsūit sub'az egenorū n̄c mirū si moriendo puenit ad infernū citi' q̄ ceteri quam modo peccatores q̄ cōtinue die noctiq; icessant currit adeū dn̄ in quolibet momēto prouocat ad iracūdiā deum vn̄ p'ysa lxv c · deus de talib; ait populus · s̄ usurariorū ad iracūdiam me p'uocās an̄ faciē meā sp̄ *Est usura tamquā pestilens et cōtagiosus morbus capitlm̄ terciū*

Tercia inquitas ē cōtagios' morbus Graue quippe periculum reputatur cū leprosis diucius conuersari · s; incōparabiliter p'iculosius ē cū usurarijs conuersacionē hr̄e aut quidquā acceptare ab eis cū illud corpale hoc vero spirituale periculum sit hinc ꝯero · ait Cauēdū ē nobis maxime ne ab hijs accipiam' munera que nouim' de uiuere de lacrimis pauperū ne dicat' nobis si videbas furē currebas cū eo · proinde legitur ī vita b'ti fulci q̄ cū mortuus eēt statī dyabolus obiecit ei q̄ vestē aquodā usurario accepisset qd' intelligēs deus mis̄to illius aīe ex ueste illa p'dicta ita p'istine vite restituit eū ut culpā quā ī vita comiserat an̄ fine ult'io emēdaret attū in hui' signū dn̄o p'mittēte sic grauiter dyabolus p'cussit eū ꝗ p̄to taz illi' vitaz p'cussionis ī eo aliqd' vestigiū appareret · Deniq; q̄ contagiosum sit fenus experiencia patet qm̄ usq; ad tempa n̄ra tm̄ iā excreuerit usuraria labes q̄ iaz nullus d'ea timor nullus deniq; gratuitatis eius respectus int' xp̄ianos remāsisse videtur · tm̄ eīm ubiq; h' contagio creuit q̄ sicut ubi om̄es feten' fetent supueniēs aliud fetens eius nō sentitur fetor sic tm̄ dilatata ē hec impia pestis q̄ nedū viros verū et mulieres infecit atq; iā verificatur qd' Jere vj c scriptū ē a maiore usq; ad minorem omnes auaricie stud; atq; multo lacrimabili' ē qd' subinfertur a p'ph'ta usq; ad sacerdotem cuncti faciūt dolum · i · dolosaz usurā dū s̄ multiplices ꝯtractus usurarios simulata caliditate frequētant · olī eīm ī tota una ciuitate magna vix vn' solus fenerator repertus esset si quē ꝯ de tali veridica fama diuulgabatur om̄ia bona sua dyabolica dicebantur · si quis domū ei' aspiciebat aut vineaz seu agrū alijs circūstantibus excecratiue demonstrando dicebat eē domū seu agrū dyaboli sic de ceteris eius bonis nec sumpsisset de domo illius ignē nec ī ecc̄a ab illo sumpsisset vel ei dedisset osculū pacis · puer quoq; ad occursum illius expauescebat Nunc p'ch dolor et ama anxietā deploranda tales ab om̄ib; honorant' om̄s illis assurgunt ponūt' ī officijs extimat' ī ꝯsilijs comitiua magna sociant' ī plateis copulant' ī ꝯiugio cū nobilibus parētelis et q̄ execrabili' ē nō restituētes s; nec restituere simulātes ī cimiterijs ī ecc̄ijs etiā cōseruatis cū solēpniorib; exequijs q̄ ceteri tumulant' q̄ iaz q' ubiq; hoc scelus assūpsit facie honestatis et pietatis fugiēda ī' ymo om̄e abhorrēda ē contagiosa conuersacō illorū n̄c cū eis conuersandū n̄c comedēdū n̄c bibendū ē Exemplo illi' qui s; cor dei repertus dese ait Su

pbo oculo et i saciabili corde cu hijs no
edebam et iteru i cor v c apo ait Si
is qui frater nominatur e fornicator
aut auarus aut ydolis seruiens aut
maledicus aut ebriosus aut rapax
cu huiusmodi nec licet cibu sumere. **De i mira
bili multitudine animaru que ex
usura seu occasione usure pditantur.**

Quarta iniquitas est il .c. iiij
laqueacio et pdicio i mirabi
lium animaz duri nepe cuius
cordibus atque moris i mirabiles aie
ex hac usuraria labe illaqueantur atque
pditantur et q dolendu e paucissimi
de hos adiutut int hos at quiuan possut
plurimi absque legitima ca subsidiis mu
tui recipientes Notarij qui de usuris fa
ciunt conficiunt instrumenta tales quoque et sen
suales seu ihuiusmodi mediatores socij u
surariorum atque factores illorum siui atque
procuratores ad usuram inducentes aduo
cati procinantes pbentes talibus libertatem
exercendi fenus sicut potestates capita
nei rectores consules iudices consiliarij
i fauore usurarij statuta conficientes
pfati uel consimiles facientes uis reddentes
de usuris siluerunt oms predicta statuta i
fauore usurariorum facta sustinentes uel
obseruantes seu et non dolentes uel ab hijs
piculis sunt i munes pupillorum tutores
et curatores dum pro eis contractus usu
rios conficiunt uel iam confectus exercere
recipiendo fenus pficiunt hijs quoque
connumerari pnt uidue matres ad ipsum co
operantes rectores hospitalium atque spi
ritualium domorum gubernatores i iusti
usurariorum heredes uel non et testorum
usurariorum iniqui executores principes
atque dni et dnia iudeorum uel xpianorum
fenora sustinentes uxorariorum uxore
filij filie siui consanguinei et affines aiei
et quicumque alij i culpa seu i usura par
ticipantes usurariorum generi de fenore
uxorum suarum dotes recipientes hijs
quoque connumeranda sunt oms qui locant
uel uendunt usurarijs ad exercendum fe
nus domos uel apotecas uel non et de
narios ut melius feneran possint usu
rij mutuantes insup et prelati atque cu
rati qui usque ad mortem pmittunt usu
rarios hec impia cumulare lucra
Confessores quoque contra uiua i uita
seu i morte usurarios et quoscumque
commemoratos absoluentes seu ut ve
rius ditatz recipientes usurarios manifes
tos sepelientes uel sepelire fingentes
elemosinas i iuste de fenore recipien
tes et quocumque ad non satisfaciendum
certas usurarios occasiones prestantes horum
tamen omnium pticulares assignare rones et auc

toritates non e tpis occurrentis cum de hijs
plenius dictum sit i quadragesimali de xpia
na religione s.e xxxv ptotum sufficiat
ad pns omnia supradicta p sma apostolica
confirmare adro. i ubi apostolus ait de omnib
supradicis non intellexerunt q qui talia
agunt digni sunt morte non solum q faciunt
ea sed etiam qui consenciunt facientibus a
quibus omnibus nos i mmunes faciat et con
seruat director consiliator et tutor omnium
qui sperant i eo dns yhesus xpistus qui ,
gloriosus et laudabilis benedictus et
benedicabilis cum patre et spu sco uiuit et
regnat i secula seculorum amen !—

**Feria quarta post dnicam de passione
Quot prauitatibus deprauetur homo
p prauitate usure s.o xlv :—**

Si mi non uultis credere opibus cre
dite Jo. x. c. et i euangelio hoder
no mirabilia sunt opera viciorum
et inter cetera maxime cupidinis
vicium mentales oculos eruit proinde
i xxxviij ps propheta ait de tali cupido the
saurizat et ignorat cui congregabit
ea quod uerbum pot ee thema i psenti ma
teria ubi ostenditur cupidi et usurarij tri
plex condicio principalis. prima e i sacia
bilis cupiditas q thesaurizat. 2a
culpabilis cecitas q ignorat. 3a est
miserabilis felicitas quia congrega
bit ea Primum ptinet ad cupiditatem estiuis
2m ad cecitatem intellectus, 3m ad pos
sibilitatem seu facultatem effectus. Et
iterum quod et pot ee aliud thema in ps.
pde propheta inquit relinquent alienis
ecce tertium diuicias suas ecce primum
et sepultura eorum domus illorum ineternum
ecce 2m sed infra ista c exponetur plenius
hoc uerbum Adhuc tria miro modo dispo
nit usura eo q totum hominem et uitam
eius deprauat non tamen contra deum et contra
proximum sicut i duobus sermonibus sequenti
bus precedentibus patet sed etiam contra se ipsum
stupendam prauitatem generaliter pmam
festa opera manifestat Proinde usura
sic describi potest. Usura e teneno
ex tinguibilis sitis cecitas mentis fruitio
miseranda angustia cordis opprobrium
vite illaqueacio dyaboli certitudo dap
nacionis impenitentes malum et horribi
litas mortis iniqua descripcione iii prua
uitates usure sub triplici articulo de
clarantur. prime tres sunt male. 2e peri
ores 3e vero tres pessime ostenduntur
Et si michi non uultis credere credite sic
dns ait in proposito

**Articulus primus quam triplicat depr
uatur homo quo ad se ipsum per
prauitatem usure
Frater bernhardine ora pro nobis**

Primo ponuntur tres prime pravitates ipsius usure quibus quo ad se ipsum usurarius depravatur et hec quidem prime tres utique male

De insaciabili cupiditate temporalium rerum que per usuram in anima generatur c. i

Prima autem eius pravitas est terrenorum inextinguibilis appetitus generat enim usura avaricie et questus infinitum ardorem et insaciabilem sitim et hoc triplici ratione. primo ratione desiderii nam quanto plus usurarios habet tanto plus similia concupiscit unde prover. xxx. Ignis numquam dicit sufficit Ignis enim non extinguitur ex appositione lignorum siccorum sed augetur crescit amor nummi quantum ipsa pecunia crescit Ratio huius est quia potus pecunie non ibi ponitur ubi sitis avari est unde sicut vinum in doleo non sedat corporalem sitim sic pecunia in bursa vel archa sitim mentis sedare non potest Quanto magis igitur hec concupiscentia crescit tanto et minus habet quod ei sufficere possit Talis quoque in sufficiencia rerum maiorem esuriem et amorem rerum temporalium gignit Ex quo sequitur manifeste quod avara cupiditas divitem usurarium in summo egenum facit proinde ydropico simulatur qui quanto amplius bibit tanto amplius sitit sic usurarius cupidus quanto plus lucratur tanto amplius lucrari desiderat. proinde b. ait avarus terrena usu esurit ut mendicus fidelis contempnit ut dominus/ 2o ratione modi quanto enim modus augendi pecunias est facilior certior atque securior et lucrum maius tanto inhianti ad inveniendum illius delectabilior et suavior fit nisi aliquali excessu mentis virtute homo cohibeatur sed modus iste augendi pecunias per usuram preteris habet proprietas quia omnibus aliis quod facilior certior et securior est ac per consequens lucrum eius est maius propterea ad affectum succedendum ad cupiditatem efficacissime operatur hinc eccl. xiiii c. ait Insaciabilis oculus cupidi in parte iniquitatis non saciabitur donec consumet in iusticiam arefaciens animam suam Talis quidem sanguisuge assimulari potest que membro tumido delectabiliter applicata sanguinem infectum insaciabiliter sugit et dum infirmum membrum a putredine sanat sibi ipsum necem sugendo procurat sic insaciabilis fenerator dum venenosam pecuniam insaciabiliter bibit semetipsum in considerare occidit Sepe quoque contingit quod eccl. iiii. c. ait unus est et secundum non habet non filium non fratrem et tamen laborare non cessat nec tamen saciantur oculi eius diviciis nec recogitat. dicens cui laboro et fraudo animam meam bonis 3o ratione termini Secundum enim aristotilem li. i. pol. c. vi finis usurarii est augmentacio pecunie Appetitus autem finis secundum eum vbi (?) est infinitus propter quod appetimus beatitudinem quantum infinitum maiorem possumus cogitare et quanto forcius et intencius nos valemus Et hinc est sicuti ipse ait quod pecunie amatores totam suam substanciam et industriam et potenciam ordinat ad pecunie lucrum preterea ratio anima ad ymaginem dei facta creaturis omnibus occupari potest repleri autem omnino non potest quia capacem dei quidquid deo minus est implere non valet Insuper nullum corpus in spirituali loco contineri possibile est nam sicut sapientia non potest impleri archa sic nec pecunia potest impleri anima Et ideo non plus saciabitur cor hominis auro quam corpus aura hoc igitur intelligens gloriosa virgo maria luc. i. c. Jubilando dicebat Esurientes implevit bonis scilicet eternis et divites scilicet per affectum dimisit inanes proinde eccl. v. quinto c. ait Avarus non implebitur pecunia Quidam cum per usuram possidisset cum usura archam implere deinde ab usura cessare cepit proponere vivere atque ad archam implecionem multiplici fenore laborare Cumque nondum archam implesset timens dyabolus ne archa repleta a mitteret eum talem ei guttur constrinxit quod quidquam non poterat deglutire Denique allatus variis cibis cepit eger clamare dicens Crucior Crucior et morior fame sed quia dyabolo stragulor manducare non possum Quo dicto cum dyabolo spiritum exalavit ut verificetur quod eccl. v. c. scriptum est Qui amat divicias fructum non capiet ex eis

Quintum per usuram mens hominis excecatur c. ii

Secunda pravitas est cecitas mentis nempe quanto magis corporalis oculus ad infima inclinatur terre quod per minor fit tanto magis restringitur corporeus visus et econtra ad superiora levatur proinde si oculi unius hominis essent in celo tota terra que nobis tam immensa videtur quam brevissimus punctus appareret eis Sic nempe cordi divino amori suspenso atque convicto cuncta terrena nichil esse videntur Sed ab hiis qui spirituales oculos suos statuerunt declinare in terram et ab amatoribus huius mundi magna extimantur quia spirituali privati sunt unde dicitur psalmista ait non videbit interitum cum viderit sapientes morientes simul insipiens et stultus peribunt

et relinquet alienis diuicias suas et
sepulcra eorum domus illorum in eternum
in quibus ubis pphta in tali homine tres ce
citates int' alias esse ostendit. prima e
dapnacois ¶ 2a e derelictois. 3a e ha
bitacois ¶ prima tal' hois cecitas est
dapnacois Cosideat nepe usurari9 q
sic paupes iusti sicut et usurarij mo
riu' et excecat' puluie terrenorum
alia vita no credit ac phoc dapnacioz
suaz no videt et de hoc pphta inquit
no uidebit s oculo fidei interi
tum s suu eternu et ca; h9 subdit cu
viderit sapietes .i. iustos paupes mori
etes hinc ecc9 ij c ait sapientis oculi
i capite eius .i. oculi mentales paupis
sapietis sut eleuati atq; locati i capi
te suo x° no in hijs transitorijs bonis
Et sequitur stultus .s. usurari9 i tene
bris ambulat .i. p tenebrosas vias gra
ditur ymo currit ad interitu sepiter
nu Et additur et didici q vnus utriusq;
esset interitus .s. b3 carne qua usura
rius uidet no b3 spm que no uidet
Et subdit pphta dices sil' insipiens et
stultus pibut. Insipies quippe e q
futura no intelligit n' credit. stul
tus vero qui negligit illa scire vtrq;
vo usurari9 habet ppea sil' pibunt
q3 corpe et aia moriu' et dapna
buntur. ¶ 3a cecitas e derelictois
quia relinquet alienis diuicias suas
n' secu asportabunt eas teste scissimo
Job qui xxv c ait diues cu dormi
erit n' secu affert apent oculos
suos s quos an p infidelitate tebat
clausos et nichil inueniet nec utiq;
miru q3 totu thezauru suu interra
reliquit vn' sinu recessit sepe quoq;
hoc ad litteram otinge solet q alieis
relinquut diuicias suas vij ecc9 c vj
Est aliud malu qd vidi sub sole et q
dez freques apud homines vir cui
dedit deus diuicias s pmissime et
subaz et honoes et nichil de e aie ei9
ex omnib3 que desiderat nec tribuit ei
ptate et comedat ex eo s dna auari
cia prohibete s3 homo extne9 s3 vora
bit illud Insup cosanguinei et ppinq
sepius alieni sunt du usurarij mor
tem desiderat et expectant ut habe
ant illi9 bona qd et dns ch x c insi
nuare uoles ait inimici hominis domes
tici eius et vere inimici illius sunt
cu sepe otingat q filij et ceteri cosang
nei ne usurarius restituat aliena
malicia aut violecia impedint cofi
ci testamenta et cautos debitas fieri
sicut ex plurib3 in costat euenisse te
porib3 nris qd quid iusto dei iudicio
otingit illis ut no possint cu volut
qn ca poterat noluerunt ¶ 3a cecitas
e habitacois q3 qu opinat tales inde3
q i sepulcris suis habitare debeat sp
s ita fastuose exornat ea ut i locis
sacris collocat illa Et de hoc subdit Et
sepulcra eoru domus illoru in eternum
proinde ad tale' pysa xxij ait Quid tu
hic s i ecca aut quasi quis h' q euadis
ti tibi h' sepulcru Excidisti i excelso
memoriale diligent' in petra tibi ta
bernaculum Ecce dns asportari te faci
et sicut asportatur gallus gallinaci9

¶ usurarius no dns diuiciaru s3 seruus merito dici potest c iij

Tercia pravitas e siue9 inhe
rada usuari9 eni seru9 diuici
aru e qd manifeste declarat
pphta dices dormierut sop
nu suu et nichil invenerut os viri di
uiciaru i manib3 suis ordo quid' con
gruus e qn diuicie sunt virorum no
aut qn sunt viri diuiciaru s3 hunc
ordine puertit auaricia et usa ut viri
diuiciaru sint et no eo9. Triplex eni
huile officiu sub dominio diuiciaru3
usurarij habent. p'm offin e obediendi.
2m custodiedi. 3m cofirmadi vnu aliud
sequitur cosequenter. p'm ptinet ad
numos multiplicadu. 2m ad eos co
seruadum. 3m ad eum illis confor
madum ¶ primu illius officiu huile
e obediedi tanto tempe flagranti de
siderio atq; uoto tanta q3 huitudine
ac subiectoe cordis oris et opis dedica
tus et usurari9 obedie nimi maxime
a dipm multiplicadum qd ad pceptu
illi9 cogitat impia et iniqua i corde ei9
frequeter v'santur studiose cogitacos
pate ad decipiedum circuueniendum
fallendu fabricantur cauillacos iniusti
cie simulacos calliditates pnsitates ma
licie machinacoes duplicitates prodicos
et cosimilia. Ad visioz illius multiplicat
usurarius medacia piuria zophistica
uerba frangit promissa zc hijs similia
precipiete illo abstinet a delicatis cibis
a vestibus pciosis a solacio a quiete et sop
no. illo quoq; imperante parat crudeli
tates i iusticias nequicias et consimilia
Insup ad impiu eius exponit se labori
bus et erumpnis itinerib3 seq sepe pica
lis fluminu3 picul' exgentib3 picul'is
in ciuitate. picul'is in solitudine picul'is
maris. in fame et siti i ieiunijs multis
i frigore et nuditate i calore et estu pi
morib3 frequeter et qd mirabili9 e cogit
p obediaz eum inimi9 dare aiaz suam
i manib3 demonioru qd et ipe pficit
et letant' Et uerificetur ibi ecc9 qui

x. c. ait pecunie obediunt omnia sed que in
usurario sunt omnes sunt cogitationes locutiones
et operationes ¶ 2a vero servile eius officium est cus
todiendi scilicet que iam male acquisita sunt
unde glo. super illud luc. xvi non potestis
servire deo et mammone ait servit divi
ciis qui custodit ut servus sed qui servitutis
iugum excussit distribuit sicut dominus. Ideo
autem manifestissimum signum est quod usurarius
non est sit diviciarum dominus nec possessor sed
tantum modo custos quia de eis non potest facere
quidquid vult etiam bonum quod esse iudicat fa
ciendum unde b. super cant. ait Quere
acquisitores eorum qui lucris temporalibus inhi
ant insaciabili corde quid sentiat de ill
qui sua vendentes et pauperibus erogantes
regna celorum pro terrena substancia mercantur
sapienter ne agunt an non et dicent procul dubio
sapienter Quere iterum cur quod approbat non
facit non possum inquit quare quia pro
fecto domina avaricia non permittit non est
igitur usurarius dominus eorum que habere videtur
nisi forte eo modo loquendi quo quis dominus est
compedum quibus compedibus tenetur
qui pocius illi dominantur quam sibi serviat illi
ei et dum quamvis ut custodire eos ab
toditur ab eis Sic nempe usurarius neque
dominus ipsos denarios custodire videtur
mammone iussu in custodia retinetur ab eis
demum in puncto mortis tradendus in ma
nus demonum ¶ 3m enim eius servile offi
cium est conformandi scilicet marsubio suo sive
in prosperis sive in adversis hinc b. super cant.
avaro loquitur. o Conformaris burse tue
tamquam servus domine sue dum quo illa vacuo
gaudet illi gaudenti condolet dolenti
tu quoque crescente marsubio tuo cresis
pariter et animo et decrescente pariter decrescis
animam contrahens tristicia cum illud exina
nitur aut solveris leticia aut certe
inflaris superbia cum illud impletur

¶ Articulus 2us de aliis tribus pravitatibus
deterioribus quas generat usura
in anima cupidi peccatoris

S Ecundo addantur alie tres pravita
tes usure que deteriorem effici
unt usurarium quam precedentes
tres pravitates. Quantam angus
tiam cordis in avaro parit usura et c.

P Rima pravitas est angustia
cordis vivit cor usurarii cupi
di et avari in mira quidem an
gustia vivit cor usurarii cu
pidi et avari et dicere possit illud daniel
xiii angustie sunt mihi undique Triplicem
angustiam dolorosam experitur usurarius
miser circa divicias temporales primam in eas
acquirendo. 2am in eas expendendo. 3am in eas
amittendo ¶ Prima quidem angustia experi
tur in diviciis acquirendo nam nocte et die

quietem reperire non potest Sero quidem an
tequam inquietam quietem dormicionis
sumat pergit revidere denarios suos
illos numerat et renumerat specula
tur et contemplatur osculatur et amplex
atur et tamquam picturam et animam sue
medelam apponit cordi. o qui specula
retur clam gestus et modos et actus
et verba que circa denarios solus in secre
to servat non absque ammiracione replere
risu denique post locatos denarios in loco
tuto reliqua circuit domum scrutatur
minima rimatur cuncta revidet reli
qua considerat cetera et nichil de tota
supellectili domus sue inexaminatum et in
discussum relinquit Tandem dormi
tum pergens sobrio seu pro sompno illo
quo dormit sompniat quod concupiscit vel
timet nunc paret ei se reperisse thezaurum
magnum nunc maius ei fuisse ablatum
Et illo letatur iocundatur et dormien
do exultando ridet ex alio tristatur
lamentatur lacrimatur plorat clamat
dolet conqueritur et suspirat et vexatur
consimili sompnio sopitum Que lingua ex
primi posset quanta mesticia obruitur cum
evigilando defraudatum se repperit de
thezauro nunc in sompno tam certe reperto
proinde contingit ei sicut ysa. xxix c. ait
sicut sompniat esuriens et comedit cum
autem fuerit experrectus vana est anima
eius Et sicut sompniat siciens et bibit
Et postquam biberit expergefactus lapsus
adhuc sitit et anima eius vacua est sic
scilicet contingit hiis avaris Quis et depri
mere posset leticiam cordis eius cum
comperit expergefactus non extitisse verum
quod ablatum fuisset ei thezaurus quem in so
mnis sompniaverat paulo ante de die quoque
etiam timorem quietem habet nam summo mane
domum egrediens plateas et loca pub
lica visitat animo inquieto circuiens et que
rens quem devoret animam eius et tamquam
leo egressus de antro non revertitur
domum donec apprehensa preda esculam
catulis in natis suis ferat sic testatur
eze. xix c. dicens leo rugiens capiens
quod predam devorat animam pauperis et c.
¶ 3am vero angustiam experitur in di
viciis expendendo tanta enim miseria
premitur tanta avaricia atque tenacita
te constringitur quod quocumque de sua substancia unius
denarium diminui cernit oculum sibi
eruisse videtur Et hoc quidem totam fami
liam suam in amaritudine tenet subti
lissime enim discutit et numerat expen
sas panis vini olei carnium salitarum
ovorum gallinarum et quarumque cuique
minutarum rerum figit terminum artis
simum expensarum et si quid ultra di

minutū ī domo repit defraudatū se dicē
De gulositate et ebrietate atq̄ latrocinio
oīs de familia sua monet ad abstinē-
ciā parū q̄ vitā hortatur eos absuat
et uiat oīs comedēciū bolos ac po
tuū vices cōtinuo interī amaritudīe
uritur et turbatur sepe cōquerit dicēs
ī domo hac nō sunt nisi latrones et lu
pi ac lamētabilit̄ sepius ait vos roditis
mī ossa ex ppijs vbis testimoniū red
dens q̄ ipse ē sp̄ pmū ferculū mēse
sue ¶ Ex hijs et cōsimilibus clarescere
potest q̄ nec ipse ī ppa domo aliq° tpe
pacē habet nec familia sua cū eo quie
tem repire ualet et verificatur q̄d
de talib; ysa· xlviij· c ait nō ē pax impi
is dicit dn̄s Et iterū prouerb· v c scrip
tum ē conturbat domū suaz qui sectat̄
auariciaz· proinde similis ē caz qui
paleas sup̄ quas cubat et dormit
nec ipse comedit nec illas asportari per
mittit ymo si quis eas inde uellet
asportare se mōstrat latrare nō cessat
et quoq; mordere sic talis miserabilis
homo nec vtitur diuicijs quib; pre est
nec alios sine latratu et canino morsu
pmittit uti ut etiaz verificetur q̄ ecc̄s
v c scriptū ē Qui amat diuicias fru
ctum nō capiet ex eis ¶ 3ᵃᵐ angusti
am talis experitur ī mundanas diuici
as amittēdo que lingua dicē posset q̄to
dolore torquetur quāta amaritudīe
cruciatur quātoq; merore afficiatur
aliquid de substa sua cū amittitur q̄
ī mari pichitatur seu preda l' furto
seu alio mō surripitur et fraudat̄
hinc ecc̄s v c ait Est et alia infirmitas
pessima quā uidi sub sole diuicie cō
seruate ī malū domī sui peremit ei
ī afflictōe pessima Admirāda ē igit̄
ī hoc sapiēcia saluatoris qui uidens
q̄ cupidinis via duceret ad hospiciū
īfernale si eam dimitteret planā pul
chraz et gratam fecit sicut agricola
prudens qui viaz p q̄uā neminē uult
transire fossatis pfodit ac palis ī ter
ra cōfixis applicatis pūgentib; spinis
illaz obstruit atq; munit Sic nempe sa
piēcia dei ī itinere diuiciarū posuit
angustias multas ī eas acquirēdo sollici
tudines et timores ī eas cōseruādo s;
et dolores plurimos ī eas amittēdo ut
sic saltē impedirētur homines p talez
viaz turmatim currere ad infernū p pro
ozee ij c adeum qui p tales diuicias
tam auide cōcupiscit loquitur dn̄s di
cens Sepiam viaz tuā spinis ī angus
tijs sup dictis ne quā tua pcliteretur :-

Qr opprobriosam et infamē uitā
reddit usura Capitulum secundū

Secunda prauitas est opprobri
um vite tanta nempe usurarij
vita opprobrijs plena ē· Tria
inter alia sunt opprobria vite ei°
pmū ē inhercia· 2ᵐ malicia· 3ᵐ infa
mia ¶ Primū opprobriū vite eius ē inhcia
p usurā enī tollit sibi usurari° oporr
tate omnis debiti mōi procurādi sibi li
cita et salubria lucra et p tanto efficit̄
desidiosus occidiosus et ociosus Et h
etiā ipā usura necessitat hominē ad in
debitos modos lucrandi cont lēgē quā
dedit dn̄s gen̄ iij c dicēs ī sudore uul
tus tui uesceris pane tuo Et tales sūt
q̄ phta ait ī labore hominū nō sūt et cū
hominib; nō flagellabunt̄ s; quoq; ī vi
ta s; post morte cū demonib; sp̄ flagel
lendi sunt ¶ 2ᵐ opprobriū eius est
malicia que sequitur ex p̄cedēti inh
cia nā sicut ecc̄i xxxiij c scriptum est
multā malicia docuit ociositas ·i·
iners vita ad tātāz maliciā scelestum
talis auaricia hominē ducit q̄ aīaz
suaz pro quolibet uili nummulo vena
lem prebet maxīm utiq; scelus ē aīaz
ī tanta sublimitate creatā i ad ymma
ginē dei formatā tāto pcio i sanguine
xp̄i redeptaz ad tantaz glāz ordinatā
protam vili pcio venundari hinc ecc̄s
x c ait Auaro nichil ē scelestius habz
enī animaz suā uenalē ex quo mani
feste apparet q̄ pro nummo talis pre
cipitaret se ī infernalē voraginem
omīū scelerū et flagiciorū nisi forte
aliquo mundano timore refrenaretur
¶ 3ᵐ eius opprobriū ē infamia ita
infamē reddit hominē usure scelus
q̄ nullus nisi omō effrōes eam audz
publice exercere hij quid sūt illi de q̄b;
prouerb· 2° c Salomō ait qui relinq
unt iter rectū et ambulant p vias te
nebrosas qui letantur cū male fece
rint et exultant ī rebus pessimis q̄r
vie puerse et ī fames gressus eorum

Dyabulo stupēdo mō p usuraz aīas

Tercia· pra· illaqueat̄ eius
uitas ē illaqueacō dyabo
li tanta ē enī potestas q̄
exigente hoc scelē et dnō
pmittēte suscipit dyabolus sr̄ tales
q̄ eo opante usurarius· p° se illaq
at· 2° se intricat· 3° psūptuose spe
rat ¶ Primo illaqueat se vn̄ Job· x
viij c baldach de cupido loquēs ait
ī misit ī rethe pedes suos et ī macli
eius s; demonis ambulat tenebr̄
planta eius laqueo plāta enī extre
mitatē vid vite auaricia vocat q̄n
to enī cupidus finī vite sue ppinqor
sit tāto maiori cupidine ī ardescit

hinc Ieronimus ait cum alia vicia senescant
sola avaricia iuvenescit Et iterum ad Thi-
mothium vi qui volunt divites fieri incidunt
in temptacionem et in laqueum dyaboli propterea
quanto homo in avaricia senior sit tan-
to difficilius ab ea se solvit / ¶ 2º se
intricat cum enim avis volando in rethe
ceciderit tanto amplius se intricat quanto
amplius se extricare contendit Sic usura-
rio sepe contingit quod dum per aliquod tempus
ut dicetur intendit vacare usuris et
deinum cessare ab eis omni die mense et an-
no amplius se repit intricatum atque ex propo-
sito cessandi ab usuris amplius elon-
gatur hinc proverbiorum v c. scriptum est iniqui-
tates sue capiunt impium et funibus
peccatorum constringitur Et Ieremie l c.
ad animam usurarii a dyabolo dictum est
illaqueavi te et capta es babilon et
nesciebas / ¶ 3º presumptuose sperat quia
credit se penitere in fine et restituere
aliena sed ignorat miser quod dominus Mathei
xiii c. comminatus est dicens cum enim habet
dabitur ei et habundabit qui autem non
habet id quod videtur habere auferetur ab eo hic
nempe ille thezaurum magnum qui tempus ei
concessum virtuose expendit et bona multa in
vita cumulavit et huic dabitur scilicet in fine
vite tempus se etiam melius disponendi et
comparandi verum tunc et maiori gratia habunda-
bit qui autem non habet scilicet in precio tempore meritum
cumulata quia semper male vixit id quod vi-
detur habere scilicet proprie tempus in fine auferetur ab eo
iusto iudicio dei eo quod in illo presumptuose
confisus est quod evenisse dicitur cuidam usura-
rio qui in puncto mortis alta voce cla-
mavit o penitencia ubi es quo dicto spiritum
exalavit ut exeius verbo apte daretur
quod quia quando illam recipere poterat noluit que
sivit merito eam recipere non possit cum
vellet eo quod non debito modo vellet unde de
talibus Iob c. ait involute
sunt semite gressuum eorum ambulabunt
in vanum et peribunt Et iterum de tali u-
surario in extremis agenti in xviii c.
inquit Artabuntur gressus veritatis eius
et precipitabit eum consilium suum quod fuit
sperare presumptuose in fine vite et sic
merito ei tempus auferetur suum qui
vendidit alienum Contingit enim illi sicut in
paci avi que ab aucupe hinc inde per-
mittitur volare ad predam qua cepta
ad pedicam alligatur ubi ei minime
ministratur pastus quem cupit sic dum
usurarius vivit a dyabolo inmittitur
ad predam sed in fine ligabitur com-
pedibus geheune ubi non tantum quod non
saciabitur concupitus verum et ut dicitur
Iob xx divicias quas devoravit evomet et
de ventre eius extrahet eas per demones infernales.

Articulus tercius de tribus ultimis ac pessi-
mis pravitatibus usurariorum et quo-
ponunt animam in extremo periculo dampnacionis

Tercio subiungit autem dampnacionis eterne
gamus tres alias pravitates usure
que pessime ostenduntur atque
usurarium in statu dampnacionis
collocant et dimittunt. De certitudine
dampnacionis eterne quam parit usura

Prima pravitas est certi- c. i.
tudo dampnacionis miro nempe
modo inter alia scelera peccatorum
certificatur usurarius per sua privilegia
de sua eterna dampnacione. Nam tria ad hoc
habet testimonia credibilia facta in
ius ut in ore duorum vel trium stet huius
veritatis verbum. primum testimonium sunt evan-
gelia. 2m privilegia 3m manifesta in-
dicia / ¶ primum testimonium sunt evangelia
hinc luce vi c dominus ait Eadem quippe me-
sura qua mensi fueritis remecietur
et vobis cum omnis usurarius non dat aliquid
nisi recipiat amplius ex hoc certificat se-
met ipsum de dampnacione eterna quia si
nolet acquirere paradisum a iusto iudi-
ce qui predicatam constituit legem non da-
bitur ei nisi det aliquid amplius et me-
lius paradiso sed quia hoc numquam potuit obser-
vare necessario sequitur quod numquam poterit
acquirere gloriam sempiternam / ¶ 2m tes-
timonium sunt privilegia et autentica
instrumenta nullum equidem carmen est quod tam
patenter et apte deferat litteras eterne
mortis sicut facit usura nam in quolibet
instrumento et particula librorum in quibus con-
tractus usurarii conscribuntur particulare
privilegium usurarius habet quod obligat
eum ad supplicia sempiterna. Ex quo patet
quod de hoc tot privilegia habet quot usurarios
contractus fecit propterea multum certifica-
tus est de dampnacione eterna verumtamen si
restituit aliena abradantur et cassantur
privilegia supradicta nec creditur eis sic
nec etiam creditur cassato libro et ab-
rasis seu incisis cartis in iudicio secu-
lari / ¶ 3m testimonium sunt iudicia ma-
nifesta et inter alia unum potissimum est
quia usurario contractu fit fenerator
consocius demonis infernalis fieri
etenim consuevit quod quando mercator facit
forum cum venditore arras quas solvit de re
empta et superveniens alius apponat
unum denarium dicens in hac mercancia par-
ticeps esse volo et ille annuat et tunc fratres
sunt socii in lucro pariter et in dampno
sic contingere habet usurario et demo-
ni infernali nam inter iusta lucra fene-
ratoris apponit dyabolus aliquid in pre
acquisitum et dicit se esse socium suum propter
quod habere in prima materia hic probat etc.

dyalogorū ubi equidē refert q quidam
pdives hō magnā hēbat pecunie summa3
hate acq̄sita3 ī quā apposuit duos dena
rios quos fenore adeptus erat et totam
illa3 pecunia3 collocauit ī archa Cuiq3 al
tera die aperiret archā repit dyabolū
sup denarios īsedētē qui prohibuit ei
ne attigeret eos nisi expecē uell3 eos
cū coss° suo eo q socij sil' eerit ī pecunia
illa Ex hijs patet q manifestū indici
um ē feneratores ēē dapnatos nisi re
stituat eo q sicut sūt ī pūti vita socij
peccatorū ita erūt ī alijs socij tormē
torū Ex hac ī° cōtracta societate ī tanto
cū dyabolo fenerator cōfederat° uniq̄
ī demonē trāsformatur q qdāmō in
duit similitudinē eius na sicut dyab
peccati nūmū quē libēt sub spe lucri
mutuat peccatori uniq̄ p peccatum
pena3 sibi restitui vell3 ut posset totā
suba3 paupis deuorare ppea de tali cu
pido Job xx. c adlra3 scriptū ē iuxta
multitudinē adinuencionū suarū sic et
sustinebit qui cōfringēs nudauit do
mū paupis domū rapuit et nō edifi
cauit eam nec ē saciatus uēter eius
et cū habuit q cupiebat possidē non
poterit q.s. uel rapietur ei ī vita u
alterī relinquet illud ī morte ɀ—

Q usura miro mō ad pena3 ducit.

S Ecunda grauitas ē in .c. ij
pūnē malū Triplex quippe
cā ē quare usurari° raro
et cū grandi difficultate ad
pena3 uerā reduci potest. p^a cā est
ī disposito. 2^a ē induracio. 3^a ē ob
stinacio ut sint hij tres gradus ad
descēsum dapnacōnis eterne ¶ p^a
quippe cā indispositio pndispositus
est eiū usurari° ueraciter penitere
tā ē prodigus aut auar° si prodigus
nō habet vn̄ reddat si auar° reddere
nō vult periculosior tū cōdicio ē nol
le q nō posse restituē aliea Cū illud
ex malicia hoc uero ex impotētia tū
cū culpa ux originē h3 reniq3 ad im
p° ^le ne° tenetur na famis ē actio
quā excludit inopia debitoris
Auar° eiū rarissime ni
si in mortis articulo satisfacē uult
simil' vasto illi terreo ī quo pueri
denarios ponūt tū ia3 cupido num
mi mē incipit blandiri eis de quo
vase nisi frangatur exhi minime pūt
Sic usurarius nō rēstituit nisi ī mor
tis articulo qū denarios illos secū
deferre nō potest ut uerificet° quod
ecc° xxix. c scptū ē multi q° ī ueta
onē .i. ex ingenio hoīns ad inueētū
nō arātum prohibitū extimauerit

fenus et pstiterūt molestiam hijs
qui se adiuuerūt donec accipiant
oct osculant° manus dantis et impro
missionibus humiliant voce suā et
ī tēpore reddicōnis postulabit tps
et loquetur vba tedij et murmura
tōnis et tpus causabitur solidi vix
reddet dimidiū et cōputabit illud
q° ī uenio3 Que aut usurario prodi
go requirantur ad hoc q cū reddat
excusatu3 impossibilitas sua tacta
sūt in q̄dragesimali de xpiāna reli
gione s° xxxviij ptotū ¶ 2^a cā ē
induracio cū eiū usurari° cōsideret
ad statū salutis nō posse venire ni
si pro posse restituat aliena at pouis
nisi se et filios et filias seu alios hē
des suos ī multa paupitate et ī hono
rabilitate relinq̄t ppea hoc abhorres
p fidē nō intelligens statū suū peri
losum potius deliberat in peccato p
seuerare q̄ debito mō se ineare Ex
diu pseuerādo induratur cor eius et
licet huius viqj predicatōs audiat lig
aliquis timos p deū ad penitētiam
eū indurat licet et exhortacōs ad h°
et obiurgaciones de hoc frequencius
senciat nichilomin° s cor eius ampli
us indura° sicut de eo Job xiiij ca°
scriptū ē Cor eius indurabitur
quā lapis et stringetur q° malle
atoris incus qui quāto plus malleo
feritur tanto durior fieri solet ¶ 3^a
cā impnie eius ē obstinacio signū
quippe manifeste obstinacōnis usu
rij ē ctemptus diuini ubi et exhor
tacionū et reprehēsionū scelei sui
proinde salomon prouerb xviij c ait
peccor cū in profundū peccatorū deue
nerit cōtēpnit .s. resurgē p predicta
Mira nēpē est obstinacio usurarij
cōtēpcōnis et qdāmō exc̄e iudeu
obstinacō3 inde . pmo eiū iuda3 pe
nituit de scelē pperato l3 nō debito
mō ppea inquit peccaui. 2° peccatu3
suū cōfessus ē cū ait tradēs sang̃ e3
iustū, 3° satisfecit precio qd susceperat
pro xpi prodicione vemia3 tū nō me
ruit q2 illā minime reqsiuit s3 quid
dicē possimus d' usurario obstinato
quē pmo nō penitet d' usura nisi forte q
modicū lucrū sit. 2° si penitet nō
cōfitetur .s. ne a cōfessore ad satisfaciēdū
cogat°. 3° q3 si cōfitetur q°rit aliquē
cōfessorē q nō habeat cōsciēcia3 neq3
scienciam que peccancē debitū satisfa
cē cōstringatur s3 simplici vbo pmittit
cōfessori ignaro restituē aliea ¶ 4°
et si hoc in cōfessione pmittit pmis
su3 nō suat et tū ut dicit° ex° de re iur'

li vj Nõ dimittitur peccatũ n̄ restituitur.

De horrẽdis signis et indi . ablatum
cijs q̄ superueniũt solz usurarijs ĩ eorũ

Tercia et ultima morte C iij
pcutas ẽ horribilitas mor
tis pt' cuncta scelera q̄ diui
no iudicio puniat̃ usurijs fi
nẽ p horribilẽ mortẽ usura diuaiori
b; est cũ mirabilia et terribilia signa
sepius appareant ĩ usurariorũ fine
hoc quid accidẽ pot triplici rõe . pmo
rõe derelictõnis . 2o rõe desparõnis
3o rõe psecutionis ¶ pmo quid acci
dit hoc . rõe derelictõnis cũ enĩ usua
rius lucrari nõ cessat ĩ quolibet sacro
die nõ diei pascatis pcit nõ diei do
minico nõ diei sacratissime passiõis
in qlib; solepnitate sacratissime v'gis
marie . nõ cessat a tali lucro nec ĩ dieb;
aplorũ neq; ĩ dieb; martirũ et cofesso
rum seu uirginum . nõ ĩ die scõrũ
angelorũ Insup nõ eximit aluero di
em omniũ scõrũ merito g° nõ solũ
adeo verũ etiã a btã uirgine ab ange
lis uniũs et ab oĩ multitudine btõrũ
iusto iudicio ĩ ultiõ fĩe vite sua derelĩ
qui meretur q' nec deũ habeat grẽ do
natõz nec aliquẽ beatũ ĩueniat gratie
adeo impetratõz seu et pro illo supplica
tõz vñ mich' iij . c detalib; scriptum ẽ
abscõdet dñs faciẽ suã ab eis in die
illo . ĩ extremo sicut neq̃ter egerunt
ĩ adinuẽtionib; suis ¶ 2o accidit eis
rõe desparõnis Cũ enĩ infelix peccor
adeo et a tota celesti curia derelictus
ẽ facile demonib; ẽ eũ ĩbaratrũ despa
cionis pcipitare qd' quid libitate gres
sa eis ope complet ostẽdẽtes ei mul
titudinẽ scelerũ suorũ et oblitaz eẽ
illi° misericordiaz dei sic Job xxiiij c
ait obliuiscatur ei° mia et iterũ ĩ
c ait auferẽ ab eo omis spes fiducie
ĩ veniẽ grẽ et glẽ vñ et ipẽ in tali de
sparatione vltiã derelictus ait illud
Job vij despaui neq; q' ultrã iaz uiuaz
s; n̄c vita corpali n̄c vita spirituali .
n̄c et uita eternali ¶ legitur enĩ de
usurario quodaz q' nocte quadã post
splẽdidaz cenaz cũ dormiret in lecto cũ
uxore sua subito expgefact° exiuit
de lecto Cũz aũt ab uxore sua quid ha
beret interrogaretur ait modo raptus
fui ante iudiciũ dei vbi tot et tã ter
ribilia sũt posita cõn me q' nõ sciui
n̄c potui respõdere Cũq; fuerĩz diu
adpenitẽciaz exspectatus n̄c huc usq;
nolui diuinis pceptis et inspiratoib;
obedire Audiui n̄c n̄c iudicẽ cõn me
snãz protulisse meq; datũ audiui ĩ
ptãtẽ demonorũ qui me debet ho'
ad eterna suplicia asportare Quo dc̃o
de pticã uili ueste assũpta domũ ra
bido cursu egress° ẽ . quẽ sui hinc inde
querẽtes tandẽ ĩ quodaz mõsterio mo
nachorũ matutinũ cãtãtiũ ĩuenerũt
Cũq; ĩ cũ adpenitẽciã inducentib;
n̄c proficẽ ualẽtibus rõe aũt exhorta
tione uel pocius custoditus ẽ diligẽt'
usq; ad sextã horaz Deinq; cũ ĩ cõsang
nei eius ad domũ illaz reducẽ uellẽt
et ad quẽdaz fluuiũ sup cui° põtẽ
transituri erant puenirẽt viderunt
quãdaz nauiz rabido cursu p fluuiũ
ascẽdẽtẽz a nullo ut uidebatur gubernã
taz s; ab usurario plena demonibus
visa ẽ qui ut ait ideo ueniebat ut eũ
ad eterna suplicia asportaret . quo
dicto statĩ violenter de manibus a/
demonib; raptus et ĩ nauiz proicit'
et cursu rabido retracto subito dispa
ruit cũ demonibus et preda pfata
nauis ¶ 3o rõe psecutõnis cũ ei
usurarius sicut ex supiorib; ptz nõ
solũ offenderit deũ q̃admodũ et ce
teri peccatores verũ et cũ uiderit
tpus qd' ẽ cõe cunctarũ creaturarũ
offenderit omnes creaturas q̃cũq; cre
ata sunt audita dãpnatõis snã p
lata adnõ cõn eũ q' quẽadmodum ad
psecutõz cõn illũ armã' proinde õs
beati atq; uniũsi angeli pãdisi tũc
clamãt cõn eũ ad infernũ ad infernũ
ad infernũ Celi cũ luminarib; suis ĩ
suo q'dãmõ voce pclamãt ad ignem
ad ignẽ ad ignẽ . planete et clamãt
ad pfũdũ ad pfũdũ ad profundum
. Elemẽta quoq; seuiũt cõn illũ et
clamãt ad tormẽta etnã ad tormẽ
ta etnã ad tormẽta etnã . Dom° q̃
in qua iacet tumul° atq; parietes
et ligna eius cõn illũ vindictã cla
mare nõ cessant sicut baruch ij c ait
lap' de pariete clamabit et lignũ qd'
int' iuncturas ẽ respõdebit ĩ fiat fi
at ut ĩ hijs omib; verificetur quod
sap' . v . c . scriptũ ẽ pugnabit p eo .
orbis terrarũ cõn insensatos et ac
cipiat armaturã zelus illi° et ar
mabit creaturaz adultõnẽ inimi
corum a quo tremendo iudicio mi
corditer nos eripiat immensa pietas
saluatoris qui cũ patre et spũ sanc
to gloriosus et triũphator mortis
regnat in secula seculorũ Amen 2c

¶ Explicit tractatulus de cõtractib;
et usuris s; fratrẽ bernardinũ
de senis ordinis scĩ francisci